

**ТЕРРА
ЭНЕРЖИ**
ЭНХТУНХ ОРЧЛОН

ЭНХТУНХ ОРЧЛОН ХХК

Монгол улс, Улаанбаатар хот
Сүхбаатар дүүрэг, 1-р хороо, Нарны зам-91,
Санрөүд барилга, 6-р давхар
(976) 7575-0915

_____ № _____
2025. 10. 27 01/540
танай _____ -ны № _____ -т

┌ Тайлан хургүүлэх тухай ┐

Манай компани Өмнөговь аймгийн Ноён сумын нутагт орших “Хар Сэрвэгэн” нэртэй, MV-019149 тоот ашигт малтмал ашиглах тусгай зөвшөөрөлтэй талбайд нүүрс олборлолтын үйл ажиллагаа явуулж байгаа билээ.

Байгаль орчин, аялал жуулчлалын сайдын 2019 оны 10 дугаар сарын 29 –ний өдрийн А/618 тоот Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө боловсруулах, хянан батлах, тайлагнах журмын хавсралтын 4.1-т заасны дагуу манай компани 2025 оны Байгаль орчныг хамгаалах менежментийн төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн тайланг боловсруулан хавсралтаар хургүүлж байна.

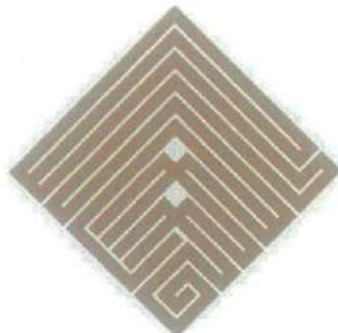
Хавсралт хуудастай тайлан.

Хүндэтгэсэн:

ГҮЙЦЭТГЭХ ЗАХИРАЛ

МАТТЬЮ КРАУФОРД

**TERRA
ENERGY**

**“ЭНХТУНХ ОРЧЛОН” ХХК-ЫН ӨМНӨГОВЬ АЙМГИЙН НОЁН
СУМЫН ХАР СЭРВЭГЭН УУРХАЙН ТӨСЛИЙН 2025 ОНД
ХЭРЭГЖҮҮЛСЭН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН
ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ БИЕЛЭЛТИЙН ТАЙЛАН**

/АШИГТ МАЛТМАЛЫН ТУСГАЙ ЗӨВШӨӨРЛИЙН ДУГААР МУ-019149/

/АЖ АХУЙН НЭГЖИЙН РЕГЕСТРИЙН ДУГААР 568339/

Хянасан: Өмнөговь аймгийн БО-ны газрын ХБООНУ хэлтсийн даргын албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч:

/Т.Пунсанцогвоо/

Биелэлтийг тайлагвисан: “Энхтунх Орчлон” ХХК-ийн Гүйцэтгэх захирал:

**ЭНХ ТУНХ
ОРЧЛОН
ХХК**

/Маттью Крауфорд/

Боловсруулсан: “Энхтунх Орчлон” ХХК-ийн Байгаль орчны ахлах мэргэжилтэн:

УЛААНБААТАР ХОТ

/Ж.Банзрагч/

Өмнөговь аймаг Ноён сум
Хар Сэрвэгэн Уурхай
2025 он

ГАРЧИГ

1. Хар сэрвэгэн нүүрсний уурхайн төслийн товч танилцууллага	9
1.1 Төслийн байршил.....	9
1.2 Төсөл хэрэгжүүлэгч аж ауйн нэгж байгууллагын мэдээлэл	9
1.3 Бүс нутгийн физик газарзүй, уурхайн дэд бүтэц	10
1.4 Бүс нутгийн цаг уур, хүрээлэн байгаа орчин	12
2. Тухайн жилийн уулын ажлын гүйцэтгэлийн товч мэдээлэл.....	15
3. 2025 оны байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний зардлын мэдээлэл.....	16
4. Сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээний төлөвлөгөөний биелэлт	17
4.1 Тоосжилт бууруулах зорилгоор шүүрлийн ус ашиглаж усалгаа хийх	20
4.2 Дотоод орчны агаарын чанарын хэмжилт	21
4.3 Шүүрлийн усны хэрэглээний бүртгэл хийх	23
4.4 Унд ахуйн усны хэрэглээг зөв зохистой ашиглах талаар уурхайн ажилчидад болон шинэ ажилтанд сургалт орох	24
4.5 Орон нутгийн зам болон уурхайн бүс орчимд олон салаа зам гаргаж хөрс талхлагдахаас сэргийлж жолооч нарт зааварчилгаа өгч бүртгэл хөтлөх	26
4.6 Хөрс бохирдуулагч хөрсөнд алдагдсан тохиолдол бүртсаармагжуулах, цэвэрлэх арга хэмжээ авах.....	29
4.7 ШТМ шингээгч, цэвэрлэх материалын хангамж	30
4.8 Уурхайн ашиглалт, дэд бүтцийн хэмжээнд эдэлбэрт орж байгаа газрын хэмжээг тодорхойлох, газар хөндөх зөвшөөрлийг бөглөж бүртгэл хөтлөх.....	31
4.9 Уурхайн тэлэлтийн явцад маршрутыг нарийн төлөвлөж, уурхайн тэлэлт хүртэл уурхайн олборлолт эхлэхээс өмнө шинээр технологийн зам тавих	32
4.10 Өмнөх жилүүдэд тарьсан модны усалгааг тогтмол гүйцэтгэх.....	32
4.11 Биотехникийн арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх	34
5. Нөхөн сэргээлтийн төлөвлөгөөний биелэлт	35
5.1 Үржил шимт хөрс хуулалт хадгалалт	36
5.2 Хайгуулын цооногийн нөхөн сэргээлт.....	38
6. Биологийн олон янз байдлыг дүйцүүлэн хамгаалах арга хэмжээний төлөвлөгөө	40
6.1 Энэ талбайд бэлчээрийн менежментийн арга хэмжээ явуулж гэсэн утга бүхий пайзыг сэргээн засварлах	42
6.2 Ургамалжлын судалгааны мониторингийн цэгийг сэргээх.....	43

6.3 Бэлчээрийн төлөв байдлын мониторинг судалгаа	45
6.4 Хөдөлгөөн мэдрэгч бүхий камераар амьтаны мониторинг судалгааг хийх	53
6.5 Биологийн олон янз байдлын судалгааны талаар малчидад мэдээлэл өгөх	57
7. Нүүлгэн шилжүүлэх, нөхөн олговор олгох арга хэмжээний төлөвлөгөөний биелэлт ..	58
8. Түүх, соёлын өвийг хамгаалах арга хэмжээний төлөвлөгөөний биелэлт	59
9. Осол эрсдэлийн менежментийн төлөвлөгөөний биелэлт	60
9.1 Химийн хорт болон аюултай бодис хадгалалт, тээвэрлэлт, ашиглалтын бүртгэл	61
9.2 Осол, аюулын үед хэрэгжүүлэх төлөвлөгөө боловсруулан батлуулах	64
10. Хог хаягдлын менежментийн төлөвлөгөөний биелэлт	65
10.1 Уурхайн үйл ажиллагаанаас гарч байгаа энгийн хог хаягдлын гэрээг холбогдох байгууллагатай хийх гэрээний дагуу зохицуулах	66
10.2 Ашигласан тос, тосолгооны материалыг дахин боловсруулах зорилгоор холбогдох компанид хүлээлгэн өгч, баримтыг бүрдүүлэх	69
10.3 Хог хаягдалын бүртгэл хөтлөх	70
10.4 Хог хаягдал, хяналт тавьж, ажлын байрны үзлэг хийх	72
11. Орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөрийн биелэлт	73
11.1 Цаг уур /уур амьсгалын хэмжилт/	75
11.2 Агаарын чанар тоос /хэмжилт үр дүнгийн мэдээлэл/	78
11.3 Тоосны хэмжилт хөндлөнгийн байгуулгаар хийлгэх	83
11.4 Дуу шуугиан /Орчны дуу чимээ dB/	84
11.5 Усны түвшин хяналт, мониторинг	86
11.6 Усны чанарын шинжилгээ	89
11.7 Хөрсний чанарын шинжилгээ	91
11.8 Амьтны судалгаа	92
11.9 Ургамлын бүрхэцийн судалгааны мэдээлэл	96
12. Тухайн жилийн байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх удирдлага зохион байгуулалтын төлөвлөгөөний биелэлт	98
12.1 Ноён сумын ЕБС-ын хүүхдүүдэд экологийн боловсрол олгох	99
12.2 Шинэ ажилтан, албан хаагчдыг байгаль орчин, аюулгүй ажиллагааны сургалтанд хамруулах	101
12.3 Тэрбум мод хөтөлбөрийн хүрээнд мод тарих	102

13. Тухайн жилийн байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө, төлөвлөгөөний хэрэгжилтийг нөлөөлөлд өртөгч оршин суугчдад тайлагнах төлөвлөгөөний биелэлт.....	106
13.1 Төслийн нөлөөллийн бүсийн зарим иргэдэд байгаль орчны ажлын явцыг танилцуулна.....	107
ХАВСРАЛТ.....	109

ЗУРАГ

Зураг 1. Хар сэрвэгэн ашиглалтын лицензийн талбайн ерөнхий харагдах байдал.....	9
Зураг 2. Уурхайн хотхоны ерөнхий харагдах байдал.....	12
Зураг 3. Уурхайн олборлолтын үед тоосжилт бууруулах зорилгоор усалгаа хийгдсэн байдал.....	20
Зураг 4. Уурхайн дотоод орчин буюу ажлын байрны нарийн болон бүдүүн ширхэгтэй тоосонцорын хэмжилтыг хийж буй байдал.....	22
Зураг 5. Сумын байгаль хамгаалагч унд ахуйн тоолуурын заалтыг тулгаж буй нь	25
Зураг 6. Ус хэмнэх уриалга болон мэдээлэлүүдийг үйлчилгээний цэгүүдэд байршуулж ажиллав. .	25
Зураг 7. Ноён, Гурвантэс, Өмнөговь аймгийн чиглэлд зөвшөөрсөн маршрутаас бусад чиглэлээр явсан хэсгүүдэд зогоон татаж замыг хааж буй байдал	27
Зураг 8. Олон салаа зам үүсгэхгүй болон чиглэл тодорхойлсон тэмдэгийг 5 байршилд байршуулав.	27
Зураг 9. Олон салаа зам үүссэн байдал болон замын маршрутын тодорхойлж хамгаалалтанд авсаны өмнөх ба дараах байдалыг харьцуулав.....	28
Зураг 10. Байгаль орчны ажлын байрны үзлэгээр засварын талбайд асгаралт үүссэн байдлын өмнөх ба дараах байдлаар харьцуулсан байдал	29
Зураг 11. Шатахуун түгээгүүр болон засварын газар асгаралтын иж бүрдлийг байршуулсан байдал	30
Зураг 12. Дээрх зурагт тод улаан өнгөөр будсан хэсэг нь 2025 онд шинээр хөндөгдсөн газрын мэдээллийг харуулав. Нийт 73,72 га.....	31
Зураг 13. Биологийн нөхөн сэргээлт энэ онд усалгаа хийгдээгүй 4 дэх жилдээ байгалын аясаар ургасан байдал.....	32
Зураг 14. Өмнөх жилүүдэд тарьсан ногоон байгууламжийн ургалтын байдал.....	33
Зураг 15. Ноён сумын өвсний фондоос өвс авч байршуулж буй байдал	34
Зураг 16. . Шимт хөрсийг хуулан хадгалсан байдал /2025 онд хөрсний овоолгийн тэлэлтээс гарсан шимт хөрсийг шимт хөрсний овоолгуудад хуулан байршуулсан байдал/	36
Зураг 17. Хаягдлын овоолгийн тэлэлт болон шимт хөрс хуулалт, хадаглалтыг бүхэлдээ харагдаж буй байдал.....	37
Зураг 18. Ашиглалтын талбайн гадна талд хайгуулын цооног өрөмдсөн байдлыг харуулсан мэдээлэл	38
Зураг 19. Хайгуулын цооногуудыг техникийн нөхөн сэргээлт хийсний дараа гараар нарийвчлан тэгшлэх ажлыг гүйцэтгэж байна.....	39
Зураг 20. Судалгааны цэгүүдийн ойролцоо 100 метрт самбаруудыг байршуулав.....	42
Зураг 21. Бэлчээрийн төлөв байдлын судалгааны цэгүүдийн байршил.....	43
Зураг 22. Бэлчээрийн төлөв байдлын судалгааны цэгүүдийг сэргээн засварлаж, судалгаа хийж буй байдал /6-р сард/.....	44
Зураг 23. Судалгааны цэг-1 дээр ажиллаж буй нь /5-9-р сар/	46
Зураг 24. Судалгааны цэг-2 дээр ажиллаж буй нь /5-9-р сар/	47
Зураг 25. Судалгааны цэг-3 дээр ажиллаж буй нь /5-9-р сар/	48
Зураг 26. Судалгааны цэг-4 дээр ажиллаж буй нь /5-9-р сар/	49
Зураг 27. Судалгааны цэг-5 дээр ажиллаж буй нь /5-9-р сар/	50
Зураг 28. Судалгааны цэг-6 дээр ажиллаж буй нь /5-9-р сар/	51
Зураг 29. Амьтны судалгааны автомат камер суурьлуулсан газрын байршил	54
Зураг 30. Хөдөлгөөн мэдрэгч камерыг байршуулсан болон авч байх үеийн харуулсан байдал.....	55

Зураг 31. Шинэ усны өвөр хэсэгт байршуулсан камерт орсон хар сүүлт	56
Зураг 32. Хяналтын камер авахаар явж байх замд таарсан аргаллын мөр	56
Зураг 33. Ноёны нуруунд байршуулсан хяналтын камерт орсон бусад амьтадын зурган мэдээлэл	56
Зураг 34. Биологийн олон янз байдлын судалгааны талаар малчин өрхүүдээр орж мэдлэг олгох буй байдал.....	57
Зураг 35. Тэсэлгээний бодисын сав баглаа боодол хадгалах талбай болон энгийн хог хаягдлын хог хаягдлын цэгийн харагдах байдал	61
Зураг 36. Тэсэлгээний агуулахын ерөнхий харагдах байдал.....	62
Зураг 37. Нүүрсний лабораторид ашиглаж буй 2 бодисыг лабораторид төмөр шүүгээнд хадаглаж байна.....	63
Зураг 38. 2025 онд хэрэглэсэн лабораторийн бодисуудын хэрэглээний сар тутмын бүртгэл.....	63
Зураг 39. 2025 оны Аюулын үед хэрэгжүүлэх төлөвлөгөө, Гамшгаас хамгаалах төлөвлөгөөны батлагдсан нүүрнүүд.....	64
Зураг 40. . Говийн ноён өгөөж ХХК гэрээний дагуу ахуйн хог хаягдлыг ачиж буй байдал.....	66
Зураг 41. Мод, усны сав зэрэг ахуйн хэрэглээнд хэрэглэж болох хаягдлыг малчидад өөрсдийн хүсэлтийн дагуу хүлээлгэн өгч буй байдал	67
Зураг 42. . Дахин ашиглах боломжгүй хог хаягдал цуглуулах, тээвэрлэх усгах үйлчилгээ үзүүлэх гэрээ.....	67
Зураг 43. Байгаль орчны хэлтэсээс 14 хоногт нэг удаа хийх хог хаягдлын цэвэрлэгээний тухай хэлтэс нэгжүүдэд хүргүүлдэг Е-майл	68
Зураг 44. Уурхайн бүсийн цэвэрлэгээ хийж буй байдал	68
Зураг 45. 2025 оны 3, 6, 8 саруудад хаягдал тосыг гэрээт компанид хүлээлгэн өгч буй байдал	69
Зураг 46. Дуу шуугиан агаарын хэм, харьцангуй чийгшлийн хэмжилт хийж буй байдал	77
Зураг 47. Уурхайн нөлөөллийн бүсийн 6 цэгийн тоосны хэмжилтийн байршлыг харуулав.....	78
Зураг 48. Нөлөөллийн бүсийн 6 цэгт тоосны хэмжилт хийж буй байдал.....	80
Зураг 49. Нүүрс тээврийн замын тоосны хэмжилтийн цэгүүдын харуулсан план болон нүүрс тээврийн зам дагуух 4 цэгт тоосны хэмжилт хийж буй байдал.....	81
Зураг 50. “Ногоон титэм” ХХК-ийн мэргэжилтэнүүд хяналтын цэгүүдэд хэмжилт хийж буй байдал	83
Зураг 51. Дуу чимээг зөөврийн багажаар хэмжиж буй байдал.....	84
Зураг 52. Тэсэлгээний явцад 500 метр зайнаас дуу чимээг зөөврийн багажаар хэмжин дроноор бичлэгийг хийж гүйцэтгэж буй байдал.....	85
Зураг 53. . Уурхайн нөлөөллийн бүсийн малчны худгийн усны түвшний хэмжилтийн график үзүүлэлт болон хэмжилт хийж буй байдал.....	86
Зураг 54. Уурхайн усны хяналтын цэгийн усны түвшний үр дүнгийн график болон усны түвшний хэмжилт хийж буй.....	87
Зураг 55. 1, 2, 3-р улирлын фотомониторингийн харьцуулсан зураг	88
Зураг 56. Унд ахуйн усны шинжигээний дээж авдаг цэгүүдийн байршлыг зурагт харуулав	89
Зураг 57. Уснаас дээж авч шинжилгээнд хамруулахаар бэлтгэж буй байдал	90
Зураг 58. 2025 оны 8 дугаар сард 3-р улирлын хөрсний дээжийг 9 цэгээс авч шинжилгээнд хамруулахаар бэлтгэж буй байдал	91
Зураг 59. Амьтны судалгаа мониторинг хийсэн замын маршрут харуулсан байдал	92
Зураг 60. Хээрийн судалгааны үеээр таарсан зарим амьтадын зургууд.....	94
Зураг 61. Амьтан ажиглалтын бүртгэлийн хуудас	95

Зураг 62. Дэлхийн усны өдрөөр “Мөнх цас мөсөн голоо хайрлая” усны талаарх мэдлэг олгох өдөрлөг	99
Зураг 63. Өвөр задгай болон Саран хөндий цэвэрлэгээ хийж буй байдал.....	100
Зураг 64. Ажилчидад БО-ны талаарх сургалтыг орж буй нь	101
Зураг 65. Загийн ойжуулалт хийгдсэн талбайн ерөнхий харагдах байдал 2024, 2025 оны байдлаар	102
Зураг 66. Галбын Ойжуулалт ХХК Заг тарьж буй нь, компаний Байгаль орчны ажилтан түүнд нь хяналт тавьж ажиллаж байна.	102
Зураг 67. Заг тарьсан талбайн Google Earth зураг болон ерөнхий харагдах байдал.	103
Зураг 68. 2024 онд тарьсан загийн ургалтын байдал /40-60 см/	104
Зураг 69. 2025 онд тарьсан загийн ургалтын байдал /20-40 см/	104
Зураг 70. Тэрбум мод хөтөлбөрийн уурхайн хотхон бусад газруудад 500 ширхэг хайлаас сухай модны тариалалтыг хийв.....	105
Зураг 71. Орон нутгийн малчид иргэдийн төлөөлөл уурхайн үйл ажиллаатай танилцах үеээр /2025 оны 1-р улиралд/	107
Зураг 72. Сайран болон Ганзагат багийн иргэдийн нийтийн хурал сумын соёлын төвд нэгэн зэрэг 2 зааланд боллоо.	107
Зураг 73. Орон нутгийн удирдлагууд болон Иргэний төлөөлөл уурхайн үйл ажиллагаатай танилцаж буй байдал.....	108

ХҮСНЭГТ

Хүснэгт 1. Агаарын температурын дундаж үзүүлэлт	12
Хүснэгт 2. 2019-2025 оны 3-р улирлын байдлаарх үйлдвэрлэлийн гүйцэтгэл мэдээлэл.....	15
Хүснэгт 3. 2025 оны байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний зардлын задаргаа	16
Хүснэгт 4. Сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээний төлөвлөгөөний биелэлтийн хураангуй...	17
Хүснэгт 5. Дотоод агаарын чанарын хэмжилтийн үзүүлэлт	21
Хүснэгт 6. Шүүрлийн ус ашиглалтын байдал /3-р улирлаар/	23
Хүснэгт 7. Нөхөн сэргээлтийн төлөвлөгөөний биелэлтийн хураангуй	35
Хүснэгт 8. Биологийн олон янз байдлыг дүйцүүлэн хамгаалах арга хэмжээний төлөвлөгөө биелэлтийн хураангуй	40
Хүснэгт 9. Судалгааны цэгүүдийн ерөнхий мэдээлэл /Өмнөх онтой харьцуулахад ерөнхий мэдээлэл ойролцоо байна./	45
Хүснэгт 10. Судалгааны цэг – 1 бэлчээрийн төлөв байдлын сар бүрийн судалгааны үр дүн.....	46
Хүснэгт 11. Судалгааны цэг – 2 бэлчээрийн төлөв байдлын сар бүрийн судалгааны үр дүн.....	47
Хүснэгт 12. Судалгааны цэг – 2 бэлчээрийн төлөв байдлын сар бүрийн судалгааны үр дүн.....	48
Хүснэгт 13. Судалгааны цэг – 4 бэлчээрийн төлөв байдлын сар бүрийн судалгааны үр дүн.....	49
Хүснэгт 14. Судалгааны цэг – 5 бэлчээрийн төлөв байдлын сар бүрийн судалгааны үр дүн.....	50
Хүснэгт 15. Судалгааны цэг – 6 бэлчээрийн төлөв байдлын сар бүрийн судалгааны үр дүн.....	51
Хүснэгт 16. Хяналтын камерт бичигдсэн амьтадын мэдээлэл.....	55
Хүснэгт 17. Түүх, соёлын өвийг хамгаалах арга хэмжээний мэдээлэл.....	59
Хүснэгт 18. Осол эрсдэлийн менежментийн төлөвлөгөөний биелэлтийн хураангуй	60
Хүснэгт 19. Хог хаягдлын менежментийн төлөвлөгөөний биелэлтийн хураангуй.....	65
Хүснэгт 20. Хог хаягдлын сар бүрийн бүртгэлийн нэгтгэл.....	70
Хүснэгт 21. Орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөрийн биелэлтийн хураангуй.....	73
Хүснэгт 22. Амьтны ажиглалтын нэгдсэн мэдээлэл	93
Хүснэгт 23. Ургамалын /геоботаник/ бичиглэл хийсэн цэгийн байршил	96
Хүснэгт 24. Ургамалын бичиглэл хийсэн цэгүүдийн ажиглалтын төлөв байдал.....	97
Хүснэгт 25. Удирдлага зохион байгуулалтын төлөвлөгөө биелэлтийн хураангуй.....	98
Хүснэгт 26. . Байгаль орчны хэрэгжилт оршин суугчид танилцуулах мэдээллийн хураангуй	106

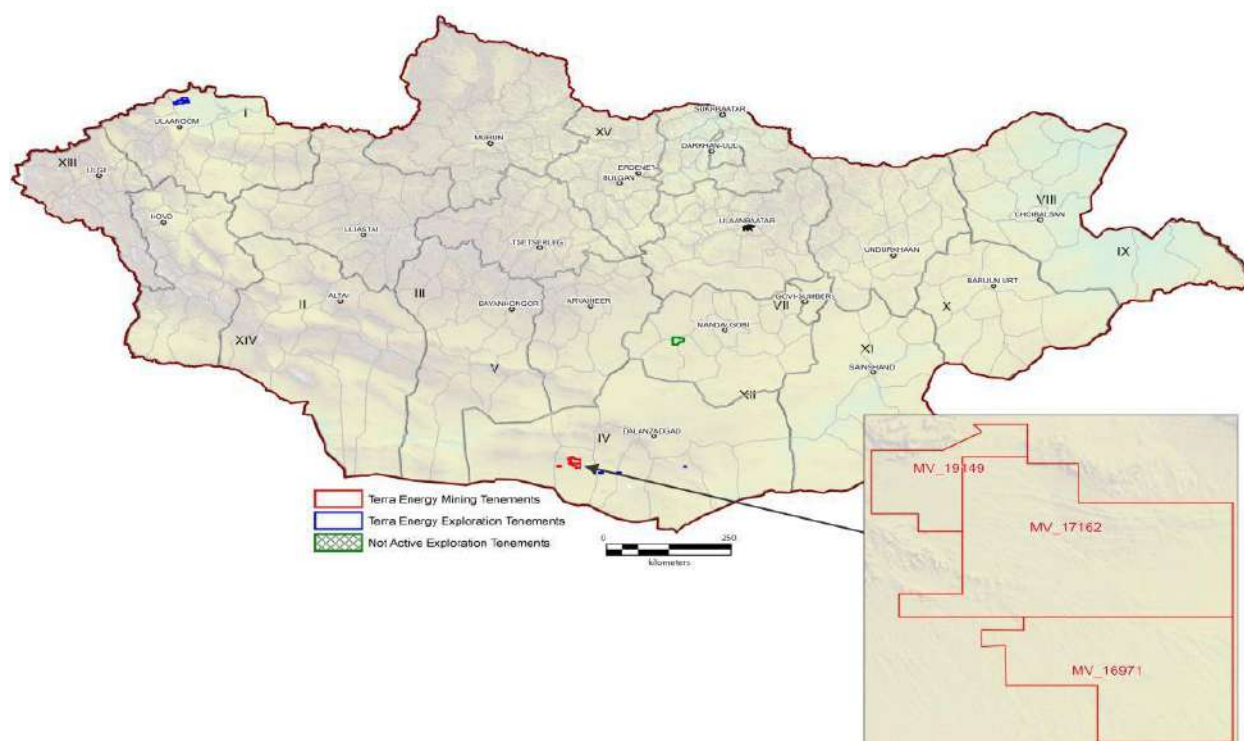
ГРАФИК

График 1. Шимт хөрс болон хөрс хуулалтын харьцуулсан байдал	15
График 2. Унд ахуйн ус хэрэглээний байдал сар бүрээр гаргасан байдал /3-р улирлын байдлаар/ ..	24
График 3. Сургалтад хамрагдсан ажилчидын мэдээллийг сар бүрээр нь харуулав.	25
График 4. 2025 онд Орон нутагт зорчигчидын байгаль орчны зааварчилгаа бүртгэлийг сар бүрээр харуулсан байдал.....	26
График 5. Судалгааны цэг – 1 ургамлын тархацын мэдээлэл /10м ² /	46
График 6. . Судалгааны цэг – 2 ургамлын тархацын мэдээлэл /10м ² /	47
График 7. Судалгааны цэг – 3 ургамлын тархацын мэдээлэл /10м ² /	48
График 8. Судалгааны цэг – 4 ургамлын тархацын мэдээлэл /10м ² /	49
График 9. Судалгааны цэг – 5 ургамлын тархацын мэдээлэл /10м ² /	50
График 10. Судалгааны цэг – 6 ургамлын тархацын мэдээлэл /10м ² /	51
График 11. Судалгааны цэг 1, 2, 3, 4-р цэгүүдийн мэдээллийг 2023, 2024, 2025 оныг харьцуулсан байдал.....	52
График 12. Судалгааны цэг 5, 6-р цэгүүдийн мэдээллийг 2023, 2024, 2025 оныг харьцуулсан байдал	53
График 13: Хог хаягдлын эзлэх хувийг харуулсан байдал	71
График 14. Хуванцар савны сүүлийн 6 жилийн бүртгэлийн эзлэх хувийг харуулсан байдал	71
График 15. Нөлөөллийн бүсийн 6 цэгийн харьцангуй чийгшил, Агаарын хэмийн сар бүрийн хэмжилтийн үзүүлэлт	75
График 16. Нөлөөллийн бүсийн 6 цэгийн салхины хурдын сар бүрийн хэмжилтийн үзүүлэлт.....	76
График 17. Уурхайн нөлөөллийн бүсийн 6 цэгийн сар бүрийн нарийн болон бүдүүн ширхэгтэй тоосны хэмжилтын үр дүн	79
График 18. Нүүрс тээврийн замын нарийн болон бүдүүн ширхэгтэй тоосонцорын хэмжилтын үзүүлэлт.....	82
График 19. Нөлөөллийн 6 цэгийн дуу чимээний хэмжилт хийсэн байдал.....	84
График 20. Байгаль орчны сургалтад хамрагдсан байдал /сараар харуулав./	101

1. ХАР СЭРВЭГЭН НҮҮРСНИЙ УУРХАЙН ТӨСЛИЙН ТОВЧ ТАНИЛЦУУЛАГА

1.1 Төслийн байршил

Хар сэрвэгэн нүүрсний орд нь Өмнөговь аймгийн Ноён сумын нутагт Ноён сумын төвөөс зүүн урагш 25 км, Өмнөговь аймгийн төв Даланзадгад сумаас 216км, Улаанбаатар хотоос 800 км зайд оршдог. Хар сэрвэгэн нүүрсний орд нь Монгол улсын дэд бүтэц сул хөгжсөн бүс нутагт байрлаж байгаа боловч сүүлийн жилүүдэд тухайн бүс нутагт ашигт малтмалын эрэл, хайгуулын ажил эрчимжиж, дэлхийд тэргүүлэх томоохон алт, зэс, нүүрс, жоншны ордууд нээгдсэнтэй холбоотойгоор цаашид эдийн засаг, дэд бүтцийн гол бүс нутаг болох нь зайлшгүй юм. Ордын ашиглалтын тусгай зөвшөөрлийн талбайн нийт хэмжээ 6664,61 га, төслийн байршлыг дараах зурагт үзүүлэв.

Зураг 1. Хар сэрвэгэн ашиглалтын лицензийн талбайн ерөнхий харагдах байдал

Хар сэрвэгэн төслийн ашиглалтын тусгай зөвшөөрлийн талбай нь дараах газарзүйн солбицолуудаар хязгаарлагддаг болно. Хар сэрвэгэн уурхай Цагаан Өвөлжөө ХХК-ийн Баруун Ноён Уул уурхайн дэд бүтэц ажиллах хүчин дээр суурилан үйл ажиллагаа явуулдаг юм.

1.2 Төсөл хэрэгжүүлэгч аж ауйн нэгж байгууллагын мэдээлэл

“Хар Сэрвэгэн” нэртэй MV-019149 дугаартай ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрлийг эзэмшигч “Энхтунх Орчлон” ХХК-иуд нь Австрали улсын хөрөнгө оруулалттай, “Терра

энержи” (улсын бүртгэлийн дугаар 9011221028) ХХК-ний охин компани юм. Үйл ажиллагааны чиглэл Гадаад худалдаа, нүүрс, ашигт малтмалын хайгуул, олборлолт.

1.3 Бүс нутгийн физик газарзүй, уурхайн дэд бүтэц

Өмнөговь аймгийн Ноён сум нь Монгол орны физик газарзүйн мужлалаар газрын гадаргын хувьд Алтайн уулархаг их мужийн Говийн-Алтайн мужид багтдаг. Төслийн нутаг дэвсгэрт Эхэн хайлааст уул (1873 м), Дэнгийн нуруу (1975 м), Дөрвөлжин уул (1612м)-с орших бөгөөд талбайн ойролцоох уулс толгод нь д.т.дээш 1600-1900 м, мөн Гурвантэс-Борзонгийн говийн элсний мужид хамаарагдах Жарангийн элс байрлана.

Төслийн талбай нь Эхэн Хайлаастын синклиналийн баруун хойт хэсэгт байрших ба нүүрсний давхраас агуулагч дээд пермийн Дэлийн шанд формацын хурдас нь хойт хэсгээрээ дунд-дээд карбоны Тост формацын андезит-базальтаас тогтох эффузив зузаалаг болон түүнийг зарим хэсгээрээ тасалдалтайгаар хучих доод пермийн Тогоот харформацын риолит, риодацитаас тогтох хүчиллэг зузаалаг дээр угаагдлын гадаргуугаар хиллэдэг болно.

Бүс нутгийн хөгжил, нийгэм, эдийн засаг: Өмнөговь аймгийн Ноён сум нь Улаанбаатар хотоос 800 км, Даланзадгад хотоос 216 км.т оршдог бөгөөд 1923 онд байгуулагдсан. Баруун талаараа Гурвантэс сум, хойт талаараа Сэврэй сум, урд талаараа БНХАУ-тай тус тус хиллэдэг. Нийт газар нутгийн хэмжээ 1055032 га талбай буюу 79% нь бэлчээрийн буюу хадлангийн талбай, үлдэж буй 21% нь ашиглаагүй талбай юм. Тус сумын тамгийн газар нь 1991 онд байгуулагдан одоог хүртэл үйл ажиллагаагаа төр засгийн бодлог шийдвэртэй уялдуулан тасралтгүй хэвийн явуулж байна. Одоогоор сумын төвд 100 хүний багтаамжтай Соёлын төв, ЗДТГазрын контор, 320 хүүхдийн багтаамжтай Ерөнхий боловсролын сургуульд суралцаж байгаа 130 орчим хүүхэд, 50 гаруй хүүхэдтэй дотуур байр, 25-30 багш, ажилчин албан хаагч ажиллаж байна. Сум дундын эмнэлэг, 15 ортой эмнэлэг, 100 хүүхдийн цэцэрлэг, үүрэн телефоны 4 операторын сүлжээтэй, 10 гаруй хоршоо компани ХЭАА үйл ажиллагаа явуулж байна. Нийт хүн амын 80.5% нь автомашин, мотоцикл хэрэглэдэг. Ноён сум нь байгалийн үзэсгэлэнт газар олонтой бөгөөд үүнд Гэнгэтийн гол, Хөөвөр, Алаг шавар, Тэмээн шавар, Малчны агуй, Тахилгын оройн задгай, Толь хад, Сарын хөндий, Хавчлын рашаан, Баруун зүүн хулстай, Ар, өвөр задгай, Хар дэл зэрэг байгалийн үзэсгэлэнт газар нутагтайн зэрэгцээ байгалийн төрөл бүрийн эмийн ургамал элбэгтэй ба ан амьтан араатан жигүүртнээр элбэг.

Цахилгаан, дулаан хангамжийн эх үүсвэр шугам сүлжээ: Хар сэрвэгэн уурхай нь Баруун ноён уулын уурхай дээр төвлөрсөн бөгөөд цахилгаан сүлжээнд холбогдоогүй ба одоогийн ажиллаж байгаа хэрэглээний цахилгааныг “Cummins”, “ULE”, “Teksan”, “Weifang Changshig” зэрэг нэр төрлийн дизель генераторууд хэрэглэн хангадаг. Одоогийн ажиллаж байгаа дизель генераторуудын суурилагдсан нийт хүчин чадал нь 1200 кВт.

Ил уурхайн гэрэлтүүлэг: Ил уурхай болон овоолгод ашиглаж буй зөөврийн гэрэлтүүлэг болох Night-Lite NL6 зөөврийн гэрэлт цамхаг нь 4 ширхэг 1,000 ватт метал галид ламптай ба 110'000 люмен гэрэлтүүлгийн хүрээ бүхий тод цагаан гэрэл гаргана. Шинэ төрлийн

хаалганууд нь нягт, зэвэрдэггүй материалаар хийгдсэн ба бүхий л гол гол сервис үйлчилгээг хийх боломжтой. Мөн л Баруун Ноён Уул уурхайн гэрэлтүүлэг тоног төхөөрөмж юм.

Ус хангамж: Төслийг хэрэгжүүлэгч “Энхтунх Орчлон” ХХК, “Цагаан Өвөлжөө” ХХК-ийн хамтатган уурхайн эдэлбэрт усны хайгуул судалгааны “Акватера” ХХК-аар 2013 онд Өмнөговь аймгийн Ноён сумын Ганзагад багийн нутагт гидрогеологийн анхан шатны судалгаа хийлгэсэн. Үүний дараа ил уурхайн усжилтын тооцоог “Цэнхэр-Эрдэнэ” ХХК мөн “Ундрага Өмнөговь” ХХК нь 2013 оны 5 сард унд-ахуйн усанд зориулж уурхайн кэмийн ойролцоо гүний худаг өрөмдөж унд-ахуйн усны хэрэгцээг хангах усны эх үүсвэрийг тогтоосон байна. Мөн уурхайн шүүрлийн усжилтын тооцоог уурхайн Пит тус бүрээр Сойл Инженеринг ХХК-өөр 2022 онд гүйцэтгүүлсэн юм.

Уурхайн кэмийн унд-ахуйн усны хэрэгцээнд шаардлагатай усыг гүний худгаас хангадаг ба ажилчдын өдөр бүрийн хэрэглээнд савлагаатай цэвэр усыг ажилчдын хүссэн хэрэглээгээр нь өгч үйлчилдэг. Гүний худаг нь уурхайн кемпээс зүүн зүгт (N- 4300T08.6”, E- 101017’39.4”, ELV-1553) байрлана. Харин бусад хэрэгцээний ногоон байгууламжын усалгаа, зам талбайн тоосжилт дарах усыг уурхайн шүүрлийн уснаас авч ашиглаж байна.

Шүүрлийн ус зайлуулалт: Уулын малталтууд руу нэвчин орж ирэх усыг сувгаар дамжуулан зумфэнд хуримтлуулан насосоор шавхан зайлуулна. Зумфэнд хуримтлуулсан шүүрэлтийн усыг даланруу насосоор татаж, ил уурхайн зам усалгаа болон техникийн усны хэрэглээнд ашиглахаар төсөлд тусгасан. Шүүрлийн ус шавхан зайлуулахад 8 цагийн турш бүрэн шавхах хүчин чадалтай цагийн бүтээл 44.5м3/цаг, GODWIN150 маркийн насос ашиглаж байна.

Харилцаа холбоо: Уурхайн талбайд хиймэл дагуулын антенн суурилуулж интернэт ашиглаж байгаа бөгөөд интернэт, мобиком, юнител сүлжээ ашиглаж байна.

Зам харилцаа: Зам харилцааны хувьд Улаанбаатар хотоос баруун урагш Өмнөговь аймгийн Өмнөговь аймаг хүртэл 570 км, Өмнөговь аймгийн төвөөс Баяндалай хүртэл 150 км хүртэл засмал замтай, Ноён сум Баруун ноён уул, Хар сэрвэгэн уурхай хүртэл 80 км-г орших орон нутгийн шороон замаар холбогддог.

Уурхайн барилга байгууламж: Энхтунх Орчлон ХХК нь уурхайн барилга байгууламжуудын хувьд Цагаан Өвөлжөө ХХК-ийн барилга байгууламжтай хамт байдаг юм.

Одоогийн байдлаар уурхайн нийт ажилчид түр кэмп буюу ойролцоогоор 600 гаруй хүн амьдрах 150 гаруй ширхэг гэрт амьдарч, байрлаж байна. Оффисын барилгын өргөтгөлийн ажлыг эхлүүсэн ба удахгүй уурхайн хотхоны барилгын ажлыг эхлэхээр төлөвлөөд ажиллаж байна.

Зураг 2. Уурхайн хотхоны ерөнхий харагдах байдал

1.4 Бүс нутгийн цаг уур, хүрээлэн байгаа орчин

Өмнөговь аймаг өвөл зуны температурын ялгаа ихтэй, хур тунадас багатай халуун зунтай, хуурайвтар уур амьсгалын мужид, зөөлөвтөр өвөлтэй дэд мужид хамардаг. Агаарын үнэмлэхүй их температур $+45^{\circ}\text{C}$ -ээс давж халах үнэмлэхүй бага температур -40°C -ээс хүйтэн болох тохиолдол байдаг.

Хүснэгт 1. Агаарын температурын дундаж үзүүлэлт

№	Цаг уурын үзүүлэлтүүд	Хэмжих нэгж	Ноён сум
1	Дундаж агаарын даралт	гПа	825.6
2	Үнэмлэхүй хамгийн бага температур	$^{\circ}\text{C}$	-33.0 (1981.01.25)
3	Үнэмлэхүй хамгийн их температур	$^{\circ}\text{C}$	+40.9 (1988.07.18)
4	Хамгийн хүйтэн сар		1
5	Хамгийн хүйтэн сарын дундаж температур	$^{\circ}\text{C}$	-12.7
6	Хамгийн дулаан сар		7
7	Хамгийн дулаан сарын дундаж температур	$^{\circ}\text{C}$	20.8
8	Дундаж агаарын харьцангуй чийгшил	%	45
9	Жилийн дундаж хур тунадас	мм	102.0
10	Дундаж салхины хурд	м/с	3.7
11	Салхины их хурдны дундаж	м/с	32.2
12	Үнэмлэхүй их салхины хурд	м/с	40
13	Салхины зонхилох чиглэл ба хурд	Зонхилон, м/с	Ө-өөс 4.3 м/с

Агаарын температур: Ноён сумын хувьд цаг уур нь харьцангуй дулаан, хүйтний улирал 11-н сарын 2- аас эхэлж 3-р сарын 25 хүртэл 143 хоног, дулааны улирал 3-р сарын 25-аас 11-н сарын 2хүртэл 222 үргэлжилдэг байна. Төсөл хэрэгжих газар нь харьцангуй нам дор, өргөн уудам хөндий бөгөөд говийннам толгод гүвээгээр хүрээлэгдсэн газар бөгөөд жилийн ихэнх өдрийн температурын дундаж нь “+” градустай гардаг байна. Агаарын дундаж температур зуны улиралд 20- 24.00С, өвлийн улиралд -11.7-15.90С байдаг. Жилийн дундаж температур нь +3.70С байдаг байна.

Хөрсний температур: Хөрсний гадарга дээр зундаа +62.00С хүртэл халж, өвөлдөө - 36.60С хүртэл хүйтэрдэг. Газрын гүнд температурын хуваарилалт нь тодорхой зүй тогтолтой. Зуны улиралд гүн ихсэхээр температур буурч, өвлийн улиралд гүн рүүгээ дулаарч хавар намар шилжилтийн байдалтай байдаг. Хөрсний гэсэлт нар дулааны нэвчилт нөлөө үйлчлэлтэйгээр газрын өнгөн хөрснөөс алгуур гэсэж газрын гүнрүү аажим доошилж дуусдаг.

Хур тунадас: Ноён сум орчимд хур тунадас хэмжээ нь бага, хуурай цаг агаартай нутаг юм. Жилдээ орох хур тунадасны хэмжээ нь дөнгөж 82.4 мм бөгөөд хур тунадасны 60% нь зуны улиралд ордог байна. Зундаа тоотой их усархаг түр зуурын бороо ордог байна. Сүүлийн жилүүдэд уур амьсгалын дулаарлаас шалтгаалан зүсрэн орох бороо цөөрч ганцнэг хүчтэй аадар бороо орох болсон. Өвөлдөө цас маш бага унадаг бөгөөд цасан бүрхүүл бараг тогтдоггүй. Жилийн ойролцоогоор 30 хоногт л бороо ордог байна.

Нарны цацраг, гийгүүлэлт: Манай орны нутгаар жилд дунджаар нарны гийгүүллийн үргэлжлэх хугацаа 2800-3600 цэгийн хооронд хэлбэлзэж байдаг ба нийлбэр цацрагийн хэмжээ жилд 5237.5-6285 мДж/м² байдаг. Гурвантэс сум орчмын нарны гийгүүллийн үргэлжлэх хугацаа дунджаар жилд 3409.1 цаг, сард 284.1 цаг, хоногт 9.45 цаг байдаг.

Салхи, шуурганы горим: Говийн бүсэд голдуу баруун хойноос харьцангуй хүчтэй салхилдаг. Жилийн дундаж салхины хурд 3.7 м/с, сүүлийн 10 жилд салхины хурд хамгийн ихдээ 30 м/с хүрчширүүсч байсан байна. Төслийн бүс нутагт жилийн дундаж байдлаар баруун, баруун хойд чиглэлийн салхи зонхилно. Өвлийн улиралд баруун, баруун хойд, хойд чиглэлийнсалхи зонхилж байснаа зуны улиралд өмнөд зүгийн салхины давтагдал нэмэгдэж ирдэг зүй тогтолтой.

Агаарын чийгшил ба даралт: Ноён сумын нутаг дэвсгэр нь чийгшил багатай хуурай уур амьсгалтай нутаг бөгөөд агаарын харьцангуй чийгшлийн дундаж утга 45-50%, их утга өвлийн улиралд ажиглагдах бөгөөд 1 ба 12 саруудад 50-68%-тай байна. Хавар намарт агаарын харьцангуй чийгшлийн бага утга буюу 22-47% ажиглагдана. Хоногийн явцад агаарын харьцангуй чийгшлийн их утга өглөө үүрээр, бага утга нь их үдэд ажиглагддаг. Агаарындаралт дунджаар 847-856гПа, өвлийн агаарын дундаж даралт 856гПа, зуны агаарын дундаж даралт 847гПа байдаг байна.

Бүс нутгийн хөрс ургамал: Говийн хөрсний их мужийн цөлөрхөг хээрийн бүсэд багтдаг. Хур тунадас ховор,эрс гандуу уур амьсгалтай, өвс ургамал тарчиг сийрэг энэ талбай нь

говийн бор хөрстэй. Хөрс үүсэх явц гандуу нөхцөлд явагдах учир салхины үйл ажиллагаа хөрсний агаарын солилцоог идэвхжүүлж, ууршилтыг ихэсгэн хуурайшихад нөлөөлж өвс ургамлыг хийсгэн тараах тул зөвхөн үндэсний зарим нь ялзмаг болдгоос органик үлдэгдлийн хэмжээ маш бага 1% -иас бараг үл хэтэрнэ. Иймээс сайр чулуу ихтэй хуурай хагсуу карбонатлаг байдгаас нийтлэг мараалаг шинж үл ажиглагдана.

Харин хонхор, хотгор, тойром, булаг шанд бүхий газруудаар хужир мараа энд тэнд тогтсон байна. Говийн цаг уур, хөрсний онцлогоос шалтгаалан ургамлын нягтшил багатай, сийрэг тачир хөрсийг нийтэд нь бүрхэж чаддаггүй энд тэнд хэсэг хэсгээрээ ургадаг боловч шимт чанартай байдгаараа онцлог юм. Энд агь, шарилж, таана, мангир, хөмөл, монгол өвс, хазаар өвс, баглуур зэрэг олон наст ургамал, чихэр өвс, цулхир, гоёо зэрэг эмийн ургамал, хайлаас, тоорой, сухай, заг, жигд, зэгс, зээргэнэ, бударгана, хармаг, харгана гэх мэтийн модлог, бутлаг говь цөлийн ургамал ургадаг.

2. ТУХАЙН ЖИЛИЙН УУЛЫН АЖЛЫН ГҮЙЦЭТГЭЛИЙН ТОВЧ МЭДЭЭЛЭЛ

2025 оны 3-р улирлын байдлаар уурхайгаас 121,868 тонн нүүрс олборлосон байна. 2025 оны бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийг өмнөх онуудтай харьцуулсан байдлаар доорх хүснэгтэд харуулав. Энхтунх Орчлон ХХК нь зөвхөн нүүрс олборлолт хийж Цагаан Өвөлжөө ХХК нь нүүрсийг экспортонд гаргадаг.

Хүснэгт 2. 2019-2025 оны 3-р улирлын байдлаарх үйлдвэрлэлийн гүйцэтгэл мэдээлэл

Үйлдвэрлэлийн мэдээ	Нэгж	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025 /3-р улирлын байдлаар/
Ил уурхайн нийт олборлосон материал буюу Уулын цул	м3	6,915,983	3,548,841	7,035,715	1,232,941	13,393,359	14,469,390	4,213,562
Хөрс хуулалт	м3	6,700,000	3,438,064	1,023,200	1,218,964	13,040,489	14,095,292	4,126,514
Шимт хөрс хуулалт	м3	185,000	79,869	82,560	4,086	56,426	8,453	110,580
Нүүрс олборлолт	тн	313,176	160,627	241,712	14,343	494,018	523,737	121,868
Экспортод гаргасан нүүрс	тн	-	-	-	-	-	-	-

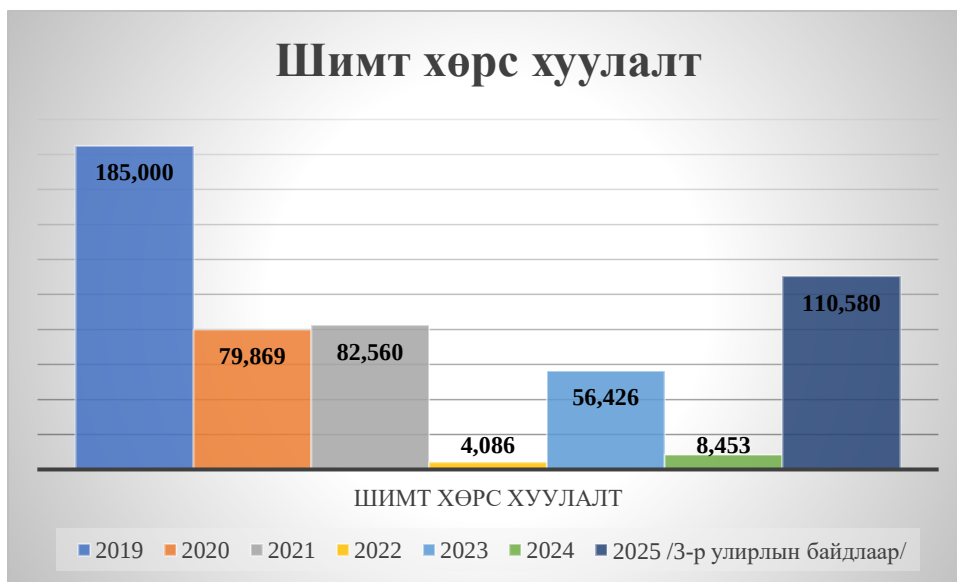
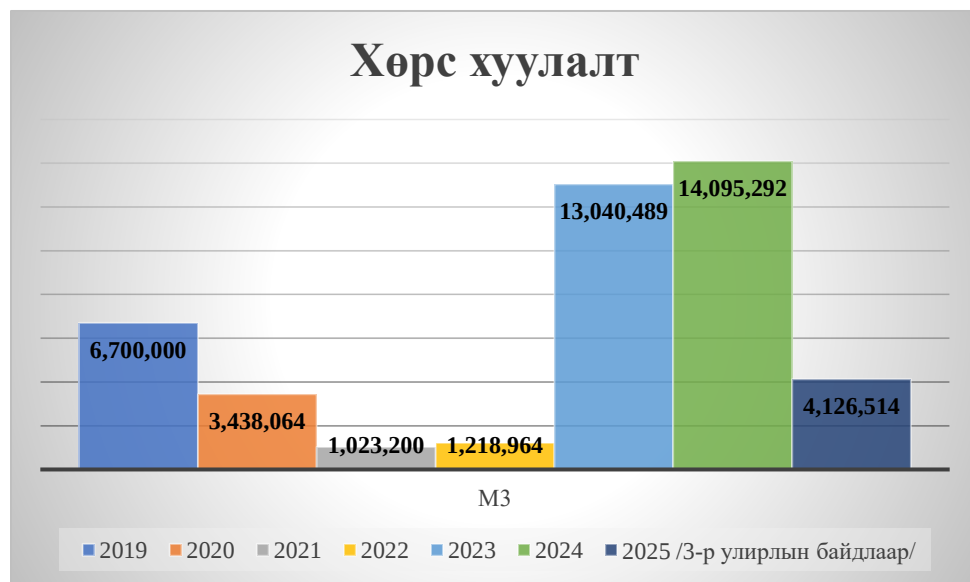

График 1. Шимт хөрс болон хөрс хуулалтын харьцуулсан байдал

3. 2025 ОНЫ БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ЗАРДЛЫН МЭДЭЭЛЭЛ

“Энхтунх Орчлон” ХХК-ийн Хар сэрвэгэн нүүрсний төслийн хүрээнд, 2025 оны байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээх ажилд нийт **99,040,000** төгрөг зарцуулахаар төлөвлөсөн. Уурхайн бүхий л үйл ажиллагааны явцад хийгдэх байгаль орчныг хамгаалах төлөвлөгөөний арга хэмжээ болон түүнд зарцуулагдах зардлыг дараах хүснэгтээр нэгтгэн үзүүлэв.

Хүснэгт 3. 2025 оны байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний зардлын задаргаа

д/д	Зардлын зүйл	Төлөвлөсөн зардал
1	Сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээний зардал	14,800,000
2	Нөхөн сэргээлт	10,000,000
3	Биологийн олон янз байдлыг дүйцүүлэн хамгаалах арга хэмжээ	8,800,000
4	Нүүлгэн шилжүүлэлт, нөхөн олговор	-
5	Археологийн судалгаа, авран хамгаалах арга хэмжээ	-
6	Осол, эрсдлийн менежемент	1,120,000
7	Хог хаягдлын менежмент	24,700,000
8	Орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөр	10,500,000
9	Байгаль орчны удирдлага	26,720,000
10	БОМТ-г тайлагнах	2,400,000
Нийт зардал /сая.төг/		99,040,000

Монгол улсын Ашигт малтмалын тухай хуулийн 38 дугаар зүйлийн 1.8-д заасны дагуу холбогдох төрийн захиргааны төв байгууллагын байгаль орчныг хамгаалах сангийн дансанд байгаль орчныг хамгаалах зардлын 50% болох **49,520,000** төгрөгийг нөхөн сэргээлтийн барьцаа болгож төлсөн юм.

4. СӨРӨГ НӨЛӨӨЛЛИЙГ БУУРУУЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ БИЕЛЭЛТ

БОМТ-нд байгаль орчинд үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах нийт 11 төрлийн үйл ажиллагаа төлөвлөсөн бөгөөд бүх ажлын төлөвлөгөөний дагуу хийж гүйцэтгэлээ. Хэрэгжилтийг Хүснэгт 6-д товч байдлаар дурдсан бөгөөд дэлгэрэнгүй мэдээллийг мөн тайланд оруулсан болно.

Хүснэгт 4. Сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээний төлөвлөгөөний биелэлтийн хураангуй

№	Чиглэл	Урьдчилан сэргийлэх бууруулах, арилгах арга хэмжээ	Хамрах хүрээ	Хэмжих нэгж	Тоо хэмжээ	Хэрэгжүүлэх давтамж	Биелэлт
1	Агаарын чанар	Уурхайн үйл ажиллагааны үед замын гадаргуу болон уурхайн орчны тоосжилт их босдог газруудыг уурхайн ухлагаас гарч байгаа шүүрлийн усыг ашиглан услах, тоосжилт дарах	Төслийн хүрээнд	Нэгж усалгаа	Тодорхойгүй	Жилийн турш	2025 оны 09 дүгээр сарын байдлаар “Энхтунх Орчлон” ХХК-ийн Хар сэрвэгэн нүүрсний уурхайд олборлолтын явцад ямар нэгэн шүүрлийн ус илрээгүй юм. Тухайн талбайд тоосжилт бууруулахаар Баруун Ноён Уул уурхайн шүүрлийн уснаас авч ашигласан. Дэлгэрэнгүйг тайлангийн 4.1 Тоосжилтыг бууруулах зорилгоор усалгаа хийх дэд бүлэгт дэлгэрэнгүй оруулав.
		Дотоод орчны агаарын чанарын хэмжилтийг албан байр, талбай дээр ажиллаж байгаа машин техникийн кабин, ажилчдын гэр дотор хийх. /Хэмжилтийн үр дүн MNS 4990:2015 стандарт	Төслийн хүрээнд	Нэгж хэмжилт	4	Улиралд нэг удаа	2025 онд Дотоод агаарын хэмжилтийн Эрүүл ахуйч хийж ажилласан. Хар сэрвэгэн уурхайд ажиллах дэд бүтэц, ажиллах хүч нь Баруун ноён уул уурхайтай хамт учир нөлөөлөл адилхан гэж үзэж байна. Баруун ноён уул уурхайн техник тоног төхөөрөмж дээр түүврийн аргаар хэмжилтийг хийсэн. Тайлангийн 4.2 дотоод орчны агаарын чанарын хэмжилт бүлэгт хэмжилтийн үр дүнг харуулав.

2	3	Усан орчин	Шүүрлийн усны хэрэглээний бүртгэл хийх	Тухайн жилийн үйл ажиллагааны хүрээнд	Нэгж тайлан	12	Сар бүр	Уурхайн шүүрлийн усны хэрэглээний бүртгэлийг уулын диспетчер тогтмол хийж ажиллаж байна. Мөн хэрэглээг сар бүр нэгтгэн гаргаж орон нутагт усны тайланг байгаль хамгаалагчаар баталгаажуулан ажилласан юм. Хар сэрвэгэн уурхайн хувьд 2025 оны 09 дүгээр сарын байдлаар ямар нэгэн шүүрлийн ус ашиглагдаагүй байгаа юм. Дэлгэрэнгүйг 4.3 Шүүрлийн усны хэрэглээний бүртгэл хийх хэсэгт харуулав.
	4		Унд ахуйн усны хэрэглээг зөв зохистой ашиглах талаар уурхайн ажилчидад болон шинэ ажилтанд сургалт орох	Төслийн үйл ажиллагааны хэмжээнд	Нэгж сургалт	тодорхойг үй	Тайлант жилд	2025 оны унд ахуйд ус ашиглаагүй. Усны зохистой ашиглалтын талаар мэдлэг олгох сургалтыг мөн Баруун ноён уул уурхайтай хамт 349 сургалт орсон байна. Мөн хуванцар савны хэрэглээг багасгах усыг зөв зохистой ашиглах үүднээс 0,5 литртэй усыг хэрэглээнээс халж усны савыг ажилчдад өгч ус авах цэгийг нэмснээр хүн өөрийн хэрэглээгээрээ усыг зөв зохистой ашиглаж эхэлсэн. Тайлангийн 4.4-т Унд ахуйн усны хэрэглээг зөв зохистой ашиглах талаар ажилчдад сургалт орох хэсгээс үзнэ үү.
3	5	Хөрсөн бүрхэвч	Орон нутгийн зам болон уурхайн бүс орчимд олон салаа зам гаргаж хөрс талхлагдахаас сэргийлж жолооч нарт зааварчилгаа өгч бүртгэл хөтлөх	Сум, орон нутгийн чиглэлд	Хүн		1 жилд	Нийт орон нутгийн чиглэлд явсан олон удаагийн зорчигч хөдөлгөөнд олон салаа замаар гаргахгүй байх талаар зааварчилгаа өгч бүртгэлийг Пост-4 хамгаалалтын алба дээр хийлгэж байна. Олон салаа зам үүссэн хэсэгт хаалт хийж, Гурван тэс, Ноён, Хар сэрвэгэн уурхайн чиглэлд зорчих замыг орон нутагтай ярьж 2024 онд тодорхойлон бэлчээрийн талхалж, олон салаа зам үүссэн хэсгийг байгалийн аясаар нөхөн сэргэх боломжийг бүрдүүлэн ажилласан. Энэ онд мөн тухайн газрууд дээр арга хэмжээг адилхан авч хэрэгжүүлсэн байдлыг дэлгэрэнгүй 4.5 дэд бүлэгт оруулав.
	6		Хөрс бохирдуулагч хөрсөнд алдагдсан тохиолдол бүрт саармагжуулах,	Засварын талбай,	м³	Төлөвлөж боломжгүй	Жилийн турш	2025 онд Хар сэрвэгэн нүүрсний уурхай дээр засварын талбай, барилга байгууламж байхгүй тул ямар нэгэн асгаралт бүртгэгдээгүй юм. Харин 2025 онд 2 уурхайн

			цэвэрлэх арга хэмжээ авах					хэмжээнд томоохон 3 удаагийн асгаралт бүртгэгдсэн юм. 4.6 дэд бүлгээс дэлгэрүүлэн харна уу.
	7		Хөрс бохирдуулагч хөрсөнд алдагдсан тохиолдол бүрд цэвэрлэх саармагжуулахад шаардлагатай багаж материалыг бэлтгэх /элс, хүрз, ус, саармагжуулагч бодис гэх мэт/	Төслийн талбай	м ³	-	Жилийн турш	Дэд бүтэцийн хувьд Цагаан Өвөлжөө ХХК-ийн уурхайтай хамт тул ШТС-ын талбайд асгаралтад ашиглах ШТМ шингээгч, цэвэрлэх материал “spill kit”-ын хангаж байна. 2025 онд нийт 8 уут техникийн сода 10 уут модны үртэс мөн 2 ширхэг асгаралтын иж бүрдлийг худалдан авалт хийгдэж Засварын газар болон ШТС асгаралтын эрсдэл өндөр 2 байршилд байршуулж ажилсан. Дэлгэрэнгүйг тайлангийн 4.7 ШТМ шингээгч, цэвэрлэх материалын хангамж дэд бүлэгт оруулав.
4	8	Газрын хэвлий	Уурхайн ашиглалт, дэд бүтцийн хэмжээнд эдэлбэрт орж байгаа газрын хэмжээг тодорхойлох, газар хөндөх зөвшөөрлийг бөглөж бүртгэл хөтлөх	Төслийн хэмжээнд	га		Жилийн турш	Хөндөгдсөн талбайн бүртгэлийг хөтлөх ажлуудыг өмнөх жилүүдийн адилаар маркшейдэртэй хамтран үргэлжлүүлэн бүртгэж байна. 2025 оны 09 дүгээр сарын байдлаар нийт уурхайн эдэлбэрт 73,72 га талбай ямар нэгэн байдлаар хөндөгдөж ашиглагдсан юм. 4.8 Эдэлбэрт орсон газрын бүртгэл дэд бүлэгт дэлгэрүүлэн оруулав.
5	9	Ургамлан нөмрөг	Уурхайн тэлэлтийн явцад маршрутыг нарийн төлөвлөж, уурхайн тэлэлт хүртэл уурхайн олборлолт эхлэхээс өмнө шинээр технологийн зам тавих	Төслийн талбайн хэмжээнд	км	-	Жилийн турш	2025 оны шинээр технологийн зам ямар нэгэн байдлаар тавиагүй болно. Дэлгэрэнгүйг тайлангийн 4.9 дэд бүлэг хэсэгт оруулав.
	10		Өмнөх жилүүдэд тарьсан модны усалгааг тогтмол гүйцэтгэх	Уурхайн орчинд	га	1	4 - 10 сард	Өмнөх жилүүдэд тарьсан мод, ногоон байгууламжийн усалгааг үргэлжлүүлэн хийж ажилсан юм. Нийт ногоон байгууламжийн усалгаанд 2025 оны 09 дүгээр сарын байдлаар БНУ уурхай дээр 14,360 м ³ ус ашигласан билээ.

							Өмнөх жилүүдэд тарьсан модны усалгааг тогтмол гүйцэтгэх 4.10 дэд бүлэгт дэлгэрэнгүй мэдээллийг оруулсан.
6	11	Амьтан	Биотехникийн арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх	Төслийн хүрээнд	-	1	1-р улиралд 2025 оны 01 дүгээр сард Биотехникийн арга хэмжээнд Ноён сумын Байгаль хамгаалагч болон Идэвхтэн байгаль хамгаалагч нар, компанийн байгаль орчны мэргэжилтэн, ажилчид хамтран Ноён сумын урд говьруу амьтадын байрлаж нутагладаг 5 цэгт 50 боодол өвсийг байршуулан Биотехникийн арга хэмжээг авч хэрэгжүүллээ. Дэлгэрэнгүй мэдээллийг 4.11-ийн биотехникийн арга хэмжээ дэд бүлэгт оруулав.

4.1 Тоосжилт бууруулах зорилгоор шүүрлийн ус ашиглаж усалгаа хийх

2025 оны 09 дүгээр сарын байдлаар “Энхтунх Орчлон” ХХК-ийн Хар сэрвэгэн нүүрсний уурхайд олборлолтын явцад ямар нэгэн шүүрлийн ус илрээгүй юм. Олборлолтын явцад шүүрлийн ус илрээгүй, ус ашиглаагүй тухай Байгаль хамгаалагчийн тодорхойлолтыг тайланд хавсаргав. Тухайн Хар сэрвэгэн ашиглалтын талбайн тоосжилт бууруулахаар Баруун Ноён Уул уурхайн шүүрлийн уснаас авч ашигласан юм. Мөн ус ашиглалтын талаар сар бүрийн баталгаажуулсан мэдээллийг тайлангийн хавсралтаас харна уу.

Зураг 3. Уурхайн олборлолтын үед тоосжилт бууруулах зорилгоор усалгаа хийгдсэн байдал

4.2 Дотоод орчны агаарын чанарын хэмжилт

Уурхайн кемп, оффис, засвар, гаалын талбай зэрэг ажлын байруудад Dusttrak тоос хэмжигч багажаар PM 2.5, PM 10 фильтрээр хэмжилтийг хийсэн. Хэмжилт хийсэн цэг улирал бүр харилцан адилгүй байдаг. Зарим хэмжилтийн дүн стандартаас давсан байгаа нь тухайн үед агаар тоосжилт ихтэй, салхитай өдрүүд байсантай холбоотой. Тоосжилт ихтэй үед ажлын байранд чийгтэй цэвэрлэгээ хийх цаашлаад хамгаалах хэрэгсэл амны хаалт зэргийг хэрэглэх нь зүйтэй гэж эрүүл ахуйч зөвлөсөн. Дотоод орчны ажлын байрны тоосны хэмжилтийг Эрүүл ахуйч нар хийж нэгтгэл мэдээллийг бидэнд ирүүлдэг юм. Хар сэрвэгэн уурхайн дэд бүтэц, ажиллах хүч нь Баруун ноён уул уурхайтай хамт учир нөлөөлөл адилхан гэж үзэж байна.

Хүснэгт 5. Дотоод агаарын чанарын хэмжилтийн үзүүлэлт

Байршил	Өдөр	Компани	PM_2.5(mg/m3)			PM_10(mg/m3)			
			Average	Max	Min	Average	Max	Min	Time
Office	20251010	TU	0.008	0.028	0.003	0.011	0.022	0.004	30 min
Laboratory	20251010	TU	0.052	0.111	0.021	0.058	0.0156	0.033	30 min
Workshop	20251011	TU	0.485	0.778	0.152	0.561	1.09	0.260	30 min
Workshop	20251011	TU	0.187	0.54	0.163	0.297	0.703	0.203	30 min
LV	20251010	TU	0.049	0.298	0.043	0.495	1.22	0.019	30 min
Camp	20251010	TU	0.017	0.036	0.01	0.03	0.133	0.011	30 min
Pit	20251011	TU	0.095	0.649	0.041	0.198	0.417	0.062	30 min
Wastedump	20251011	TU	0.045	0.158	0.025	0.823	4.7	0.021	30 min
Rom/780-5 loader/	20251011	TU	0.9	5.84	0.111	0.182	2.11	0.027	30 min
Tonly-2	20251011	TU	0.201	0.269	0.193	0.283	8.3	0.1	30 min
Tonly-1	20251011	TU	0.238	1.31	0.037	0.115	1.35	0.004	30 min
MT86-6	20251011	TU	0.589	4.25	0.065	0.885	4.95	0.037	30 min
MT86-4	20251011	TU	0.359	1.34	0.05	0.410	5.77	0.086	30 min

Зураг 4. Уурхайн дотоод орчин буюу ажлын байрны нарийн болон бүдүүн ширхэгтэй тоосонцорын хэмжилтыг хийжэ буй байдал

4.3 Шүүрлийн усны хэрэглээний бүртгэл хийх

Уурхайн шүүрлийн усны хэрэглээний бүртгэлийг уулын диспетчер тогтмол хийж ажиллаж байна. Мөн хэрэглээг сар бүр нэгтгэн гаргаж орон нутагт усны тайланг байгаль хамгаалагчаар баталгаажуулан ажилласан юм. Хар сэрвэгэн уурхайн хувьд 2025 оны 09 дүгээр сарын байдлаар ямар нэгэн шүүрлийн ус ашиглагдаагүй байгаа юм. Хавсралт дахь сар бүрийн ус ашиглалтын баталгаажуулсан тайлангаас харна уу.

Хүснэгт 6. Шүүрлийн ус ашиглалтын байдал /3-р улирлаар/

Сар	Хайгуулын ажилд	Дотоод зам усалгаанд	Ногоон байгууламжийн усалгаанд	Нийт
1-р сар	0	0	0	0
2-р сар	0	0	0	0
3-р сар	0	0	0	0
4-р сар	0	0	0	0
5-р сар	0	0	0	0
6-р сар	0	0	0	0
7-р сар	0	0	0	0
8-р сар	0	0	0	0
9-р сар	0	0	0	0
10-р сар	0	0	0	0
11-р сар	0	0	0	0
12-р сар	0	0	0	0
Нийт	0	0	0	0

4.4 Унд ахуйн усны хэрэглээг зөв зохистой ашиглах талаар уурхайн ажилчидад болон шинэ ажилтанд сургалт орох

Усны зохистой ашиглалтын талаар мэдлэг олгох сургалтыг үйлчилгээний болон гал тогооны, гэрээт компанийн нийт 349 ажилтанд сургалт зохион байгуулж мөн усыг зөв зохистой ашиглах талаар гал тогоо, угаалгын өрөөнүүдэд стикер уриалга хийж байршуулав. Хар сэрвэгэн, Баруун Ноён уул уурхайн унд ахуйн худаг нь нэг тул унд ахуйн усны хэрэглээ нь 2025 оны 3 дугаар улирлын байдлаар унд ахуйн хэрэглээнд нийт 8694 м³ ус ашигласан бөгөөд ус хэрэглээний сар бүрийн мэдээг тайланд хавсаргав. Унд ахуйн зориулалтаар уурхайн хэмжээнд 2 тоолууртай худгийг ашиглаж байна. Тоолуур тавьсан мэргэжлийн компанийн актыг тайланд хавсаргав.

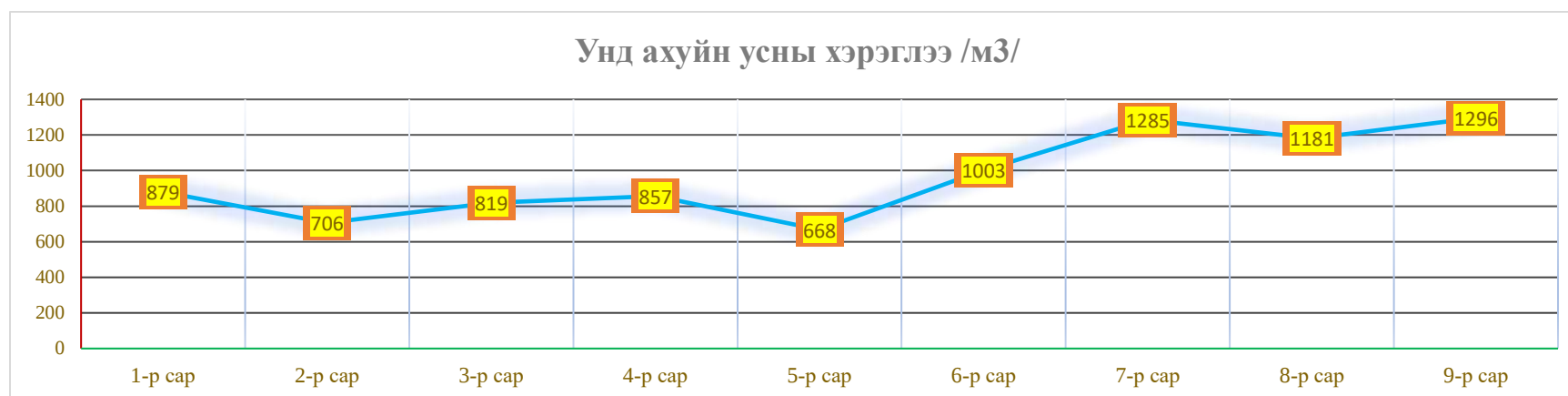

График 2. Унд ахуйн ус хэрэглээний байдал сар бүрээр гаргасан байдал /3-р улирлын байдлаар/

Унд ахуйн зориулалтаар ашиглаж буй худгуудын усны хэрэглээг тоолуурын заалтаар сар бүрийн тайланг гаргаж сумын байгаль хамгаалагчаар баталгаажуулж ажилласан ба сумын байгаль хамгаалагч сар бүрийн унд ахуйн усны хэрэглээний тоолуурын заалтыг газар дээр нь тулгаж хянасан юм. Мөн компанийн зүгээс өмнөх онд хуванцар савтай усыг хэрэглээнээс байгаль орчны мэргэжилтэнгүүдийн санаачилгаар болиулсан ба ажилчдад усны сав тарааж өгч баллонтой усыг ус авч болох бүх цэгүүд дээр байршуулж ажилласан. Ингэснээр усыг зөв зохистой өөрсдийн хэрэглээндээ тааруулж ашиглаж байгаа гэж үзэхийн зэрэгцээ хуванцар савны хаягдлын хэмжээ өмнөх онуудтай харьцуулахад 90% буурсан байгаа юм.

Зураг 5. Сумын байгаль хамгаалагч унд
ахуйн тоолуурын заалтыг тулгаж буй нь

График 3. Сургалтад хамрагдсан ажилчидын мэдээллийг сар бүрээр нь харуулав.

Зураг 6. Ус хэмнэх уриалга болон мэдээлэлүүдийг үйлчилгээний цэгүүдэд байршуулж ажиллав.

4.5 Орон нутгийн зам болон уурхайн бүс орчимд олон салаа зам гаргаж хөрс талхлагдахаас сэргийлж жолооч нарт зааварчилгаа өгч бүртгэл хөтлөх

Орон нутгийн замаар зорчих ажилчдад олон зам үүсгэхээс урьдчилан сэргийлж Ноён сум, Гурвантэс, Өмнөговь аймгийн чиглэлд явахдаа уурхайн бүсээс гараад тогтсон маршрутаар явах талаарх зааварчилгааг өгч бүртгэл хөтлөх ажлыг Пост-4 дээр хамгаалагч нараар хийлгэж байна. 2025 оны 3-р улирлын байдлаар 102 гаруй удаагийн зорчин хөдөлгөөнд зааварчилгаа өгч гарын үсэг зуруулж ажилласан юм. Орон нутгийн чиглэлд зөвхөн уурхайн ажилчдаас гадна нүүрс тээврийн жолооч нарийн жижиг тэрэгнүүд, орон нутгийн иргэд мөн манай уурхайгаас үл хамаарсан Гурвантэсээс Өмнөговь аймгийн чиглэлийн зорчих хөдөлгөөн нь уурхай орчмын олон салаа зам үүсэх нөхцөлийн ихэнхийг бүрдүүлж байна. Иймээс бид 2024 онд Ноён сумын засаг даргатай ярилцан Ноён – БНУ – Гурвантэс- Өмнөговь аймгийн чиглэлд явах хөдөлгөөний маршрутыг тодорхойлон бусад хэсгээр зорчих хэсгүүдээр замын хаалт, чиглэлийг тодорхойлсон самбаруудыг байршуулж ажиллаж байсан. Энэ онд мөн тус чиглэлд явж буй зорчигчдын хөдөлгөөнд хяналт тавьж ажиллахын зэрэгцээ нэмэлт тэмдэг тэмдэглэгээ байршуулах, замыг хааж зогоон татах зэрэг ажлуудыг нэмэлтээр хийж ажиллаад байна. Замын хаалт давж зорчсон хэсгүүдэд дор бүрд хаалтыг сэргээж аль болох олон салаа зам үүсгэхгүй байх тал дээр онцгой анхаарч ажиллаа. Орон нутаг руу тээврийн хэрэгслээр зорчих хөдөлгөөн хийж зааварчилгаа авсан зорчигчидын бүртгэлийг тайланд хавсаргав.

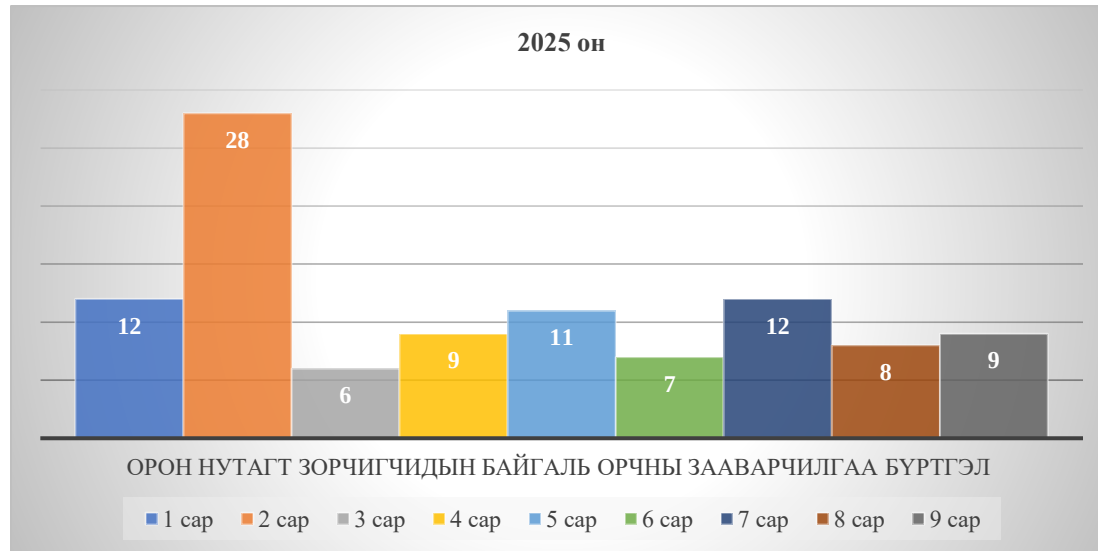

График 4. 2025 онд Орон нутагт зорчигчидын байгаль орчны зааварчилгаа бүртгэлийг сар бүрээр харуулсан байдал

Мөн БНУ – 4 зам – Ноён сумын чиглэлд олон салаа зам үүссэн хэсэгт хаалт хийж, Гурван тэс, Ноён, БНУ уурхайн чиглэлд зорчих замыг орон нутагтай ярьж тодорхойлон бэлчээрийн талхалж, олон салаа зам үүссэн хэсгийг байгалийн аясаар нөхөн сэргэх боломжийг өмнөх онд бүрдүүлэн ажилласан ба энэ шинээр тэмдэг тэмдэглэгээг нэмж байршуулж тодорхой хэсгүүдэд замыг хаах, зогоон татах зэргээр чиглэлийн тодорхой байдлыг хангав.

Зураг 7. Ноён, Гурвантэс, Өмнөговь аймгийн чиглэлд зөвшөөрсөн маршрутаас бусад чиглэлээр явсан хэсгүүдэд зогоон татаж замыг хааж буй байдал

Зураг 8. Олон салаа зам үүсгэхгүй болон чиглэл тодорхойлсон тэмдэгийг 5 байришилд байршуулав.

Зураг 9. Олон салаа зам үүссэн байдал болон замын маршрутын тодорхойлж хамгаалалтанд авсаны өмнөх ба дараах байдалыг харьцуулав.

4.6 Хөрс бохирдуулагч хөрсөнд алдагдсан тохиолдол бүртсаармагжуулах, цэвэрлэх арга хэмжээ авах

Хар сэрвэгэн уурхайн хувьд дэд бүтцийн барилга байгууламж, ажиллах хүчин нь Баруун ноён уул уурхайтай хамт юм. Нөлөөллийн хувьд адилхан гэж харж болно. ШТС-ын талбайн асгаралтад ашиглах техникийн сода, засварын байранд асгаралтын иж бүрдэл, үртэс зэргийг ашиглан саармагжуулалт хийж байна. Мөн ШТС, Засварын байрны цемент дээр тос масло, түлш асгарсан тохиолдолд “spill kit”, үртэс ашиглах, хөрсөн дээр асгаралт үүссэн тохиолдолд техникийн сода, элс ашиглан хусаж авч саармагжуулах ажлыг хийж байна. 2025 онд томоохон 3 удаагийн асгаралт үүссэн ба тухайн үед цэвэрлэх арга хэмжээг нэн даруй авсан юм. Мөн жижиг хэмжээний асгаралтуудыг тухай үед нь саармагжуулж, цэвэрлэж ажилласан. Зарим асгаралт өндөр газруудад газар луу нэвчүүлэхгүй материал дэвсэж арга хэмжээ авч байна. Ямар нэгэн байдлаар асгаралт үүсгэхгүй байх талаас нь сургалтууд болон ажлын байрны үзлэгээр тогтмол анхааруулж байна. Томоохон хэмжээний 3 удаагийн асгаралтын мэдээний хуудсыг тайланд хавсаргав.

Зураг 10. Байгаль орчны ажлын байрны үзлэгээр засварын талбайд асгаралт үүссэн байдлын өмнөх ба дараах байдлаар харьцуулсан байдал

4.7 ШТМ шингээгч, цэвэрлэх материалын хангамж

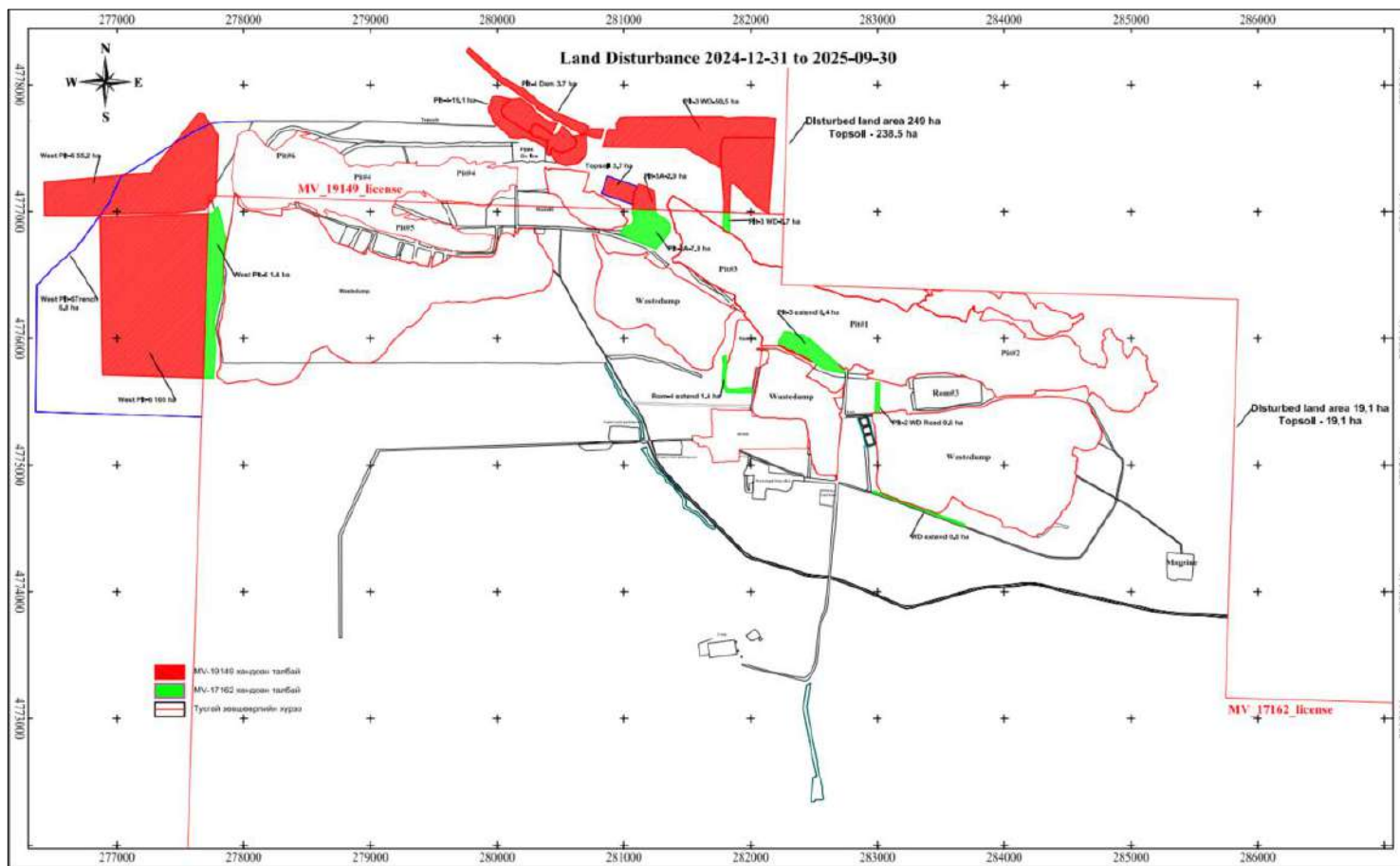
Хар сэрвэгэн төслийн талбай дээр ямар нэгэн засварын талбай дэд бүтцийн барилга байгууламж байхгүй ШТС, Засварын талбай нэг юм. Иймээс асгаралтын иж бүрдлийг Цагаан Өвөлжөө ХХК-тай хамтад бэлтгэсэн юм. Шатахуун түгээгүүрийн талбайд асгаралтад ашиглах тос масло шингээгч, цэвэрлэх материал “spill kit”-ын хангаж ажилаж байна. 2025 онд нийт 8 уут техникийн сода 10 уут модны үртэс мөн 2 ширхэг асгаралтын иж бүрдлийг худалдан авалт хийгдэж Засварын газар болон Шатахуун түгээгүүрийн асгаралтын эрсдэл өндөр 2 байршилд байршуулж ажилсан. Ихэнх засварын ажлууд шопын байранд хийгддэг учир гадна талбайн асгаралд харьцангуй бага байдаг.

Зураг 11. Шатахуун түгээгүүр болон засварын газар асгаралтын иж бүрдлийг байршуулсан байдал

4.8 Уурхайн ашиглалт, дэд бүтцийн хэмжээнд эдэлбэрт орж байгаа газрын хэмжээг тодорхойлох, газар хөндөх зөвшөөрлийг бөглөж бүртгэл хөтлөх

Хөндөгдсөн талбайн бүртгэлийг хөтлөх ажлуудыг өмнөх жилүүдийн адилаар үргэлжлүүлэн бүртгэж жилийн эцсийн тайлангуудад тайлагнаж байна. 2025 онд нийт 73,72 га талбайг 10 удаагийн газар хөндөх зөвшөөрлийн маягт бөглөж газар хөндөж ашигласан байна. Нийт хөндөгдсөн талбайн ихэнх хэсэг нь хөрсний овоолго үүсгэсэн байгаа юм. Газар хөндөх зөвшөөрлийн тухай бүрд маркшейдертай хамт бөглөж явж байна.

Зураг 12. Дээрх зурагт тод улаан өнгөөр будсан хэсэг нь 2025 онд шинээр хөндөгдсөн газрын мэдээллийг харуулав. Нийт 73,72 га.

4.9 Уурхайн тэлэлтийн явцад маршрутыг нарийн төлөвлөж, уурхайн тэлэлт хүртэл уурхайн олборлолт эхлэхээс өмнө шинээр технологийн зам тавих

2025 оны шинээр технологийн зам ямар нэгэн байдлаар тавиагүй болно. Уурхай олборлолт энэ онд Пит-2 болон Пит-3-ийн тэлэлт дээр голлон хийгдсэн. Өнгөрсөн оныг бодвол уурхайн үйл ажиллагаа харьцангуй бага хүчин чадалтайгаар ажилласан байгаа. Энэ нь дэлхийн зах дээр нүүрсний үнийн огцом уналттай шууд холбоотой юм. Энэ уурхайн үйл ажиллагааг өргөтгөхөд тодорхой хэмжээгээр нөлөөлж байна гэж ойлгож болно.

4.10 Өмнөх жилүүдэд тарьсан модны усалгааг тогтмол гүйцэтгэх

Сөрөг нөлөөллийг бууруулах ажлын хүрээнд Хар сэрвэгэн болон БНУ уурхай нь хамт учир уурхайн орчимд тарьсан модны арчилгаа усалгааг тогтсон хуваарь гаргаж услах ажлыг үргэлжлүүлэн хийсээр байна. Модны усалгааг дулааны улиралд дараах хуваарийн дагуу тогтмол буюу кемпийн модыг 3 хоногтоо нэг удаа, уурхайн үүдний хэсэгт тарьсан модыг 2 хоногт 1 удаа, биологийн нөхөн сэргээлтийн талбай болон модыг өдөр бүр хуваарийн дагуу 4-10 сарын хооронд хийлээ. 2022, 2023, 2024 онд уурхай орчимд тарьсан 1000 гаруй сухай, хайлаас модны ургалт 95%-тай, өндөр 1 метрээс 2 метрт хүртэл өссөн юм. 2022 онд хийсэн 3,6 га биологийн нөхөн сэргээлтийн усалгаа арчилгааг 4 дахь жилдээ хийж ажиллаа. Биологийн нөхөн сэргээлтийн талбайд ургасан ургамлын зүйлийн бүрдэл нэмэгдэж хөмүүл, таана зэрэг ургамлууд олноороо ургасан байгаа юм. Тиймээс энэ жилээс биологийн нөхөн сэргээлтийн талбайг өөрөөрөө байгалаараа ургах нөхцөлийг бүрдүүлэх үүднээс усалгааг багасгасан. Кемп болон уурхайн орчимд энэ онд 500 хайлаас шинээр тарьсан мод болон өмнөх жилүүдэд тарьсан мод зэргийг тогтмол усалснаас ургалтад сайнаар нөлөөлсөн. 2025 оны хувьд хур бороо элбэг байсан нь модны өсөлтөд маш сайн нөлөө үзүүлээ. 2025 оны 09 дүгээр сарын байдлаар БНУ уурхайн шүүрлийн уснаас 14360 м³ усыг ногоон байгууламжийн усалгаанд зарцуулсан байна. Усалгааг 04 дүгээр сарын эхнээс эхэлж хийсэн бөгөөд ногоон байгууламжийн усалгаанд намираа болон дуслын усалгааны аргыг хэрэглэснээс ус зарцуулалт өмнөх жилүүдээс буурсан үзүүлэлт харагдаж байна.

Зураг 13. Биологийн нөхөн сэргээлт энэ онд усалгаа хийгдээгүй 4 дэх жилдээ байгалын аясаар ургасан байдал

Зураг 14. Өмнөх жилүүдэд тарьсан ногоон байгууламжийн ургалтын байдал

4.11 Биотехникийн арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх

Жил бүр цаг үеийн байдлаас шалтгаалан болзошгүй аюул, эрсдэлээс зэрлэг амьтадаа хамгаалах, хорогдол гаргахгүй байх зорилгоор нэн ховор, ховор амьтад нутагладаг өвөлжилт, хаваржилт хүндэрсэн газруудад өвс, тэжээл тавьж биотехникийн арга хэмжээ авч ажилладаг. 2024, 2025 оны хувьд байгаль цаг уурын хувьд харьцангуй өнтэй жилүүд болж байна. Тиймээс говь нутагт өвөлжилт болон хаваржилтын хувьд харьцангуй сайхан жил болж өнгөрсөн юм. 2025 оны 01 дүгээр сард биотехникийн арга хэмжээнд Ноён сумын Байгаль хамгаалагч болон Идэвхитэн байгаль хамгаалагч нар, компанийн байгаль орчны мэргэжилтэн, ажилчид хамтран Ноён сумын Ганзагад багийн Уужим, Жигдэн, Бөөн тоорой буюу урд говийн чиглэлд Хар сүүлт амьтадын байрлаж нутагладаг 5 цэгт 50 боодол өвсийг байршуусан Биотехникийн арга хэмжээг авч хэрэгжүүллээ. Мөн 1 дүгээр сард уурхайн ойроцоо Сайран багийн Хөтөл амгаланд 2 байрлалд мөс тавих ажлыг зохион байгуулсан ч зурган мэдээлэл байхгүй байгаа учир товчхон дурдаад өнгөрлөө. Цаашид биотехникийн арга хэмжээг төлөвлөгөөний дагуу шат дараатай арга хэмжээ авч хэрэгжүүлж ажилласаар байх юм.

Зураг 15. Ноён сумын өвсний фондоос өвс авч байршуулж буй байдал

5. НӨХӨН СЭРГЭЭЛТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ БИЕЛЭЛТ

Хүснэгт 7. Нөхөн сэргээлтийн төлөвлөгөөний биелэлтийн хураангуй

№	Нөхөн сэргээлтийн төрөл	Нөхөн сэргээсэн арга хэмжээ	Хэмжих нэгж	Тоо хэмжээ	Биелэлт
1	Шимт хөрс хуулах	Үржил шимт хөрс хуулалт хадгалалт	га	70 га	2025 оны 09-р сарын 30-ны байдлаар эвдрэлд орсон нийт 73,72 га талбайгаас 110,580 м3 үржил шимт хөрс хуулах, хадгалах ажил хийгдсэн. Шимт хөрсийг нийт 2 талбайд хадгалаж байна. Шимт хөрсний овоолго дээр хадгалалт хийж MNS стандартыг баримтлан ажиллаж байна. Дэлгэрэнгүйг тайлангийн 5.1 Үржил шимт хөрс хуулалт, хадгалалт дэд бүлэгт оруулав.
2.	Хайгууын тайлай	Хайгуулын цооногийн нөхөн сэргээлт	га	Хайгуулын ажлын гүйцэтгэлээр	2025 оны хувьд ашиглалтын үеийн хайгуул ажлыг гүйцэтгэхдээ хийн цохилтот /ARC/ өрөмөөр өрөмдлөгийн ажлыг гүйцэтгэсэн юм. 2025 оны 9 сар хүртэлх хугацаанд хайгуулын нийт 250 орчим цооног өрөмдөн техникийн нөхөн сэргээлтийн ажлыг хийв. 5.3 дэд бүлэгт зурган мэдээллийг оруулав.

5.1 Үржил шимт хөрс хуулалт хадгалалт

2025 оны уулын ажлын төлөвлөгөөнд нийт 70 га талбай уурхайн үйл ажиллагаанд өртөхөөр тусгагдсан. 2025 онд 09 дүгээр сарын 30-ний байдлаар нийт 73,72 га талбай уурхайн олборлолт тэлэлтэд өртөж 110 мян.м3 шимт хөрсийг хуулан хадгалаад байна. Уулын ажлын өртсөн талбай, дэд бүтэц ба инженерийн ажлуудын хүрээнд хөндсөн бүх талбайн орсон билээ. 2025 онд хуулсан шимт хөрснийг Шимт хөрсний овоолго – 1, болон Пит-4-ийн хаягдлын овоолгын хажууд шимт хөрсний овоолго үүсгэн хадгалаад байна.

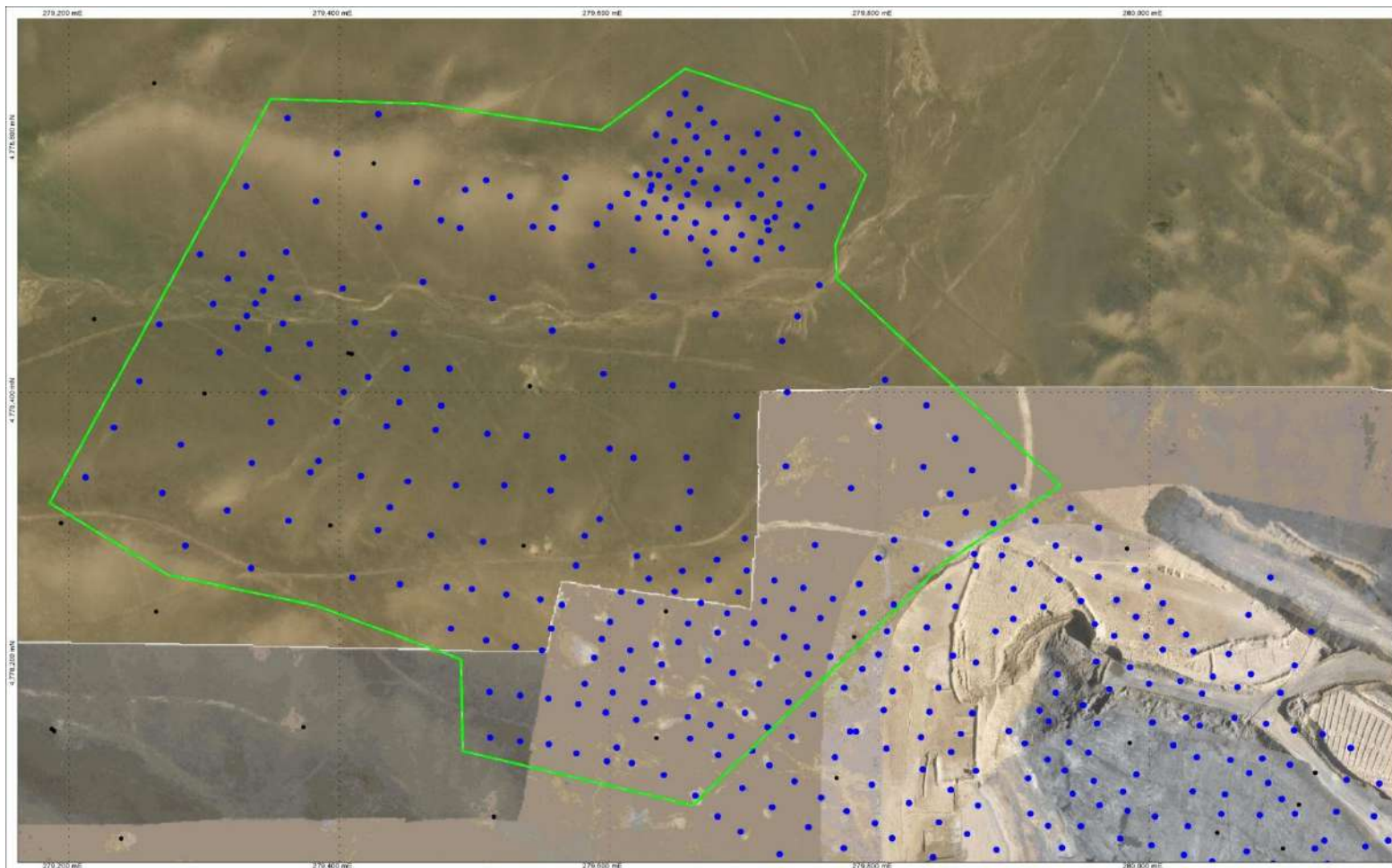
Зураг 16. . Шимт хөрсийг хуулан хадгалсан байдал /2025 онд хөрсний овоолгийн тэлэлтээс гарсан шимт хөрсийг шимт хөрсний овоолгуудад хуулан байршуулсан байдал/

Зураг 17. Хаягдлын овоолгийн тэлэлт болон шимт хөрс хуулалт, хадаглалтыг бүхэлдээ харагдаж буй байдал

5.2 Хайгуулын цооногийн нөхөн сэргээлт

2025 оны хувьд ашиглалтын үеийн хайгуул ажлыг гүйцэтгэхдээ хийн цохилтот /ARC/ өрөмөөр өрөмдлөгийн ажлыг хийсэн юм. 2025 оны хугацаанд хайгуулын нийт 250 орчим цооног 30 метр гүнтэйгээр өрөмдсөн байна. Энэ цооногууд нь Хар Сэрвэгэн уурхайн талбайд орж байгаа юм. Энэ онд харин хайгуулын ажлыг гүйцэтгэхдээ ямар нэгэн байдлаар ус ашиглаагүй юм.

Зураг 18. Ашиглалтын талбайн гадна талд хайгуулын цооног өрөмдсөн байдлыг харуулсан мэдээлэл

Зураг 19. Хайгуулын цооногуудыг техникийн нөхөн сэргээлт хийсний дараа гараар нарийвчлан тэгшилэх ажлыг гүйцэтгэж байна

6. БИОЛОГИЙН ОЛОН ЯНЗ БАЙДЛЫГ ДҮЙЦҮҮЛЭН ХАМГААЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тухай хуулийн 3-р зүйлийн 3.1.11-д "биологийн олон янз байдлыг дүйцүүлэн хамгаалах" гэж төслийн үйл ажиллагаанд өртөгдөн унаган төрх, хэв шинж, амьдрах орчноо алдсан биологийн олон янз байдлыг өөр газарт нөхөн хамгаалах, түүний ойролцоох газрын судалгааг хийх арга хэмжээг хэлнэ гэж тодорхойлсон байдаг. MV-0191498 тоот тусгай зөвшөөрлийн талбайн орчимд биологийн олон янз байдлын судалгаа шинжилгээг 2018 онд мэргэжлийн байгууллага болох “Нээлхийн мандал” ХХК-аар гүйцэтгүүлсэн. 2022 онд Дүйцүүлэн хамгаалах арга хэмжээний хөтөлбөрийг шинээр дахин мэргэжлийн байгууллага болох “Их монголын байгаль” ХХК хийлгэж 2025 онд тухайн төлөвлөгөөний хүрээнд 3 дах жилийн судалгааны ажлыг үргэжлүүлэн хийж хэрэгжүүлсэн. “Их монголын байгаль” ХХК-ийн боловсруулсан Биологийн олон байдлыг дүйцүүлэн хамгаалах ажлын төлөвлөгөө нь Баруун Ноён Уул, Хар сэрвэгэн уурхайн хувьд нөлөөлөл ижилхэн гэж үзээд төлөвлөгөөг адилтган үзсэн байгаа юм.

Хүснэгт 8. Биологийн олон янз байдлыг дүйцүүлэн хамгаалах арга хэмжээний төлөвлөгөө биелэлтийн хураангуй

№	Хэргэжүүлэх арга хэмжээ	Арга хэмжээний цар хүрээ	Тоо хэмжээ	Хамтран хэрэгжүүлэгч	Биелэлт
1	Бэлчээрийн менежмент зохион байгуулж байгаа талбайг хамгаалахын тулд / машины зам, эвдрэл, бохирдол/ “Энэ талбайд бэлчээрийн менежментийн арга хэмжээ явуулж байна” гэсэн утгатай пайз сэргээх дахин хийх.	Ноёны нуруу	4	Төсөл хариуцагч	Бэлчээрийн менежментийн цэгт “Энэ талбайд бэлчээрийн менежментийн арга хэмжээ явуулж байна” гэсэн утгатай өмнөх онд хийсэн самбарыг сэргээж алга болсон самбаруудыг дахин хийж байршуулав. Дэлгэрэнгүй мэдээллийг 6.1 дэд бүлэгт оруулав.
2	Ургамалжлын судалгааны мониторингийн цэгийг сэргээх	Ноёны нуруу	4	Төсөл хариуцагч	Биологийн олон янз байдлыг дүйцүүлэх хамгаалах ажлын хүрээнд Ноёны нуруу дагуу бэлчээрийн төлөв байдлыг судлах зорилгоор урт хугацааны мониторингийн 6 цэг байгуулж ажилласан. Тус цэгүүдийг сэргээн 3 дах жилийн судалгааг

					үргэлжлүүлэн хийв. Дэлгэрэнгүй зурган мэдээллийг 6.2-т дэд бүлгээс харна уу.
3	Бэлчээрийн мониторинг цэг бүрд 5,6,7,8,9,10-р саруудад дараах үзүүлэлтүүдээр судалгаа хийх -Зүйлийн бүрдлийн өөрчлөлт -Бэлчээрийн ургамалжлын бүрхцийн өөрчлөлт -Бэлчээрийн ургацын өөрчлөлт	Ноёны нуруу	6	Төсөл хариуцагч	2023 онд Биологийн олон янз байдлыг дүйцүүлэх хамгаалах ажлын хүрээнд Ноёны нуруу дагуу бэлчээрийн төлөв байдлыг судлах зорилгоор урт хугацааны мониторингийн 6 цэг байгуулсан. Тухайн цэгүүдэд 2025 онд 5, 6, 7, 8, 9, 10 саруудад ургамлын зүйлийн бүрдлийн шинж чанарын судалгааг үргэлжлүүлэн хийж ажиллалаа. Зүйлийн бүрдэл, ургамлын бичиглэлийн талаар дэлгэрэнгүй мэдээллийг 6.3-дэд бүлэгт оруулав.
4	Хөдөлгөөн мэдрэгч бүхий камераар амьтаны мониторинг судалгааг хийх	Ноёны нуруу	Тогтсон цэгүүдэд	Төсөл хариуцагч	Дүйцүүлэн хамгаалах арга хэмжээний хөтөлбөрийн хүрээнд 5 жилийн хугацаанд нийт 20 цэг дээр хөдөлгөөн мэдрэгч бүхий камераар амьтны мониторинг судалгааг хийх ажлыг тусгасан. 2023, 2024 онд 14 байршилд тодорхой хугацаанд байршуулж ажилласан юм. Энэ онд 2025 онд 6 байршилд шинээр хийж нийт 20 байршил дээр амьтны мониторинг судалгааг хийсэн юм. Энэ тухай мэдээллийг 6.4 дэд бүлэгт дэлгэрэнгүй оруулав.
5	Биологийн олон янз байдлын судалгааны талаар малчидад мэдээлэл өгөх	Ноёны нуруу дагуух малчин айлуудаар	Мониторингийн цэг ойролцоох малчин айлууд	Төсөл хариуцагч	Ноёны нуруу дагуух бэлчээрийн ургамлын судалгааны 6 цэгийн ойролцоох 15 өрхөөр орж мэдээлэл өгч ажиллаа. Дэлгэрэнгүй байдлаар 6.5 Биологийн олон янз байдлын судалгааны талаар малчидад мэдээлэл өгөх хэсгээс харна уу.
6	Хүрээлэн буй орчны эсрэг гэмт хэрэгтэй тэмцэхэд дэмжлэг үзүүлэх	Тодорхой газруудад	Тодорхойгүй	Аймгийн БО-ны газар	Хүрээлэн буй орчин хулгай антай тэмцэхэд шаардлагатай тусламж болон Байгаль хамгаалагчид 150 литр шатахууныг дэмжлэг үзүүлж ажиллав. Байгаль хамгаалагч Ноён сумын урд говиор явж хулгай ан хийхгүй байх талаар мэдээлэл өгөхөд ажиллахад дэмжлэг болсон.

6.1 Энэ талбайд бэлчээрийн менежментийн арга хэмжээ явуулж гэсэн утга бүхий пайзыг сэргээн засварлах

Бэлчээрийн менежментийн цэгт “энд бэлчээрийн төлөв байдлын судалгааны цэг” гэсэн утгатай өмнөх онд хийсэн самбар алга болсон тул 2 цэг дээр самбаруудыг дахин хийж байршуулав. Тухайн самбарыг байршуулснаар аль болох судалгааны цэг дайруулан малаа бэлчээхгүй байх талаар малчидад биологийн олон янз байдлын судалгааны танилцуулага мэдээлэл өгөхдөө давхар хэлж ойлгуулсан юм. /2023 онд хийсэн салбаруудын будгийг сэргээх, шинээр самбар байршуулах ажлыг хийв./

Зураг 20. Судалгааны цэгүүдийн ойролцоо 100 метрт самбаруудыг байршуулав.

6.2 Ургамалжлын судалгааны мониторингийн цэгийг сэргээх

Биологийн олон янз байдлыг дүйцүүлэх хамгаалах ажлын хүрээнд Ноёны нуруу дагуу бэлчээрийн төлөв байдлыг 5 жилийн хугацаанд судлах зорилгоор урт хугацааны мониторингийн 6 цэгийг 2023 онд байгуулж ажилласан. Тус цэгүүдийг сэргээн 3 дах жилийн судалгааг үргэлжлүүлэн хийлээ. /судалгааны цэгүүдийг дахин хаягжуулах, чулууг будах, хүрээг сэргээх зэрэг ажлуудыг хийсэн./

Зураг 21. Бэлчээрийн төлөв байдлын судалгааны цэгүүдийн байршил

Зураг 22. Бэлчээрийн төлөв байдлын судалгааны цэгүүдийг сэргээн засварлаж, судалгаа хийж буй байдал /6-р сард/

6.3 Бэлчээрийн төлөв байдлын мониторинг судалгаа

Биологийн олон янз байдлыг дүйцүүлэх хамгаалах ажлын хүрээнд Ноёны нуруу дагуу бэлчээрийн төлөв байдлыг судлах зорилгоор урт хугацааны мониторингийн 6 цэгийг 2023 онд байгуулж тухайн цэгүүдэд 3 дахь жилдээ буюу 2025 оны 5, 6, 7,8,9,10 саруудад ургамлын зүйлийн бүрдлийн шинж чанарын судалгааг үргэжлүүлэн хийж ажиллалаа. Энэ зун, намрын хувьд хур тунадас элбэгтэй байсан нь ургамлын зүйлийн бүрдэл, ургамлын ургалт өмнөх оноос илүү нэмэгдсэн юм. Судалгааны цэгүүдээр тэсэг, хазаар өвс, таана, хөмүүл, сахилдаг, усан хамхуул, бортууз, бор бударгана, дэрс, харгана, баглуур, буйлс зэрэг ургамлууд зонхилон ургасан. Судалгааны цэгүүдийн 60-80 дээш хувь нь ургамлын бүрхэцтэй байгаа нь судалгааны үзүүлэлтээс тодорхойлогдож байгаа юм. Судалгааны цэгүүдийн өмнөх жилүүдтэй харьцуулахад голлож ургадаг ургамлын зүйлийн бүрдлийн тоо нэмэгдээгүй ба шигүү өтгөн болсон байсан юм. Энэ жил дараалан өнтэй байсныг илгэж байна. Дараах график хүснэгтээс дэлгэрэнгүй мэдээллийг харна уу.

Хүснэгт 9. Судалгааны цэгүүдийн ерөнхий мэдээлэл /Өмнөх онтой харьцуулахад ерөнхий мэдээлэл ойролцоо байна./

№	Судалгааны цэг	Ургамлын судалгааны газрын байршил /Координат/	Судалгааны хугацаа	Бэлчээрийн төлөв байдлын судалгааны цэгүүдийн гол зонхилох ургамал
1	Судалгааны цэг-1	N=43° 10' 7.09" E=102° 17' 33.57"	5, 6, 7, 8, 9, 10 сар	Тэсэг, хазаар, таана, хөмүүл, сахилдаг, усан хамхуул, бортууз, бор бударгана
2	Судалгааны цэг-2	N=43° 8' 06.73" E=102° 20' 12.73"	5, 6, 7, 8, 9, 10 сар	Таана, хөмүүл, бударгана, бортууз, усан хамхуул
3	Судалгааны цэг-3	N=43° 6' 34.02" E=102° 9' 13.70"	5, 6, 7, 8, 9, 10 сар	Тэсэг, хазаар, таана, хөмүүл, сахилдаг, усан хамхуул, бортууз, бор бударгана
4	Судалгааны цэг-4	N=43° 1' 41.88" E=102° 33' 13.70"	5, 6, 7, 8, 9, 10 сар	Хамхуулнууд, бударгана, харгана, монгол өвс, шарилж, таана, хөмүүл
5	Судалгааны цэг-5	N=43° 10' 33.78" E=102° 02' 38.35"	5, 6, 7, 8, 9, 10 сар	Усан хамхуул, бударгана, харгана, монгол өвс, таана
6	Судалгааны цэг-6	N=43° 12' 32.75"	5, 6, 7, 8, 9, 10 сар	Таана, монгол өвс, хөмүүл, хазаар өвс, тэсэг

Ургамлын мониторинг судалгаанд даргаах аргуудыг хэрэглэлээ.

- ✚ Ургамлын зүйлийн бүрэлдэхүүн өөрчлөлт тодорхойлох
- ✚ Ургамлын бүрхцийн өөрчлөлт /Халцгай, хад чулууны бүрхэц/
- ✚ Ургацын өндрийн өөрчлөлт /ургалт/ сар бүрээр тодорхойлох

Хүснэгт 10. Судалгааны цэг – 1 бэлчээрийн төлөв байдлын сар бүрийн судалгааны үр дүн

Бэлчээрийн хэв шинж Судалгааны цэг-1	Үзүүлэлт								
	Ургамлын бүрхэц %	Зүйлийн бүрэлдэхүүний тоо		Ургамлын талхагдлын бүрхэц %	Халцгай газрын хэмжээ %	Хад чулууны хэмжээ %	Хагдны хэмжээ %	Ургац өндөр см	
	1м ² талбайд	1м ² талбайд	10м ² талбайд					ургамал бага	ургамал өдөр
5 дугаар сар	45	3	5	40	40	20	0	4	24
6 дугаар сар	45	3	4	40	40	20	0	4	26
7 дугаар сар	45	3	5	50	50	20	0	6	26
8 дугаар сар	50	5	6	55	35	10	0	10	27
9 дугаар сар	80	5	6	80	10	10	0	10	32
Дундаж	53	3.8	5.2	53	35	16	0	6.8	27

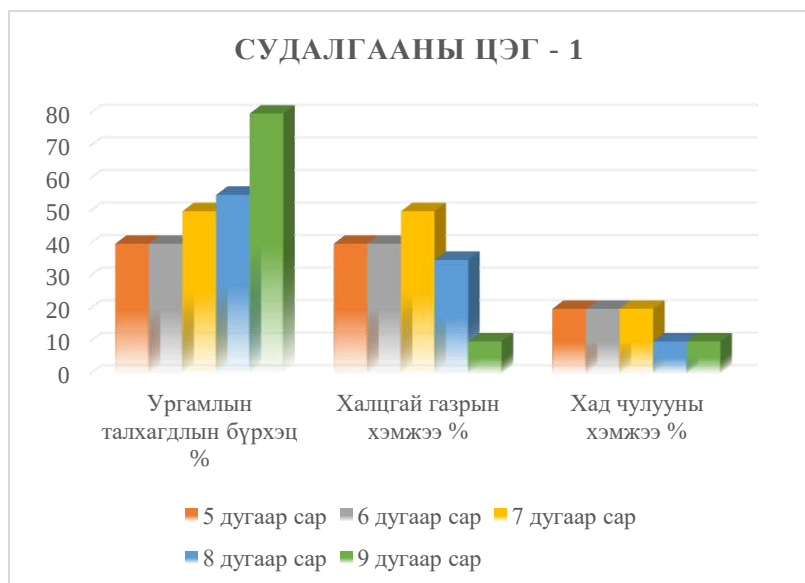

График 5. Судалгааны цэг – 1 ургамлын тархацын мэдээлэл /10м²/

Зураг 23. Судалгааны цэг-1 дээр ажиллаж буй нь /5-9-р сар/

Хүснэгт 11. Судалгааны цэг – 2 бэлчээрийн төлөв байдлын сар бүрийн судалгааны үр дүн

Бэлчээрийн хэв шинж Судалгааны цэг-2	Үзүүлэлт								
	Ургамлын бүрхэц %	Зүйлийн бүрэлдэхүүний тоо		Ургамлын талхагдлын бүрхэц %	Халцгай газрын хэмжээ %	Хад чулууны хэмжээ %	Хагдны хэмжээ %	Ургамлын өндөр /см/	
	1м ² талбайд	1м ² талбайд	10м ² талбайд					ургамал бага	ургамал өдөр
5 дугаар сар	45	2	4	50	30	20	0	8	22
6 дугаар сар	40	3	4	40	40	20	0	6	20
7 дугаар сар	30	3	5	60	30	10	0	10	23
8 дугаар сар	40	5	7	65	25	10	0	12	23
9 дугаар сар	50	6	7	80	10	10	0	7	22
Дундаж	41	3.8	5.4	59	27	14	0	8.6	22

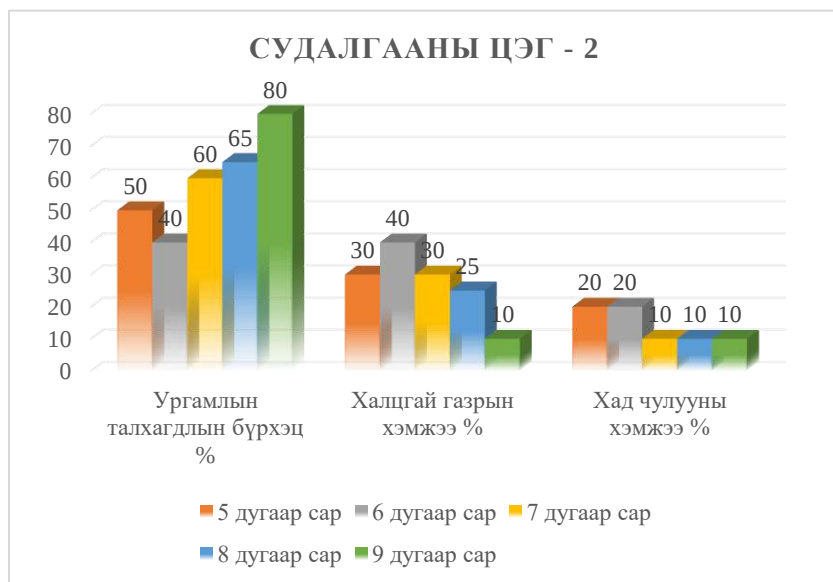

График 6. . Судалгааны цэг – 2 ургамлын тархацын мэдээлэл /10м²/

Зураг 24. Судалгааны цэг-2 дээр ажиллаж буй нь /5-9-р сар/

Хүснэгт 12. Судалгааны цэг – 2 бэлчээрийн төлөв байдлын сар бүрийн судалгааны үр дүн

Бэлчээрийн хэв шинж Судалгааны цэг-3	Үзүүлэлт							
	Ургамлын бүрхэц %	Зүйлийн бүрэлдэхүүний тоо		Ургамлын талхагдлын бүрхэц %	Халцгай газрын хэмжээ %	Хад чулууны хэмжээ %	Хагдны хэмжээ %	Ургамлын өндөр /см/
	1м ² талбайд	1м ² талбайд	10м ² талбайд					ургамал бага ургамал өдөр
5 дугаар сар	55	3	5	60	30	10	0	3 10
6 дугаар сар	60	4	5	60	30	10	0	5 18
7 дугаар сар	50	4	5	50	40	10	0	10 30
8 дугаар сар	70	6	7	60	30	10	0	10 30
9 дугаар сар	40	6	8	70	20	10	0	10 22
Дундаж	55	4.6	6	60	30	10	0	7.6 22

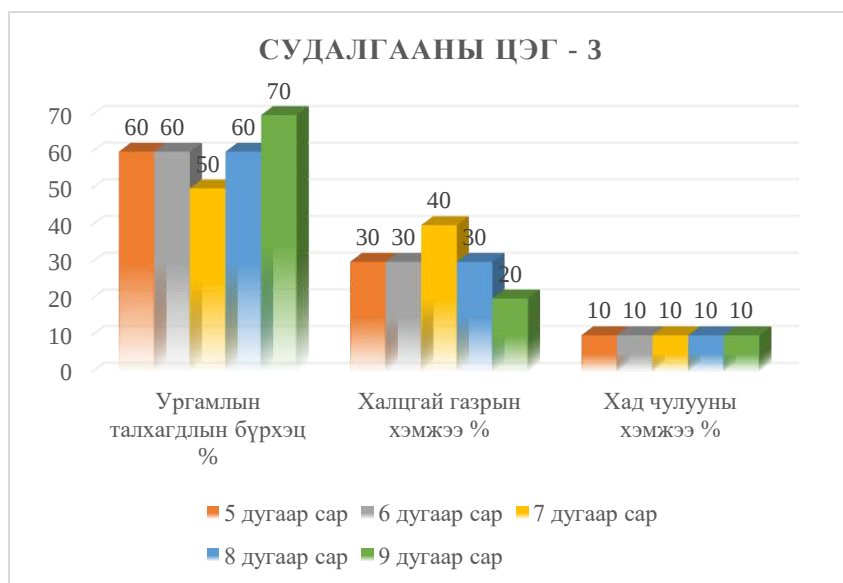

График 7. Судалгааны цэг – 3 ургамлын тархацын мэдээлэл /10м²/

Зураг 25. Судалгааны цэг-3 дээр ажиллаж буй нь /5-9-р сар/

Хүснэгт 13. Судалгааны цэг – 4 бэлчээрийн төлөв байдлын сар бүрийн судалгааны үр дүн

Бэлчээрийн хэв шинж Судалгааны цэг-4	Үзүүлэлт								
	Ургамлын бүрхэц % 1м ² талбайд	Зүйлийн бүрэлдэхүүний тоо 1м ² талбайд 10м ² талбайд		Ургамлын талхагдлын бүрхэц %	Халцгай газрын хэмжээ %	Хад чулууны хэмжээ %	Хагдны хэмжээ %	Ургамлын өндөр /см/ ургамал бага ургамал өдөр	
5 дугаар сар	60	3	6	70	20	10	0	18	27
6 дугаар сар	60	5	7	70	20	10	0	10	26
7 дугаар сар	40	4	6	45	45	10	0	8	32
8 дугаар сар	70	5	6	50	40	0	10	12	32
9 дугаар сар	80	5	7	70	30	0	0	12	70
Дундаж	62	4.4	6.4	61	31	6	2	12	37.4

График 8. Судалгааны цэг – 4 ургамлын тархацын мэдээлэл /10м²/

Зураг 26. Судалгааны цэг-4 дээр ажиллаж буй нь /5-9-р сар/

Хүснэгт 14. Судалгааны цэг – 5 бэлчээрийн төлөв байдлын сар бүрийн судалгааны үр дүн

Бэлчээрийн хэв шинж Судалгааны цэг-5	Үзүүлэлт							
	Ургамлын бүрхэц %	Зүйлийн бүрэлдэхүүний тоо		Ургамлын талхагдлын бүрхэц %	Халцгай газрын хэмжээ %	Хад чулууны хэмжээ %	Хагдны хэмжээ %	Ургамлын өндөр /см/
	1м ² талбайд	1м ² талбайд	10м ² талбайд					ургамал бага ургамал өдөр
5 дугаар сар	70	4	7	70	25	5	0	10 29
6 дугаар сар	70	5	8	70	20	10	0	12 30
7 дугаар сар	70	5	9	70	25	5	0	12 30
8 дугаар сар	70	4	6	70	10	10	10	25 36
9 дүгээр сар	80	6	9	80	15	5	0	16 33
Дундаж	72	4.8	7.8	67	24	7	2	15 31.6

График 9. Судалгааны цэг – 5 ургамлын тархацын мэдээлэл /10м²/

Зураг 27. Судалгааны цэг-5 дээр ажиллаж буй нь /5-9-р сар/

Хүснэгт 15. Судалгааны цэг – 6 бэлчээрийн төлөв байдлын сар бүрийн судалгааны үр дүн

Бэлчээрийн хэв шинж Судалгааны цэг-6	Үзүүлэлт							
	Ургамлын бүрхэц %	Зүйлийн бүрэлдэхүүний тоо		Ургамлын талхагдлын бүрхэц %	Халцгай газрын хэмжээ %	Хад чулууны хэмжээ %	Хагдны хэмжээ %	Ургамлын өндөр /см/
	1м ² талбайд	1м ² талбайд	10м ² талбайд					ургамал бага ургамал өдөр
5 дугаар сар	80	4	6	80	20	0	0	15 27
6 дугаар сар	70	6	9	80	20	0	0	13 28
7 дугаар сар	70	7	10	80	20	0	0	23 32
8 дугаар сар	80	7	9	80	20	0	0	20 30
9 дүгээр сар	70	6	7	90	10	0	0	22 32
Дундаж	74	6	8.2	82	18	0	0	18.6 29.8

График 10. Судалгааны цэг – 6 ургамлын тархацын мэдээлэл /10м²/

Зураг 28. Судалгааны цэг-6 дээр ажиллаж буй нь /5-9-р сар/

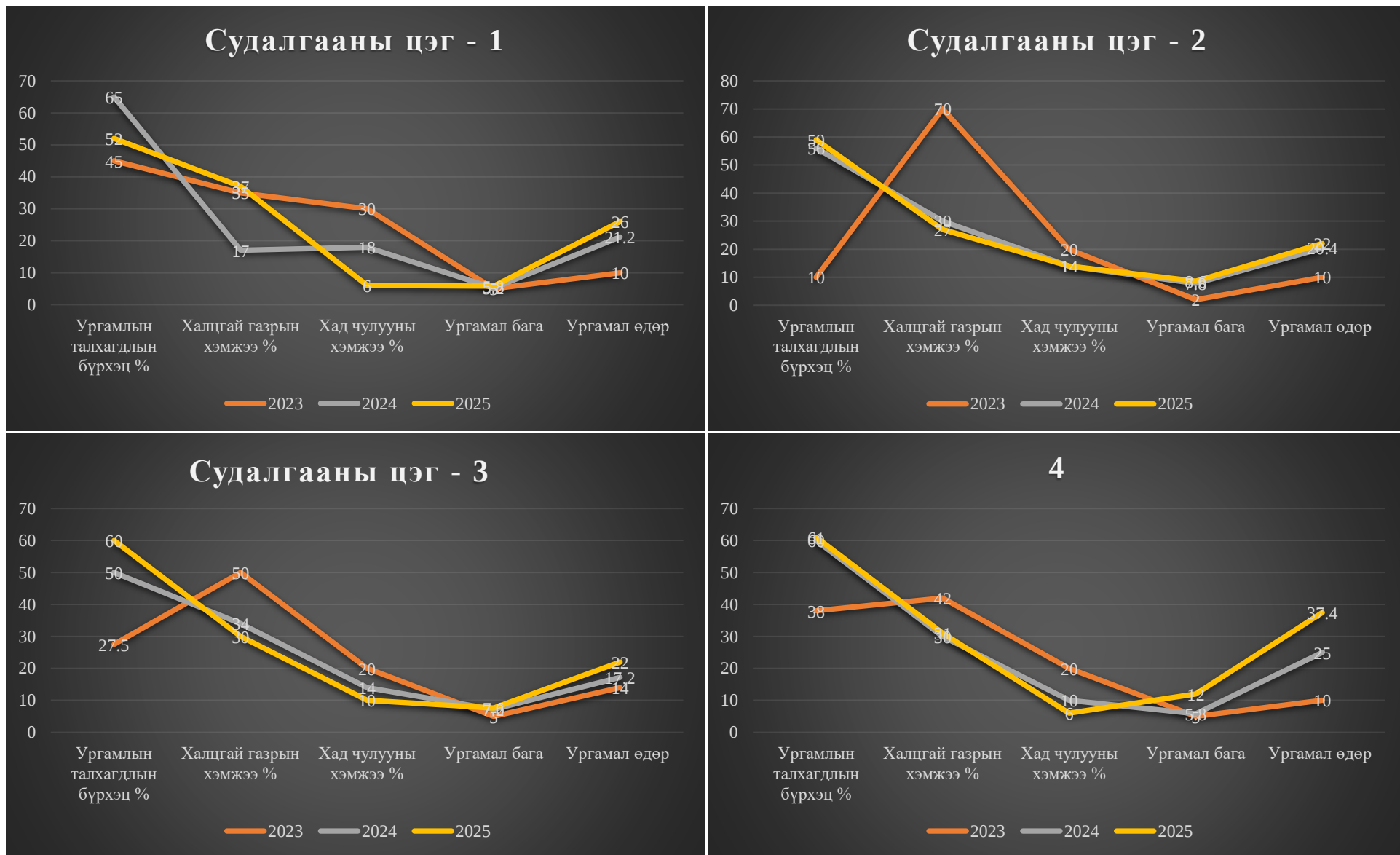

График 11. Судалгааны цэг 1, 2, 3, 4-р цэгүүдийн мэдээллийг 2023, 2024, 2025 оныг харьцуулсан байдал

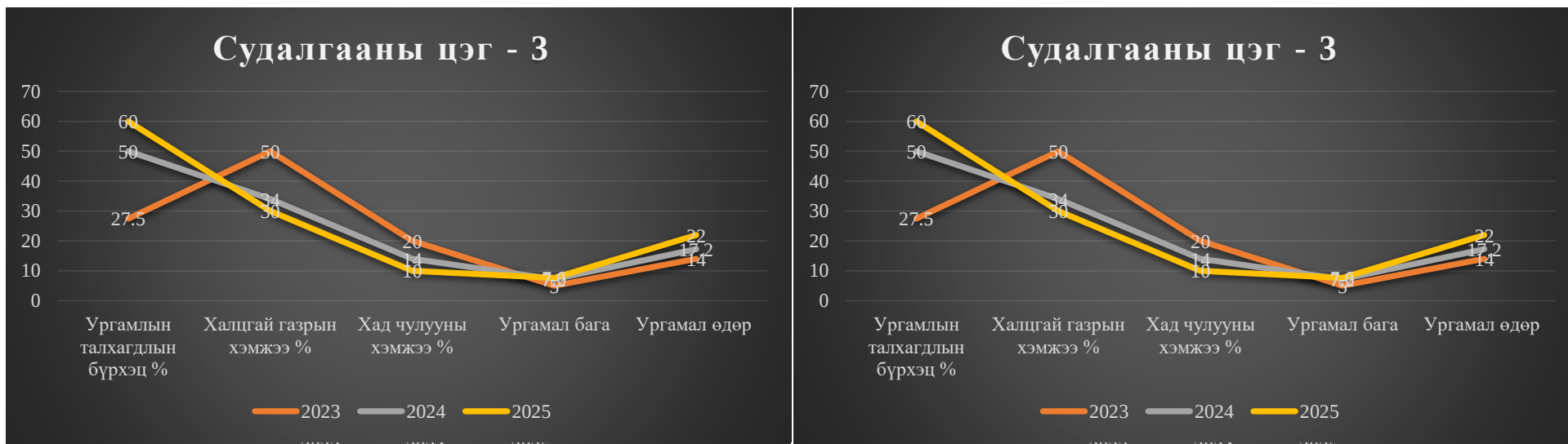

График 12. Судалгааны цэг 5, 6-р цэгүүдийн мэдээллийг 2023, 2024, 2025 оныг харьцуулсан байдал

6.4 Хөдөлгөөн мэдрэгч бүхий камераар амьтаны мониторинг судалгааг хийх

2022 онд “Их монголын байгаль” ХХК-аар хийлгэсэн Биологийн олон янз байдлыг дүйцүүлэн хамгаалах хөтөлбөрийн хүрээнд Ноёны нурууны дагуух тогтсон цэгүүдэд хөдөлгөөн мэдрэгч бүхий камераар амьтны мониторинг судалгааг хийхээр зааж өгсөн билээ. Дүйцүүлэн хамгаалах арга хэмжээний хөтөлбөрийн хүрээнд 5 жилийн хугацаанд нийт 20 цэг дээр хөдөлгөөн мэдрэгч бүхий камераар амьтны мониторинг судалгааг хийх ажлын 2023 онд 10 байршилд хийсэн бол 2024 онд хуучин 6 байршилд шинээр 4 байршил гээд нийт 14 байршилд хяналтын камераар амьтны мониторинг судалгааг хийсэн юм. Энэ онд 2025 онд 6 байршилд шинээр хийж нийт төлөвлөгөөний хүрээний 20 байршил дээр судалгааг 3 жилийн хугацаанд хийсэн юм. Дараа жилээс бид өнгөрсөн хугацаанд ажиглалтын камер суурьшуулж үр дүнтэй болсон цэгүүд дээр хяналтын камерыг байрших хугацааг уртасгаж, улирлын аль хэсэгтээ амьтад камерт илүү орж ирж байна, өдрийн аль цагт илүү их камерт амьтад орж байгаа зэрэг нарийвчлан судалгааг хийхээр төлөвлөж байна.

Судалгааны камерт энэ жил 6 байршилд амьтан туулай, үнэг, хар сүүлт зэрэг давхардсан тоогоор 8 амьтан бүртгэсэн байгаа юм. Зарим амьтад камерт ойрхон байснаас дүрс нь мэдэгдэхгүй мөн өвс хийсэх үед ч юм уу хөдөлгөөн их мэдэрч дарагдсан зургууд их байгаа юм.

Зураг 29. Амьтны судалгааны автомат камер суурьлуулсан газрын байршил

Хүснэгт 16. Хяналтын камерт бичигдсэн амьтадын мэдээлэл

№	Газрын нэр	Байршил координат	Хугацаа /хоног/	Хяналтын камерт орсон амьтадын тоо	Хяналтын камерт орсон амьтад
1	Ноёны нурууны ар хэсэг камер байршил - 1	N 43 ⁰² '51.98"	45	0	-
		E 102 ⁰²⁶ '26.23"			
2	Ноёны нурууны ар хэсэг камер байршил - 2	N 43 ⁰² '24.78"	45	2	Үнэг
		E 101 ⁰⁵⁷ '30.06"			
3	Ноёны нурууны өвөр хэсэг камер байршил - 1	N 43 ⁰⁹ '29.51"	45	3	Хар сүүлт, үнэг
		E 101 ⁰⁵⁹ '31.43"			
4	Ноёны нурууны өвөр хэсэг камер байршил - 2	N 43 ⁰² '51.98"	45	1	Туулай
		E 102 ⁰²⁶ '26.23"			
5	Ноёны нурууны өвөр хэсэг камер байршил - 3	N 43 ⁰² '21.49"	45	1	Хар сүүлт
		E 102 ⁰³ '16.63"			
6	Шинэ усны өвөр хэсэг камер байршил - 1	N 43 ⁰² '52.20"	45	1	Хар сүүлт
		E 102 ⁰²⁶ '46.87"			
Хяналтын камерт орсон нийт				8	

Зураг 30. Хөдөлгөөн мэдрэгч камерыг байршуулсан болон авч байх үеийн харуулсан байдал

Зураг 32. Хяналтын камер авахаар явж байх замд
таарсан аргаллын мөр

Зураг 31. Шинэ усны өвөр хэсэгт байршуулсан камерт орсон хар сүүлт

Зураг 33. Ноёны нуруунд байршуулсан хяналтын камерт орсон бусад амьтадын зурган мэдээлэл

6.5 Биологийн олон янз байдлын судалгааны талаар малчидад мэдээлэл өгөх

“Их монголын байгаль” ХХК-аар Биологийн олон янз байдлыг дүйцүүлэн хамгаалах ажлын хүрээнд Ноёны нуруу дагуу бэлчээрийн төлөв байдлыг 5 жилийн хугацаанд судлах зорилгоор урт хугацааны мониторингийн 6 цэгийг 2023 онд байгуулж ажилласан. Тухайн төлөвлөгөөний хүрээнд хийгдэж буй судалгааны цэгийг сүйтгэх, самбар алга болох судалгааны цэгийг дайруулан мал бэлчээх асуудлууд үүссэн тул энэ онд тухайн судалгааг малчидтай хамтарч хэрэгжүүлэх мөн ойролцоох малчидад биологийн олон янз байдлын судалгааг таниулах мэдлэг олгох үүднээс бэлчээрийн төлөв байдлын мониторингийн 6 цэгт ойролцоо нутаглаж буй 15 малчин өрхөөр байгаль орчны ажилтан явж мэдлэг мэдээллийг биечлэн өгсөн юм.

Зураг 34. Биологийн олон янз байдлын судалгааны талаар малчин өрхүүдээр орж мэдлэг олгох буй байдал

7. НҮҮЛГЭН ШИЛЖҮҮЛЭХ, НӨХӨН ОЛГОВОР ОЛГОХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ БИЕЛЭЛТ

“Энхтунх Орчлон” ХХК-ийн “Хар Сэрвэгэн” нүүрсний төслийн хүрээнд уурхайн нөлөөллийн бүсийг тогтоож, нөлөөлөлд өртөх айл өрхүүдийн судалгааг гаргасны үндсэн дээр айлуудыг нүүлгэн шилжүүлж, нөхөн олговрыг бүрэн олгосон. Иймээс 2025 онд энэ чиглэлийн ажил төлөвлөгдөөгүй болно.

/Уурхайн үйл ажиллагаанаас болж нийгэм эдийн засагт олон төрлийн нөлөөлөл үүсэж болзошгүй байсан тул нөлөөллийн бүсийн оршин суугчдын эрх ашгийг бодож нөхөн олговрыг бүрэн олгож дууссан./

8. ТҮҮХ, СОЁЛЫН ӨВИЙГ ХАМГААЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ БИЕЛЭЛТ

Уурхайн тусгай зөвшөөрөл бүхий талбайд 2012-2013 онуудад археологи палеонтологийн хайгуул судалгааны ажлыг эрдэм шинжилгээний байгууллагуудаар гэрээгээр гүйцэтгүүлсэн бөгөөд уурхайн талбайд нийт 16 дурсгал тодорхойлогдсоныг **авран хамгаалах ажлыг** Шинжлэх Ухааны Академийн Түүх Археологийн хүрээлэнгийн эрдэмтэд судлаачидтай хамтран гүйцэтгэсэн. Төслийн талбайд 2013 оноос өнөөг хүртэл үйл ажиллагаа явуулж ирэхэд ямар нэгэн нэмэлт түүхийн дурсгал илрээгүй байна.

Хүснэгт 17. Түүх, соёлын өвийг хамгаалах арга хэмжээний мэдээлэл

№	Нөлөөлөлд өртөх түүх соёлын өв	Хамгаалах арга хэмжээ	Хэрэгжүүлэх хугацаа ба давтамж	Биелэлт
1	Археологи болон палеонтологийн дурсгал	Хэрэв олборлолтын явцад шинээр түүх соёлын дурсгал илэрвэл авран хамгаалах арга хэмжээ зохион байгуулах,	Жилийн турш	2025 онд үйл ажиллагаа явуулахад ямар нэгэн түүх соёлын зүйл илрээгүй мөн авран хамгаалах шаардлага гараагүй.

9. ОСОЛ ЭРСДЭЛИЙН МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ БИЕЛЭЛТ

Төсөл хэрэгжүүлэгч нь төслийг хэрэгжүүлэхдээ хамтран ажиллаж буй “Спейшл майнинг сервис”, “Бласт” ХХК тэсэлгээний ажлуудыг гүйцэтгүүлдэг бөгөөд тэсрэх бодисын ашиглалт, тээвэрлэлт, хадгалалт, устгахтай холбогдох арга хэмжээг туслан гүйцэтгэгч аж ахуйн нэгжүүд хариуцан ажиллахаар гэрээлсэн байдаг. Иймд хортой, аюултай, тэсрэмтгий бодисуудын ашиглалтын үед хөндлөнгийн хяналт тавих, шаардлагатай арга хэмжээг хэрэгжүүлэх үүрэг өгөх зарчмаар ажиллахаар төлөвлөсөн байна. Харин байгалийн хүчин зүйл, технологийн доголдол, аюулгүй ажиллагаа, хөдөлмөр хамгаалал, эрүүл ахуйтай холбогдох ослын менежментийн төлөвлөгөөний зорилго нь осол үүсч болзошгүй нөхцөл байдлыг тодорхойлох, тухайн ослын нөхцөл байдлыг үнэлэх, сэргийлэх арга хэмжээг төлөвлөх, хяналт тавих ба түүнийг мэдээлэхэд оршино. Уг менежментийг төслийн хүрээнд үйл ажиллагаа явуулж буй үндсэн болон туслан гүйцэтгэгч бүх компани нь хэрэгжүүлэх шаардлагатай бөгөөд осол, эрсдэлийг эрт илрүүлэх нь гарч болох сөрөг нөлөөллийг багасгахад чухал үүрэгтэй.

Гэрээт компаний гэрээний нөхцөл нь уг ажил үйлчилгээг үзүүлэгч аж ахуйн нэгжүүд нь тусгай зөвшөөрлийнхөө хүрээнд өөрийн бараа материал (химийн бодис болон тэсрэх бодис), хүн хүчийг ашиглан ажил үйлчилгээг гүйцэтгэх бөгөөд уг ажил үйлчилгээг гүйцэтгэсний нийт төлбөрийг манай компаниас гаргуулахад оршино. Иймд уг үйлчилгээнүүдийг гүйцэтгэгч аж ахуйн нэгжүүд нь химийн бодисын ашиглалт, хадгалалт, тээвэрлэлт, зайлуулалтай холбоотой холбогдох үүрэг хариуцлагыг бүрэн хүлээдэг бөгөөд бид химийн бодисын хэрэглээний бүртгэл, хог хаягдлын тээвэрлэлтэд хяналт тавьж ажиллаж байна. Уурхайн лабораторид 2 төрлийн бодис ашиглаж байгаа бөгөөд хэрэглээ маш бага ба хаягдал үүсдэггүй өндөр градусууд нүүрстэй хамт шатдаг.

Хүснэгт 18. Осол эрсдэлийн менежментийн төлөвлөгөөний биелэлтийн хураангуй

№	Хэрэгжүүлэх арга хэмжээ авах	Хамрах хүрээ	Тоо хэмжээ	Хэрэгжүүлэх давтамж	Биелэлт
1	Химийн бодисийн хэрэглээнд хөндлөнгийн хяналт тавих	Төслийн хүрээнд	12 бүртгэл	Сар бүр	“Спешиал Майнинг Сервисес”, “Бласт” ХХК-ийн химийн болон аюултай бодис хадгалалт, тээвэрлэлт, ашиглалт дээр уурхайн үйл ажиллагааны явцад тогтмол хяналт тавьж ажиллалаа. Дэлгэрэнгүйг 9.1 химийн хорт болон аюултай бодис хадгалалт, тээвэрлэлт, ашиглалтын бүртгэл дэд бүлэгт оруулав.
2	Осол, аюулын үед хэрэгжүүлэх төлөвлөгөө боловсруулан батлуулах	Төслийн хүрээнд	1 төлөвлөгөө	Жилд нэг удаа	2025 онд Осол, аюулын үед хэрэгжүүлэх төлөвлөгөөг Налайх дүүрэгт байрлах Уул уурхайн авран ангиар, Ил уурхайн гамшгаас хамгаалах төлөвлөгөөг Өмнөговь аймгийн онцгой байдлын газраар батлуулж төлөвлөгөөний дагуу ажилсан. 9.2 төлөвлөгөөний батлагдсан нүүрийг дэд бүлэгт оруулав.

3	Болзошгүй аюул ослын үед нөхцөл байдлыг холбогдох байгууллагад мэдээлэх, шаардлагатай үед нэмэлт дайчилгаа зохион байгуулах	Төслийн хүрээнд	Тодорхойгүй	Шаардлагатай үед	2025 оны хувьд ямар нэгэн байдлаар гал түймэр болон олныг хамарсан бусад аюул осол бүртгэгдээгүй юм.
---	---	-----------------	-------------	------------------	--

9.1 Химийн хорт болон аюултай бодис хадгалалт, тээвэрлэлт, ашиглалтын бүртгэл

“Спейшил Майнинг Сервисес” болон “Бласт” ХХК тэсэлгээнд ашиглагдах химийн бодисуудыг тухайн сард ашиглах хэмжээгээр бага багаар хэрэглэдэг. Тус 2 компаний тэсэлгээний агуулах нь нэг доор байрладаг тэсэлгээний бодисын сав баглаа боодол хаягдлыг өөрсдийн химийн бодисын хаягдал хадгалах цэгт хуримтлуулан хадгалдаг. Уурхайн талбай дээр химийн бодисын үлдэгдэл хаягдал устгах ажлыг гүйцэтгэдэггүй бөгөөд тэсэлгээний бодис ачиж ирсэн зориулалтын техникт ачиж явж өөрсдийн зөвшөөрөгдсөн цэгт устгалд оруулдаг юм. 2025 онд байгаль орчны сар бүрийн ажлын байрны үзлэгээр зарим илэрсэн зөрчлийг дор бүр нь арилгаж, бодисын сав баглаа боодлыг ихээр хуримтлуулахгүй тухай бүрд нь хот руу ачуулах арга хэмжээг авч хамтран ажиллаж байсан. Өмнөх онд тэсэлгээний бодисын сав баглаа боодлыг уурхайд ихээр хуримтлуулах, ачуулахгүй байх нөхцөл зарим үед үүсэж байсан ч энэ онд тийм зөрчил бүртгэгдээгүй юм. Сар бүр ажлын байрны үзлэг хийдэг тул талбайн эмх цэгц, хог хаягдал ил задгай хаях энэ тэр дээр асуудал бага байсан. Сар бүрийн ажлын байрны хяналт үзлэг, хэрэглээний бүртгэлийн хуудсыг тайланд хавсаргав.

Зураг 35. Тэсэлгээний бодисын сав баглаа боодол хадгалах талбай болон энгийн хог хаягдлын хог хаягдлын цэгийн харагдах байдал

Зураг 36. Тэсэлгээний агуулахын ерөнхий харагдах байдал

Уурхайн лабораторит ашиглах химийн бодисуудыг тухайн сард төлөвлөсөн хэмжээнээс хэтрүүлэхгүйгээр ашигладаг. Химийн бодисын хаягдлыг хамгийн бага байхаар /маш багаар/ хэрэглэдэг. Нүүрс шинжилгээний лабораторид хэрэглэдэг химийн бодисуудын нэг сарын хэрэглээний хэмжээ нь дараах байдалтай байдаг. Үүнд:

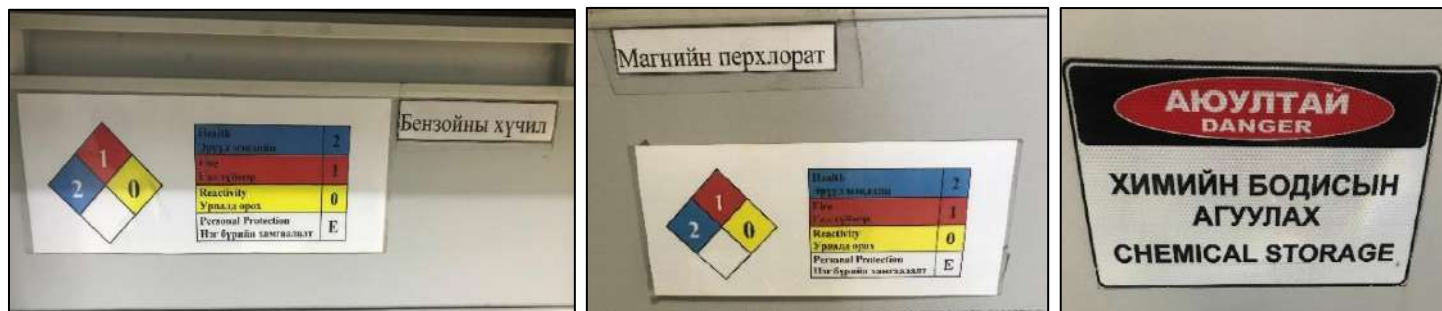
- ✚ Бензойний хүчил сард 50 -120 грам,
- ✚ Магнийн перхлоратыг /чийг шингээгчээр/ /одоогоор ашиглахгүй байгаа/
- ✚ Савангийн уусмал нь 250- 500 грам

Нүүрсний шинжилгээнд ашигласан химийн бодисууд хаягдал бараг үүсэхгүй өндөр градус шатаж нүүрстэй урвалд ордог. Химийн бодисыг ашиглах, хадгалах явцад хоорондоо нийцэхгүй бодисуудыг хамт хадгалахгүй байх. Лаборатори нь дэгдэмхий ууршилттай болон хамт хадгалах хориотой бодисууд ашигладаггүй болно. Бодис тус бүрийг хадгалалтын стандарт шаардлага хангасан кабинетад дараах байдлаар хадгалдаг.

- ✚ Бензойны хүчлийг илчлэг тодорхойлох өрөөний хадгалах шүүгээнд дангаар
- ✚ Магнийн перхлоратыг зориулалтын хуванцар саванд хүхэр тодорхойлох өрөөнд дангаар тус тус хадгалдаг.

Лабораторийн бодисыг хэрэгцээнээс илүү хэмжээгээр өөр зориулалтаар ил задгай хэрэглэхгүй байх зарчмыг баримталдаг.

Уурхай дээрх лабораторид ашиглагдах химийн бодисуудыг тухайн сард ашиглах маш бага хэмжээгээр бага багаар хэрэглэдэг.

Зураг 37. Нүүрсний лабораторид ашиглаж буй 2 бодисыг лабораторид төмөр шүүгээнд хадаглаж байна.

Уурхайн лабораторийн химийн бодисуудын сар тутмын хэрэглээний бүртгэл

Уриалсын нэр	Сингийн тусмал	Бензойны хүчил	Магнийн Перхлорат				
Химийн томьёо	$C_{59}H_{118}O_{24}$	$C_7H_6O_2$	$Mg(ClO_4)_2$				
Зорлуулалт	Нүүрсний бодит нягт тодорхойлох шинжилгээнд норгогч уусмалаар хэрэглэгддэг.	Нүүрсний нэлцэг тодорхойлох шинжилгээнд сертификатсан стандарт загвар белгөн хэрэглэгддэг.	Нүүрсний нийт хүхэр тодорхойлох шинжилгээнд чийг шингээгчээр ашиглагддаг.	Бүртгэл хийсэн огноо		Хэрэглээний бүртгэл мэдээлэл өгсөн лабораторийн ахлах ажилтан	
	Хэмжих нэгж /кг/	Хэмжих нэгж /кг/	Хэмжих нэгж /кг/				
2025 он	Хүлээн авсан	Хэрэглэсэн	Хүлээн авсан	Хэрэглэсэн	Хүлээн авсан	Хэрэглэсэн	
1 сар		1800 гр		1800 гр			2024.02.18 С.Арслан
2 сар		500 гр		100 гр			2024.03.19 Ш.Төгсөглөгч
3 сар		500 гр		40 гр			2024.04.20 Ш.Төгсөглөгч
4 сар		500 гр		20 гр			2024.05.20 Ш.Төгсөглөгч
5 сар		500 гр		70 гр			2024.06.09 Ш.Төгсөглөгч
6 сар		1000 гр	1000 гр	25 гр			2024.06.10 Ш.Төгсөглөгч
7 сар		500 гр		30 гр			2024.07.15 Ш.Төгсөглөгч
8 сар		500 гр		30 гр			2024.08.10 Ш.Төгсөглөгч
9 сар		500 гр		25 гр			2024.09.02 Ш.Төгсөглөгч
10 сар							
11 сар							
12 сар							
Жилийн нийт хэрэглээ							

Зураг 38. 2025 онд хэрэглэсэн лабораторийн бодисуудын хэрэглээний сар тутмын бүртгэл

9.2 Осол, аюулын үед хэрэгжүүлэх төлөвлөгөө боловсруулан батлуулах

Уурхайн үйл ажиллагааны хүрээнд Аюулын үед хэрэгжүүлэх төлөвлөгөөг Онцгой Байдлын Ерөнхий Газрын харьяа Налайхын Уул уурхайн аврах ангиар, Гамшгаас хамгаалах төлөвлөгөөг Өмнөговь аймгийн ОБГ-аар батлуулж ажиллалаа.

Зураг 39. 2025 оны Аюулын үед хэрэгжүүлэх төлөвлөгөө, Гамшгаас хамгаалах төлөвлөгөөний батлагдсан нүүрнүүд

10. ХОГ ХАЯГДЛЫН МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ БИЕЛЭЛТ

Уурхайн үйл ажиллагааны дүнд үүсэж буй аюултай болон ахуйн хог хаягдлын байгаль орчинд ээлтэй, ангилах, хүний эрүүл мэндэд үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг байж болох хамгийн бага хэмжээнд байлгах зорилготойгоор ажиллаж байна.

Хүснэгт 19. Хог хаягдлын менежментийн төлөвлөгөөний биелэлтийн хураангуй

№	Ангилал	Хэрэгжүүлэх арга хэмжээ	Хамрах хүрээ	Хэмжих нэгж	Хэрэгжүүлэх хугацаа	Биелэлт
1	Ахуйн	Уурхайн үйл ажиллагаанаас гарч байгаа дахин ашиглах боломжгүй ахуйн хог хаягдлын Говийн Ноён Өгөөж ХХК-тай хамтарч гэрээний дагуу зохицуулах	Төслийн талбай	Тонн	Жилийн турш	Ахуйгаас гарч буй дахин ашиглах боломжгүй энгийн хог хаягдлын “Говийн ноён өгөөж” ХХК-тай 2019 оноос хойш гэрээ байгуулан хог хаягдлыг гэрээний дагуу Ноён сумын хогийн цэгт хаях байдлаар зохицуулж байна. 10.1 дэд бүлэгт дэлгэрүүлэн оруулав.
2	Аюултай	Ашигласан тос, тосолгооны материалыг дахин боловсруулах зорилгоор холбогдох компанид хүлээлгэн өгч, баримтыг бүрдүүлэх	Хаягдал тос цуглуулах цэг	Тонн	Жилийн турш	Уурхайн үйл ажиллагаанаас гарч буй ашигласан тос маслийг Дорноговь аймгийн Сайншанд суманд байрлах “Саус Ресурс” ХХК-тай гэрээ байгуулан гэрээний дагуу хүлээлгэн өгч байна. Энэ төлөвлөгөөний дэлгэрэнгүйг 10.2 дэд бүлэгт.
3	Ахуйн үйлдвэр	Хог хаягдалын бүртгэл хөтлөх	Төслийн талбай	Тонн	Жилийн турш	Хог хаягдлыг бүртгэлийг сар бүр хөтлөн явуулдаг ба гэрээний дагуу “Говийн ноён өгөөж” ХХК хүлээлгэн өгч байна. Хог хаягдлын бүртгэлийн хагас жилийн тайланд оруулан орон нутагт хүргүүлсэн бөгөөд хог хаягдлын төлбөрийг мөн орон нутгийн төсөвт төлсөн юм. 10.3 дэд бүлэгт дэлгэрүүлэн оруулав.
4	Ахуйн	Хог хаягдал, хяналт тавьж, ажлын байрны үзлэг хийх	Төслийн талбай	Тонн	Жилийн турш	2025 оны хувьд уурхайн үйл ажиллагааны явцад 14 хоногт нэг удаа ШТС, Засварын талбай, Тэсэлгээний агуулахад байгаль орчны ажлын байрны үзлэгийг тогтмол хийж ажилласан. Ажлын байрны үзлэгээр илэрсэн зөрчлийг тухай бүрд хариу арга хэмжээ авч ажилласан. 10.4 хэсэгт дэлгэрүүлэн оруулав.

10.1 Уурхайн үйл ажиллагаанаас гарч байгаа энгийн хог хаягдлын гэрээг холбогдох байгууллагатай хийх гэрээний дагуу зохицуулах

Уурхайн талбайд үүсч буй хаягдлыг аль болох бууруулах, багасгах чиглэлийг жил бүр баримтлан ажиллаж байгаа бөгөөд үндсэн суурь нь хог хаягдлын ангилан ялгалт хийх, аль болох уурхайн талбай дээр хог хаягдлыг ихээр хуримтлуулахгүй байх нөхцөлийг бүрдүүлэн ажиллаж байна. Компанийн хувьд Монгол улсын хууль журамд нийцсэн дотоод журмын хэрэгжилтийг хангаж ажиллахыг эрмэлзэж байна. 2025 онд дахин ашиглалтыг дэмжих зорилгоор иргэдийн хүсэлтийн дагуу поошиг, 1 тонны цэвэр усны болон мод зэргийг орон нутгийн иргэдийн хүсэлтийн дагуу тодорхой хэмжээгээр хүлээлгэн өгсөн. Эмнэлгийн хог хаягдлыг Ноён сумын эмнэлэгтэй хийсэн хамтран ажиллах гэрээний дагуу хүлээлгэн өгч устгуулж байна. Ахуйгаас гарч буй дахин ашиглах боломжгүй хог хаягдлын “Говийн ноён өгөөж” ХХК-тай гэрээ байгуулан 7 хоногт 3-4 удаа хог хаягдал ачдаг машинаар уурхайд ирж авах замаар зохицуулж байна. Уурхайн орчимд тархсан ахуйн хог хаягдлыг 14 хоногт нэг удаа бүх нийтийн цэвэрлэгээ хийж ажиллаж байгаа юм. Зарим хог хаягдал их хаяж буй хэсгүүд дээр анхааруулах салбарыг хийж байршуулсан. Монруд ХХК хог хаягдлын цэвэрлэгээ хийсэн тайланг жишээ байдлаар хавсаргав.

Зураг 40. . Говийн ноён өгөөж ХХК гэрээний дагуу ахуйн хог хаягдлыг ачиж буй байдал

Зураг 41. Мод, усны сав зэрэг ахуйн хэрэглээнд хэрэглэж болох хаягдлыг малчидад өөрсдийн хүсэлтийн дагуу хүлээлгэн өгч буй байдал

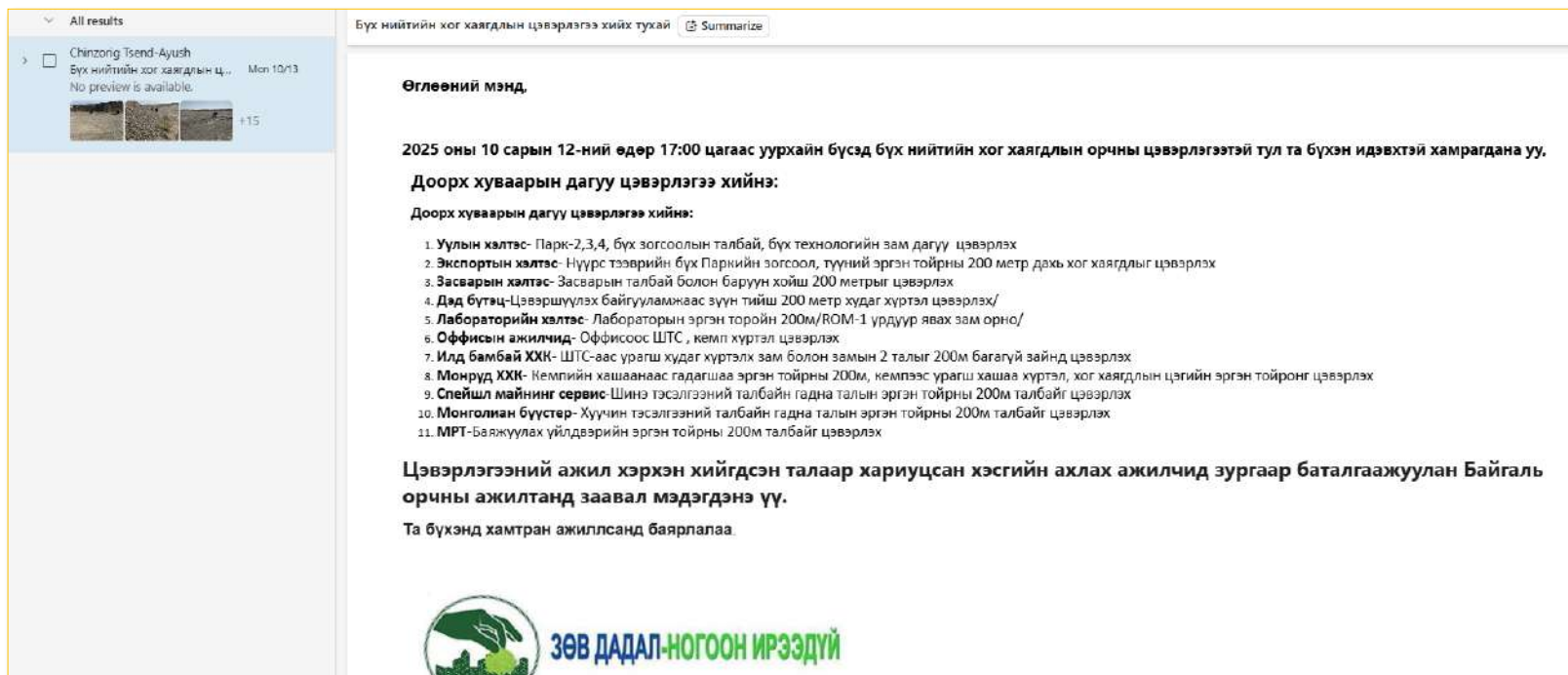

Хог хаягдлын тухай хуулийн 10-р зүйлийн 10.2.3 - 10.2.5 дугаар зүйлүүдийг тус тус үндэслэн хог хаягдлыг цуглуулах, тээвэрлэх тусгай зөвшөөрөлтэй аж ахуйн нэгж болон хог хаягдлын эх үүсвэр бүхий аж ахуйн нэгжийн хооронд энгийн, хатуу хог хаягдлыг ачих, тээвэрлэх, зориулалтын цэгт хаях үйлчилгээг үзүүлэх зорилгоор байгуулав.

ХОЁР. ГЭРЭЭНИЙ ТАЛУУД БОЛОН ХУГАЦАА

1. Энэхүү Гэрээг нэг талаас Монгол улс, Өмнөговь аймаг, 1р баг, Сайран, залаа хороололд бүртгэлтэй "Говийн Ноён Өгөөж" ХХК (цаашид "Гэрээлэгч" гэнэ), нөгөө талаас Сүхбаатар дүүрэг 1-р хороо, Нарны Зам - 91, Санроуд Барилга, 6-р давхарт байрлах "Цагаан Өвөлжөө" ХХК болон "Энхтунх Орчлон" ХХК (цаашид "Үйлчлүүлэгч" гэнэ) нарын хооронд байгуулав.
2. Гэрээг 2023 оны 10 дугаар сарын 1-ний өдрөөс эхлэн байгуулсанд тооцох бөгөөд 2025 оны 10 дугаар сарын 1-ний өдөр хүртэл хүчин төгөлдөр үйлчилнэ.

Зураг 42. . Дахин ашиглах боломжгүй хог хаягдал цуглуулах, тээвэрлэх усгах үйлчилгээ үзүүлэх

Зураг 43. Байгаль орчны хэлтэсээс 14 хоногт нэг удаа хийх хог хаягдлын цэвэрлэгээний тухай хэлтэс нэгжүүдэд хүргүүлдэг Е-мэйл

Зураг 44. Уурхайн бүсийн цэвэрлэгээ хийж буй байдал

10.2 Ашигласан тос, тосолгооны материалыг дахин боловсруулах зорилгоор холбогдох компанид хүлээлгэн өгч, баримтыг бүрдүүлэх

Өнгөрсөн жилүүдэд “Алтан оршихуй” ХХК-ийн “Ахуй Мандал” дахивар боловсруулах үйлдвэртэй 2023 онд 2 жилийн хугацаатай уурхайн талбайгаас гарах хаягдал тосыг нийлүүлэх гэрээг байгуулсан байсан ба энэ оны 3 дугаар сард гэрээ дууссан. Иймд 2025 оны 05 дугаар сард шинээр Дорноговь аймгийн Сайншанд суманд байрлах “Саус Ресурс” ХХК-тай гэрээ байгуулан гэрээний дагуу хүлээлгэн өгч ажиллаж байна. Тус үйлдвэр нь 2018 онд ашиглалтад орсон 10-12 тонн хаягдал тос дахин боловсруулж Евро стандартыг хангасан 7-8 тонн дизель түлш үйлдвэрлэх хүчин чадалтай. Тус компанид 2025 онд хаягдал тосыг 16, 20, 30 тонноор 3 удаа хүлээлгэн өгсөн билээ. Мөн компани бохир тос соруулах тусгай зориулалтын машинтай болсон юм тос маслыг хуримтлуулах танкруу хийсэн ажлыг хөнгөвчилж байгаа юм. Хаягдал тос хүлээлгэн өгсөн баримтыг тайланд хавсаргав.

Зураг 45. 2025 оны 3, 6, 8 саруудад хаягдал тосыг гэрээт компанид хүлээлгэн өгч буй байдал

10.3 Хог хаягдалын бүртгэл хөтлөх

Хог хаягдлын бүртгэлийг дэд бүтцийн хэлтсийн хог хаягдал хариуцсан туслах ажилчид сар бүр бүртгэж байгаль орчны мэргэжилтэнд бүртгэлийн хуудсыг хураалгадаг. Хог хаягдлын бүртгэлийг Ноён сумын байгаль хамгаалагчид тайлагнадаг ба гэрээний дагуу “Говийн ноён өгөөж” ХХК хүлээлгэн өгч байна. Хог хаягдлын бүртгэлийн хагас жилийн тайланд оруулан орон нутагт хүргүүлсэн бөгөөд хог хаягдлын төлбөрийг мөн орон нутгийн төсөвт төлсөн юм. Нийт хог хаягдлын график үзүүлэлтийг харахад хог хаягдлын ихэнх нь шатаах буюу дахин ашиглах боломжгүй хог хаягдал эзэлж байгаа юм. Орон нутгийн хог хаягдлын цэгт дахин ашиглах боломжтой болон аюултай хог хаягдал огт хаядаггүй гэж ойлгож болно. Засвар үйлчилгээний хэсгийн хог хаягдлын сар бүрийн бүртгэлийг хуудсыг тайланд хавсаргав. Ахуйгаас гарч буй дахин ашиглах боломжгүй энгийн хог хаягдлыг дараах хүснэгт, графикаас нарийвчлан харна уу.

Хүснэгт 20. Хог хаягдлын сар бүрийн бүртгэлийн нэгтгэл

Сар	Хуванцар /м3/	Хоолны хягдал /м3/	Шил /м3/	Шатаах /м3/	Нийт хог хаягдал /м3/
1-р сар	0.01	3	0.01	29	32
2-р сар	0.01	2	0.01	31	33
3-р сар	0.01	3	0.01	29	32
4-р сар	0.01	4	0.01	22	26
5-р сар	0.01	3	0.01	25	28
6-р сар	0.01	4	0.01	31	35
7-р сар	0.01	5	0.01	33	38
8-р сар	0.01	5	0.01	29	34
9-р сар	0.01	5	0.01	27	32
10-р сар	0.00	0.0	0.00	0	0
11-р сар	0.00	0	0.00	0	0
12-р сар	0.00	0	0.00	0	0
Нийт	0.090	34	0.09	256	290

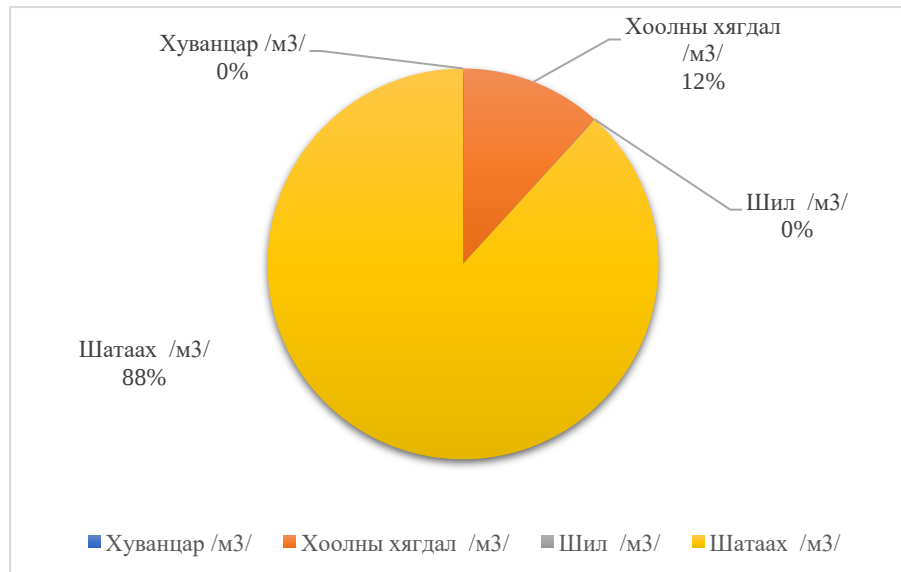
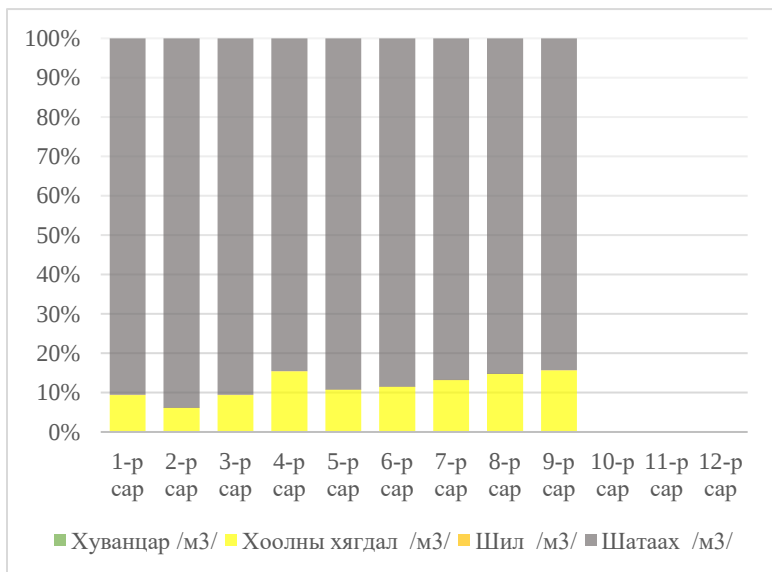

График 13: Хог хаягдлын эзлэх хувийг харуулсан байдал

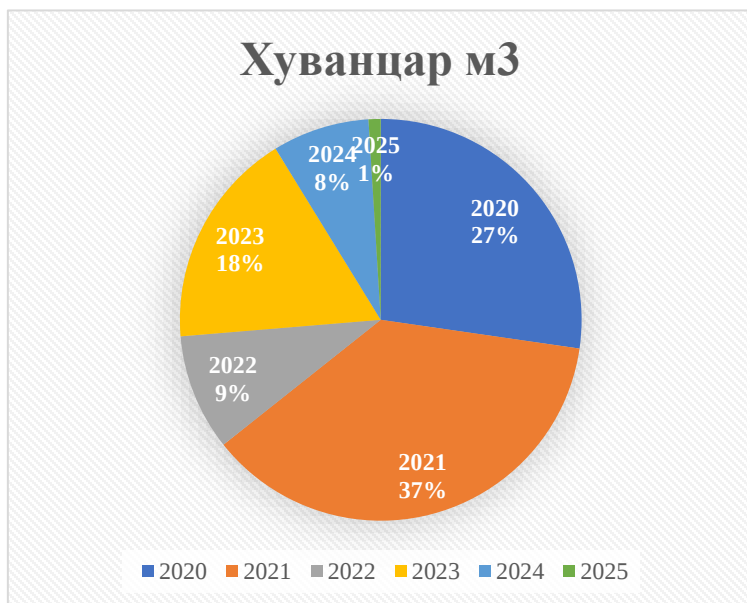

График 14. Хуванцар савны сүүлийн 6 жилийн бүртгэлийн эзлэх хувийг харуулсан байдал

10.4 Хог хаягдал, хяналт тавьж, ажлын байрны үзлэг хийх

2025 оны 3-р улирлын байдлаар гэрээт байгуулгуудад байгаль орчны ажлын байрны үзлэгийг сард нэг удаа гэсэн дотоод төлөвлөгөөтэй ажилласан. Гэрээт байгуулгаас гадна засварын талбай, ШТС-д мөн ажлын байрны үзлэг хийж илэрсэн зөрчлийг тухай бүрд хариу арга хэмжээ авч ажилласан. Уурхайн кемпийн хог хаягдал, цэвэрлэгээ үйлчилгээг Монруд ХХК хариуцан ажилладаг. Тайлангийн хавсралтаар 2025 онд хийгдсэн Засвар болон ШТС дээр Байгаль орчны ажлын байрны үзлэг хийсэн хуудас, болон хариу арга хэмжээ авсан байдлыг жишээ байдлаар оруулав. Ийм байдлаар Байгаль орчны ажлын байрны үзлэг хийснээр ажлын байрны эмх цэгц багасч зөрчил бага илрэх болсон юм. Энэ нь гэрээт компани бага байгаатай холбоотой.

11. ОРЧНЫ ХЯНАЛТ ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ХӨТӨЛБӨРИЙН БИЕЛЭЛТ

Төслийн үйл ажиллагааны явцад Байгаль орчныг хамгаалах тухай, Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тухай, Ашигт малтмалын тухай болон бусад хуулиудын дагуу хяналт шинжилгээний хөтөлбөрийг бүрэн хэрэгжүүлэх, батлагдсан арга, аргачлалаар дээжлэлт, хэмжилт хийх, холбогдох нарийвчлалыг хангасан багаж тоног төхөөрөмжөөр хяналт шинжилгээг гүйцэтгэж байна. Хяналт шинжилгээний ажлын хүрээнд усны шинжилгээг улирал бүр, хөрсний шинжилгээг улирал бүр, агаарын хяналт шинжилгээг жилд нэг удаа эрх бүхий итгэмжлэгдсэн лаборатори, шинжээчээр хийлгэн ажилласан. Мониторингийн ажлын хүрээнд сар бүр нөлөөллийн 8 гар худаг, уурхайн хяналтын 3 цэгт усны түвшний хэмжилт, гадаргын усны 3 цэгт фотомониторинг, тоосны нарийн болон бүдүүн ширхэгтэй тоосонцрийн хэмжилтийн уурхайн нөлөөллийн 6 цэг, нүүрс тээврийн зам дагуу 4 цэгт, агаарын хэм, дуу чимээг нөлөөллийн цэгүүдэд сар бүр, тэсэлгээний дуу чимээг жилд нэг удаа, амьтны болон ургамлын судалгааг мөн нөлөөллийн бүсэд хийж ажиллав.

Хүснэгт 21. Орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөрийн биелэлтийн хураангуй

№	Хяналт шинжилгээ хийх үзүүлэлт	Шинжилгээ явуулах төрөл, арга хэлбэр	Байршил	Давтамж	Биелэлт
1	Цаг уур /уур амьсгалын хэмжилт/	Агаарын хэм, салхины хурд, чиглэл,	Уурхайн талбайд	Сар бүр /зөөврийн багаж/	Салхины хурд агаарын хэм, салхины чиглэлийн нөлөөллийн бүсийн 6 цэгт сар бүр зөөврийн багажаар хэмжилт хийж ажиллаж байна. Дэлгэрэнгүйг 11.1 дэд бүлэгт оруулав.
2	Агаарын чанар тоос	PM2.5 ба PM10	Уурхайн талбай орчимд байрлах тоосны хяналтын 6 цэгт, нүүрс тэвэр зам дагуу 4 цэгт	Сар бүр	Нөлөөллийн бүсийн 6 цэгт сар бүр бүдүүн болон нарийн ширхэгтэй тоосонцрыг Dusttrak II багажаар хэмжилт хийсэн. Дэлгэрэнгүйг 11.2 дэд бүлэгт оруулав.
3		Тоосны хэмжилт хөндлөнгийн байгуулгаар хийлгэх	Уурхайн доторх 4 цэгт	Жилд нэг	Уурхайн хүрээнд 7 байршилд агаарын чанарын хэмжилтийг жилд нэг удаа 1 удаа хаврын улиралд хийлгэхээр төлөвлөгөөнд тусгасан. Тухайн шинжилгээг мэргэжлийн байгууллага болох Ногоон титэм ХХК-аар агаарын шинжилгээг хийлгэв. Дэлгэрэнгүйг 11.3 дэд бүлгээс

4	Дуу шуугиан	Орчны дуу чимээ /dB/	Нөлөөллийн бүсийн 6 цэгт	Улирал тутам	Уурхайн нөлөөллийн бүсийн 6 цэгт улирал бүр дуу шуугианы хэмжилтийг хийхээр төлөвлөсөн хэдий ч тоосны хэмжилтийн үед хамтатган хийснээр сар бүрээр үзүүлэлтийг гаргав. 11.4 дэд бүлэгт дэлгэрэнгүй байдлаар орууллаа.
			Тэсэлгээний явцад тэсэлгээ хийж буй газраас 500м зайнаас.	Жилд 1 удаа	Тэсэлгээний явцад жилд нэг удаа дуу шуугиан хэмжихээр төлөвлөсөн юм. Энэ оны хувьд тэсэлгээнээс 500м зайнаас 1 удаа хэмжилтийг хийж ажиллаа. 11.4 дэд бүлэгт дэлгэрүүлсэн байдлаар оруулав.
5	Усны чанар, хяналт	Усны түвшин, гүн	Хяналтын 3 цооног, Малчдын 8 гар худагууд, Задгай усны 3 цэг, Кемпийн гүний худаг	Сар бүр	Уурхайн бүсэд мониторингийн 3, уурхайн нөлөөллийн бүсийн малчны гар худаг 8, нийт 11 цэгт сар тутам хэмжилтийг хийж ажилласан мөн Фотомониторинг 3 цэгт сар бүр хийгдсэн юм.Дэлгэрэнгүйг 11.5 дэд бүлэгт оруулав.
6		Химийн дэлгэрэнгүй	Шүүрлийн ус	Улиралд нэг удаа	Улирал бүрийн усны дээжийг Геологийн төв лаборатори, Усны газрын лабораторид, ундны усны дээжийг Ханлаб лабораторид дээжийг хүргүүлэн шинжлүүлсэн. Дэлгэрэнгүйг 11.6 дэд бүлэгт оруулав.
		Хүнд металл			
7	Хөрсний чанар	Хөрсний чанар, хүнд металл	Уурхайн хөрсний хяналтын цэгүүдэд	Улиралд нэг удаа	Уурхайн хүрээнд 9 байршилд хөрсний чанар, хүнд металлын шинжилгээг улиралд 1 удаа хийгддэг ба Улаанбаатар хотод Хөрс судлалын Нарт лабораторид хүргэж шинжилж байна. Дэлгэрэнгүйг 11.7 дэд бүлэгт оруулав.
8	Амьтны судалгаа	Талбайн хэмжээнд тодорхой маршрутаар	Лицензийн талбай	Жилд нэг удаа	Амьтны судалгааг өнгөрсөн оны судалгаа хийсэн маршрутын ойролцоо талбайн хүрээнд нэг өдрийн турш хийж гүйцэтгэв. Дэлгэрэнгүйг 11.8 дэд бүлэгт.
9	Ургамал бичиглэл	Талбайн хэмжээнд тодорхой цэгүүдэд	Лицензийн талбай	Жилд нэг удаа	Уурхайн ашиглалтын талбайн ойролцоо 4 цэгт ургамлын бичиглэл /геобатоник/ судалгааг хийж ажиллалаа. Дэлгэрэнгүйг 11.9 дэд бүлэгт оруулав.

11.1 Цаг уур /уур амьсгалын хэмжилт/

Нөлөөллийн бүсийн 6 цэгт цаг уурын амьсгалын хэмжилтийг график хэлбэрээр харууллаа. Зөөврийн багажаар агаарын хэм, салхины чиглэл, хурд, харьцангуй чийгшлийн хэмжилтүүдийг зөөврийн багажаар сар бүр хийж ажиллаа. Дараах графикуудад 2025 оны 1 сараас 2025 оны 10 сар хүртэлх тайлант хугацаанд хамаарагдах хэмжилтүүдийг үзүүлэв.

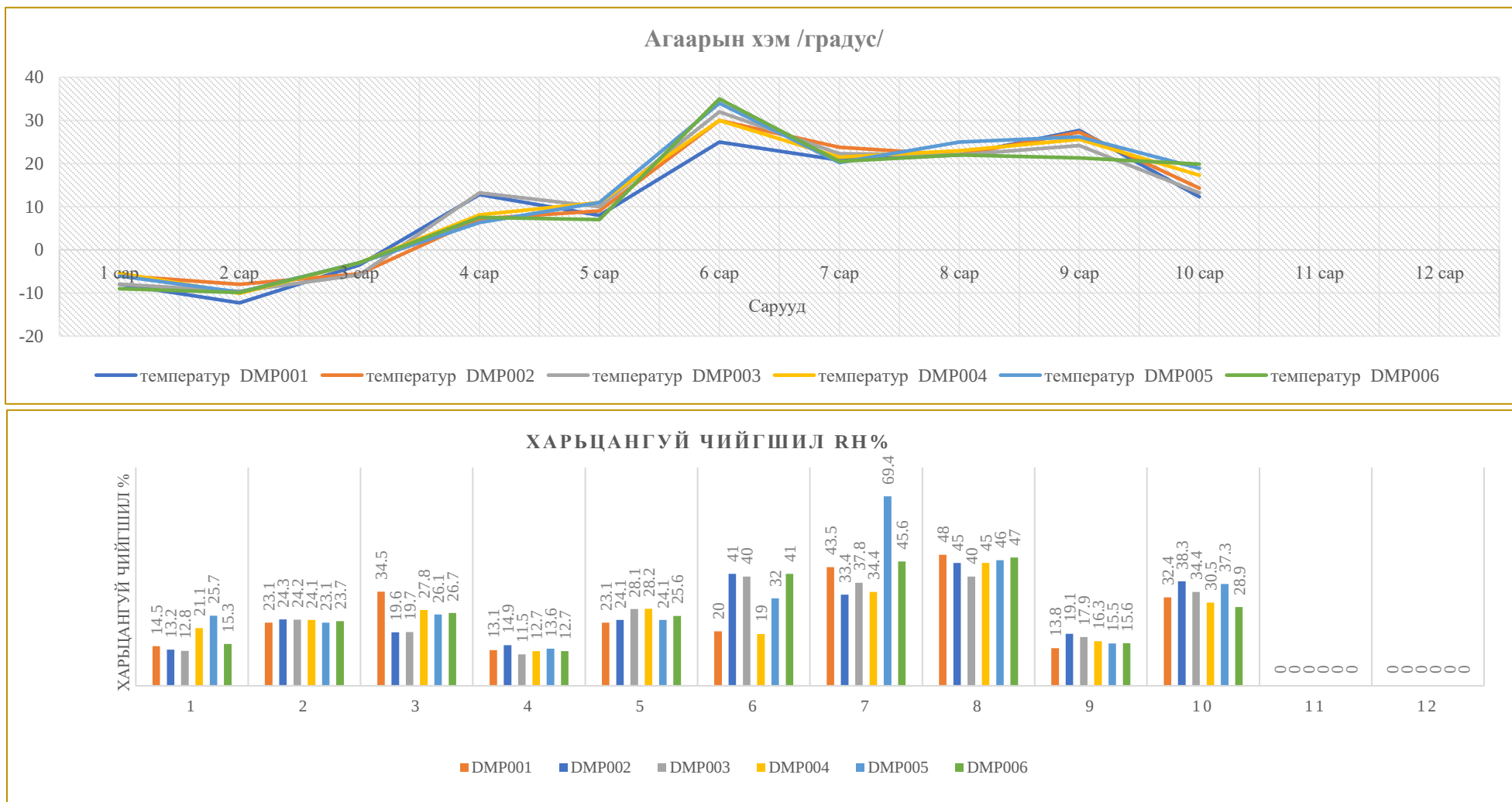

График 15. Нөлөөллийн бүсийн 6 цэгийн харьцангуй чийгшил, Агаарын хэмийн сар бүрийн хэмжилтийн үзүүлэлт

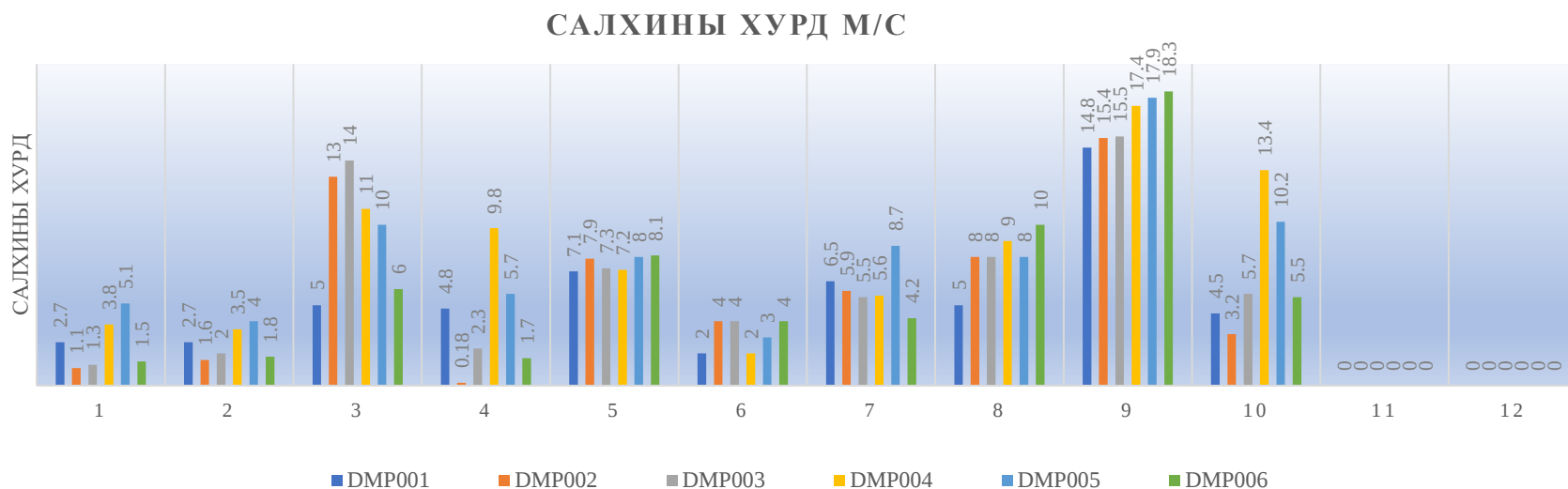

График 16. Нөлөөллийн бүсийн 6 цэгийн салхины хурдын сар бүрийн хэмжилтийн үзүүлэлт

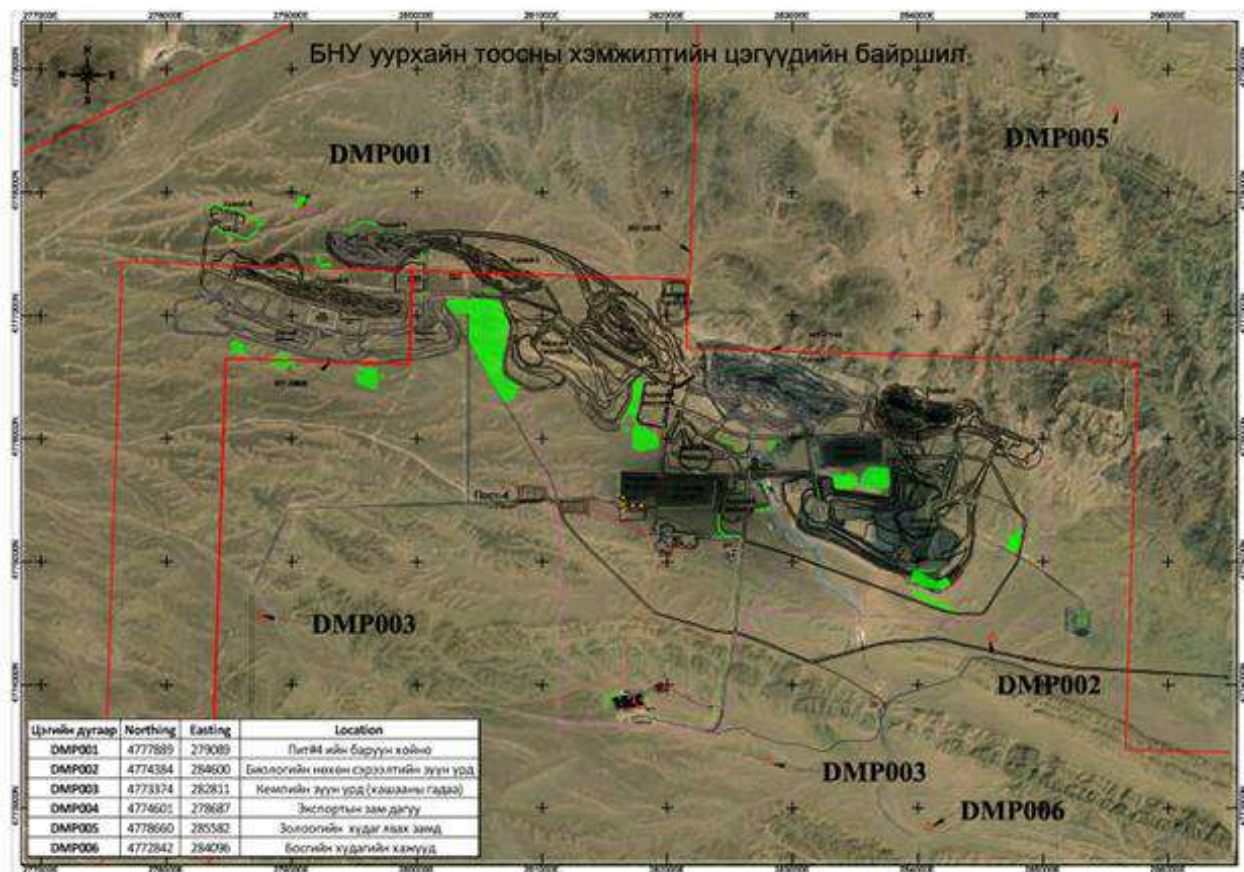
Дээрх графикуудаас харахад агаарын хэм өдөртөө -12 - +25 градус хүртэл улирлаасаа шалтгаалж хэлбэлзэж байгаа юм. Салхины хурд хамгийн идэвхтэй сар 3, 9 сард 14-18 метр/сек, хамгийн салхины идэвхжилт бага сарууд нь өвлийн эхэн, зуны эхэн эхэн, дунд, адаг сарууд тодорхойлогдож байна. Харин 9 дүгээр сард хийсэн агаарын хэм бусад саруудаас харьцангуй өндөр байгаа нь тухайн өдрийн салхины хурдаас шууд хамаарсан байна. Харьцангуй чийгшлийг харахад 6, 7, 8 саруудын үзүүлэлт өссөн нь тухайн жилийн дулааны улиралд хур бороо элбэг газар чийгтэй агаар харьцангуй чийгшил өндөртэй байсантай холбоотой гэж харж байна.

Зураг 46. Дуу шуугиан агаарын хэм, харьцангуй чийгишлийн хэмжилт хийж буй байдал

11.2 Агаарын чанар тоос /хэмжилт үр дүнгийн мэдээлэл/

Уурхайн үйл ажиллагааны нөлөөллөөс үүдэлтэй орчны тоосжилтыг хянах зорилгоор сонгосон хяналтын цэгүүдэд, тодорхой аргачлалын дагуу тоосны мониторингийн ажил хийгддэг бөгөөд хэмжилтийн үр дүнг MNS 4585:2016 Агаарын чанар Техникийн ерөнхий шаардлага стандартад заагдсан хүлцэх агууламжтай харьцуулан дүгнэдэг. Тоосны хэмжилтийг Dust Trak II маркийн багажийг ашиглан 30 минутын хугацаа давтамжтайгаар хэмжиж байна. Тоосны концентратын хэмжилтэд PM10, PM2.5 тоосонцрыг гол үзүүлэлт тодорхойлсон. Тоосны хэмжилтийн уурхайн нөлөөллийн бүсийн 6 цэг, Замын нө

Зураг 47. Уурхайн нөлөөллийн бүсийн 6 цэгийн тоосны хэмжилтийн байршилг харуулав.

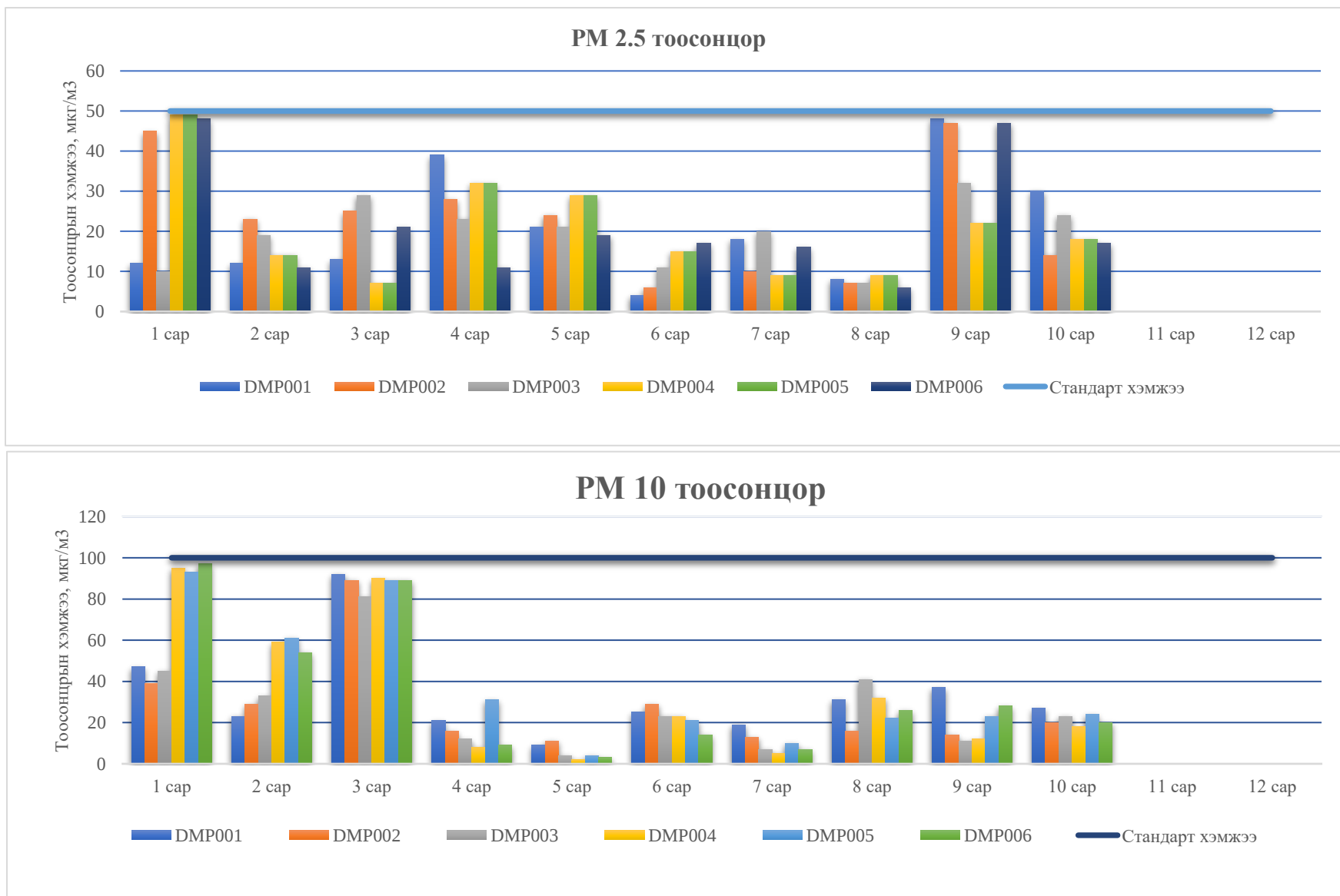
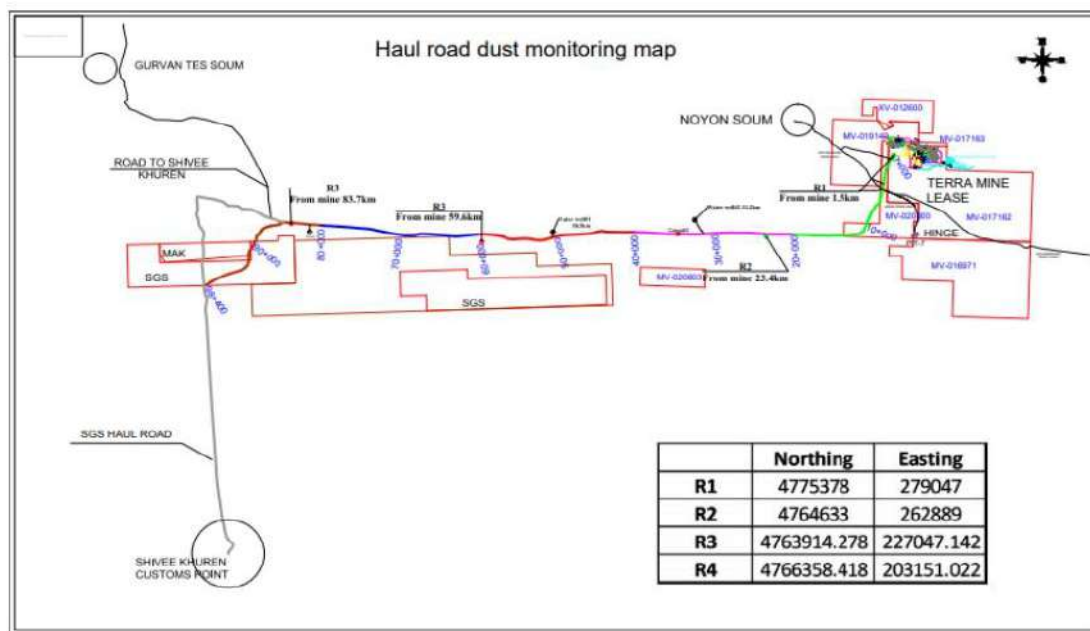

График 17. Уурхайн нөлөөллийн бүсийн 6 цэгийн сар бүрийн нарийн болон бүдүүн ширхэгтэй тоосны хэмжилтын үр дүн

Уурхайн нөлөөллийн бүсэд хийгдэж байгаа 2.5 болон 10 мкг/м³ агуулагдаж байгаа тоосны хэмжилтийн үр дүнг графикаас харахад өндөр үзүүлэлттэй хэсгүүд нь жилийнхээ хаврын эхэн сарууд намрын эхэн сарууд байгаа юм. Энэ үед салхины эрчим бага зэрэг нэмэгдэж хуурайшилт идэвхтэй байдаг үеүд. Тиймээс энэ үед уурхайн хувьд усалгаа дээр анхаарч ажиллах нь зүйтэй. Нөлөөллийн бүсийн тоосны хэмжилтийг сар бүрийн 20-25-ний хийдэг ба тухайн өдрийн салхины эрчмээс хэмжилтийн үр дүн шалтгаалах бас нэг нөхцөл болж байдаг. Тиймээс тоосны хэмжилтийг тухай жилийн цаг уурын дундаж салхны эрчимтэй өдөр хийхийг эрмэлзэж байна.

Зураг 48. Нөлөөллийн бүсийн 6 цэгт тоосны хэмжилт хийж буй байдал

Зураг 49. Нүүрс тээврийн замын тоосны хэмжилтийн цэгүүд харуулсан план болон нүүрс тээврийн зам дагуух 4 цэгт тоосны хэмжилт хийж буй байдал

Зурагт харуулснаар нүүрс тээврийн зам дагуу хийгдэж байгаа 2.5 болон 10 мкг/м³ хэмжилтийн цэгүүдийг харуулав. Агуулагдаж байгаа тоосны хэмжилтийн үр дүнг мөн графикаар дараагийн хуудсанд оруулсан юм. Графикаас харахад тоосны хэмжилтийн үзүүлэлт Стандарт хэмжээнд ихэнх хэмжилт байгаа нь сүүлийн 2 жилийн хугацаанд хур тунадас элбэгтэй жил байсныг илтгэж байна. Оны эхний 10 сарын байдлаар нүүрс тээврийн замын тоосны хэмжилтийн үр дүнгээс харахад хаврын саруудад бусад сартай харьцуулахад үзүүлэлт бага зэрэг өндөр гарсан нь тухайн сарын салхины эрчим идэвхтэй байдаг тул замыг усалгааг аль болох нэмэгдүүлэх сайжруулах хэрэгтэй юм. Мөн 9 дүгээр сарын хэмжилт дээр 4-р цэг стандарт түвшинээс их байгаа юм. Энэ замд хамгийн ойр цэг бөгөөд нүүрс тээврээс гадна орон нутгийн иргэд ихээр явдаг замын уулзвар хэсэг юм. Тиймээс замын хөдөлгөөн салхины эрчим шууд хэмжилтын үр дүнд шууд нөлөөлсөн байх магадлалтай. Байгаль орчны ажилтнуудын зүгээс нүүрс тээврийн замын усалгааг тогтмол сайжруулах тал дээр шахаж ажиллаж байна.

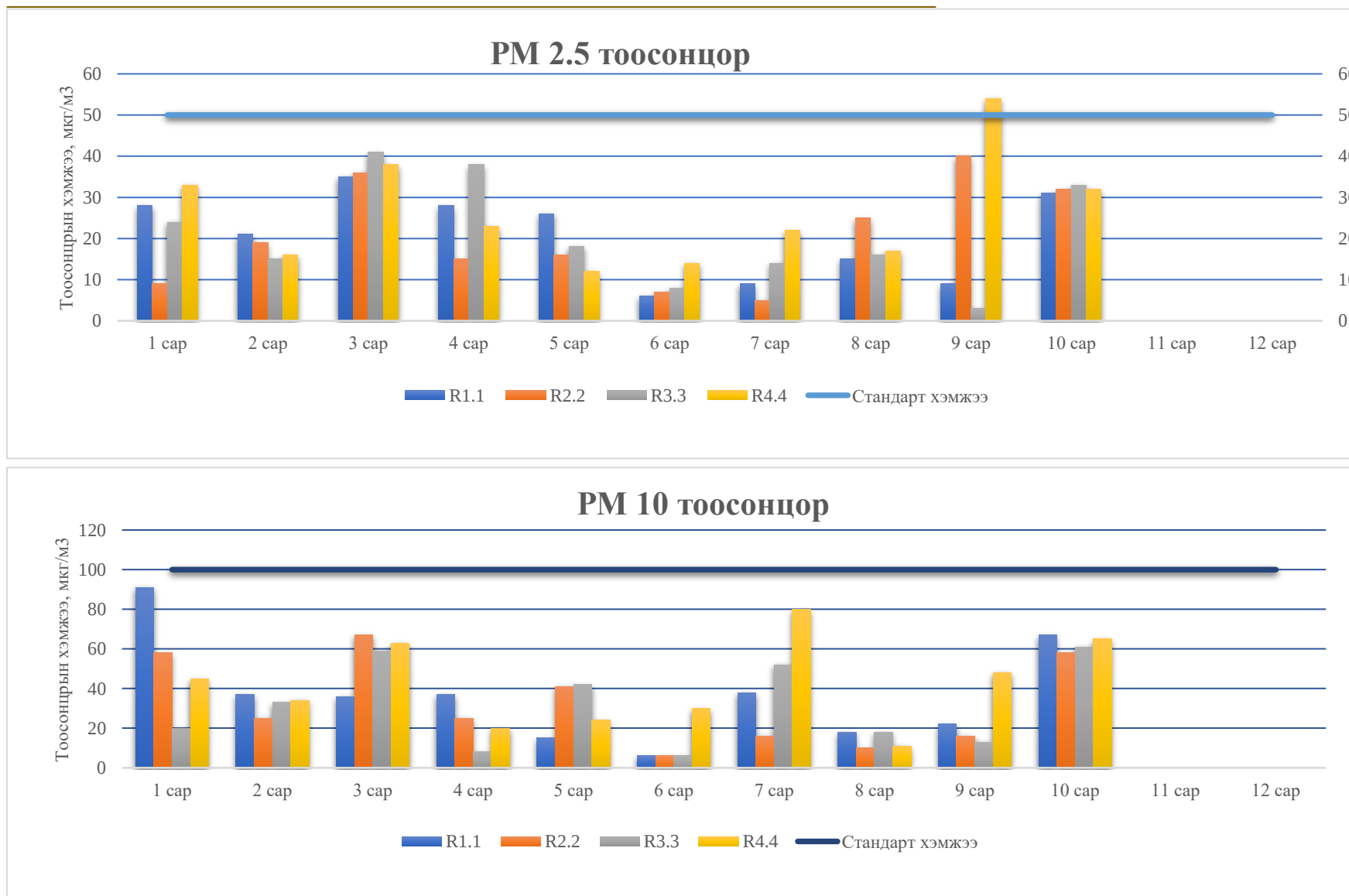

График 18. Нүүрс тээврийн замын нарийн болон бүдүүн ширхэгтэй тоосонцорын хэмжилтын үзүүлэлт

11.3 Тоосны хэмжилт хөндлөнгийн байгуулгаар хийлгэх

Хөндлөнгийн байгуулгаар тоосны хяналт шинжилгээг “Грийн Кроун” ХХК-ийн итгэмжлэгдсэн лабораториор 2025 оны 05 дугаар сарын эхээр хийлгэсэн. Уурхайн бүсэд уурхайн засварын газар, уурын зуух, уурхайн оффис, ШТС, уурхайн Кемп, Ил уурхай, Нүүрс тээврийн зам зэрэг газруудад нарийн болон бүдүүн ширхэгтэй тоосонцор мөн агаар дахь азотын давхар исэл, хүхэрлэг хий, озон, нүүрс төрөгчийн дутуу исэл мөн зэрэг нэгдлүүдийг 7 цэгт дээрх үзүүлэлтүүдээр хийлгэсэн юм. /Ногоон титэм ХХК-ийн шинжилгээний дүнг тайланд хавсаргав./

Зураг 50. “Ногоон титэм” ХХК-ийн мэргэжилтэнүүд хяналтын цэгүүдэд хэмжилт хийж буй байдал

11.4 Дуу шуугиан /Орчны дуу чимээ dB/

Уурхайн нөлөөллийн бүсийн 6 цэгт улирал бүр дуу шуугианы хэмжилтийг хийж дараах графикт сар бүрээр хэмжилт хийсэн үр дүнг үзүүлээ. Хэмжилтийн сар бүрийн тогтсон өдөр хийдэг ба уурхайн нөлөөллийн бүсийн 6 цэг дээр тоосны хэмжилт хийх үед хамтатган хийсэн юм. Дуу шуугиан ихэссээр мэдээж нөлөөллийн бүсийн оршин суугчид, зэрлэг ан амьтанд сөргөөр нөлөөлөх үр дагавар гарах учир стандарт хэмжээнээс давсан эсэхийг графикийн үр дүнгээс харж болно.

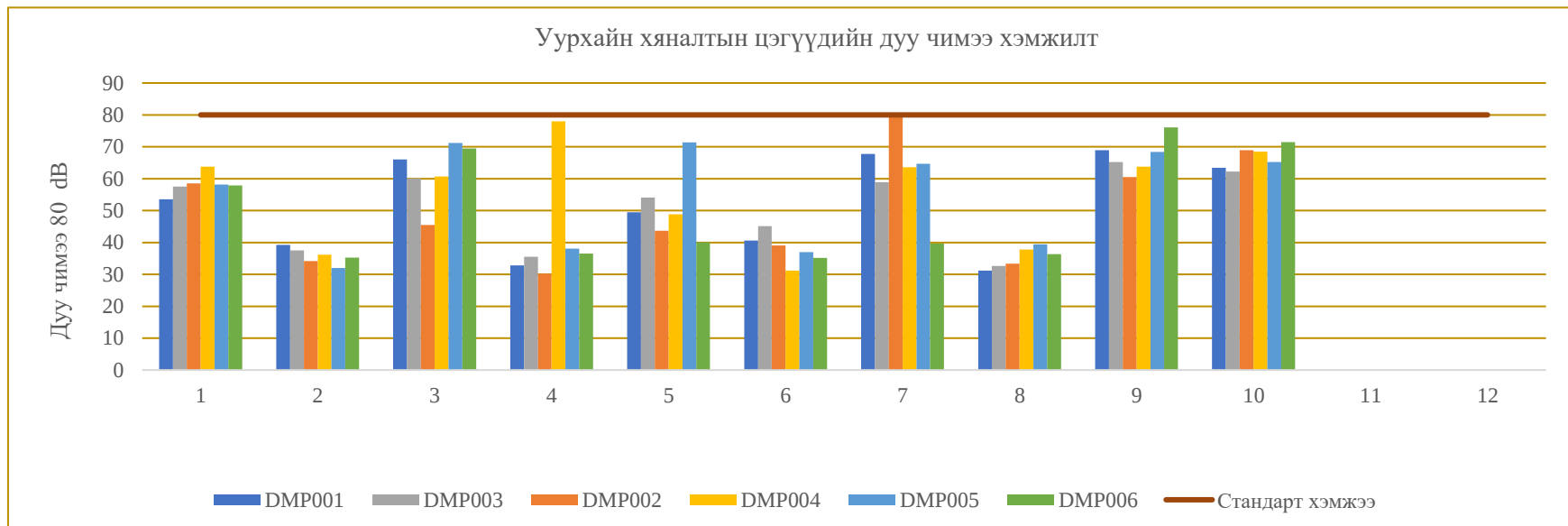

График 19. Нөлөөллийн 6 цэгийн дуу чимээний хэмжилт хийсэн байдал

Зураг 51. Дуу чимээг зөөврийн багажаар хэмжиж буй байдал

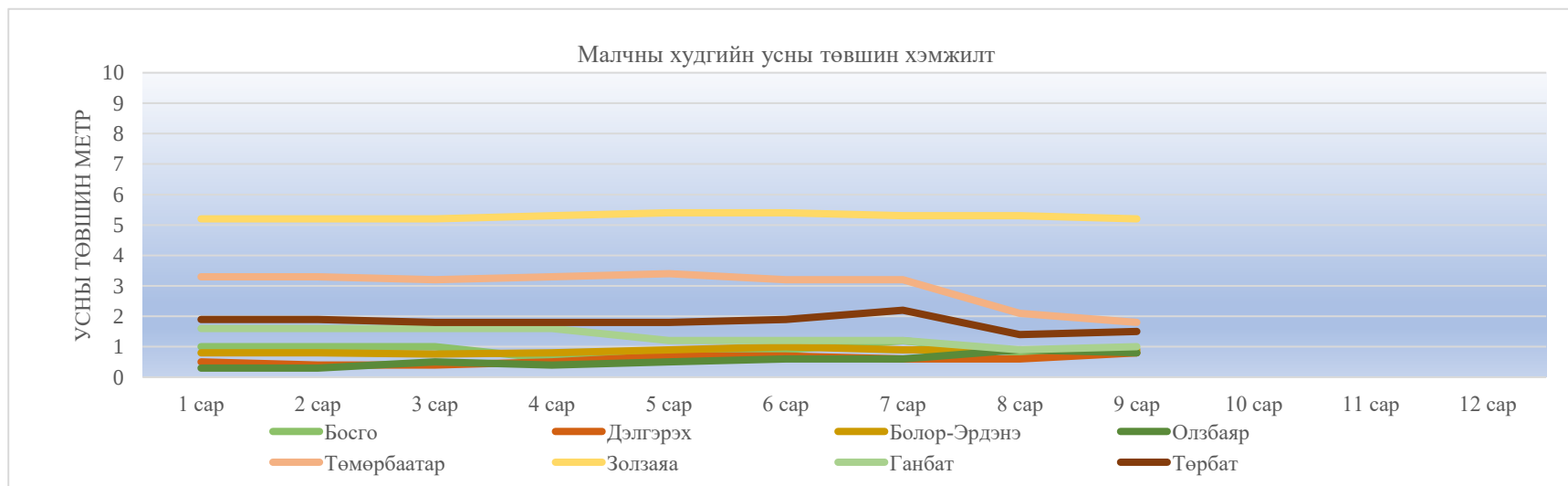
Тэсэлгээний явцад 500 метр зайнаас дуу чимээг хэмжилтийг 2 удаа хийж ажиллаа. Тэсэлгээний явцад 500 метр радиус дотор хүн, мал, амьтан байхыг хориглодог тул зөвшөөрөгдөх зайнаас хэмжилтийг хийсэн юм. Орон нутгийн иргэд тэсэлгээний дуу чимээ их байна гэдгийг гомдлыг ирүүлдэг тул Сайран болон Ганзагат багийн иргэдийн нийтийн хурал дээр хэмжилтын үр дүнг танилцуулсан юм. Цаашид мөн тэсэлгээний үеийн дуу чимээний хэмжилтыг иргэд, малчидтай хамтарч хийхээр ярилцсан. Дуу чимээний хувьд стандарт түвшинээс харьцангуй бага байгаа юм. Хэмжилтийн үр дүнг дараах зурагт үзүүлэв.

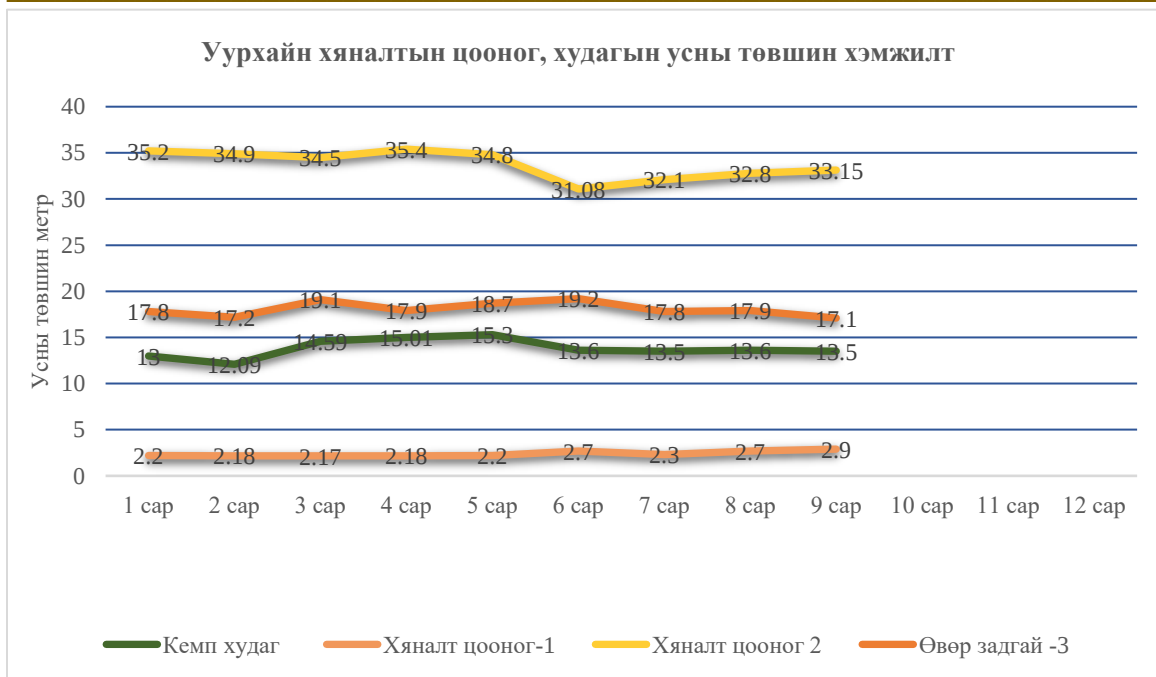
Зураг 52. Тэсэлгээний явцад 500 метр зайнаас дуу чимээг зөөврийн багажаар хэмэжн дроноор бичлэгийг хийж гүйцэтгэж буй байдал

11.5 Усны түвшин хяналт, мониторинг

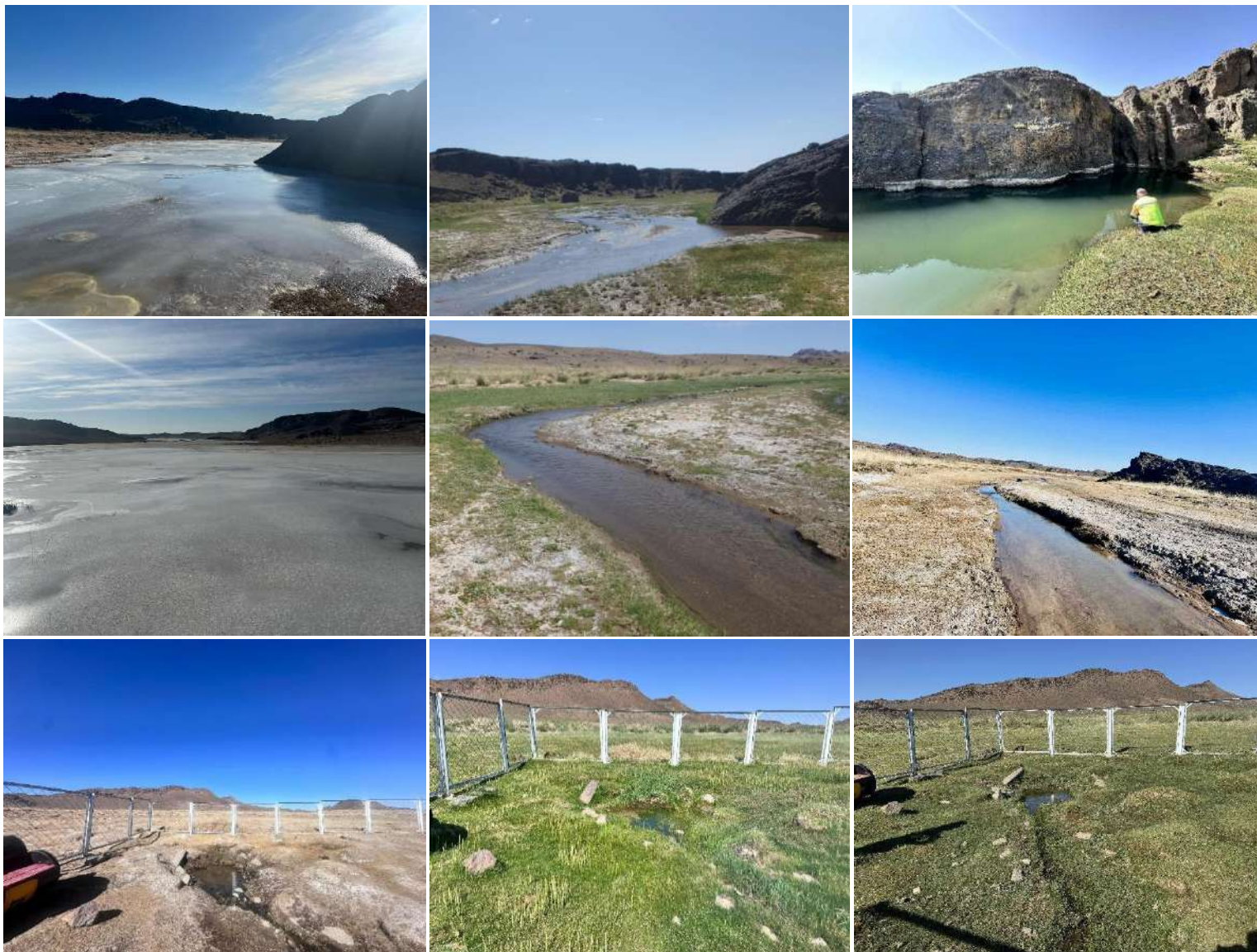
Уурхайн нөлөөллийн бүсийн малчны 8 худаг, уурхайн хяналтын 3 цэгт, уурхайн унд ахуйн худаг зэрэгт сар бүр хэмжилтийг хийж ажиллалаа. Хэмжилтийн үр дүнг дараах графикуудад харуулав.

Зураг 53. . Уурхайн нөлөөллийн бүсийн малчны худгийн усны түвшиний хэмжилтийн график үзүүлэлт болон хэмжилт хийж буй байдал

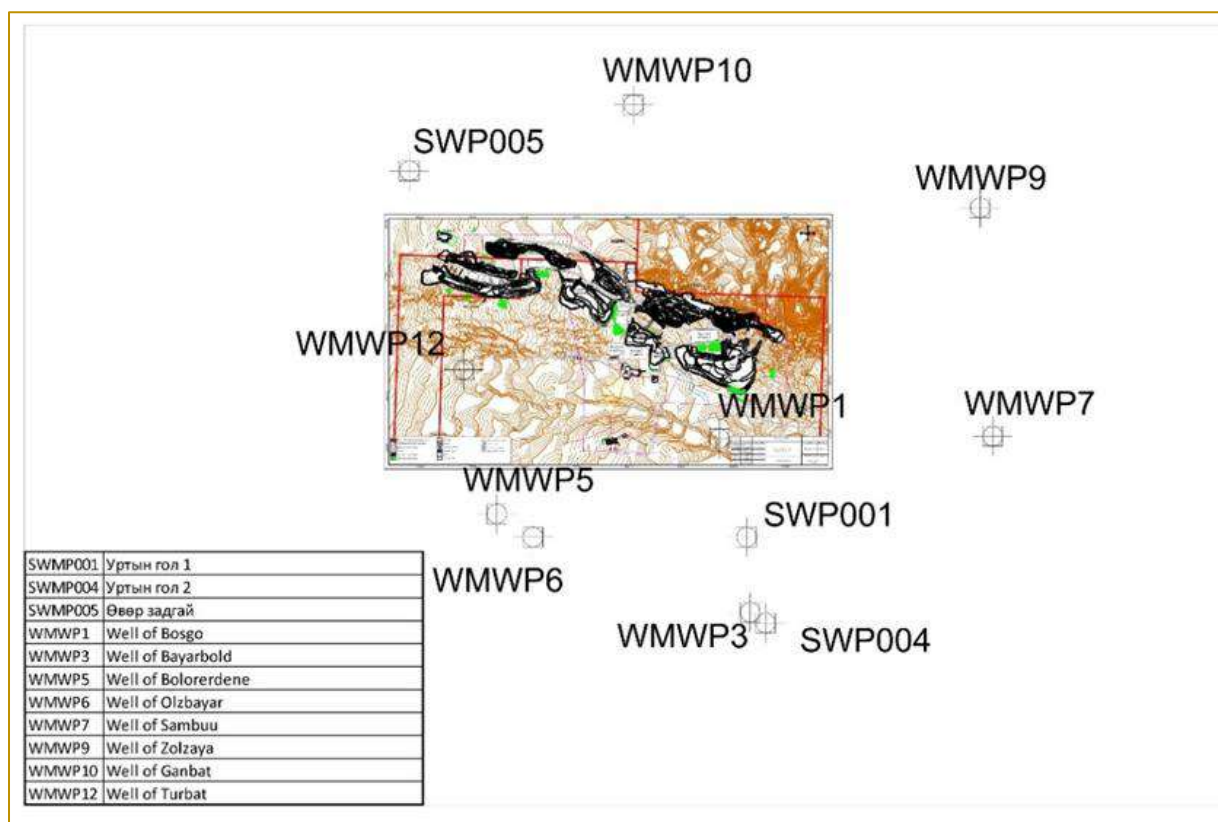
Зураг 54. Уурхайн усны хяналтын цэгийн усны түвшний үр дүнгийн график болон усны түвшний хэмжилт хийж буй

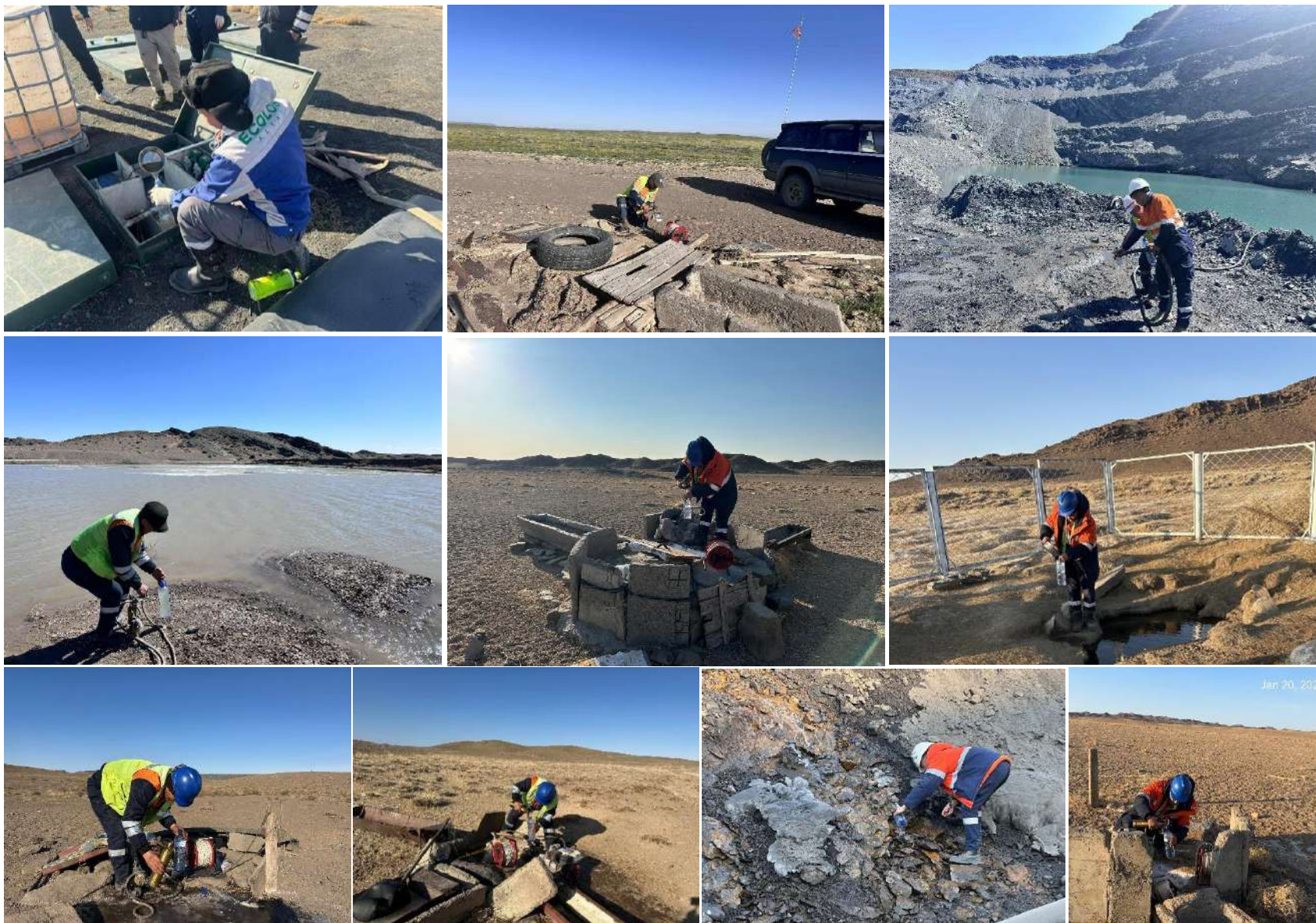
Зураг 55. 1, 2, 3-р улирлын фотомониторингийн харьцуулсан зураг

11.6 Усны чанарын шинжилгээ

2025 онд төслийн мониторингийн 12 цэгүүдээс улирал бүр усны дээжийг авч итгэмжлэгдсэн лабораторид химийн, хүнд металлын, ундны усан дээр бактериологийн шинжилгээг хийлгэж үр дүнг хянаж ажилласан. */Шинжилгээний дүнг хавсралтаас харна уу/* Шинжилгээний дүнгээс харахад Одоогоор стандартаас хэтэрсэн үзүүлэлт гараагүй байгаа. /MNS ISO 0900;2018/ Усны чанар pH тодорхойлох стандартад заагдсан унд ахуйд хэрэглэх усны pH 7 байдаг бол уурхайн шүүрлийн болон унд ахуй, малчны худгуудын шинжилгээний үзүүлэлт 7.5 дээш ЭКВ буюу бага зэрэг хатуулаг ус юм. Унд ахуйд усыг цэвэршүүлж ашиглаж байна.

Зураг 56. Унд ахуйн усны шинжигээний дээж авдаг цэгүүдийн байршлыг зурагт харуулав

Зураг 57. Уснаас дээж авч шинжилгээнд хамруулахаар бэлтгэж буй байдал

11.7 Хөрсний чанарын шинжилгээ

2021 онд уурхайн хөрсний хяналт шинжилгээний цэгүүдийг шинэчлэн тогтоосон түүнээс хойш буюу энэ онд хяналтын 9 цэгээс дээжлэлтийг улирал тутам хийж ажилласан. Хөрсний чанарын шинжилгээг Улаанбаатар хот дахь “Нарт” хөрсний шинжилгээ хийдэг итгэмжлэгдсэн лабораториудад хийлгэж чанарыг хянаж ажилласан. Хөрсний чанарыг хянахдаа гол төлөв химийн шинж чанар, физик шинж чанар болон хүнд металл, бохирдлын агууламжуудыг тус тус тодорхойлуулж хөрсний бохирдол үүсэж байгаа эсэхийг хянаж ажилласан юм. Шинжилгээний дүнгүүдийг харахад хүнд металл стандарт хэмжээнээс хэтэрсэн үзүүлэлт байхгүй юм. Харин шимт хөрсний дээжийн шимэрхэг байдал маш ядуу буюу үржил шим бага байна. /Дэлгэрэнгүй шинжилгээ ний дүнг тайланд хавсаргав/

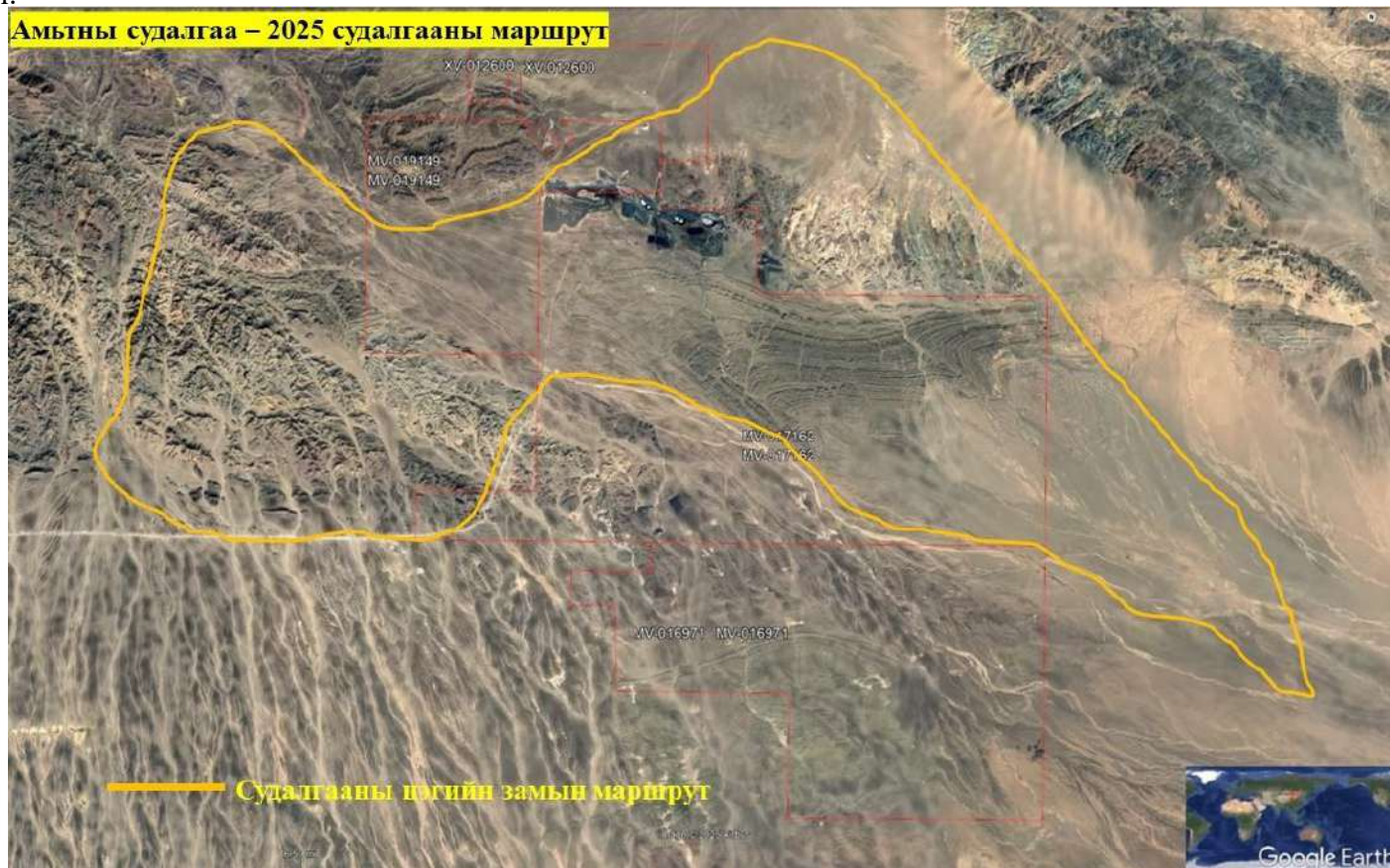

Зураг 58. 2025 оны 8 дугаар сард 3-р улирлын хөрсний дээжийг 9 цэгээс авч шинжилгээнд хамруулахаар бэлтгэж буй байдал

11.8 Амьтны судалгаа

Зорилго: Уурхайн ашиглалтын үйл ажиллагаанаас уурхай орчмын том хөхтөн, нүүдлийн болон суурин шувуудын тархац, байршил нутагт нөлөөлөх байдлыг судлах, том хөхтөн амьтны, тоо толгой, шувуудын тархалтыг тухайн жил бүр гаргах.

Ажиглалтын талбай, арга зүй: Ажиглалтыг 2025 оны 04 дүгээр сарын 10-ний өдөр БО-ны ажилтан Р.Батгэрэл, Ж.Банзрагч нар уурхайн ашиглалтын лицензийн талбай болон нөлөөллийн бүсэд тааралдсан амьтны байршил, тоо толгойг судалгаа тэмдэглэлийг хийсэн. Уг судалгаагаар нийт 5 зүйлийн шувуу, 3 зүйлийн хөхтөн нийт 154 зүйлийн амьтан харж тэмдэглэсэн.

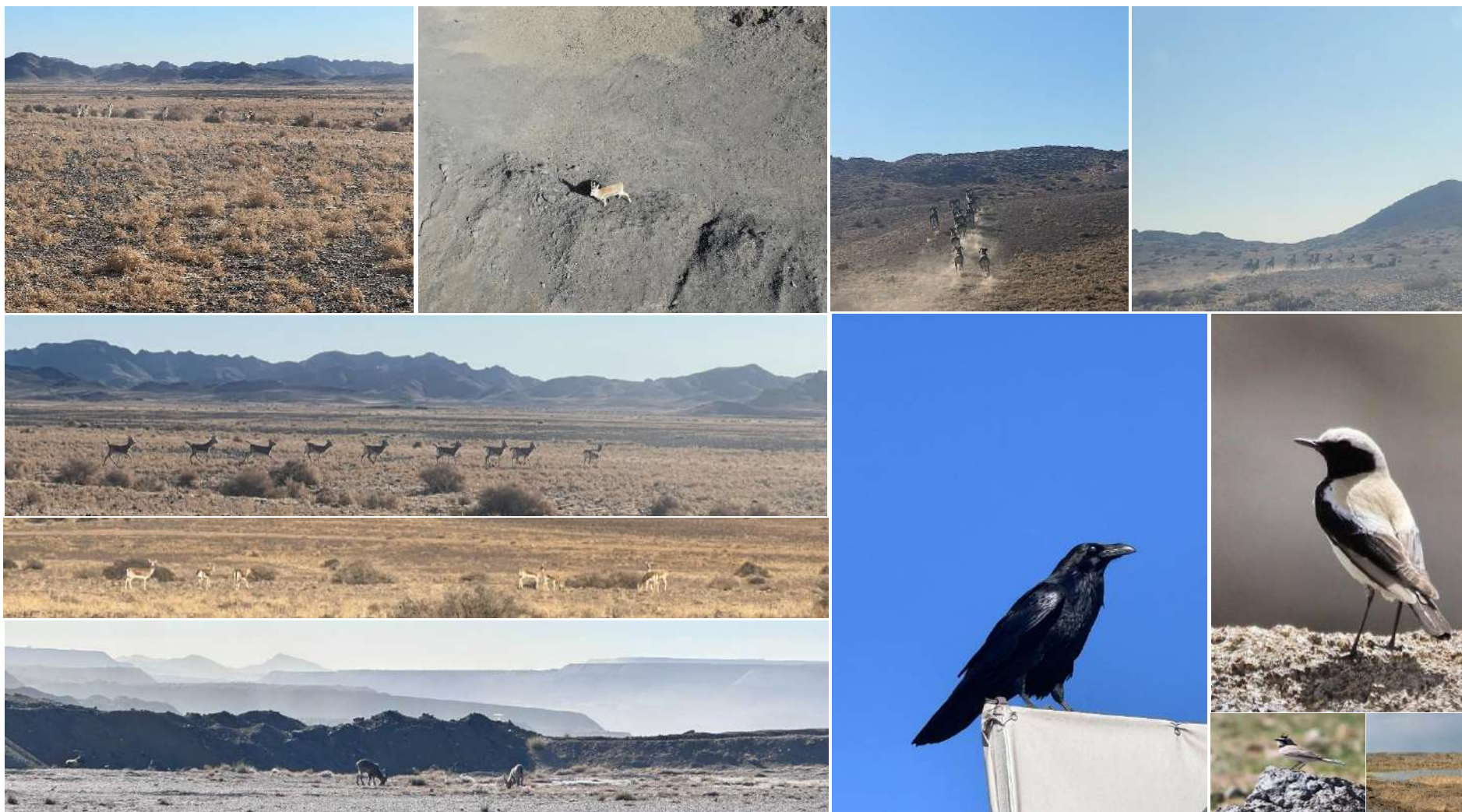

Зураг 59. Амьтны судалгаа мониторинг хийсэн замын маршрут харуулсан байдал

Хүснэгт 22. Амьтны ажиглалтын нэгдсэн мэдээлэл

№	Монгол нэр	Их усны хяр	Ноён нуруу эхэн хэсэг	Ямаат	Хөтөл амгалан зүүн талаар	Ихэрийн араар	Ноёны нуруу	Урдын голын эхэн хэсэгт	Хатуугийн талд	Өвөр булгийн ойролцоо	Уурхайн хотхоны зүүн талруу	Нарангийн булаг	Уртын голын адаг руу	Цоохондойн хойд тал	Ноёны нурууны өвөр	Нийт тэмдэглэгдсэн бодгалийн тоо
1	Аргаль	10										9				19
2	Эрээн хахилаг	2					2									4
3	Цөлийн чогчиг		1	2			1				1				1	6
4	Хар хэрээ		1	2	1	1	1	1	1		2		2			13
5	Тагтаа	3	1	4	1	2	1	1	2	1	4	4	3	4	1	32
6	Бор туулай		1	1				1					1		1	5
7	Хар сүүлт	2			6				9		1			7	10	35
8	Янгир ямаа										2					2
9	Өрөв тас		1			1				2			1			5
10	Шоорон эвэрт болжмор	3	2	1	5	4	1	1	4	5		5		2		33
Тухайн газар ажиглагдсан амьтдын тоо		20	6	10	12	7	5	3	15	8	10	18	7	13	13	154

Ажиглалтыг Уурхайн хойд талаас эхэлж Сайрангийн талаар зүүн урд зүг руу Ихэрийн ар, Хөтөл амгалангийн хөндий уруудаж Цоохондойн хойд тал хүрээд буцаж Уртын голын адаг руу, Пит-7-ийн баруун хойд уулаар, Нарангийн булаг, Нарангийн булгийн хойд уул, Хатуугийн тал, Ноёны нурууны өврөөс хойшоо Ноёны нурууны арлуу давж, Ноён сумын араар Ар, Өвөр задгай, Хур Эрдэнэ ХХК-ийн зүүн тал, Уурхайн хотхоны ойролцоо, Биологийн нөхөн сэргээлт хийсэн талбайн орчим гэсэн замналаар явж гүйцэтгэсэн. Тус замналаар явахад хөхтөн амьтнаас 2 янгир, 35 орчим хар сүүлт, 5 бор туулай тааралдсан бол шувуудаас 4 эрээн хахилаг, 65 тас, шоорон эвэрт болжмор 33, цөлийн чогчиг 6, аргаль угалз 19, тагтаа 32 бүртгэгдсэн. Бид өглөө ажиглалтаа 07 цагт эхлүүлсэн бөгөөд цаг агаарын байдал +25 орчим хүртэл халуун байсан бөгөөд үдээс хойш нарны элч буурч +10, +12 градус хүрч бага зэргийн сэвэлзүүр салхитай тогтуун өдөр байлаа.

Зураг 60. Хээрийн судалгааны үеэр таарсан зарим амьтадын зургууд

Амьтан харагдах байдлын мэдээлэл: Амьтны харагдах байдлын мэдээллээр уурхайн биологийн нөхөн сэргээлтийн талбайн 3 туулай, Биологийн нөхөн сэргээлтийн талбай ойролцоо 2 янгир ямаа, Уртын голын адагт таарсан 7 хар сүүлт зээр, хөв цөөрөм дээр 2 хэсэг ангирын сүрэг нь бусад хэмжилт судалгааны үед тааралдсан.

ANIMALS MONITORING RECORD SHEET

DATE: 2025.04.10

№	Animal name/Амьтны нэр	Point /coordinate		Бодьгалын тоо/Species				Амьдрах орчин/ Home range	Байрлаж буй газрын нэр/ Name of location	
		Easting	Northing	АДД/ Height	Эр/ male	Эм/ female	Тол/ Sprout			Нийт тоо
1	Ар галав	43°10'4.09"	102°14'33.57"		10	9	-	19	Уулын баяз	Увс усна хар
2	Эртэн хожилат	43°8'06.73"	102°20'12.73"		3	1	-	4	Хар гундуу асат	Нойс нуруу
3	Уршийн голчло	43°6'34.02"	102°9'13.70"		4	2	-	6	Борс, бут	Амьтан
4	Хар гундуу	43°1'41.88"	102°33'13.70"		9	4	-	13	Уул, хар	Дотор амьтны зурга талбай
5	Малтос	43°10'33.78"	102°02'58.35"		30	2	-	32	Бутану, дунуу	Ихрийн арал
6	Бор туулай	43°12'32.75"	102°01'32.30"		2	3	-	5	Борс, бут	Нойс нуруу
7	Хар артай	43°01'33.22"	102°26'20.15"		30	5	-	35	Тал, эзэр, зүвэг	Уршийн голчло
8	Янгир ямаа	43°04'03.66"	102°26'16.98"		2	-	-	2	Уул, хар	Хатгуугийн талд
9	Увс тал	43°03'06.77"	102°14'02.65"		5	-	-	5	Уул, хар, баяз	Увс бүсийн амьтны
10	Малтос	43°03'29.94"	102°21'02.36"		23	10	-	33	Увс, ойролцоо	Уршийн голчло
11	Ар галав	43°02'15.99"	102°26'42.77"		1	1	-	2	Уулын баяз	Нарангийн бут
12	Хар артай	43°0'7.09"	102°17'33.57"		4	2	-	6	Борс, бутану	Уршийн голчло
13	Хар гундуу	43°08'58.32"	102°18'21.11"		2	-	-	2	Уул, тал, хар	Уршийн голчло

Measured by: Н. Батбаяр

Reviewed by: П. Батбаяр

Signature: [Signature]

Signature: [Signature]

Зураг 61. Амьтан ажиглалтын бүртгэлийн хуудас

11.9 Ургамлын бүрхэцийн судалгааны мэдээлэл

Уурхай орчмын ургамлын бүлгэмдлийн төлөв байдлыг ажиглах зорилгоор сонгосон 4 цэгт геоботаникийн бичиглэл хийсэн. 2022, 2023, 2024 онд ургамлын бичиглэл хийсэн талбайд энэ онд дахин геоботаникийн бичиглэл хийлээ.

Хүснэгт 23. Ургамалын /геоботаник/ бичиглэл хийсэн цэгийн байршил

№	Хяналтын цэгийн дугаар	Байршил	Солбицол	
			Уртраг	Өргөрөг
1	BNU-P-01	Пит-7 шимт хөрсний овоолгийн хажууд	N=43° 07' 36"	E=102° 22' 45"
2	BNU-P-02	Уурхайн шимт хөрсний овоолгийн урд энгэр	N=43° 03' 08"	E=102° 19' 18"
3	BNU-P-03	Кемпийн ард	N=43° 05' 42"	E=102° 19' 10"
4	BNU-P-04	Биологи нөхөн сэргээлтийн талбайн урд	N=43° 05' 37"	E=102° 19' 27"

Судалгааны үр дүн: Ургамалжилтын хэв шинж нь баглуур-таана-хялганат-харгана бүлгэмдэл бүхий цөлөрхөг хээрийн шинжийг агуулсан бөгөөд энд жижиг уул толгодын энгэр бэлээр *Anabsis brevifolia* /усан хамхуул/, *Reaumuria soongorica* /бударгана/, *Stipa glareosa* /Сайрын хялгана/, уул толгодын хоорондох сайр садрагаар *Zygophyllum xanthoxylon* /таана/, *Asterothamnus centra-asiaticus* /хөмүүл/, *Achinoderum splendens* /Гялгар дэрс/, *Nitraria sibirica* /харгана/, харин тэгш тал хөндийгөөр *Stipa glareosa* /Сайрын хазаар/, *Asterothamnus centra-asiaticus* /тэхийн шээг/, *Anabsis brevifolia* /Тагжгар баглуур/, *Reaumuria soongorica* /Улаан, бор бударгана/ зонхилон тархсан байна. Дээрх зонхилон тархсан ургамалууд нь маш ядуу, тарчиг зүйлийн тоо нь өмнөх онуудад буурсан үзүүлэлтэй байсан. Харин энэ онд хур бороо элбэгтэй байсанаар зүйлийн тоо нэмэгдэж ургамлын бүрхэвч нэмэгдэж, ургамлын өсөлт сайтай байгаа юм.

Хүснэгт 24. Ургамалын бичиглэл хийсэн цэгүүдийн ажиглалтын төлөв байдал

№	Бүлгэмдлийн зураг	Ургамалжилтын төлөв
1		Пит-7 шимт хөрсний овоолгийн хажууд ойролцоо. Уул толгодын арын харгана бут-таана хялгана бүлгэмдэлтэй. ❖ Зонхилогч: Бут, хялгана, таана, хөмүүл, усан хамхуул ❖ Дэд зонхилогч: Таана, усан хамхуул ❖ Бүрхэц: 50% ❖ Дундаж өндөр: 10-50см ❖ 10м ² дахь зүйлийн тоо: 5.
2		Биологийн нөхөн сэргээлтийн талбайн урд хялгана-дэрс-баглуур бүлгэмдэлтэй. ❖ Зонхилогч: Бут, Бударгана, дэрс, усан хамхуул ❖ Дэд зонхилогч: Бут, Дэрс ❖ Бүрхэц: 60% ❖ Дундаж өндөр: 10-50см ❖ 10м ² дахь зүйлийн тоо: 5.
3		Кемпийн арын хоолой хөндийн баглуур-таана-хялганат бүлгэмдэлтэй. ❖ Зонхилогч: Баглуур, хялгана, харгана, тэхийн шээг, хотир, хөмүүл ❖ Дэд зонхилогч: Хялгана, таана ❖ Бүрхэц: 80% ❖ Дундаж өндөр: 10-30см ❖ 10м ² дахь зүйлийн тоо: 6.
4		Уурхайн шимт хөрсний овоолгийн урд энгэр. Уул толгодын арын харгана бут-таана хялгана бүлгэмдэлтэй. ❖ Зонхилогч: Баглуур, хялгана, таана, хөмүүл ❖ Дэд зонхилогч: Зүлэг ширэг ❖ Бүрхэц: 60% ❖ Дундаж өндөр: 5-10см ❖ 10м ² дахь зүйлийн тоо: 3.

12. ТУХАЙН ЖИЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨГ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ УДИРДЛАГА ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ БИЕЛЭЛТ

Хүснэгт 25. Удирдлага зохион байгуулалтын төлөвлөгөө биелэлтийн хураангуй

№	Төлөвлөсөн арга хэмжээ	Хэрэгжүүлэх хуваарь	Хариуцагч	Биелэлт
1	Байгаль орчины тэмдэглэлт өдрүүдэд Ноён сумын ЕБС-ын хүүхдүүдэд экологийн боловсрол олгох ажлыг зохион байгуулах	Тухайн жилдээ	Байгаль орчин, Орон нутаг	Ноён сумын ЕБС-ын сурагчдад экологийн боловсрол олгох үүднээс Дэлхийн усны өдрөөр “Мөнх цас мөсөн голоо хамгаалай” уриатай өдөрлөгийг зохион байгуулсан. Мөн Өмнөговь аймагийн Байгаль орчны газраас зохион байгуулсан Өмнөговь аймгийн нийт сумдын сурагчдын дундах Булаг шандын эхийг цэвэрлэх уриатай тэмцээн уралдаанд оролцсон зэрэг мэдээллийн дэлгэрэнгүй байдлаар 12.1 дэд бүлэгт оруулав.
2	Шинэ ажилтан, албан хаагчдыг байгаль орчин, аюулгүй ажиллагааны сургалтанд хамруулах	Жилийн турш	Байгаль орчин ХАБЭА хэлтэс	Шинэ ажилтны сургалтыг 2025 оны 10 дугаар сарын 15-ны байдлаар 520 ажилтанд орсон байна. 2025 шинэ ажилтан болон 3 сараас дээш хугацаагаар уурхай дээр ирээгүй ажилтнуудад сургалтыг орсон юм. Дэлгэрэнгүй мэдээллийг 12.2 дэд бүлэгт.
3	Тэрбум мод хөтөлбөрийн хүрээнд мод тарих	Тухайн жилдээ	Удирдлага Байгаль орчны хэсэг	Тэрбум хөтөлбөрийн хүрээнд Ноён сумын Ганзагат багийн нутаг Цоохондойд 11 га газар Загийн ойжуулалтын ажлыг хийв. 12.5 бүлэгт дэлгэрэнгүй оруулав.

12.1 Ноён сумын ЕБС-ын хүүхдүүдэд экологийн боловсрол олгох

Ноён сумын ЕБС-ын сурагчдад экологийн боловсрол олгох үүднээс Дэлхийн усны өдрөөр “Мөнх цас мөсөн голоо хайрлая” уриатай өдөрлөгийг амжилттай зохион байгуулсан. Тус өдөрлөгийн үеэр усны талаар сургалтыг сурагчид болон албан хаагч нарт орж сурагчдын дунд 3 насны ангиллаар гар зургийн уралдаан АХА хөгжөөнт болон танин мэдэхүйн тэмцээн, албан хаагчдын дунд гар бөмбөгийн тэмцээнийн манай байгаль орчны ажилтан, Байгаль хамгаалагчтай хамтарч зохион байгуулав.

Зураг 62. Дэлхийн усны өдрөөр “Мөнх цас мөсөн голоо хайрлая” усны талаарх мэдлэг олгох өдөрлөг

Мөн Дэлхийн усны өдрийг тохиолдуулан Өмнөговь аймагийн Байгаль орчны газраас зохион байгуулсан нийт сумдын сурагчдын дунд Булаг шандын эхийг цэвэрлэх ерөнхий боловсролын сурагч хүүхдүүдээр дамжуулан гадаргын усны нөөцийг бохирдолоос хамгаалах, булаг шандын эхийг хамгаалах дадалд сургах, эерэг хандлагыг олон нийтэд түгээх зорилгоор зохион байгуулсан тэмцээн уралдаанд видео байдлаар олон таниулах үүднээс оролцож гутгаар байр эзэлсэн юм. Ноён сумын ахлах ангийн 15 сурагч, байгаль хамгаалагч, манай компаний байгаль орчны мэргэжилтэн оролцож гарах зардал /тэмцээний хувцас хэрэглэл, хоол унд, машин тэрэг/ зэргийг компанийн зүгээс хариуцан оролцсон юм.

Зураг 63. Өвөр задгай болон Саран хөндий цэвэрлэгээ хийж буй байдал

12.2 Шинэ ажилтан, албан хаагчдыг байгаль орчин, аюулгүй ажиллагааны сургалтанд хамруулах

Шинэ ажилтны сургалтыг 2025 оны 10 дүгээр сарын 15-ны байдлаар 520 ажилтан 50 цаг сургалтыг орсон байна. 2025 онд уурхайд 3 сараас дээш хугацаагаар уурхай дээр ирээгүй болон шинэ ажилтнуудад сургалтыг орсон юм. Энэхүү сургалтуудын агуулгад уурхайн байгаль орчны үйл ажиллагаа, усны хэмнэлт зөв зохистой хэрэглээ, цөлжилт, асгаралт, хог хаягдал болон ажилчдын зүгээс үзүүлж болохуйц сөрөг нөлөөлөл түүнээс хэрхэн урьдчилан сэргийлэх талаарх байгаль орчны бүх талын мэдээллийг нэгтгэсэн агуулга бүхий байдаг. 2025 оны 10 -р сарын 15-ны байдлаар сургалтад суусан хүмүүсийн мэдээллийг дараах графикт харуулав.

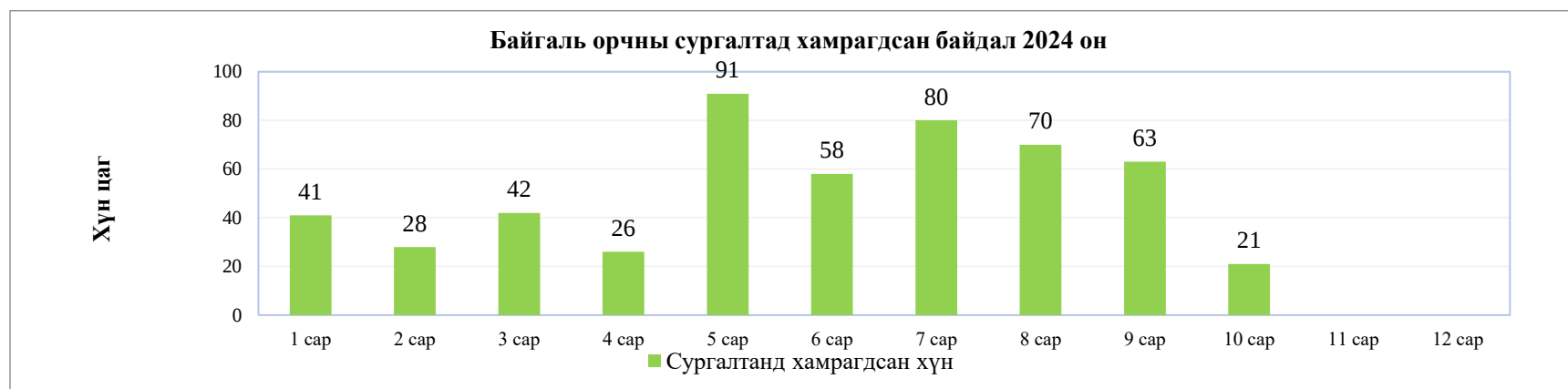

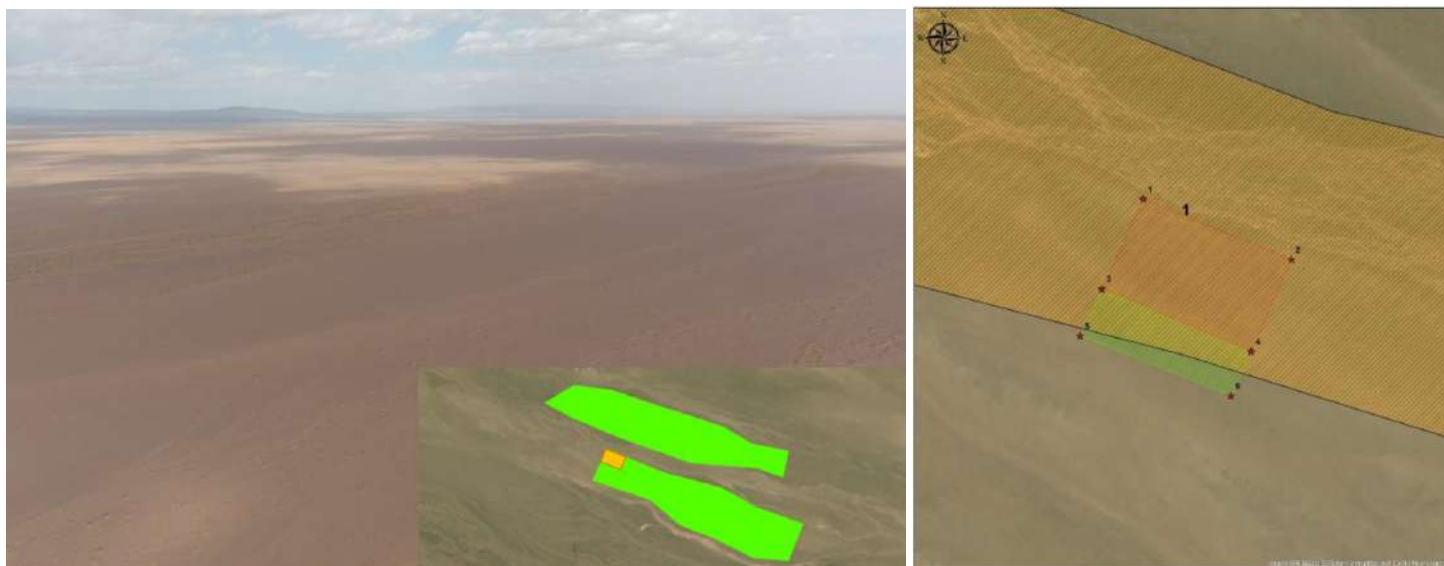
График 20. Байгаль орчны сургалтад хамрагдсан байдал /сараар харуулав./

Зураг 64. Ажилчидад БО-ны талаарх сургалтыг орж буй нь

12.3 Тэрбум мод хөтөлбөрийн хүрээнд мод тарих

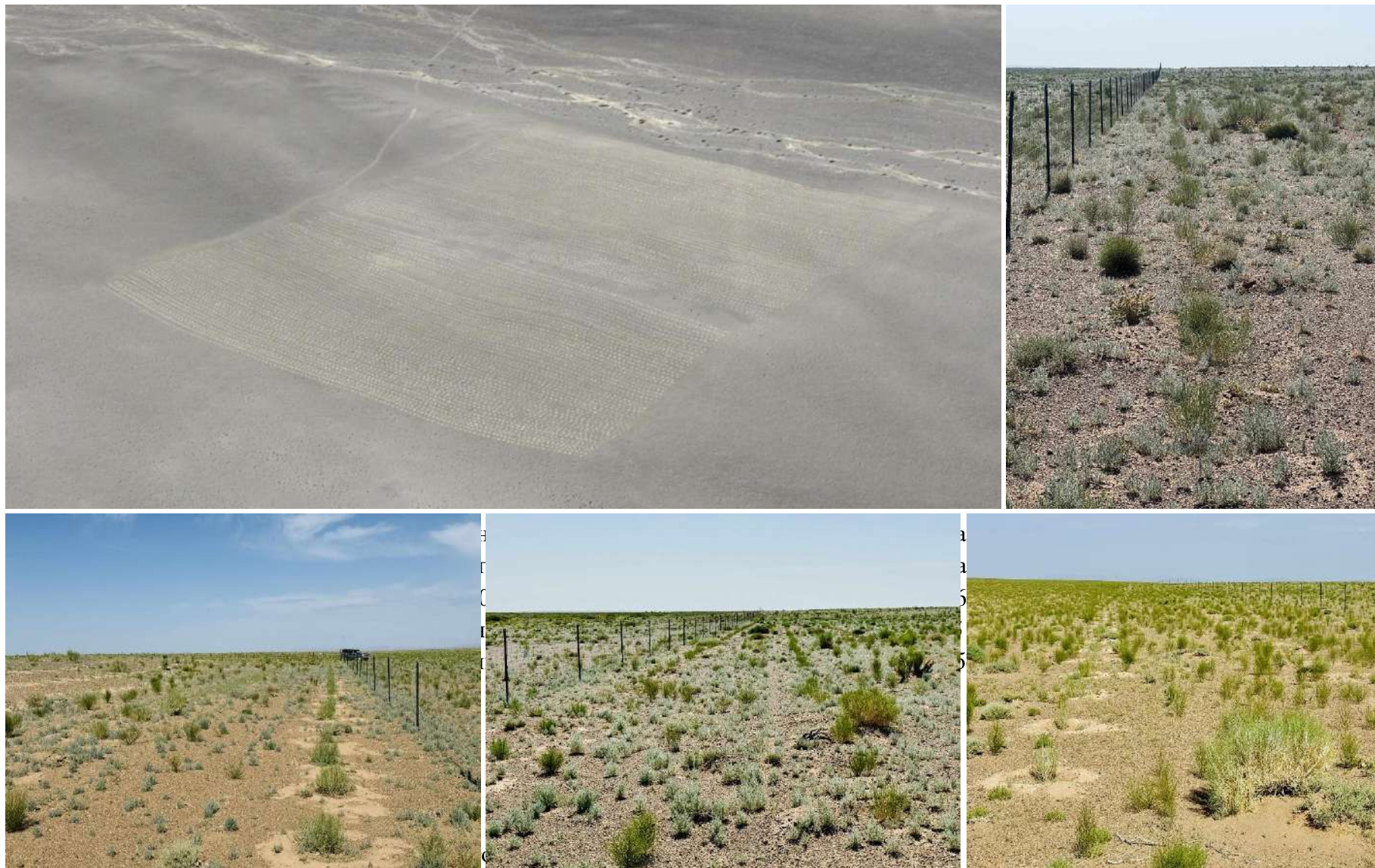
Тэрбум мод хөтөлбөрийн хүрээнд 2024 онд Ноён сумын нутаг Ганзагат багийн Цоохондойд 15 га талбайд загийн ойжуулалтын ажлыг хийсэн. Заг тарих ажлыг “Галбын Ойжуулалт” ХХК-аар гүйцэтгүүлэв. 15 га талбайд 18 орчим мянга 2 настай загийг тариасан юм. 2025 онд тэрбум хөтөлбөрийн хүрээнд өнгөрсөн жилийн мод тарьсан талбайд үргэжлүүлэн Цоохондойд 11 га газар Загийн ойжуулалтын ажлыг үргэжлүүлэн хийв. Уурхайн талбайд 500 ширхэг модыг тариалсан юм. Мөн Ноён сумын цэцэрлэгт хүрээлэнд 3000 ширхэг хайлаас, сухай ажлын намрын тарилтаар хийж гүйцэтгэх юм.

Зураг 65. Загийн ойжуулалт хийгдсэн талбайн ерөнхий харагдах байдал 2024, 2025 оны байдлаар

Зураг 66. Галбын Ойжуулалт ХХК Заг тарьж буй нь, компаний Байгаль орчны ажилтан түүнд нь хяналт тавьж ажиллаж байна.

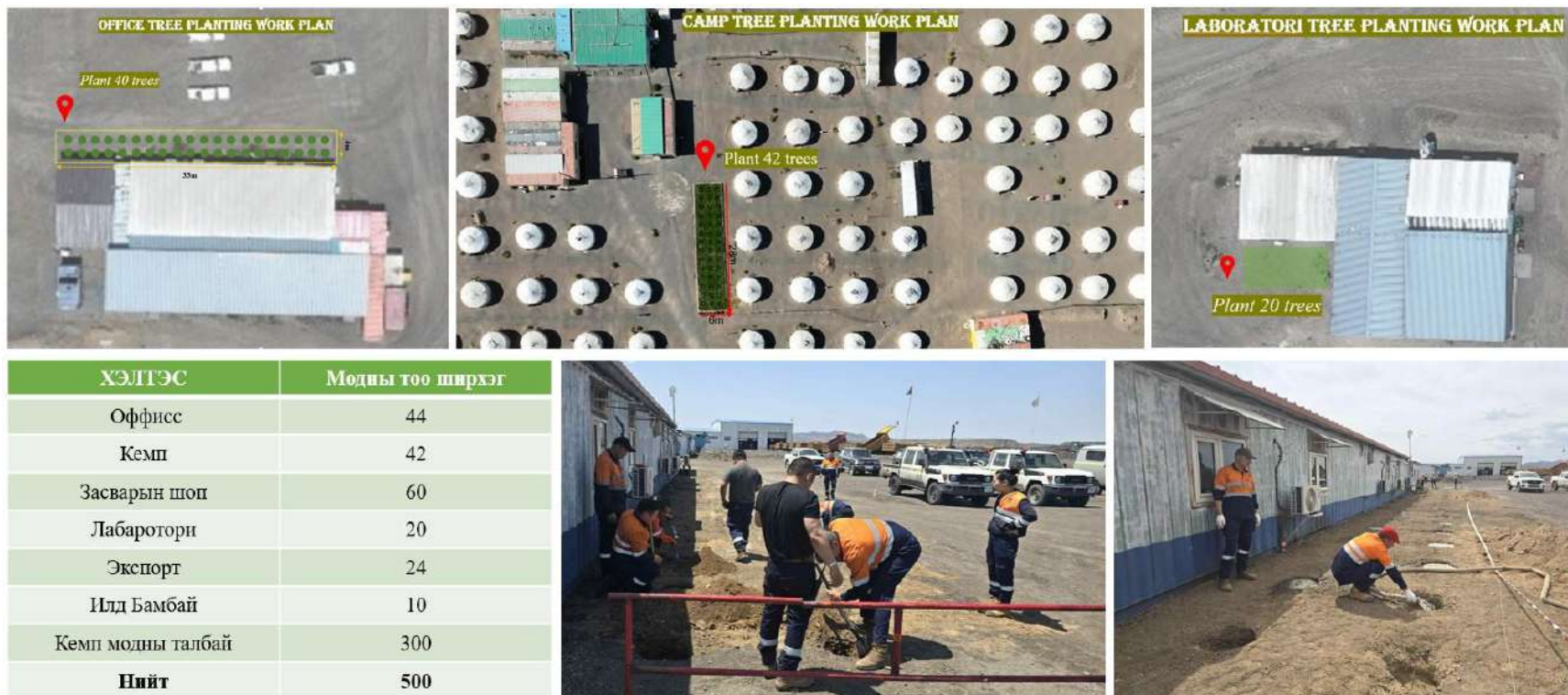
Зураг 67. Заг тарьсан талбайн Google Earth зураг болон ерөнхий харагдах байдал.

Зураг 68. 2024 онд тарьсан загийн ургалтын байдал /40-60 см/

Зураг 69. 2025 онд тарьсан загийн ургалтын байдал /20-40 см/

Зураг 70. Тэрбум мод хөтөлбөрийн уурхайн хотхон бусад газруудад 500 ширхэг хайлаас сухай модны тариалалтыг хийв

13. ТУХАЙН ЖИЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ, ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ХЭРЭГЖИЛТИЙГ НӨЛӨӨЛӨЛД ӨРТӨГЧ ОРШИН СУУГЧДАД ТАЙЛАГНАХ ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ БИЕЛЭЛТ

Хүснэгт 26. . Байгаль орчны хэрэгжилт оршин суугчид танилцуулах мэдээллийн хураангуй

№	БОХТ-ны биелэлтийг оролцогч талуудад тайлагнах, хэрэгжүүлэх хуваарь	Тайлагнах хэлбэр	Зохион байгуулах газар	Хариуцагч	Биелэлт
1	БОМТ-ны хэрэгжилтын явцыг гаргааж хүргүүлэх	Хагас жил	Тайлан хүргүүлэх	3-р улирал	Байгаль орчныг хамгаалах менежментийн төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн хагас жилийн биелэлтийн тайланг Ноён сумын байгаль хамгаалагчид 07 дугаар сарын 10-ний дотор хүргүүлж батлуулсан юм. Хагас жилийн ажлын тайлангийн баталсан нүүрийг тайлангийн хавсаралтанд оруулав.
3	Төслийн нөлөөллийн бүсийн зарим иргэдэд байгаль орчны ажлын явцыг танилцуулна	Төлөвлөгөө болон төлөвлөгөөний хэрэгжилтийг танилцуулах	Уурхай болон иргэд нийтийн цуглаан	Удирдлага, Байгаль орчин, Орон нутаг	Ноён сумын иргэдийн болон нөлөөллийн бүсийн төлөөлөл болох иргэд уурхай, байгаль орчны ажилтай танилцахаар 2025 оны 1-р улиралд ирсэн. Мөн байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө хэрэгжилтийн талаар танилцуулага мэдээллийг 2, 3 улиралд Ноён сумын Сайран болон Ганзагат багийн хурал дээр, мөн орон нутгийн удирдлагууд 2-р улиралд уурхайн үйл ажиллагааны талаар танилцуулав. Дэлгэрэнгүйг 13.1 дэд бүлэгт.
4	Байгаль орчны мэдээнүүдийг нэгтгэж БОХУБ, байгаль хамгаалагчид хүргүүлэх	Хог хаягдалын мэдээ, ус ашиглалтын тайлан	Байгаль хамгаалагч	Байгаль орчин	Байгаль орчны үйл ажиллагаатай холбоотой сар бүрийн хог хаягдал, ус ашиглалтын тайланг Ноён сумын байгаль хамгаалагчид хүргүүлж тайлагнаж батлуулж ажилласан. Хог хаягдлын мэдээ болон ус ашиглалтын сар бүрийн мэдээг газар дээр хянахаар Байгаль хамгаалагч сар бүр уурхайд хүрэлцэн ирж хяналтыг хийсэн билээ. Хагас жилийн батлагдсан тайлангийн нүүр, хог хаягдлын сар бүрийн мэдээ ус ашиглалтын сар бүрийн тайланг хавсаралтад оруулав.

13.1 Төслийн нөлөөллийн бүсийн зарим иргэдэд байгаль орчны ажлын явцыг танилцуулна

Ноён сумын иргэдийн болон нөлөөллийн бүсийн төлөөлөл болох иргэд уурхай, байгаль орчны ажилтай танилцахаар 2025 оны 1-р улиралд сумын Засаг дарга, Байгаль хамгаалагчаар ахлуулсан ажлын хэсэг хүрэлцэн ирэв. Мөн байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө хэрэгжилтийн талаар танилцууллага мэдээллийг 2, 3 улиралд Ноён сумын Сайран болон Ганзагат багийн хурал дээр, орон нутгийн удирдлагууд 2-р улиралд уурхайн үйл ажиллагааны талаар газар дээр нь танилцаж нийт 4 удаагийн хурал цуглаанд мэдээлэл өгч ажиллаа.

Зураг 71. Орон нутгийн малчид иргэдийн төлөөлөл уурхайн үйл ажиллаатай танилцах үеэр /2025 оны 1-р улиралд/

Зураг 72. Сайран болон Ганзагат багийн иргэдийн нийтийн хурал сумын соёлын төвд нэгэн зэрэг 2 зааланд боллоо.

Зураг 73. Орон нутгийн удирдлагууд болон Иргэний төлөөлөл уурхайн үйл ажиллагаатай танилцаж буй байдал

ХАВСРАЛТ

1. Аж ахуйн нэгийн гэрчилгээ хуулбар
2. Ашиглалтын тусгай зөвшөөлийн гэрчилгээ хуулбар
3. Уурхайн ерөнхий план
4. 2025 оны уурхайн эвдрэлд өртсөн газрын мэдээлэл /инженер баталгаажуулсан/
5. 2025 оны ус ашиглалтын сар бүрийн тайлан
6. Ногоон титэм ХХК-ийн Агаарын шинжилгээг лабораторийн тайлан
7. Улирал бүрийн усны шинжилгээний хариу
8. Улирал бүрийн хөрсний шинжилгээний хариу
9. Орон нутагруу тээврийн хэрэгсэлээр зорчих хөдөлгөөн хийж зааварчилгаа авсан ажилчидын бүртгэл
10. Хаягдал тос хүлээлгэн өгсөн баримтууд
11. Асгаралтын мэдээлэх хуудас /Зхувь/
12. Хайгуулын ажлын цооног хүлээлцсэн акт
13. Тэсэлгээний агуулахын ажлын байрны үзлэг, тэсэлгээний бодисын хэрэглээний бүртгэл
14. Байгаль орчин нөхөн сэргээлтийн барьцаа төлбөр төлсөн баримт
15. Мод, дугуй, төмөр хүлээлгэн өгсөн акт
16. БОМТ-ний хагас жилийн тайлангийн батлагдсан нүүр
17. Орон нутагруу хог хаягдал тээвэрлэсэн бүртгэл мэдээлэл
18. Байгаль орчны ажлын байрны үзлэг, шалгалтын хуудас
19. Тээврийн хэрэгсэлийн хог хаягдал буюу Засвар үйлчилгээний хэсгийн хог хаягдлын сар бүрийн бүртгэлийг хуудас
20. Хог хаягдлын цэвэрлэгээ хийсэн тайлан /Монруд ХХК-н цэвэрлэгээ жишээ байдлаар/

ГАРЧИГ

1. Хар сэрвэгэн нүүрсний уурхайн төслийн товч танилцууллага	9
1.1 Төслийн байршил.....	9
1.2 Төсөл хэрэгжүүлэгч аж ауйн нэгж байгууллагын мэдээлэл	9
1.3 Бүс нутгийн физик газарзүй, уурхайн дэд бүтэц	10
1.4 Бүс нутгийн цаг уур, хүрээлэн байгаа орчин	12
2. Тухайн жилийн уулын ажлын гүйцэтгэлийн товч мэдээлэл.....	15
3. 2025 оны байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний зардлын мэдээлэл.....	16
4. Сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээний төлөвлөгөөний биелэлт	17
4.1 Тоосжилт бууруулах зорилгоор шүүрлийн ус ашиглаж усалгаа хийх	20
4.2 Дотоод орчны агаарын чанарын хэмжилт	21
4.3 Шүүрлийн усны хэрэглээний бүртгэл хийх	23
4.4 Унд ахуйн усны хэрэглээг зөв зохистой ашиглах талаар уурхайн ажилчидад болон шинэ ажилтанд сургалт орох	24
4.5 Орон нутгийн зам болон уурхайн бүс орчимд олон салаа зам гаргаж хөрс талхлагдахаас сэргийлж жолооч нарт зааварчилгаа өгч бүртгэл хөтлөх	26
4.6 Хөрс бохирдуулагч хөрсөнд алдагдсан тохиолдол бүртсаармагжуулах, цэвэрлэх арга хэмжээ авах.....	29
4.7 ШТМ шингээгч, цэвэрлэх материалын хангамж	30
4.8 Уурхайн ашиглалт, дэд бүтцийн хэмжээнд эдэлбэрт орж байгаа газрын хэмжээг тодорхойлох, газар хөндөх зөвшөөрлийг бөглөж бүртгэл хөтлөх.....	31
4.9 Уурхайн тэлэлтийн явцад маршрутыг нарийн төлөвлөж, уурхайн тэлэлт хүртэл уурхайн олборлолт эхлэхээс өмнө шинээр технологийн зам тавих	32
4.10 Өмнөх жилүүдэд тарьсан модны усалгааг тогтмол гүйцэтгэх.....	32
4.11 Биотехникийн арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх	34
5. Нөхөн сэргээлтийн төлөвлөгөөний биелэлт	35
5.1 Үржил шимт хөрс хуулалт хадгалалт	36
5.2 Хайгуулын цооногийн нөхөн сэргээлт.....	38
6. Биологийн олон янз байдлыг дүйцүүлэн хамгаалах арга хэмжээний төлөвлөгөө	40
6.1 Энэ талбайд бэлчээрийн менежментийн арга хэмжээ явуулж гэсэн утга бүхий пайзыг сэргээн засварлах	42
6.2 Ургамалжлын судалгааны мониторингийн цэгийг сэргээх.....	43

6.3 Бэлчээрийн төлөв байдлын мониторинг судалгаа	45
6.4 Хөдөлгөөн мэдрэгч бүхий камераар амьтаны мониторинг судалгааг хийх	53
6.5 Биологийн олон янз байдлын судалгааны талаар малчидад мэдээлэл өгөх	57
7. Нүүлгэн шилжүүлэх, нөхөн олговор олгох арга хэмжээний төлөвлөгөөний биелэлт ..	58
8. Түүх, соёлын өвийг хамгаалах арга хэмжээний төлөвлөгөөний биелэлт	59
9. Осол эрсдэлийн менежментийн төлөвлөгөөний биелэлт	60
9.1 Химийн хорт болон аюултай бодис хадгалалт, тээвэрлэлт, ашиглалтын бүртгэл	61
9.2 Осол, аюулын үед хэрэгжүүлэх төлөвлөгөө боловсруулан батлуулах	64
10. Хог хаягдлын менежментийн төлөвлөгөөний биелэлт	65
10.1 Уурхайн үйл ажиллагаанаас гарч байгаа энгийн хог хаягдлын гэрээг холбогдох байгууллагатай хийх гэрээний дагуу зохицуулах	66
10.2 Ашигласан тос, тосолгооны материалыг дахин боловсруулах зорилгоор холбогдох компанид хүлээлгэн өгч, баримтыг бүрдүүлэх	69
10.3 Хог хаягдалын бүртгэл хөтлөх	70
10.4 Хог хаягдал, хяналт тавьж, ажлын байрны үзлэг хийх	72
11. Орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөрийн биелэлт	73
11.1 Цаг уур /уур амьсгалын хэмжилт/	75
11.2 Агаарын чанар тоос /хэмжилт үр дүнгийн мэдээлэл/	78
11.3 Тоосны хэмжилт хөндлөнгийн байгуулгаар хийлгэх	83
11.4 Дуу шуугиан /Орчны дуу чимээ dB/	84
11.5 Усны түвшин хяналт, мониторинг	86
11.6 Усны чанарын шинжилгээ	89
11.7 Хөрсний чанарын шинжилгээ	91
11.8 Амьтны судалгаа	92
11.9 Ургамлын бүрхэцийн судалгааны мэдээлэл	96
12. Тухайн жилийн байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх удирдлага зохион байгуулалтын төлөвлөгөөний биелэлт	98
12.1 Ноён сумын ЕБС-ын хүүхдүүдэд экологийн боловсрол олгох	99
12.2 Шинэ ажилтан, албан хаагчдыг байгаль орчин, аюулгүй ажиллагааны сургалтанд хамруулах	101
12.3 Тэрбум мод хөтөлбөрийн хүрээнд мод тарих	102

13. Тухайн жилийн байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө, төлөвлөгөөний хэрэгжилтийг нөлөөлөлд өртөгч оршин суугчдад тайлагнах төлөвлөгөөний биелэлт.....	106
13.1 Төслийн нөлөөллийн бүсийн зарим иргэдэд байгаль орчны ажлын явцыг танилцуулна.....	107
ХАВСРАЛТ.....	109

ЗУРАГ

Зураг 1. Хар сэрвэгэн ашиглалтын лицензийн талбайн ерөнхий харагдах байдал.....	9
Зураг 2. Уурхайн хотхоны ерөнхий харагдах байдал.....	12
Зураг 3. Уурхайн олборлолтын үед тоосжилт бууруулах зорилгоор усалгаа хийгдсэн байдал.....	20
Зураг 4. Уурхайн дотоод орчин буюу ажлын байрны нарийн болон бүдүүн ширхэгтэй тоосонцорын хэмжилтыг хийж буй байдал.....	22
Зураг 5. Сумын байгаль хамгаалагч унд ахуйн тоолуурын заалтыг тулгаж буй нь	25
Зураг 6. Ус хэмнэх уриалга болон мэдээлэлүүдийг үйлчилгээний цэгүүдэд байршуулж ажиллав. .	25
Зураг 7. Ноён, Гурвантэс, Өмнөговь аймгийн чиглэлд зөвшөөрсөн маршрутаас бусад чиглэлээр явсан хэсгүүдэд зогоон татаж замыг хааж буй байдал	27
Зураг 8. Олон салаа зам үүсгэхгүй болон чиглэл тодорхойлсон тэмдэгийг 5 байршилд байршуулав.	27
Зураг 9. Олон салаа зам үүссэн байдал болон замын маршрутын тодорхойлж хамгаалалтанд авсаны өмнөх ба дараах байдалыг харьцуулав.....	28
Зураг 10. Байгаль орчны ажлын байрны үзлэгээр засварын талбайд асгаралт үүссэн байдлын өмнөх ба дараах байдлаар харьцуулсан байдал	29
Зураг 11. Шатахуун түгээгүүр болон засварын газар асгаралтын иж бүрдлийг байршуулсан байдал	30
Зураг 12. Дээрх зурагт тод улаан өнгөөр будсан хэсэг нь 2025 онд шинээр хөндөгдсөн газрын мэдээллийг харуулав. Нийт 73,72 га.....	31
Зураг 13. Биологийн нөхөн сэргээлт энэ онд усалгаа хийгдээгүй 4 дэх жилдээ байгалын аясаар ургасан байдал.....	32
Зураг 14. Өмнөх жилүүдэд тарьсан ногоон байгууламжийн ургалтын байдал.....	33
Зураг 15. Ноён сумын өвсний фондоос өвс авч байршуулж буй байдал	34
Зураг 16. . Шимт хөрсийг хуулан хадгалсан байдал /2025 онд хөрсний овоолгийн тэлэлтээс гарсан шимт хөрсийг шимт хөрсний овоолгуудад хуулан байршуулсан байдал/	36
Зураг 17. Хаягдлын овоолгийн тэлэлт болон шимт хөрс хуулалт, хадаглалтыг бүхэлдээ харагдаж буй байдал.....	37
Зураг 18. Ашиглалтын талбайн гадна талд хайгуулын цооног өрөмдсөн байдлыг харуулсан мэдээлэл	38
Зураг 19. Хайгуулын цооногуудыг техникийн нөхөн сэргээлт хийсний дараа гараар нарийвчлан тэгшлэх ажлыг гүйцэтгэж байна.....	39
Зураг 20. Судалгааны цэгүүдийн ойролцоо 100 метрт самбаруудыг байршуулав.....	42
Зураг 21. Бэлчээрийн төлөв байдлын судалгааны цэгүүдийн байршил.....	43
Зураг 22. Бэлчээрийн төлөв байдлын судалгааны цэгүүдийг сэргээн засварлаж, судалгаа хийж буй байдал /6-р сард/.....	44
Зураг 23. Судалгааны цэг-1 дээр ажиллаж буй нь /5-9-р сар/	46
Зураг 24. Судалгааны цэг-2 дээр ажиллаж буй нь /5-9-р сар/	47
Зураг 25. Судалгааны цэг-3 дээр ажиллаж буй нь /5-9-р сар/	48
Зураг 26. Судалгааны цэг-4 дээр ажиллаж буй нь /5-9-р сар/	49
Зураг 27. Судалгааны цэг-5 дээр ажиллаж буй нь /5-9-р сар/	50
Зураг 28. Судалгааны цэг-6 дээр ажиллаж буй нь /5-9-р сар/	51
Зураг 29. Амьтны судалгааны автомат камер суурьлуулсан газрын байршил	54
Зураг 30. Хөдөлгөөн мэдрэгч камерыг байршуулсан болон авч байх үеийн харуулсан байдал.....	55

Зураг 31. Шинэ усны өвөр хэсэгт байршуулсан камерт орсон хар сүүлт	56
Зураг 32. Хяналтын камер авахаар явж байх замд таарсан аргаллын мөр	56
Зураг 33. Ноёны нуруунд байршуулсан хяналтын камерт орсон бусад амьтадын зурган мэдээлэл	56
Зураг 34. Биологийн олон янз байдлын судалгааны талаар малчин өрхүүдээр орж мэдлэг олгох буй байдал.....	57
Зураг 35. Тэсэлгээний бодисын сав баглаа боодол хадгалах талбай болон энгийн хог хаягдлын хог хаягдлын цэгийн харагдах байдал	61
Зураг 36. Тэсэлгээний агуулахын ерөнхий харагдах байдал.....	62
Зураг 37. Нүүрсний лабораторид ашиглаж буй 2 бодисыг лабораторид төмөр шүүгээнд хадаглаж байна.....	63
Зураг 38. 2025 онд хэрэглэсэн лабораторийн бодисуудын хэрэглээний сар тутмын бүртгэл.....	63
Зураг 39. 2025 оны Аюулын үед хэрэгжүүлэх төлөвлөгөө, Гамшгаас хамгаалах төлөвлөгөөны батлагдсан нүүрнүүд.....	64
Зураг 40. . Говийн ноён өгөөж ХХК гэрээний дагуу ахуйн хог хаягдлыг ачиж буй байдал.....	66
Зураг 41. Мод, усны сав зэрэг ахуйн хэрэглээнд хэрэглэж болох хаягдлыг малчидад өөрсдийн хүсэлтийн дагуу хүлээлгэн өгч буй байдал	67
Зураг 42. . Дахин ашиглах боломжгүй хог хаягдал цуглуулах, тээвэрлэх усгах үйлчилгээ үзүүлэх гэрээ.....	67
Зураг 43. Байгаль орчны хэлтэсээс 14 хоногт нэг удаа хийх хог хаягдлын цэвэрлэгээний тухай хэлтэс нэгжүүдэд хүргүүлдэг Е-майл	68
Зураг 44. Уурхайн бүсийн цэвэрлэгээ хийж буй байдал	68
Зураг 45. 2025 оны 3, 6, 8 саруудад хаягдал тосыг гэрээт компанид хүлээлгэн өгч буй байдал	69
Зураг 46. Дуу шуугиан агаарын хэм, харьцангуй чийгшлийн хэмжилт хийж буй байдал	77
Зураг 47. Уурхайн нөлөөллийн бүсийн 6 цэгийн тоосны хэмжилтийн байршлыг харуулав.....	78
Зураг 48. Нөлөөллийн бүсийн 6 цэгт тоосны хэмжилт хийж буй байдал.....	80
Зураг 49. Нүүрс тээврийн замын тоосны хэмжилтийн цэгүүдын харуулсан план болон нүүрс тээврийн зам дагуух 4 цэгт тоосны хэмжилт хийж буй байдал.....	81
Зураг 50. “Ногоон титэм” ХХК-ийн мэргэжилтэнүүд хяналтын цэгүүдэд хэмжилт хийж буй байдал	83
Зураг 51. Дуу чимээг зөөврийн багажаар хэмжиж буй байдал.....	84
Зураг 52. Тэсэлгээний явцад 500 метр зайнаас дуу чимээг зөөврийн багажаар хэмжин дроноор бичлэгийг хийж гүйцэтгэж буй байдал.....	85
Зураг 53. . Уурхайн нөлөөллийн бүсийн малчны худгийн усны түвшний хэмжилтийн график үзүүлэлт болон хэмжилт хийж буй байдал.....	86
Зураг 54. Уурхайн усны хяналтын цэгийн усны түвшний үр дүнгийн график болон усны түвшний хэмжилт хийж буй.....	87
Зураг 55. 1, 2, 3-р улирлын фотомониторингийн харьцуулсан зураг	88
Зураг 56. Унд ахуйн усны шинжигээний дээж авдаг цэгүүдийн байршлыг зурагт харуулав	89
Зураг 57. Уснаас дээж авч шинжилгээнд хамруулахаар бэлтгэж буй байдал	90
Зураг 58. 2025 оны 8 дугаар сард 3-р улирлын хөрсний дээжийг 9 цэгээс авч шинжилгээнд хамруулахаар бэлтгэж буй байдал	91
Зураг 59. Амьтны судалгаа мониторинг хийсэн замын маршрут харуулсан байдал	92
Зураг 60. Хээрийн судалгааны үеээр таарсан зарим амьтадын зургууд.....	94
Зураг 61. Амьтан ажиглалтын бүртгэлийн хуудас	95

Зураг 62. Дэлхийн усны өдрөөр “Мөнх цас мөсөн голоо хайрлая” усны талаарх мэдлэг олгох өдөрлөг	99
Зураг 63. Өвөр задгай болон Саран хөндий цэвэрлэгээ хийж буй байдал.....	100
Зураг 64. Ажилчидад БО-ны талаарх сургалтыг орж буй нь	101
Зураг 65. Загийн ойжуулалт хийгдсэн талбайн ерөнхий харагдах байдал 2024, 2025 оны байдлаар	102
Зураг 66. Галбын Ойжуулалт ХХК Заг тарьж буй нь, компаний Байгаль орчны ажилтан түүнд нь хяналт тавьж ажиллаж байна.	102
Зураг 67. Заг тарьсан талбайн Google Earth зураг болон ерөнхий харагдах байдал.	103
Зураг 68. 2024 онд тарьсан загийн ургалтын байдал /40-60 см/	104
Зураг 69. 2025 онд тарьсан загийн ургалтын байдал /20-40 см/	104
Зураг 70. Тэрбум мод хөтөлбөрийн уурхайн хотхон бусад газруудад 500 ширхэг хайлаас сухай модны тариалалтыг хийв.....	105
Зураг 71. Орон нутгийн малчид иргэдийн төлөөлөл уурхайн үйл ажиллаатай танилцах үеээр /2025 оны 1-р улиралд/	107
Зураг 72. Сайран болон Ганзагат багийн иргэдийн нийтийн хурал сумын соёлын төвд нэгэн зэрэг 2 зааланд боллоо.	107
Зураг 73. Орон нутгийн удирдлагууд болон Иргэний төлөөлөл уурхайн үйл ажиллагаатай танилцаж буй байдал.....	108

ХҮСНЭГТ

Хүснэгт 1. Агаарын температурын дундаж үзүүлэлт	12
Хүснэгт 2. 2019-2025 оны 3-р улирлын байдлаарх үйлдвэрлэлийн гүйцэтгэл мэдээлэл.....	15
Хүснэгт 3. 2025 оны байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний зардлын задаргаа	16
Хүснэгт 4. Сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээний төлөвлөгөөний биелэлтийн хураангуй...	17
Хүснэгт 5. Дотоод агаарын чанарын хэмжилтийн үзүүлэлт	21
Хүснэгт 6. Шүүрлийн ус ашиглалтын байдал /3-р улирлаар/	23
Хүснэгт 7. Нөхөн сэргээлтийн төлөвлөгөөний биелэлтийн хураангуй	35
Хүснэгт 8. Биологийн олон янз байдлыг дүйцүүлэн хамгаалах арга хэмжээний төлөвлөгөө биелэлтийн хураангуй	40
Хүснэгт 9. Судалгааны цэгүүдийн ерөнхий мэдээлэл /Өмнөх онтой харьцуулахад ерөнхий мэдээлэл ойролцоо байна./	45
Хүснэгт 10. Судалгааны цэг – 1 бэлчээрийн төлөв байдлын сар бүрийн судалгааны үр дүн.....	46
Хүснэгт 11. Судалгааны цэг – 2 бэлчээрийн төлөв байдлын сар бүрийн судалгааны үр дүн.....	47
Хүснэгт 12. Судалгааны цэг – 2 бэлчээрийн төлөв байдлын сар бүрийн судалгааны үр дүн.....	48
Хүснэгт 13. Судалгааны цэг – 4 бэлчээрийн төлөв байдлын сар бүрийн судалгааны үр дүн.....	49
Хүснэгт 14. Судалгааны цэг – 5 бэлчээрийн төлөв байдлын сар бүрийн судалгааны үр дүн.....	50
Хүснэгт 15. Судалгааны цэг – 6 бэлчээрийн төлөв байдлын сар бүрийн судалгааны үр дүн.....	51
Хүснэгт 16. Хяналтын камерт бичигдсэн амьтадын мэдээлэл.....	55
Хүснэгт 17. Түүх, соёлын өвийг хамгаалах арга хэмжээний мэдээлэл.....	59
Хүснэгт 18. Осол эрсдэлийн менежментийн төлөвлөгөөний биелэлтийн хураангуй	60
Хүснэгт 19. Хог хаягдлын менежментийн төлөвлөгөөний биелэлтийн хураангуй.....	65
Хүснэгт 20. Хог хаягдлын сар бүрийн бүртгэлийн нэгтгэл.....	70
Хүснэгт 21. Орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөрийн биелэлтийн хураангуй.....	73
Хүснэгт 22. Амьтны ажиглалтын нэгдсэн мэдээлэл	93
Хүснэгт 23. Ургамалын /геоботаник/ бичиглэл хийсэн цэгийн байршил	96
Хүснэгт 24. Ургамалын бичиглэл хийсэн цэгүүдийн ажиглалтын төлөв байдал.....	97
Хүснэгт 25. Удирдлага зохион байгуулалтын төлөвлөгөө биелэлтийн хураангуй.....	98
Хүснэгт 26. . Байгаль орчны хэрэгжилт оршин суугчид танилцуулах мэдээллийн хураангуй	106

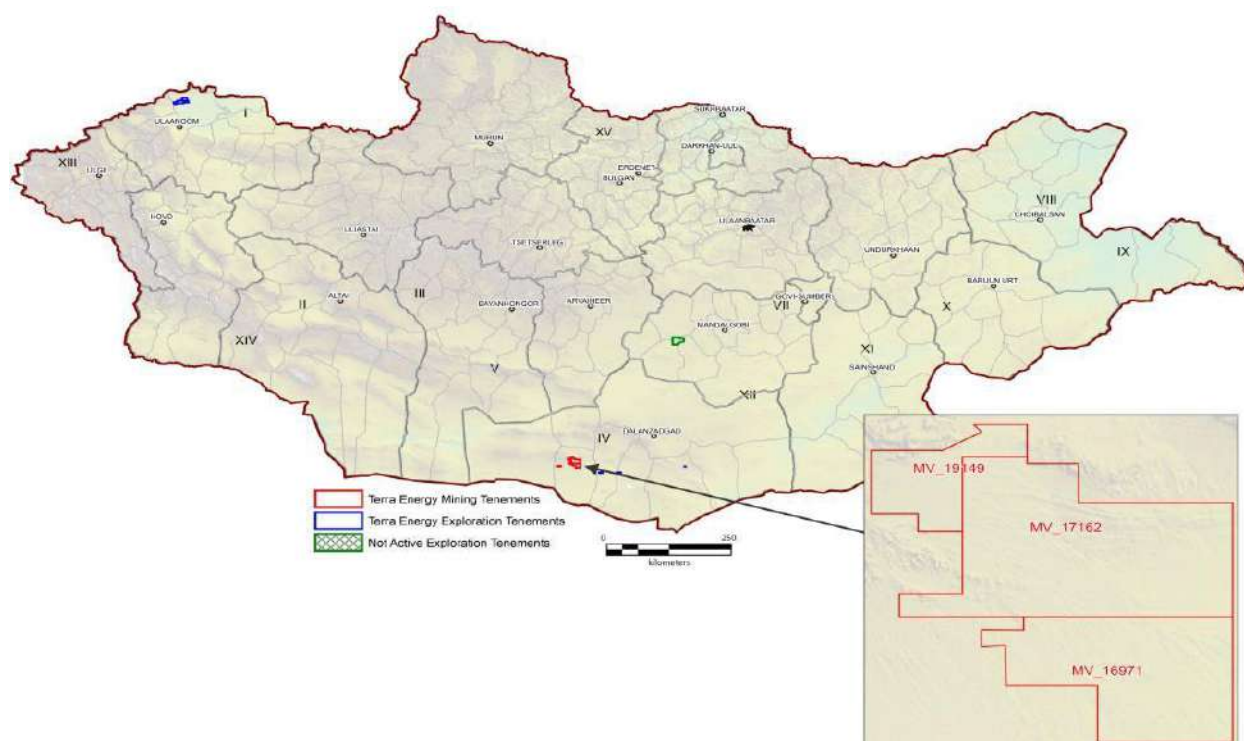
ГРАФИК

График 1. Шимт хөрс болон хөрс хуулалтын харьцуулсан байдал	15
График 2. Унд ахуйн ус хэрэглээний байдал сар бүрээр гаргасан байдал /3-р улирлын байдлаар/ ..	24
График 3. Сургалтад хамрагдсан ажилчидын мэдээллийг сар бүрээр нь харуулав.	25
График 4. 2025 онд Орон нутагт зорчигчидын байгаль орчны зааварчилгаа бүртгэлийг сар бүрээр харуулсан байдал.....	26
График 5. Судалгааны цэг – 1 ургамлын тархацын мэдээлэл /10м ² /	46
График 6. . Судалгааны цэг – 2 ургамлын тархацын мэдээлэл /10м ² /	47
График 7. Судалгааны цэг – 3 ургамлын тархацын мэдээлэл /10м ² /	48
График 8. Судалгааны цэг – 4 ургамлын тархацын мэдээлэл /10м ² /	49
График 9. Судалгааны цэг – 5 ургамлын тархацын мэдээлэл /10м ² /	50
График 10. Судалгааны цэг – 6 ургамлын тархацын мэдээлэл /10м ² /	51
График 11. Судалгааны цэг 1, 2, 3, 4-р цэгүүдийн мэдээллийг 2023, 2024, 2025 оныг харьцуулсан байдал.....	52
График 12. Судалгааны цэг 5, 6-р цэгүүдийн мэдээллийг 2023, 2024, 2025 оныг харьцуулсан байдал	53
График 13: Хог хаягдлын эзлэх хувийг харуулсан байдал	71
График 14. Хуванцар савны сүүлийн 6 жилийн бүртгэлийн эзлэх хувийг харуулсан байдал	71
График 15. Нөлөөллийн бүсийн 6 цэгийн харьцангуй чийгшил, Агаарын хэмийн сар бүрийн хэмжилтийн үзүүлэлт	75
График 16. Нөлөөллийн бүсийн 6 цэгийн салхины хурдын сар бүрийн хэмжилтийн үзүүлэлт.....	76
График 17. Уурхайн нөлөөллийн бүсийн 6 цэгийн сар бүрийн нарийн болон бүдүүн ширхэгтэй тоосны хэмжилтын үр дүн	79
График 18. Нүүрс тээврийн замын нарийн болон бүдүүн ширхэгтэй тоосонцорын хэмжилтын үзүүлэлт.....	82
График 19. Нөлөөллийн 6 цэгийн дуу чимээний хэмжилт хийсэн байдал.....	84
График 20. Байгаль орчны сургалтад хамрагдсан байдал /сараар харуулав./	101

1. ХАР СЭРВЭГЭН НҮҮРСНИЙ УУРХАЙН ТӨСЛИЙН ТОВЧ ТАНИЛЦУУЛАГА

1.1 Төслийн байршил

Хар сэрвэгэн нүүрсний орд нь Өмнөговь аймгийн Ноён сумын нутагт Ноён сумын төвөөс зүүн урагш 25 км, Өмнөговь аймгийн төв Даланзадгад сумаас 216км, Улаанбаатар хотоос 800 км зайд оршдог. Хар сэрвэгэн нүүрсний орд нь Монгол улсын дэд бүтэц сул хөгжсөн бүс нутагт байрлаж байгаа боловч сүүлийн жилүүдэд тухайн бүс нутагт ашигт малтмалын эрэл, хайгуулын ажил эрчимжиж, дэлхийд тэргүүлэх томоохон алт, зэс, нүүрс, жоншны ордууд нээгдсэнтэй холбоотойгоор цаашид эдийн засаг, дэд бүтцийн гол бүс нутаг болох нь зайлшгүй юм. Ордын ашиглалтын тусгай зөвшөөрлийн талбайн нийт хэмжээ 6664,61 га, төслийн байршлыг дараах зурагт үзүүлэв.

Зураг 1. Хар сэрвэгэн ашиглалтын лицензийн талбайн ерөнхий харагдах байдал

Хар сэрвэгэн төслийн ашиглалтын тусгай зөвшөөрлийн талбай нь дараах газарзүйн солбицолуудаар хязгаарлагддаг болно. Хар сэрвэгэн уурхай Цагаан Өвөлжөө ХХК-ийн Баруун Ноён Уул уурхайн дэд бүтэц ажиллах хүчин дээр суурилан үйл ажиллагаа явуулдаг юм.

1.2 Төсөл хэрэгжүүлэгч аж ауйн нэгж байгууллагын мэдээлэл

“Хар Сэрвэгэн” нэртэй MV-019149 дугаартай ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрлийг эзэмшигч “Энхтунх Орчлон” ХХК-иуд нь Австрали улсын хөрөнгө оруулалттай, “Терра

энержи” (улсын бүртгэлийн дугаар 9011221028) ХХК-ний охин компани юм. Үйл ажиллагааны чиглэл Гадаад худалдаа, нүүрс, ашигт малтмалын хайгуул, олборлолт.

1.3 Бүс нутгийн физик газарзүй, уурхайн дэд бүтэц

Өмнөговь аймгийн Ноён сум нь Монгол орны физик газарзүйн мужлалаар газрын гадаргын хувьд Алтайн уулархаг их мужийн Говийн-Алтайн мужид багтдаг. Төслийн нутаг дэвсгэрт Эхэн хайлааст уул (1873 м), Дэнгийн нуруу (1975 м), Дөрвөлжин уул (1612м)-с орших бөгөөд талбайн ойролцоох уулс толгод нь д.т.дээш 1600-1900 м, мөн Гурвантэс-Борзонгийн говийн элсний мужид хамаарагдах Жарангийн элс байрлана.

Төслийн талбай нь Эхэн Хайлаастын синклиналийн баруун хойт хэсэгт байрших ба нүүрсний давхраас агуулагч дээд пермийн Дэлийн шанд формацын хурдас нь хойт хэсгээрээ дунд-дээд карбоны Тост формацын андезит-базальтаас тогтох эффузив зузаалаг болон түүнийг зарим хэсгээрээ тасалдалтайгаар хучих доод пермийн Тогоот харформацын риолит, риодацитаас тогтох хүчиллэг зузаалаг дээр угаагдлын гадаргуугаар хиллэдэг болно.

Бүс нутгийн хөгжил, нийгэм, эдийн засаг: Өмнөговь аймгийн Ноён сум нь Улаанбаатар хотоос 800 км, Даланзадгад хотоос 216 км.т оршдог бөгөөд 1923 онд байгуулагдсан. Баруун талаараа Гурвантэс сум, хойт талаараа Сэврэй сум, урд талаараа БНХАУ-тай тус тус хиллэдэг. Нийт газар нутгийн хэмжээ 1055032 га талбай буюу 79% нь бэлчээрийн буюу хадлангийн талбай, үлдэж буй 21% нь ашиглаагүй талбай юм. Тус сумын тамгийн газар нь 1991 онд байгуулагдан одоог хүртэл үйл ажиллагаагаа төр засгийн бодлог шийдвэртэй уялдуулан тасралтгүй хэвийн явуулж байна. Одоогоор сумын төвд 100 хүний багтаамжтай Соёлын төв, ЗДТГазрын контор, 320 хүүхдийн багтаамжтай Ерөнхий боловсролын сургуульд суралцаж байгаа 130 орчим хүүхэд, 50 гаруй хүүхэдтэй дотуур байр, 25-30 багш, ажилчин албан хаагч ажиллаж байна. Сум дундын эмнэлэг, 15 ортой эмнэлэг, 100 хүүхдийн цэцэрлэг, үүрэн телефоны 4 операторын сүлжээтэй, 10 гаруй хоршоо компани ХЭАА үйл ажиллагаа явуулж байна. Нийт хүн амын 80.5% нь автомашин, мотоцикл хэрэглэдэг. Ноён сум нь байгалийн үзэсгэлэнт газар олонтой бөгөөд үүнд Гэнгэтийн гол, Хөөвөр, Алаг шавар, Тэмээн шавар, Малчны агуй, Тахилгын оройн задгай, Толь хад, Сарын хөндий, Хавчлын рашаан, Баруун зүүн хулстай, Ар, өвөр задгай, Хар дэл зэрэг байгалийн үзэсгэлэнт газар нутагтайн зэрэгцээ байгалийн төрөл бүрийн эмийн ургамал элбэгтэй ба ан амьтан араатан жигүүртнээр элбэг.

Цахилгаан, дулаан хангамжийн эх үүсвэр шугам сүлжээ: Хар сэрвэгэн уурхай нь Баруун ноён уулын уурхай дээр төвлөрсөн бөгөөд цахилгаан сүлжээнд холбогдоогүй ба одоогийн ажиллаж байгаа хэрэглээний цахилгааныг “Cummins”, “ULE”, “Teksan”, “Weifang Changshig” зэрэг нэр төрлийн дизель генераторууд хэрэглэн хангадаг. Одоогийн ажиллаж байгаа дизель генераторуудын суурилагдсан нийт хүчин чадал нь 1200 кВт.

Ил уурхайн гэрэлтүүлэг: Ил уурхай болон овоолгод ашиглаж буй зөөврийн гэрэлтүүлэг болох Night-Lite NL6 зөөврийн гэрэлт цамхаг нь 4 ширхэг 1,000 ватт метал галид ламптай ба 110’000 люмен гэрэлтүүлгийн хүрээ бүхий тод цагаан гэрэл гаргана. Шинэ төрлийн

хаалганууд нь нягт, зэвэрдэггүй материалаар хийгдсэн ба бүхий л гол гол сервис үйлчилгээг хийх боломжтой. Мөн л Баруун Ноён Уул уурхайн гэрэлтүүлэг тоног төхөөрөмж юм.

Ус хангамж: Төслийг хэрэгжүүлэгч “Энхтунх Орчлон” ХХК, “Цагаан Өвөлжөө” ХХК-ийн хамтатган уурхайн эдэлбэрт усны хайгуул судалгааны “Акватера” ХХК-аар 2013 онд Өмнөговь аймгийн Ноён сумын Ганзагад багийн нутагт гидрогеологийн анхан шатны судалгаа хийлгэсэн. Үүний дараа ил уурхайн усжилтын тооцоог “Цэнхэр-Эрдэнэ” ХХК мөн “Ундрага Өмнөговь” ХХК нь 2013 оны 5 сард унд-ахуйн усанд зориулж уурхайн кэмпиин ойролцоо гүний худаг өрөмдөж унд-ахуйн усны хэрэгцээг хангах усны эх үүсвэрийг тогтоосон байна. Мөн уурхайн шүүрлийн усжилтын тооцоог уурхайн Пит тус бүрээр Сойл Инженеринг ХХК-өөр 2022 онд гүйцэтгүүлсэн юм.

Уурхайн кэмпиин унд-ахуйн усны хэрэгцээнд шаардлагатай усыг гүний худгаас хангадаг ба ажилчдын өдөр бүрийн хэрэглээнд савлагаатай цэвэр усыг ажилчдын хүссэн хэрэглээгээр нь өгч үйлчилдэг. Гүний худаг нь уурхайн кемпээс зүүн зүгт (N- 4300T08.6”, E- 101017’39.4”, ELV-1553) байрлана. Харин бусад хэрэгцээний ногоон байгууламжын усалгаа, зам талбайн тоосжилт дарах усыг уурхайн шүүрлийн уснаас авч ашиглаж байна.

Шүүрлийн ус зайлуулалт: Уулын малталтууд руу нэвчин орж ирэх усыг сувгаар дамжуулан зумфэнд хуримтлуулан насосоор шавхан зайлуулна. Зумфэнд хуримтлуулсан шүүрэлтийн усыг даланруу насосоор татаж, ил уурхайн зам усалгаа болон техникийн усны хэрэглээнд ашиглахаар төсөлд тусгасан. Шүүрлийн ус шавхан зайлуулахад 8 цагийн турш бүрэн шавхах хүчин чадалтай цагийн бүтээл 44.5м3/цаг, GODWIN150 маркийн насос ашиглаж байна.

Харилцаа холбоо: Уурхайн талбайд хиймэл дагуулын антенн суурилуулж интернэт ашиглаж байгаа бөгөөд интернэт, мобиком, юнител сүлжээ ашиглаж байна.

Зам харилцаа: Зам харилцааны хувьд Улаанбаатар хотоос баруун урагш Өмнөговь аймгийн Өмнөговь аймаг хүртэл 570 км, Өмнөговь аймгийн төвөөс Баяндалай хүртэл 150 км хүртэл засмал замтай, Ноён сум Баруун ноён уул, Хар сэрвэгэн уурхай хүртэл 80 км-г орших орон нутгийн шороон замаар холбогддог.

Уурхайн барилга байгууламж: Энхтунх Орчлон ХХК нь уурхайн барилга байгууламжуудын хувьд Цагаан Өвөлжөө ХХК-ийн барилга байгууламжтай хамт байдаг юм.

Одоогийн байдлаар уурхайн нийт ажилчид түр кэмп буюу ойролцоогоор 600 гаруй хүн амьдрах 150 гаруй ширхэг гэрт амьдарч, байрлаж байна. Оффисын барилгын өргөтгөлийн ажлыг эхлүүсэн ба удахгүй уурхайн хотхоны барилгын ажлыг эхлэхээр төлөвлөөд ажиллаж байна.

Зураг 2. Уурхайн хотхоны ерөнхий харагдах байдал

1.4 Бүс нутгийн цаг уур, хүрээлэн байгаа орчин

Өмнөговь аймаг өвөл зуны температурын ялгаа ихтэй, хур тунадас багатай халуун зунтай, хуурайвтар уур амьсгалын мужид, зөөлөвтөр өвөлтэй дэд мужид хамардаг. Агаарын үнэмлэхүй их температур $+45^{\circ}\text{C}$ -ээс давж халах үнэмлэхүй бага температур -40°C -ээс хүйтэн болох тохиолдол байдаг.

Хүснэгт 1. Агаарын температурын дундаж үзүүлэлт

№	Цаг уурын үзүүлэлтүүд	Хэмжих нэгж	Ноён сум
1	Дундаж агаарын даралт	гПа	825.6
2	Үнэмлэхүй хамгийн бага температур	$^{\circ}\text{C}$	-33.0 (1981.01.25)
3	Үнэмлэхүй хамгийн их температур	$^{\circ}\text{C}$	+40.9 (1988.07.18)
4	Хамгийн хүйтэн сар		1
5	Хамгийн хүйтэн сарын дундаж температур	$^{\circ}\text{C}$	-12.7
6	Хамгийн дулаан сар		7
7	Хамгийн дулаан сарын дундаж температур	$^{\circ}\text{C}$	20.8
8	Дундаж агаарын харьцангуй чийгшил	%	45
9	Жилийн дундаж хур тунадас	мм	102.0
10	Дундаж салхины хурд	м/с	3.7
11	Салхины их хурдны дундаж	м/с	32.2
12	Үнэмлэхүй их салхины хурд	м/с	40
13	Салхины зонхилох чиглэл ба хурд	Зонхилон, м/с	Ө-өөс 4.3 м/с

Агаарын температур: Ноён сумын хувьд цаг уур нь харьцангуй дулаан, хүйтний улирал 11-н сарын 2- аас эхэлж 3-р сарын 25 хүртэл 143 хоног, дулааны улирал 3-р сарын 25-аас 11-н сарын 2хүртэл 222 үргэлжилдэг байна. Төсөл хэрэгжих газар нь харьцангуй нам дор, өргөн уудам хөндий бөгөөд говийннам толгод гүвээгээр хүрээлэгдсэн газар бөгөөд жилийн ихэнх өдрийн температурын дундаж нь “+” градустай гардаг байна. Агаарын дундаж температур зуны улиралд 20- 24.00С, өвлийн улиралд -11.7-15.90С байдаг. Жилийн дундаж температур нь +3.70С байдаг байна.

Хөрсний температур: Хөрсний гадарга дээр зундаа +62.00С хүртэл халж, өвөлдөө - 36.60С хүртэл хүйтэрдэг. Газрын гүнд температурын хуваарилалт нь тодорхой зүй тогтолтой. Зуны улиралд гүн ихсэхээр температур буурч, өвлийн улиралд гүн рүүгээ дулаарч хавар намар шилжилтийн байдалтай байдаг. Хөрсний гэсэлт нар дулааны нэвчилт нөлөө үйлчлэлтэйгээр газрын өнгөн хөрснөөс алгуур гэсэж газрын гүнрүү аажим доошилж дуусдаг.

Хур тунадас: Ноён сум орчимд хур тунадас хэмжээ нь бага, хуурай цаг агаартай нутаг юм. Жилдээ орох хур тунадасны хэмжээ нь дөнгөж 82.4 мм бөгөөд хур тунадасны 60% нь зуны улиралд ордог байна. Зундаа тоотой их усархаг түр зуурын бороо ордог байна. Сүүлийн жилүүдэд уур амьсгалын дулаарлаас шалтгаалан зүсрэн орох бороо цөөрч ганцнэг хүчтэй аадар бороо орох болсон. Өвөлдөө цас маш бага унадаг бөгөөд цасан бүрхүүл бараг тогтдоггүй. Жилийн ойролцоогоор 30 хоногт л бороо ордог байна.

Нарны цацраг, гийгүүлэлт: Манай орны нутгаар жилд дунджаар нарны гийгүүллийн үргэлжлэх хугацаа 2800-3600 цэгийн хооронд хэлбэлзэж байдаг ба нийлбэр цацрагийн хэмжээ жилд 5237.5- 6285 мДж/м² байдаг. Гурвантэс сум орчмын нарны гийгүүллийн үргэлжлэх хугацаа дунджаар жилд 3409.1 цаг, сард 284.1 цаг, хоногт 9.45 цаг байдаг.

Салхи, шуурганы горим: Говийн бүсэд голдуу баруун хойноос харьцангуй хүчтэй салхилдаг. Жилийн дундаж салхины хурд 3.7 м/с, сүүлийн 10 жилд салхины хурд хамгийн ихдээ 30 м/с хүрчширүүсч байсан байна. Төслийн бүс нутагт жилийн дундаж байдлаар баруун, баруун хойд чиглэлийн салхи зонхилно. Өвлийн улиралд баруун, баруун хойд, хойд чиглэлийнсалхи зонхилж байснаа зуны улиралд өмнөд зүгийн салхины давтагдал нэмэгдэж ирдэг зүй тогтолтой.

Агаарын чийгшил ба даралт: Ноён сумын нутаг дэвсгэр нь чийгшил багатай хуурай уур амьсгалтай нутаг бөгөөд агаарын харьцангуй чийгшлийн дундаж утга 45-50%, их утга өвлийн улиралд ажиглагдах бөгөөд 1 ба 12 саруудад 50-68%-тай байна. Хавар намарт агаарын харьцангуй чийгшлийн бага утга буюу 22-47% ажиглагдана. Хоногийн явцад агаарын харьцангуй чийгшлийн их утга өглөө үүрээр, бага утга нь их үдэд ажиглагддаг. Агаарындаралт дунджаар 847-856гПа, өвлийн агаарын дундаж даралт 856гПа, зуны агаарын дундаж даралт 847гПа байдаг байна.

Бүс нутгийн хөрс ургамал: Говийн хөрсний их мужийн цөлөрхөг хээрийн бүсэд багтдаг. Хур тунадас ховор,эрс гандуу уур амьсгалтай, өвс ургамал тарчиг сийрэг энэ талбай нь

говийн бор хөрстэй. Хөрс үүсэх явц гандуу нөхцөлд явагдах учир салхины үйл ажиллагаа хөрсний агаарын солилцоог идэвхжүүлж, ууршилтыг ихэсгэн хуурайшихад нөлөөлж өвс ургамлыг хийсгэн тараах тул зөвхөн үндэсний зарим нь ялзмаг болдгоос органик үлдэгдлийн хэмжээ маш бага 1% -иас бараг үл хэтэрнэ. Иймээс сайр чулуу ихтэй хуурай хагсуу карбонатлаг байдгаас нийтлэг мараалаг шинж үл ажиглагдана.

Харин хонхор, хотгор, тойром, булаг шанд бүхий газруудаар хужир мараа энд тэнд тогтсон байна. Говийн цаг уур, хөрсний онцлогоос шалтгаалан ургамлын нягтшил багатай, сийрэг тачир хөрсийг нийтэд нь бүрхэж чаддаггүй энд тэнд хэсэг хэсгээрээ ургадаг боловч шимт чанартай байдгаараа онцлог юм. Энд агь, шарилж, таана, мангир, хөмөл, монгол өвс, хазаар өвс, баглуур зэрэг олон наст ургамал, чихэр өвс, цулхир, гоёо зэрэг эмийн ургамал, хайлаас, тоорой, сухай, заг, жигд, зэгс, зээргэнэ, бударгана, хармаг, харгана гэх мэтийн модлог, бутлаг говь цөлийн ургамал ургадаг.

2. ТУХАЙН ЖИЛИЙН УУЛЫН АЖЛЫН ГҮЙЦЭТГЭЛИЙН ТОВЧ МЭДЭЭЛЭЛ

2025 оны 3-р улирлын байдлаар уурхайгаас 121,868 тонн нүүрс олборлосон байна. 2025 оны бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийг өмнөх онуудтай харьцуулсан байдлаар доорх хүснэгтэд харуулав. Энхтунх Орчлон ХХК нь зөвхөн нүүрс олборлолт хийж Цагаан Өвөлжөө ХХК нь нүүрсийг экспортонд гаргадаг.

Хүснэгт 2. 2019-2025 оны 3-р улирлын байдлаарх үйлдвэрлэлийн гүйцэтгэл мэдээлэл

Үйлдвэрлэлийн мэдээ	Нэгж	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025 /3-р улирлын байдлаар/
Ил уурхайн нийт олборлосон материал буюу Уулын цул	м3	6,915,983	3,548,841	7,035,715	1,232,941	13,393,359	14,469,390	4,213,562
Хөрс хуулалт	м3	6,700,000	3,438,064	1,023,200	1,218,964	13,040,489	14,095,292	4,126,514
Шимт хөрс хуулалт	м3	185,000	79,869	82,560	4,086	56,426	8,453	110,580
Нүүрс олборлолт	тн	313,176	160,627	241,712	14,343	494,018	523,737	121,868
Экспортод гаргасан нүүрс	тн	-	-	-	-	-	-	-

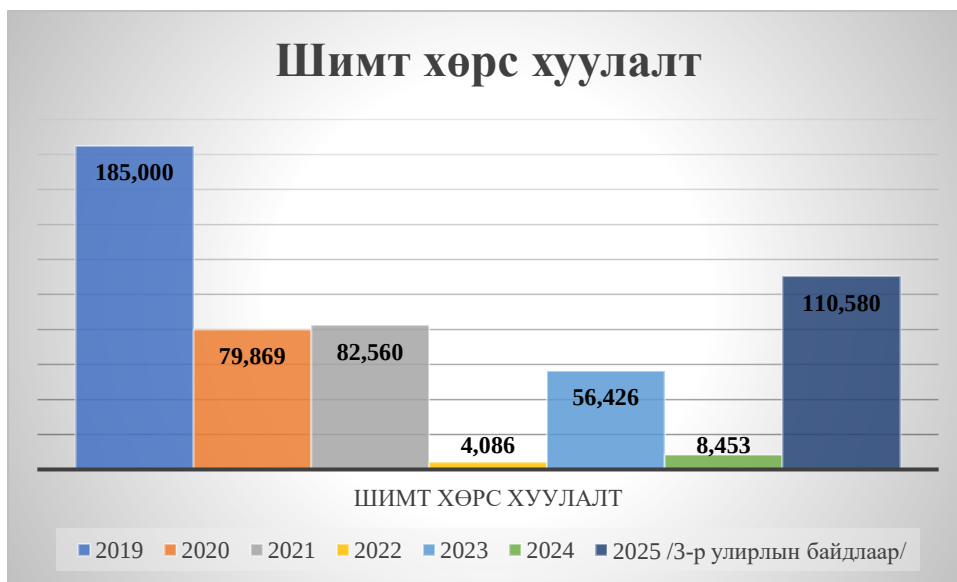
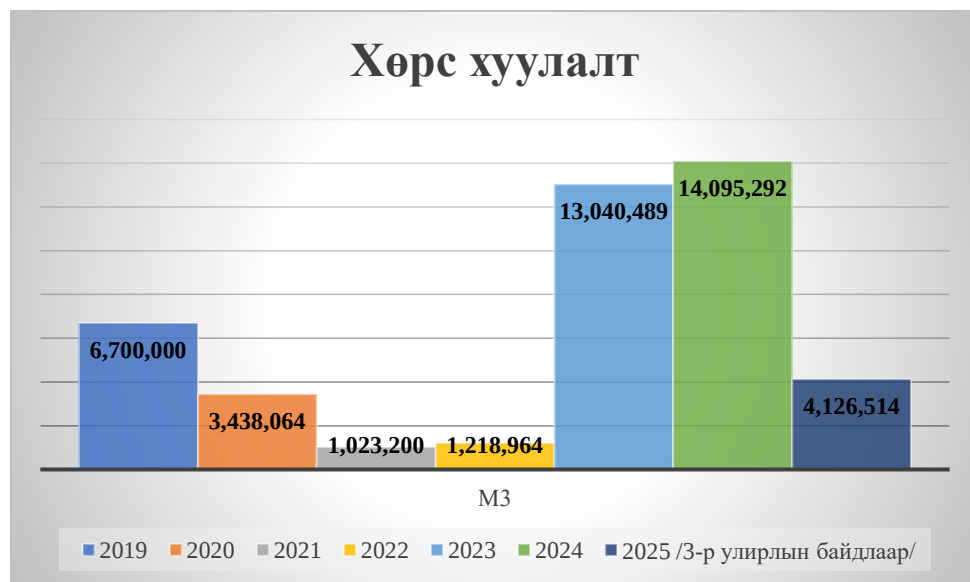

График 1. Шимт хөрс болон хөрс хуулалтын харьцуулсан байдал

3. 2025 ОНЫ БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ЗАРДЛЫН МЭДЭЭЛЭЛ

“Энхтунх Орчлон” ХХК-ийн Хар сэрвэгэн нүүрсний төслийн хүрээнд, 2025 оны байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээх ажилд нийт **99,040,000** төгрөг зарцуулахаар төлөвлөсөн. Уурхайн бүхий л үйл ажиллагааны явцад хийгдэх байгаль орчныг хамгаалах төлөвлөгөөний арга хэмжээ болон түүнд зарцуулагдах зардлыг дараах хүснэгтээр нэгтгэн үзүүлэв.

Хүснэгт 3. 2025 оны байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний зардлын задаргаа

д/д	Зардлын зүйл	Төлөвлөсөн зардал
1	Сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээний зардал	14,800,000
2	Нөхөн сэргээлт	10,000,000
3	Биологийн олон янз байдлыг дүйцүүлэн хамгаалах арга хэмжээ	8,800,000
4	Нүүлгэн шилжүүлэлт, нөхөн олговор	-
5	Археологийн судалгаа, авран хамгаалах арга хэмжээ	-
6	Осол, эрсдлийн менежемент	1,120,000
7	Хог хаягдлын менежмент	24,700,000
8	Орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөр	10,500,000
9	Байгаль орчны удирдлага	26,720,000
10	БОМТ-г тайлагнах	2,400,000
Нийт зардал /сая.төг/		99,040,000

Монгол улсын Ашигт малтмалын тухай хуулийн 38 дугаар зүйлийн 1.8-д заасны дагуу холбогдох төрийн захиргааны төв байгууллагын байгаль орчныг хамгаалах сангийн дансанд байгаль орчныг хамгаалах зардлын 50% болох **49,520,000** төгрөгийг нөхөн сэргээлтийн барьцаа болгож төлсөн юм.

4. СӨРӨГ НӨЛӨӨЛЛИЙГ БУУРУУЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ БИЕЛЭЛТ

БОМТ-нд байгаль орчинд үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах нийт 11 төрлийн үйл ажиллагаа төлөвлөсөн бөгөөд бүх ажлын төлөвлөгөөний дагуу хийж гүйцэтгэлээ. Хэрэгжилтийг Хүснэгт 6-д товч байдлаар дурдсан бөгөөд дэлгэрэнгүй мэдээллийг мөн тайланд оруулсан болно.

Хүснэгт 4. Сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээний төлөвлөгөөний биелэлтийн хураангуй

№	Чиглэл	Урьдчилан сэргийлэх бууруулах, арилгах арга хэмжээ	Хамрах хүрээ	Хэмжих нэгж	Тоо хэмжээ	Хэрэгжүүлэх давтамж	Биелэлт
1	Агаарын чанар	Уурхайн үйл ажиллагааны үед замын гадаргуу болон уурхайн орчны тоосжилт их босдог газруудыг уурхайн ухлагаас гарч байгаа шүүрлийн усыг ашиглан услах, тоосжилт дарах	Төслийн хүрээнд	Нэгж усалгаа	Тодорхойгүй	Жилийн турш	2025 оны 09 дүгээр сарын байдлаар “Энхтунх Орчлон” ХХК-ийн Хар сэрвэгэн нүүрсний уурхайд олборлолтын явцад ямар нэгэн шүүрлийн ус илрээгүй юм. Тухайн талбайд тоосжилт бууруулахаар Баруун Ноён Уул уурхайн шүүрлийн уснаас авч ашигласан. Дэлгэрэнгүйг тайлангийн 4.1 Тоосжилтыг бууруулах зорилгоор усалгаа хийх дэд бүлэгт дэлгэрэнгүй оруулав.
		Дотоод орчны агаарын чанарын хэмжилтийг албан байр, талбай дээр ажиллаж байгаа машин техникийн кабин, ажилчдын гэр дотор хийх. /Хэмжилтийн үр дүн MNS 4990:2015 стандарт	Төслийн хүрээнд	Нэгж хэмжилт	4	Улиралд нэг удаа	2025 онд Дотоод агаарын хэмжилтийн Эрүүл ахуйч хийж ажилласан. Хар сэрвэгэн уурхайд ажиллах дэд бүтэц, ажиллах хүч нь Баруун ноён уул уурхайтай хамт учир нөлөөлөл адилхан гэж үзэж байна. Баруун ноён уул уурхайн техник тоног төхөөрөмж дээр түүврийн аргаар хэмжилтийг хийсэн. Тайлангийн 4.2 дотоод орчны агаарын чанарын хэмжилт бүлэгт хэмжилтийн үр дүнг харуулав.

2	3	Усан орчин	Шүүрлийн усны хэрэглээний бүртгэл хийх	Тухайн жилийн үйл ажиллагааны хүрээнд	Нэгж тайлан	12	Сар бүр	Уурхайн шүүрлийн усны хэрэглээний бүртгэлийг уулын диспетчер тогтмол хийж ажиллаж байна. Мөн хэрэглээг сар бүр нэгтгэн гаргаж орон нутагт усны тайланг байгаль хамгаалагчаар баталгаажуулан ажилласан юм. Хар сэрвэгэн уурхайн хувьд 2025 оны 09 дүгээр сарын байдлаар ямар нэгэн шүүрлийн ус ашиглагдаагүй байгаа юм. Дэлгэрэнгүйг 4.3 Шүүрлийн усны хэрэглээний бүртгэл хийх хэсэгт харуулав.
	4		Унд ахуйн усны хэрэглээг зөв зохистой ашиглах талаар уурхайн ажилчидад болон шинэ ажилтанд сургалт орох	Төслийн үйл ажиллагааны хэмжээнд	Нэгж сургалт	тодорхойг үй	Тайлант жилд	2025 оны унд ахуйд ус ашиглаагүй. Усны зохистой ашиглалтын талаар мэдлэг олгох сургалтыг мөн Баруун ноён уул уурхайтай хамт 349 сургалт орсон байна. Мөн хуванцар савны хэрэглээг багасгах усыг зөв зохистой ашиглах үүднээс 0,5 литртэй усыг хэрэглээнээс халж усны савыг ажилчдад өгч ус авах цэгийг нэмснээр хүн өөрийн хэрэглээгээрээ усыг зөв зохистой ашиглаж эхэлсэн. Тайлангийн 4.4-т Унд ахуйн усны хэрэглээг зөв зохистой ашиглах талаар ажилчдад сургалт орох хэсгээс үзнэ үү.
3	5	Хөрсөн бүрхэвч	Орон нутгийн зам болон уурхайн бүс орчимд олон салаа зам гаргаж хөрс талхлагдахаас сэргийлж жолооч нарт зааварчилгаа өгч бүртгэл хөтлөх	Сум, орон нутгийн чиглэлд	Хүн		1 жилд	Нийт орон нутгийн чиглэлд явсан олон удаагийн зорчигч хөдөлгөөнд олон салаа замаар гаргахгүй байх талаар зааварчилгаа өгч бүртгэлийг Пост-4 хамгаалалтын алба дээр хийлгэж байна. Олон салаа зам үүссэн хэсэгт хаалт хийж, Гурван тэс, Ноён, Хар сэрвэгэн уурхайн чиглэлд зорчих замыг орон нутагтай ярьж 2024 онд тодорхойлон бэлчээрийн талхалж, олон салаа зам үүссэн хэсгийг байгалийн аясаар нөхөн сэргэх боломжийг бүрдүүлэн ажилласан. Энэ онд мөн тухайн газрууд дээр арга хэмжээг адилхан авч хэрэгжүүлсэн байдлыг дэлгэрэнгүй 4.5 дэд бүлэгт оруулав.
	6		Хөрс бохирдуулагч хөрсөнд алдагдсан тохиолдол бүрт саармагжуулах,	Засварын талбай,	м³	Төлөвлөж боломжгүй	Жилийн турш	2025 онд Хар сэрвэгэн нүүрсний уурхай дээр засварын талбай, барилга байгууламж байхгүй тул ямар нэгэн асгаралт бүртгэгдээгүй юм. Харин 2025 онд 2 уурхайн

			цэвэрлэх арга хэмжээ авах					хэмжээнд томоохон 3 удаагийн асгаралт бүртгэгдсэн юм. 4.6 дэд бүлгээс дэлгэрүүлэн харна уу.
	7		Хөрс бохирдуулагч хөрсөнд алдагдсан тохиолдол бүрд цэвэрлэх саармагжуулахад шаардлагатай багаж материалыг бэлтгэх /элс, хүрз, ус, саармагжуулагч бодис гэх мэт/	Төслийн талбай	м ³	-	Жилийн турш	Дэд бүтэцийн хувьд Цагаан Өвөлжөө ХХК-ийн уурхайтай хамт тул ШТС-ын талбайд асгаралтад ашиглах ШТМ шингээгч, цэвэрлэх материал “spill kit”-ын хангаж байна. 2025 онд нийт 8 уут техникийн сода 10 уут модны үртэс мөн 2 ширхэг асгаралтын иж бүрдлийг худалдан авалт хийгдэж Засварын газар болон ШТС асгаралтын эрсдэл өндөр 2 байршилд байршуулж ажилсан. Дэлгэрэнгүйг тайлангийн 4.7 ШТМ шингээгч, цэвэрлэх материалын хангамж дэд бүлэгт оруулав.
4	8	Газрын хэвлий	Уурхайн ашиглалт, дэд бүтцийн хэмжээнд эдэлбэрт орж байгаа газрын хэмжээг тодорхойлох, газар хөндөх зөвшөөрлийг бөглөж бүртгэл хөтлөх	Төслийн хэмжээнд	га		Жилийн турш	Хөндөгдсөн талбайн бүртгэлийг хөтлөх ажлуудыг өмнөх жилүүдийн адилаар маркшейдэртэй хамтран үргэлжлүүлэн бүртгэж байна. 2025 оны 09 дүгээр сарын байдлаар нийт уурхайн эдэлбэрт 73,72 га талбай ямар нэгэн байдлаар хөндөгдөж ашиглагдсан юм. 4.8 Эдэлбэрт орсон газрын бүртгэл дэд бүлэгт дэлгэрүүлэн оруулав.
5	9	Ургамлан нөмрөг	Уурхайн тэлэлтийн явцад маршрутыг нарийн төлөвлөж, уурхайн тэлэлт хүртэл уурхайн олборлолт эхлэхээс өмнө шинээр технологийн зам тавих	Төслийн талбайн хэмжээнд	км	-	Жилийн турш	2025 оны шинээр технологийн зам ямар нэгэн байдлаар тавиагүй болно. Дэлгэрэнгүйг тайлангийн 4.9 дэд бүлэг хэсэгт оруулав.
	10		Өмнөх жилүүдэд тарьсан модны усалгааг тогтмол гүйцэтгэх	Уурхайн орчинд	га	1	4 - 10 сард	Өмнөх жилүүдэд тарьсан мод, ногоон байгууламжийн усалгааг үргэлжлүүлэн хийж ажилсан юм. Нийт ногоон байгууламжийн усалгаанд 2025 оны 09 дүгээр сарын байдлаар БНУ уурхай дээр 14,360 м ³ ус ашигласан билээ.

							Өмнөх жилүүдэд тарьсан модны усалгааг тогтмол гүйцэтгэх 4.10 дэд бүлэгт дэлгэрэнгүй мэдээллийг оруулсан.
6	11	Амьтан	Биотехникийн арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх	Төслийн хүрээнд	-	1	1-р улиралд 2025 оны 01 дүгээр сард Биотехникийн арга хэмжээнд Ноён сумын Байгаль хамгаалагч болон Идэвхтэн байгаль хамгаалагч нар, компанийн байгаль орчны мэргэжилтэн, ажилчид хамтран Ноён сумын урд говьруу амьтадын байрлаж нутагладаг 5 цэгт 50 боодол өвсийг байршуулан Биотехникийн арга хэмжээг авч хэрэгжүүллээ. Дэлгэрэнгүй мэдээллийг 4.11-ийн биотехникийн арга хэмжээ дэд бүлэгт оруулав.

4.1 Тоосжилт бууруулах зорилгоор шүүрлийн ус ашиглаж усалгаа хийх

2025 оны 09 дүгээр сарын байдлаар “Энхтунх Орчлон” ХХК-ийн Хар сэрвэгэн нүүрсний уурхайд олборлолтын явцад ямар нэгэн шүүрлийн ус илрээгүй юм. Олборлолтын явцад шүүрлийн ус илрээгүй, ус ашиглаагүй тухай Байгаль хамгаалагчийн тодорхойлолтыг тайланд хавсаргав. Тухайн Хар сэрвэгэн ашиглалтын талбайн тоосжилт бууруулахаар Баруун Ноён Уул уурхайн шүүрлийн уснаас авч ашигласан юм. Мөн ус ашиглалтын талаар сар бүрийн баталгаажуулсан мэдээллийг тайлангийн хавсралтаас харна уу.

Зураг 3. Уурхайн олборлолтын үед тоосжилт бууруулах зорилгоор усалгаа хийгдсэн байдал

4.2 Дотоод орчны агаарын чанарын хэмжилт

Уурхайн кемп, оффис, засвар, гаалын талбай зэрэг ажлын байруудад Dusttrak тоос хэмжигч багажаар PM 2.5, PM 10 фильтрээр хэмжилтийг хийсэн. Хэмжилт хийсэн цэг улирал бүр харилцан адилгүй байдаг. Зарим хэмжилтийн дүн стандартаас давсан байгаа нь тухайн үед агаар тоосжилт ихтэй, салхитай өдрүүд байсантай холбоотой. Тоосжилт ихтэй үед ажлын байранд чийгтэй цэвэрлэгээ хийх цаашлаад хамгаалах хэрэгсэл амны хаалт зэргийг хэрэглэх нь зүйтэй гэж эрүүл ахуйч зөвлөсөн. Дотоод орчны ажлын байрны тоосны хэмжилтийг Эрүүл ахуйч нар хийж нэгтгэл мэдээллийг бидэнд ирүүлдэг юм. Хар сэрвэгэн уурхайн дэд бүтэц, ажиллах хүч нь Баруун ноён уул уурхайтай хамт учир нөлөөлөл адилхан гэж үзэж байна.

Хүснэгт 5. Дотоод агаарын чанарын хэмжилтийн үзүүлэлт

Байршил	Өдөр	Компани	PM_2.5(mg/m3)			PM_10(mg/m3)			
			Average	Max	Min	Average	Max	Min	Time
Office	20251010	TU	0.008	0.028	0.003	0.011	0.022	0.004	30 min
Laboratory	20251010	TU	0.052	0.111	0.021	0.058	0.0156	0.033	30 min
Workshop	20251011	TU	0.485	0.778	0.152	0.561	1.09	0.260	30 min
Workshop	20251011	TU	0.187	0.54	0.163	0.297	0.703	0.203	30 min
LV	20251010	TU	0.049	0.298	0.043	0.495	1.22	0.019	30 min
Camp	20251010	TU	0.017	0.036	0.01	0.03	0.133	0.011	30 min
Pit	20251011	TU	0.095	0.649	0.041	0.198	0.417	0.062	30 min
Wastedump	20251011	TU	0.045	0.158	0.025	0.823	4.7	0.021	30 min
Rom/780-5 loader/	20251011	TU	0.9	5.84	0.111	0.182	2.11	0.027	30 min
Tonly-2	20251011	TU	0.201	0.269	0.193	0.283	8.3	0.1	30 min
Tonly-1	20251011	TU	0.238	1.31	0.037	0.115	1.35	0.004	30 min
MT86-6	20251011	TU	0.589	4.25	0.065	0.885	4.95	0.037	30 min
MT86-4	20251011	TU	0.359	1.34	0.05	0.410	5.77	0.086	30 min

Зураг 4. Уурхайн дотоод орчин буюу ажлын байрны нарийн болон бүдүүн ширхэгтэй тоосонцорын хэмжилтыг хийжэ буй байдал

4.3 Шүүрлийн усны хэрэглээний бүртгэл хийх

Уурхайн шүүрлийн усны хэрэглээний бүртгэлийг уулын диспетчер тогтмол хийж ажиллаж байна. Мөн хэрэглээг сар бүр нэгтгэн гаргаж орон нутагт усны тайланг байгаль хамгаалагчаар баталгаажуулан ажилласан юм. Хар сэрвэгэн уурхайн хувьд 2025 оны 09 дүгээр сарын байдлаар ямар нэгэн шүүрлийн ус ашиглагдаагүй байгаа юм. Хавсралт дахь сар бүрийн ус ашиглалтын баталгаажуулсан тайлангаас харна уу.

Хүснэгт 6. Шүүрлийн ус ашиглалтын байдал /3-р улирлаар/

Сар	Хайгуулын ажилд	Дотоод зам усалгаанд	Ногоон байгууламжийн усалгаанд	Нийт
1-р сар	0	0	0	0
2-р сар	0	0	0	0
3-р сар	0	0	0	0
4-р сар	0	0	0	0
5-р сар	0	0	0	0
6-р сар	0	0	0	0
7-р сар	0	0	0	0
8-р сар	0	0	0	0
9-р сар	0	0	0	0
10-р сар	0	0	0	0
11-р сар	0	0	0	0
12-р сар	0	0	0	0
Нийт	0	0	0	0

4.4 Унд ахуйн усны хэрэглээг зөв зохистой ашиглах талаар уурхайн ажилчидад болон шинэ ажилтанд сургалт орох

Усны зохистой ашиглалтын талаар мэдлэг олгох сургалтыг үйлчилгээний болон гал тогооны, гэрээт компанийн нийт 349 ажилтанд сургалт зохион байгуулж мөн усыг зөв зохистой ашиглах талаар гал тогоо, угаалгын өрөөнүүдэд стикер уриалга хийж байршуулав. Хар сэрвэгэн, Баруун Ноён уул уурхайн унд ахуйн худаг нь нэг тул унд ахуйн усны хэрэглээ нь 2025 оны 3 дугаар улирлын байдлаар унд ахуйн хэрэглээнд нийт 8694 м3 ус ашигласан бөгөөд ус хэрэглээний сар бүрийн мэдээг тайланд хавсаргав. Унд ахуйн зориулалтаар уурхайн хэмжээнд 2 тоолууртай худгийг ашиглаж байна. Тоолуур тавьсан мэргэжлийн компанийн актыг тайланд хавсаргав.

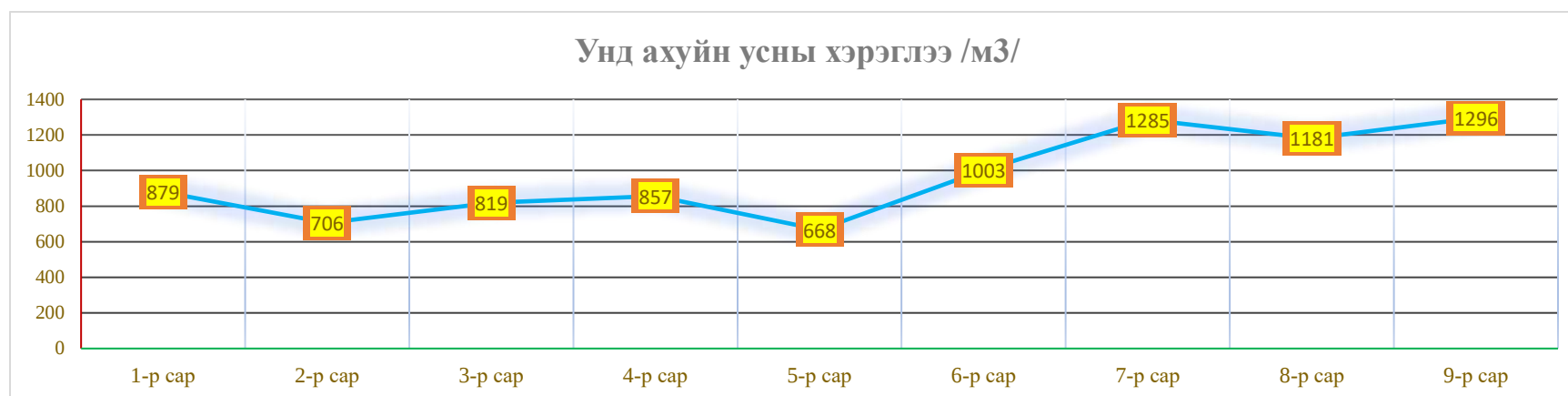

График 2. Унд ахуйн ус хэрэглээний байдал сар бүрээр гаргасан байдал /3-р улирлын байдлаар/

Унд ахуйн зориулалтаар ашиглаж буй худгуудын усны хэрэглээг тоолуурын заалтаар сар бүрийн тайланг гаргаж сумын байгаль хамгаалагчаар баталгаажуулж ажилласан ба сумын байгаль хамгаалагч сар бүрийн унд ахуйн усны хэрэглээний тоолуурын заалтыг газар дээр нь тулгаж хянасан юм. Мөн компанийн зүгээс өмнөх онд хуванцар савтай усыг хэрэглээнээс байгаль орчны мэргэжилтэнгүүдийн санаачилгаар болиулсан ба ажилчдад усны сав тарааж өгч баллонтой усыг ус авч болох бүх цэгүүд дээр байршуулж ажилласан. Ингэснээр усыг зөв зохистой өөрсдийн хэрэглээндээ тааруулж ашиглаж байгаа гэж үзэхийн зэрэгцээ хуванцар савны хаягдлын хэмжээ өмнөх онуудтай харьцуулахад 90% буурсан байгаа юм.

Зураг 5. Сумын байгаль хамгаалагч унд ахуйн тоолуурын заалтыг тулгаж буй нь

График 3. Сургалтад хамрагдсан ажилчидын мэдээллийг сар бүрээр нь харуулав.

Зураг 6. Ус хэмнэх уриалга болон мэдээлэлүүдийг үйлчилгээний цэгүүдэд байршуулж ажиллав.

4.5 Орон нутгийн зам болон уурхайн бүс орчимд олон салаа зам гаргаж хөрс талхлагдахаас сэргийлж жолооч нарт зааварчилгаа өгч бүртгэл хөтлөх

Орон нутгийн замаар зорчих ажилчдад олон зам үүсгэхээс урьдчилан сэргийлж Ноён сум, Гурвантэс, Өмнөговь аймгийн чиглэлд явахдаа уурхайн бүсээс гараад тогтсон маршрутаар явах талаарх зааварчилгааг өгч бүртгэл хөтлөх ажлыг Пост-4 дээр хамгаалагч нараар хийлгэж байна. 2025 оны 3-р улирлын байдлаар 102 гаруй удаагийн зорчин хөдөлгөөнд зааварчилгаа өгч гарын үсэг зуруулж ажилласан юм. Орон нутгийн чиглэлд зөвхөн уурхайн ажилчдаас гадна нүүрс тээврийн жолооч нарийн жижиг тэрэгнүүд, орон нутгийн иргэд мөн манай уурхайгаас үл хамаарсан Гурвантэсээс Өмнөговь аймгийн чиглэлийн зорчих хөдөлгөөн нь уурхай орчмын олон салаа зам үүсэх нөхцөлийн ихэнхийг бүрдүүлж байна. Иймээс бид 2024 онд Ноён сумын засаг даргатай ярилцан Ноён – БНУ – Гурвантэс- Өмнөговь аймгийн чиглэлд явах хөдөлгөөний маршрутыг тодорхойлон бусад хэсгээр зорчих хэсгүүдээр замын хаалт, чиглэлийг тодорхойлсон самбаруудыг байршуулж ажиллаж байсан. Энэ онд мөн тус чиглэлд явж буй зорчигчдын хөдөлгөөнд хяналт тавьж ажиллахын зэрэгцээ нэмэлт тэмдэг тэмдэглэгээ байршуулах, замыг хааж зогоон татах зэрэг ажлуудыг нэмэлтээр хийж ажиллаад байна. Замын хаалт давж зорчсон хэсгүүдэд дор бүрд хаалтыг сэргээж аль болох олон салаа зам үүсгэхгүй байх тал дээр онцгой анхаарч ажиллаа. Орон нутаг руу тээврийн хэрэгслээр зорчих хөдөлгөөн хийж зааварчилгаа авсан зорчигчидын бүртгэлийг тайланд хавсаргав.

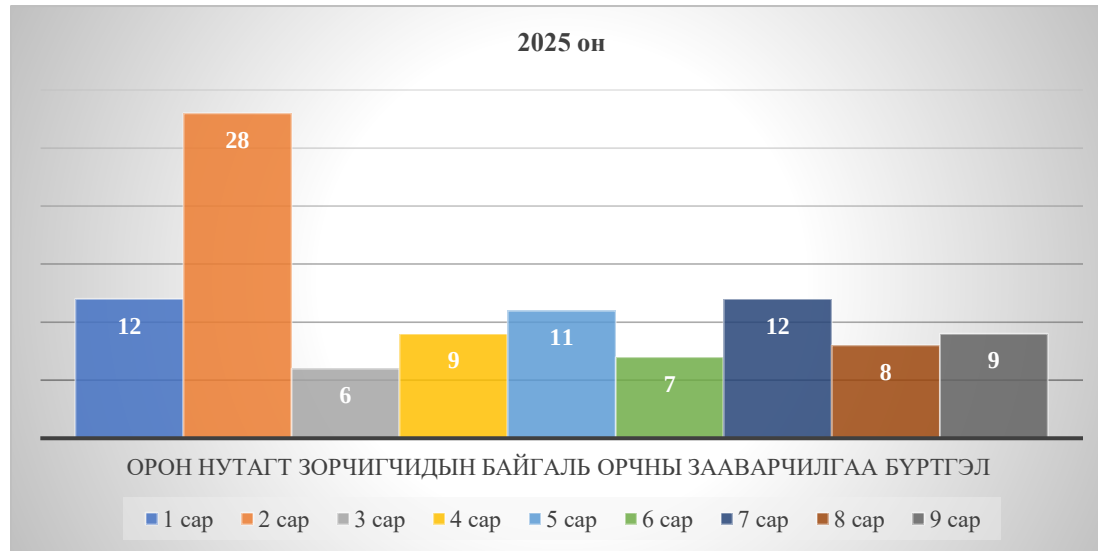

График 4. 2025 онд Орон нутагт зорчигчидын байгаль орчны зааварчилгаа бүртгэлийг сар бүрээр харуулсан байдал

Мөн БНУ – 4 зам – Ноён сумын чиглэлд олон салаа зам үүссэн хэсэгт хаалт хийж, Гурван тэс, Ноён, БНУ уурхайн чиглэлд зорчих замыг орон нутагтай ярьж тодорхойлон бэлчээрийн талхалж, олон салаа зам үүссэн хэсгийг байгалийн аясаар нөхөн сэргэх боломжийг өмнөх онд бүрдүүлэн ажилласан ба энэ шинээр тэмдэг тэмдэглэгээг нэмж байршуулж тодорхой хэсгүүдэд замыг хаах, зогоон татах зэргээр чиглэлийн тодорхой байдлыг хангав.

Зураг 7. Ноён, Гурвантэс, Өмнөговь аймгийн чиглэлд зөвшөөрсөн маршрутаас бусад чиглэлээр явсан хэсгүүдэд зогоон татаж замыг хааж буй байдал

Зураг 8. Олон салаа зам үүсгэхгүй болон чиглэл тодорхойлсон тэмдэгийг 5 байришилд байршуулав.

Зураг 9. Олон салаа зам үүссэн байдал болон замын маршрутын тодорхойлж хамгаалалтанд авсаны өмнөх ба дараах байдалыг харьцуулав.

4.6 Хөрс бохирдуулагч хөрсөнд алдагдсан тохиолдол бүртсаармагжуулах, цэвэрлэх арга хэмжээ авах

Хар сэрвэгэн уурхайн хувьд дэд бүтцийн барилга байгууламж, ажиллах хүчин нь Баруун ноён уул уурхайтай хамт юм. Нөлөөллийн хувьд адилхан гэж харж болно. ШТС-ын талбайн асгаралтад ашиглах техникийн сода, засварын байранд асгаралтын иж бүрдэл, үртэс зэргийг ашиглан саармагжуулалт хийж байна. Мөн ШТС, Засварын байрны цемент дээр тос масло, түлш асгарсан тохиолдолд “spill kit”, үртэс ашиглах, хөрсөн дээр асгаралт үүссэн тохиолдолд техникийн сода, элс ашиглан хусаж авч саармагжуулах ажлыг хийж байна. 2025 онд томоохон 3 удаагийн асгаралт үүссэн ба тухайн үед цэвэрлэх арга хэмжээг нэн даруй авсан юм. Мөн жижиг хэмжээний асгаралтуудыг тухай үед нь саармагжуулж, цэвэрлэж ажилласан. Зарим асгаралт өндөр газруудад газар луу нэвчүүлэхгүй материал дэвсэж арга хэмжээ авч байна. Ямар нэгэн байдлаар асгаралт үүсгэхгүй байх талаас нь сургалтууд болон ажлын байрны үзлэгээр тогтмол анхааруулж байна. Томоохон хэмжээний 3 удаагийн асгаралтын мэдээний хуудсыг тайланд хавсаргав.

Зураг 10. Байгаль орчны ажлын байрны үзлэгээр засварын талбайд асгаралт үүссэн байдлын өмнөх ба дараах байдлаар харьцуулсан байдал

4.7 ШТМ шингээгч, цэвэрлэх материалын хангамж

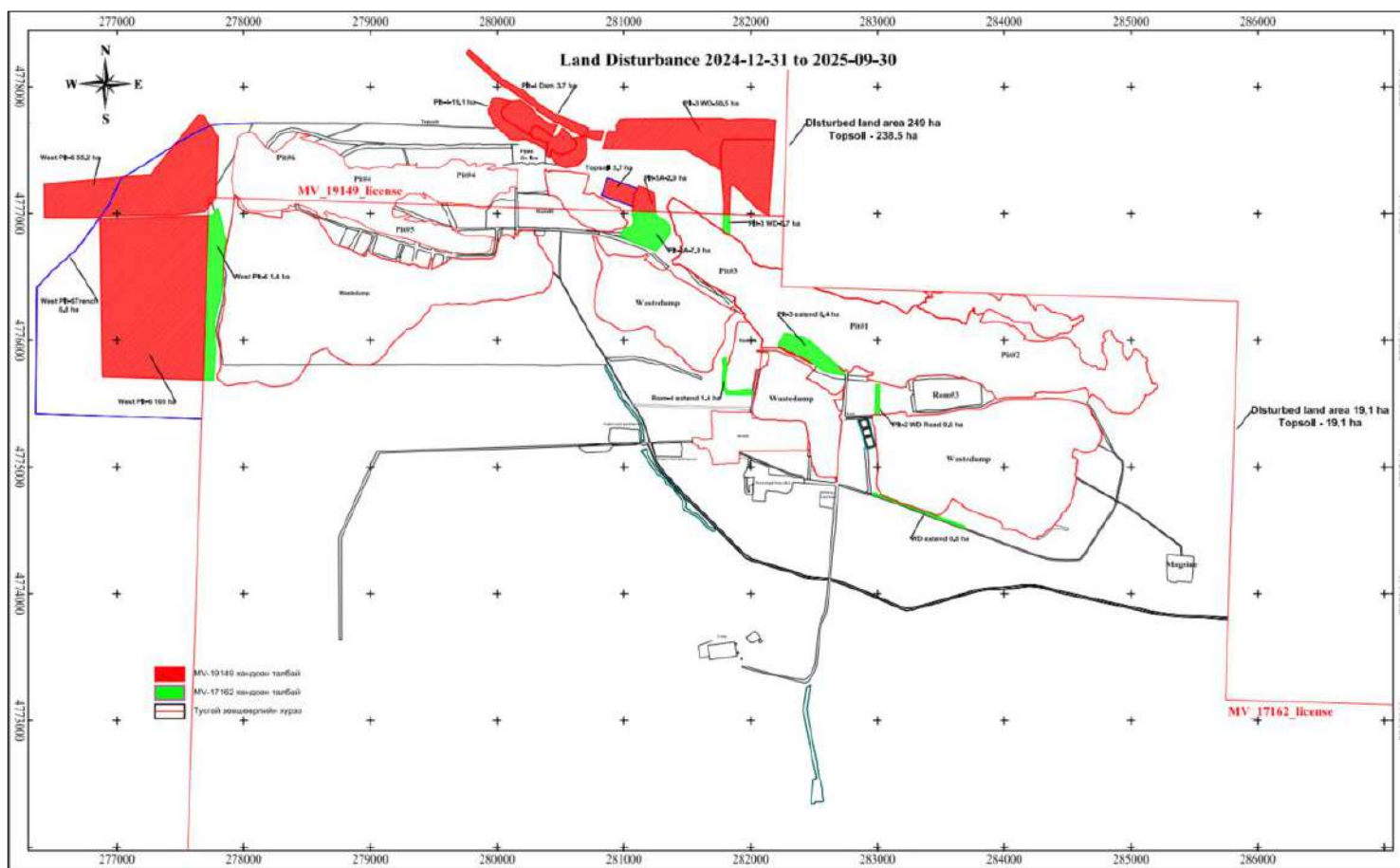
Хар сэрвэгэн төслийн талбай дээр ямар нэгэн засварын талбай дэд бүтцийн барилга байгууламж байхгүй ШТС, Засварын талбай нэг юм. Иймээс асгаралтын иж бүрдлийг Цагаан Өвөлжөө ХХК-тай хамтад бэлтгэсэн юм. Шатахуун түгээгүүрийн талбайд асгаралтад ашиглах тос масло шингээгч, цэвэрлэх материал “spill kit”-ын хангаж ажилаж байна. 2025 онд нийт 8 уут техникийн сода 10 уут модны үртэс мөн 2 ширхэг асгаралтын иж бүрдлийг худалдан авалт хийгдэж Засварын газар болон Шатахуун түгээгүүрийн асгаралтын эрсдэл өндөр 2 байршилд байршуулж ажилсан. Ихэнх засварын ажлууд шопын байранд хийгддэг учир гадна талбайн асгаралд харьцангуй бага байдаг .

Зураг 11. Шатахуун түгээгүүр болон засварын газар асгаралтын иж бүрдлийг байршуулсан байдал

4.8 Уурхайн ашиглалт, дэд бүтцийн хэмжээнд эдэлбэрт орж байгаа газрын хэмжээг тодорхойлох, газар хөндөх зөвшөөрлийг бөглөж бүртгэл хөтлөх

Хөндөгдсөн талбайн бүртгэлийг хөтлөх ажлуудыг өмнөх жилүүдийн адилаар үргэлжлүүлэн бүртгэж жилийн эцсийн тайлангуудад тайлагнаж байна. 2025 онд нийт 73,72 га талбайг 10 удаагийн газар хөндөх зөвшөөрлийн маягт бөглөж газар хөндөж ашигласан байна. Нийт хөндөгдсөн талбайн ихэнх хэсэг нь хөрсний овоолго үүсгэсэн байгаа юм. Газар хөндөх зөвшөөрлийн тухай бүрд маркшейдертай хамт бөглөж явж байна.

Зураг 12. Дээрх зурагт тод улаан өнгөөр будсан хэсэг нь 2025 онд шинээр хөндөгдсөн газрын мэдээллийг харуулав. Нийт 73,72 га.

4.9 Уурхайн тэлэлтийн явцад маршрутыг нарийн төлөвлөж, уурхайн тэлэлт хүртэл уурхайн олборлолт эхлэхээс өмнө шинээр технологийн зам тавих

2025 оны шинээр технологийн зам ямар нэгэн байдлаар тавиагүй болно. Уурхай олборлолт энэ онд Пит-2 болон Пит-3-ийн тэлэлт дээр голлон хийгдсэн. Өнгөрсөн оныг бодвол уурхайн үйл ажиллагаа харьцангуй бага хүчин чадалтайгаар ажилласан байгаа. Энэ нь дэлхийн зах дээр нүүрсний үнийн огцом уналттай шууд холбоотой юм. Энэ уурхайн үйл ажиллагааг өргөтгөхөд тодорхой хэмжээгээр нөлөөлж байна гэж ойлгож болно.

4.10 Өмнөх жилүүдэд тарьсан модны усалгааг тогтмол гүйцэтгэх

Сөрөг нөлөөллийг бууруулах ажлын хүрээнд Хар сэрвэгэн болон БНУ уурхай нь хамт учир уурхайн орчимд тарьсан модны арчилгаа усалгааг тогтсон хуваарь гаргаж услах ажлыг үргэлжлүүлэн хийсээр байна. Модны усалгааг дулааны улиралд дараах хуваарийн дагуу тогтмол буюу кемпийн модыг 3 хоногтоо нэг удаа, уурхайн үүдний хэсэгт тарьсан модыг 2 хоногт 1 удаа, биологийн нөхөн сэргээлтийн талбай болон модыг өдөр бүр хуваарийн дагуу 4-10 сарын хооронд хийлээ. 2022, 2023, 2024 онд уурхай орчимд тарьсан 1000 гаруй сухай, хайлаас модны ургалт 95%-тай, өндөр 1 метрээс 2 метрт хүртэл өссөн юм. 2022 онд хийсэн 3,6 га биологийн нөхөн сэргээлтийн усалгаа арчилгааг 4 дахь жилдээ хийж ажиллаа. Биологийн нөхөн сэргээлтийн талбайд ургасан ургамлын зүйлийн бүрдэл нэмэгдэж хөмүүл, таана зэрэг ургамлууд олноороо ургасан байгаа юм. Тиймээс энэ жилээс биологийн нөхөн сэргээлтийн талбайг өөрөөрөө байгалаараа ургах нөхцөлийг бүрдүүлэх үүднээс усалгааг багасгасан. Кемп болон уурхайн орчимд энэ онд 500 хайлаас шинээр тарьсан мод болон өмнөх жилүүдэд тарьсан мод зэргийг тогтмол усалснаас ургалтад сайнаар нөлөөлсөн. 2025 оны хувьд хур бороо элбэг байсан нь модны өсөлтөд маш сайн нөлөө үзүүлээ. 2025 оны 09 дүгээр сарын байдлаар БНУ уурхайн шүүрлийн уснаас 14360 м³ усыг ногоон байгууламжийн усалгаанд зарцуулсан байна. Усалгааг 04 дүгээр сарын эхнээс эхэлж хийсэн бөгөөд ногоон байгууламжийн усалгаанд намираа болон дуслын усалгааны аргыг хэрэглэснээс ус зарцуулалт өмнөх жилүүдээс буурсан үзүүлэлт харагдаж байна.

Зураг 13. Биологийн нөхөн сэргээлт энэ онд усалгаа хийгдээгүй 4 дэх жилдээ байгалын аясаар ургасан байдал

Зураг 14. Өмнөх жилүүдэд тарьсан ногоон байгууламжийн ургалтын байдал

4.11 Биотехникийн арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх

Жил бүр цаг үеийн байдлаас шалтгаалан болзошгүй аюул, эрсдэлээс зэрлэг амьтадаа хамгаалах, хорогдол гаргахгүй байх зорилгоор нэн ховор, ховор амьтад нутагладаг өвөлжилт, хаваржилт хүндэрсэн газруудад өвс, тэжээл тавьж биотехникийн арга хэмжээ авч ажилладаг. 2024, 2025 оны хувьд байгаль цаг уурын хувьд харьцангуй өнтэй жилүүд болж байна. Тиймээс говь нутагт өвөлжилт болон хаваржилтын хувьд харьцангуй сайхан жил болж өнгөрсөн юм. 2025 оны 01 дүгээр сард биотехникийн арга хэмжээнд Ноён сумын Байгаль хамгаалагч болон Идэвхитэн байгаль хамгаалагч нар, компанийн байгаль орчны мэргэжилтэн, ажилчид хамтран Ноён сумын Ганзагад багийн Уужим, Жигдэн, Бөөн тоорой буюу урд говийн чиглэлд Хар сүүлт амьтадын байрлаж нутагладаг 5 цэгт 50 боодол өвсийг байршуусан Биотехникийн арга хэмжээг авч хэрэгжүүллээ. Мөн 1 дүгээр сард уурхайн ойроцоо Сайран багийн Хөтөл амгаланд 2 байрлалд мөс тавих ажлыг зохион байгуулсан ч зурган мэдээлэл байхгүй байгаа учир товчхон дурдаад өнгөрлөө. Цаашид биотехникийн арга хэмжээг төлөвлөгөөний дагуу шат дараатай арга хэмжээ авч хэрэгжүүлж ажилласаар байх юм.

Зураг 15. Ноён сумын өвсний фондоос өвс авч байршуулж буй байдал

5. НӨХӨН СЭРГЭЭЛТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ БИЕЛЭЛТ

Хүснэгт 7. Нөхөн сэргээлтийн төлөвлөгөөний биелэлтийн хураангуй

№	Нөхөн сэргээлтийн төрөл	Нөхөн сэргээсэн арга хэмжээ	Хэмжих нэгж	Тоо хэмжээ	Биелэлт
1	Шимт хөрс хуулах	Үржил шимт хөрс хуулалт хадгалалт	га	70 га	2025 оны 09-р сарын 30-ны байдлаар эвдрэлд орсон нийт 73,72 га талбайгаас 110,580 м3 үржил шимт хөрс хуулах, хадгалах ажил хийгдсэн. Шимт хөрсийг нийт 2 талбайд хадгалаж байна. Шимт хөрсний овоолго дээр хадгалалт хийж MNS стандартыг баримтлан ажиллаж байна. Дэлгэрэнгүйг тайлангийн 5.1 Үржил шимт хөрс хуулалт, хадгалалт дэд бүлэгт оруулав.
2.	Хайгууын тайлай	Хайгуулын цооногийн нөхөн сэргээлт	га	Хайгуулын ажлын гүйцэтгэлээр	2025 оны хувьд ашиглалтын үеийн хайгуул ажлыг гүйцэтгэхдээ хийн цохилтот /ARC/ өрөмөөр өрөмдлөгийн ажлыг гүйцэтгэсэн юм. 2025 оны 9 сар хүртэлх хугацаанд хайгуулын нийт 250 орчим цооног өрөмдөн техникийн нөхөн сэргээлтийн ажлыг хийв. 5.3 дэд бүлэгт зурган мэдээллийг оруулав.

5.1 Үржил шимт хөрс хуулалт хадгалалт

2025 оны уулын ажлын төлөвлөгөөнд нийт 70 га талбай уурхайн үйл ажиллагаанд өртөхөөр тусгагдсан. 2025 онд 09 дүгээр сарын 30-ний байдлаар нийт 73,72 га талбай уурхайн олборлолт тэлэлтэд өртөж 110 мян.м3 шимт хөрсийг хуулан хадгалаад байна. Уулын ажлын өртсөн талбай, дэд бүтэц ба инженерийн ажлуудын хүрээнд хөндсөн бүх талбайн орсон билээ. 2025 онд хуулсан шимт хөрснийг Шимт хөрсний овоолго – 1, болон Пит-4-ийн хаягдлын овоолгын хажууд шимт хөрсний овоолго үүсгэн хадгалаад байна.

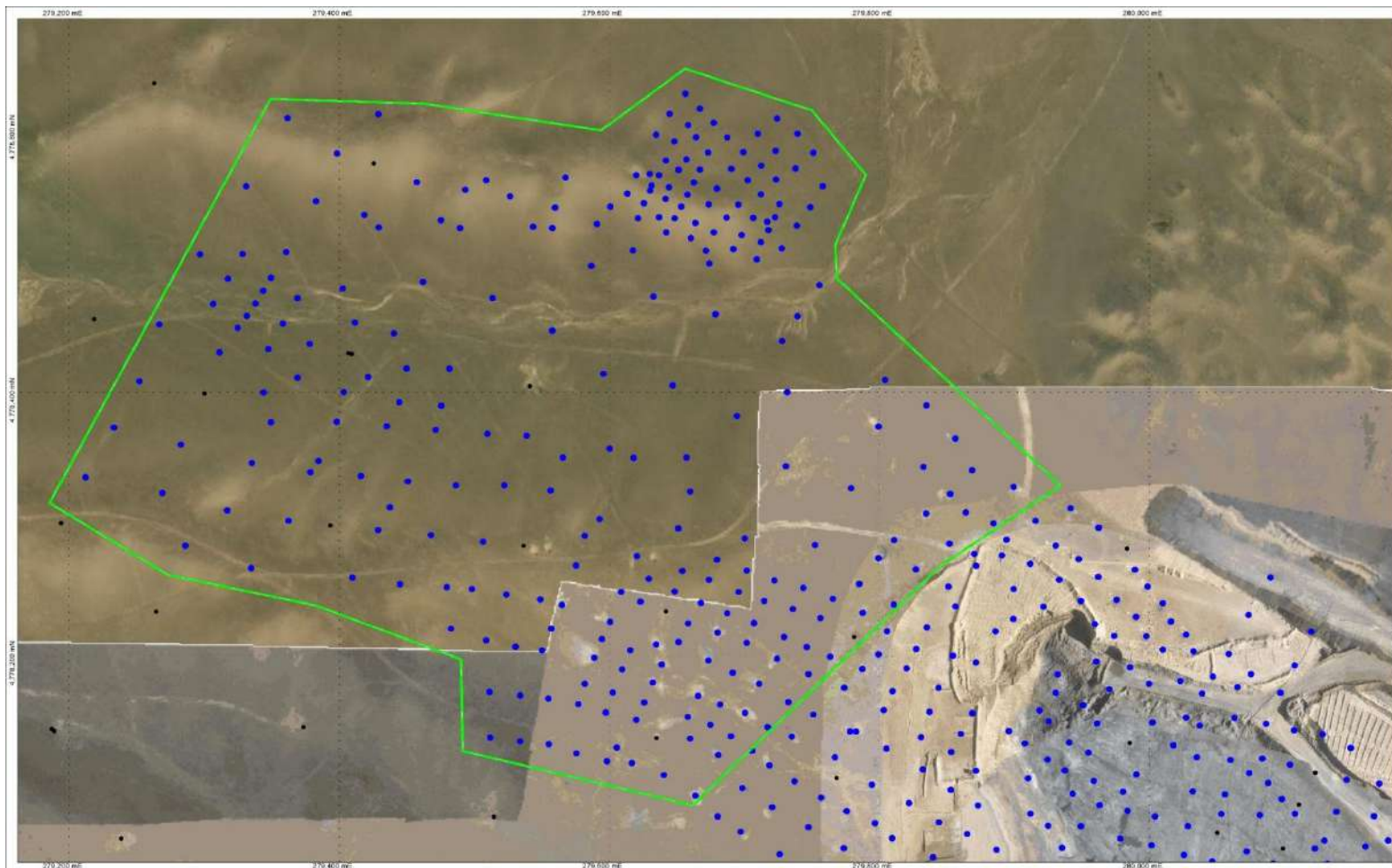
Зураг 16. . Шимт хөрсийг хуулан хадгалсан байдал /2025 онд хөрсний овоолгийн тэлэлтээс гарсан шимт хөрсийг шимт хөрсний овоолгуудад хуулан байршуулсан байдал/

Зураг 17. Хаягдлын овоолгийн тэлэлт болон шимт хөрс хуулалт, хадаглалтыг бүхэлдээ харагдаж буй байдал

5.2 Хайгуулын цооногийн нөхөн сэргээлт

2025 оны хувьд ашиглалтын үеийн хайгуул ажлыг гүйцэтгэхдээ хийн цохилтот /ARC/ өрөмөөр өрөмдлөгийн ажлыг хийсэн юм. 2025 оны хугацаанд хайгуулын нийт 250 орчим цооног 30 метр гүнтэйгээр өрөмдсөн байна. Энэ цооногууд нь Хар Сэрвэгэн уурхайн талбайд орж байгаа юм. Энэ онд харин хайгуулын ажлыг гүйцэтгэхдээ ямар нэгэн байдлаар ус ашиглаагүй юм.

Зураг 18. Ашиглалтын талбайн гадна талд хайгуулын цооног өрөмдсөн байдлыг харуулсан мэдээлэл

Зураг 19. Хайгуулын цооногуудыг техникийн нөхөн сэргээлт хийсний дараа гараар нарийвчлан тэгшилэх ажлыг гүйцэтгэж байна

6. БИОЛОГИЙН ОЛОН ЯНЗ БАЙДЛЫГ ДҮЙЦҮҮЛЭН ХАМГААЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тухай хуулийн 3-р зүйлийн 3.1.11-д "биологийн олон янз байдлыг дүйцүүлэн хамгаалах" гэж төслийн үйл ажиллагаанд өртөгдөн унаган төрх, хэв шинж, амьдрах орчноо алдсан биологийн олон янз байдлыг өөр газарт нөхөн хамгаалах, түүний ойролцоох газрын судалгааг хийх арга хэмжээг хэлнэ гэж тодорхойлсон байдаг. MV-0191498 тоот тусгай зөвшөөрлийн талбайн орчимд биологийн олон янз байдлын судалгаа шинжилгээг 2018 онд мэргэжлийн байгууллага болох “Нээлхийн мандал” ХХК-аар гүйцэтгүүлсэн. 2022 онд Дүйцүүлэн хамгаалах арга хэмжээний хөтөлбөрийг шинээр дахин мэргэжлийн байгууллага болох “Их монголын байгаль” ХХК хийлгэж 2025 онд тухайн төлөвлөгөөний хүрээнд 3 дах жилийн судалгааны ажлыг үргэжлүүлэн хийж хэрэгжүүлсэн. “Их монголын байгаль” ХХК-ийн боловсруулсан Биологийн олон байдлыг дүйцүүлэн хамгаалах ажлын төлөвлөгөө нь Баруун Ноён Уул, Хар сэрвэгэн уурхайн хувьд нөлөөлөл ижилхэн гэж үзээд төлөвлөгөөг адилтган үзсэн байгаа юм.

Хүснэгт 8. Биологийн олон янз байдлыг дүйцүүлэн хамгаалах арга хэмжээний төлөвлөгөө биелэлтийн хураангуй

№	Хэргэжүүлэх арга хэмжээ	Арга хэмжээний цар хүрээ	Тоо хэмжээ	Хамтран хэрэгжүүлэгч	Биелэлт
1	Бэлчээрийн менежмент зохион байгуулж байгаа талбайг хамгаалахын тулд / машины зам, эвдрэл, бохирдол/ “Энэ талбайд бэлчээрийн менежментийн арга хэмжээ явуулж байна” гэсэн утгатай пайз сэргээх дахин хийх.	Ноёны нуруу	4	Төсөл хариуцагч	Бэлчээрийн менежментийн цэгт “Энэ талбайд бэлчээрийн менежментийн арга хэмжээ явуулж байна” гэсэн утгатай өмнөх онд хийсэн самбарыг сэргээж алга болсон самбаруудыг дахин хийж байршуулав. Дэлгэрэнгүй мэдээллийг 6.1 дэд бүлэгт оруулав.
2	Ургамалжлын судалгааны мониторингийн цэгийг сэргээх	Ноёны нуруу	4	Төсөл хариуцагч	Биологийн олон янз байдлыг дүйцүүлэх хамгаалах ажлын хүрээнд Ноёны нуруу дагуу бэлчээрийн төлөв байдлыг судлах зорилгоор урт хугацааны мониторингийн 6 цэг байгуулж ажилласан. Тус цэгүүдийг сэргээн 3 дах жилийн судалгааг

					үргэлжлүүлэн хийв. Дэлгэрэнгүй зурган мэдээллийг 6.2-т дэд бүлгээс харна уу.
3	Бэлчээрийн мониторинг цэг бүрд 5,6,7,8,9,10-р саруудад дараах үзүүлэлтүүдээр судалгаа хийх -Зүйлийн бүрдлийн өөрчлөлт -Бэлчээрийн ургамалжлын бүрхцийн өөрчлөлт -Бэлчээрийн ургацын өөрчлөлт	Ноёны нуруу	6	Төсөл хариуцагч	2023 онд Биологийн олон янз байдлыг дүйцүүлэх хамгаалах ажлын хүрээнд Ноёны нуруу дагуу бэлчээрийн төлөв байдлыг судлах зорилгоор урт хугацааны мониторингийн 6 цэг байгуулсан. Тухайн цэгүүдэд 2025 онд 5, 6, 7, 8, 9, 10 саруудад ургамлын зүйлийн бүрдлийн шинж чанарын судалгааг үргэлжлүүлэн хийж ажиллалаа. Зүйлийн бүрдэл, ургамлын бичиглэлийн талаар дэлгэрэнгүй мэдээллийг 6.3-дэд бүлэгт оруулав.
4	Хөдөлгөөн мэдрэгч бүхий камераар амьтаны мониторинг судалгааг хийх	Ноёны нуруу	Тогтсон цэгүүдэд	Төсөл хариуцагч	Дүйцүүлэн хамгаалах арга хэмжээний хөтөлбөрийн хүрээнд 5 жилийн хугацаанд нийт 20 цэг дээр хөдөлгөөн мэдрэгч бүхий камераар амьтны мониторинг судалгааг хийх ажлыг тусгасан. 2023, 2024 онд 14 байршилд тодорхой хугацаанд байршуулж ажилласан юм. Энэ онд 2025 онд 6 байршилд шинээр хийж нийт 20 байршил дээр амьтны мониторинг судалгааг хийсэн юм. Энэ тухай мэдээллийг 6.4 дэд бүлэгт дэлгэрэнгүй оруулав.
5	Биологийн олон янз байдлын судалгааны талаар малчидад мэдээлэл өгөх	Ноёны нуруу дагуух малчин айлуудаар	Мониторингийн цэг ойролцоох малчин айлууд	Төсөл хариуцагч	Ноёны нуруу дагуух бэлчээрийн ургамлын судалгааны 6 цэгийн ойролцоох 15 өрхөөр орж мэдээлэл өгч ажиллаа. Дэлгэрэнгүй байдлаар 6.5 Биологийн олон янз байдлын судалгааны талаар малчидад мэдээлэл өгөх хэсгээс харна уу.
6	Хүрээлэн буй орчны эсрэг гэмт хэрэгтэй тэмцэхэд дэмжлэг үзүүлэх	Тодорхой газруудад	Тодорхойгүй	Аймгийн БО-ны газар	Хүрээлэн буй орчин хулгай антай тэмцэхэд шаардлагатай тусламж болон Байгаль хамгаалагчид 150 литр шатахууныг дэмжлэг үзүүлж ажиллав. Байгаль хамгаалагч Ноён сумын урд говиор явж хулгай ан хийхгүй байх талаар мэдээлэл өгөхөд ажиллахад дэмжлэг болсон.

6.1 Энэ талбайд бэлчээрийн менежментийн арга хэмжээ явуулж гэсэн утга бүхий пайзыг сэргээн засварлах

Бэлчээрийн менежментийн цэгт “энд бэлчээрийн төлөв байдлын судалгааны цэг” гэсэн утгатай өмнөх онд хийсэн самбар алга болсон тул 2 цэг дээр самбаруудыг дахин хийж байршуулав. Тухайн самбарыг байршуулснаар аль болох судалгааны цэг дайруулан малаа бэлчээхгүй байх талаар малчидад биологийн олон янз байдлын судалгааны танилцууллага мэдээлэл өгөхдөө давхар хэлж ойлгуулсан юм. /2023 онд хийсэн салбаруудын будгийг сэргээх, шинээр самбар байршуулах ажлыг хийв./

Зураг 20. Судалгааны цэгүүдийн ойролцоо 100 метрт самбаруудыг байршуулав.

6.2 Ургамалжлын судалгааны мониторингийн цэгийг сэргээх

Биологийн олон янз байдлыг дүйцүүлэх хамгаалах ажлын хүрээнд Ноёны нуруу дагуу бэлчээрийн төлөв байдлыг 5 жилийн хугацаанд судлах зорилгоор урт хугацааны мониторингийн 6 цэгийг 2023 онд байгуулж ажилласан. Тус цэгүүдийг сэргээн 3 дах жилийн судалгааг үргэлжлүүлэн хийлээ. /судалгааны цэгүүдийг дахин хаягжуулах, чулууг будах, хүрээг сэргээх зэрэг ажлуудыг хийсэн./

Зураг 21. Бэлчээрийн төлөв байдлын судалгааны цэгүүдийн байршил

Зураг 22. Бэлчээрийн төлөв байдлын судалгааны цэгүүдийг сэргээн засварлаж, судалгаа хийж буй байдал /6-р сард/

6.3 Бэлчээрийн төлөв байдлын мониторинг судалгаа

Биологийн олон янз байдлыг дүйцүүлэх хамгаалах ажлын хүрээнд Ноёны нуруу дагуу бэлчээрийн төлөв байдлыг судлах зорилгоор урт хугацааны мониторингийн 6 цэгийг 2023 онд байгуулж тухайн цэгүүдэд 3 дахь жилдээ буюу 2025 оны 5, 6, 7,8,9,10 саруудад ургамлын зүйлийн бүрдлийн шинж чанарын судалгааг үргэжлүүлэн хийж ажиллалаа. Энэ зун, намрын хувьд хур тунадас элбэгтэй байсан нь ургамлын зүйлийн бүрдэл, ургамлын ургалт өмнөх оноос илүү нэмэгдсэн юм. Судалгааны цэгүүдээр тэсэг, хазаар өвс, таана, хөмүүл, сахилдаг, усан хамхуул, бортууз, бор бударгана, дэрс, харгана, баглуур, буйлс зэрэг ургамлууд зонхилон ургасан. Судалгааны цэгүүдийн 60-80 дээш хувь нь ургамлын бүрхэцтэй байгаа нь судалгааны үзүүлэлтээс тодорхойлогдож байгаа юм. Судалгааны цэгүүдийн өмнөх жилүүдтэй харьцуулахад голлож ургадаг ургамлын зүйлийн бүрдлийн тоо нэмэгдээгүй ба шигүү өтгөн болсон байсан юм. Энэ жил дараалан өнтэй байсныг илгэж байна. Дараах график хүснэгтээс дэлгэрэнгүй мэдээллийг харна уу.

Хүснэгт 9. Судалгааны цэгүүдийн ерөнхий мэдээлэл /Өмнөх онтой харьцуулахад ерөнхий мэдээлэл ойролцоо байна./

№	Судалгааны цэг	Ургамлын судалгааны газрын байршил /Координат/	Судалгааны хугацаа	Бэлчээрийн төлөв байдлын судалгааны цэгүүдийн гол зонхилох ургамал
1	Судалгааны цэг-1	N=43° 10' 7.09" E=102° 17' 33.57"	5, 6, 7, 8, 9, 10 сар	Тэсэг, хазаар, таана, хөмүүл, сахилдаг, усан хамхуул, бортууз, бор бударгана
2	Судалгааны цэг-2	N=43° 8' 06.73" E=102° 20' 12.73"	5, 6, 7, 8, 9, 10 сар	Таана, хөмүүл, бударгана, бортууз, усан хамхуул
3	Судалгааны цэг-3	N=43° 6' 34.02" E=102° 9' 13.70"	5, 6, 7, 8, 9, 10 сар	Тэсэг, хазаар, таана, хөмүүл, сахилдаг, усан хамхуул, бортууз, бор бударгана
4	Судалгааны цэг-4	N=43° 1' 41.88" E=102° 33' 13.70"	5, 6, 7, 8, 9, 10 сар	Хамхуулнууд, бударгана, харгана, монгол өвс, шарилж, таана, хөмүүл
5	Судалгааны цэг-5	N=43° 10' 33.78" E=102° 02' 38.35"	5, 6, 7, 8, 9, 10 сар	Усан хамхуул, бударгана, харгана, монгол өвс, таана
6	Судалгааны цэг-6	N=43° 12' 32.75"	5, 6, 7, 8, 9, 10 сар	Таана, монгол өвс, хөмүүл, хазаар өвс, тэсэг

Ургамлын мониторинг судалгаанд даргаах аргуудыг хэрэглэлээ.

- ✚ Ургамлын зүйлийн бүрэлдэхүүн өөрчлөлт тодорхойлох
- ✚ Ургамлын бүрхцийн өөрчлөлт /Халцгай, хад чулууны бүрхэц/
- ✚ Ургацын өндрийн өөрчлөлт /ургалт/ сар бүрээр тодорхойлох

Хүснэгт 10. Судалгааны цэг – 1 бэлчээрийн төлөв байдлын сар бүрийн судалгааны үр дүн

Бэлчээрийн хэв шинж Судалгааны цэг-1	Үзүүлэлт								
	Ургамлын бүрхэц %	Зүйлийн бүрэлдэхүүний тоо		Ургамлын талхагдлын бүрхэц %	Халцгай газрын хэмжээ %	Хад чулууны хэмжээ %	Хагдны хэмжээ %	Ургац өндөр см	
	1м ² талбайд	1м ² талбайд	10м ² талбайд					ургамал бага	ургамал өдөр
5 дугаар сар	45	3	5	40	40	20	0	4	24
6 дугаар сар	45	3	4	40	40	20	0	4	26
7 дугаар сар	45	3	5	50	50	20	0	6	26
8 дугаар сар	50	5	6	55	35	10	0	10	27
9 дугаар сар	80	5	6	80	10	10	0	10	32
Дундаж	53	3.8	5.2	53	35	16	0	6.8	27

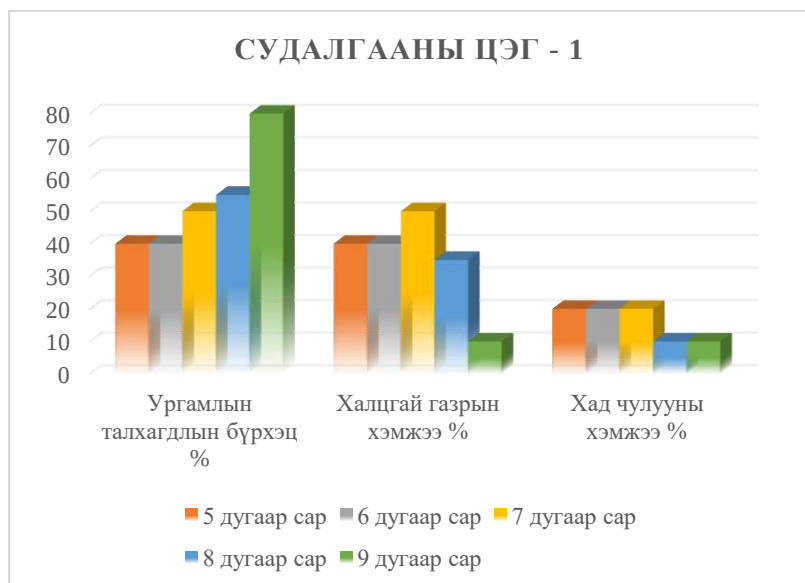

График 5. Судалгааны цэг – 1 ургамлын тархацын мэдээлэл /10м²/

Зураг 23. Судалгааны цэг-1 дээр ажиллаж буй нь /5-9-р сар/

Хүснэгт 11. Судалгааны цэг – 2 бэлчээрийн төлөв байдлын сар бүрийн судалгааны үр дүн

Бэлчээрийн хэв шинж Судалгааны цэг-2	Үзүүлэлт								
	Ургамлын бүрхэц %	Зүйлийн бүрэлдэхүүний тоо		Ургамлын талхагдлын бүрхэц %	Халцгай газрын хэмжээ %	Хад чулууны хэмжээ %	Хагдны хэмжээ %	Ургамлын өндөр /см/	
	1м ² талбайд	1м ² талбайд	10м ² талбайд					ургамал бага	ургамал өдөр
5 дугаар сар	45	2	4	50	30	20	0	8	22
6 дугаар сар	40	3	4	40	40	20	0	6	20
7 дугаар сар	30	3	5	60	30	10	0	10	23
8 дугаар сар	40	5	7	65	25	10	0	12	23
9 дугаар сар	50	6	7	80	10	10	0	7	22
Дундаж	41	3.8	5.4	59	27	14	0	8.6	22

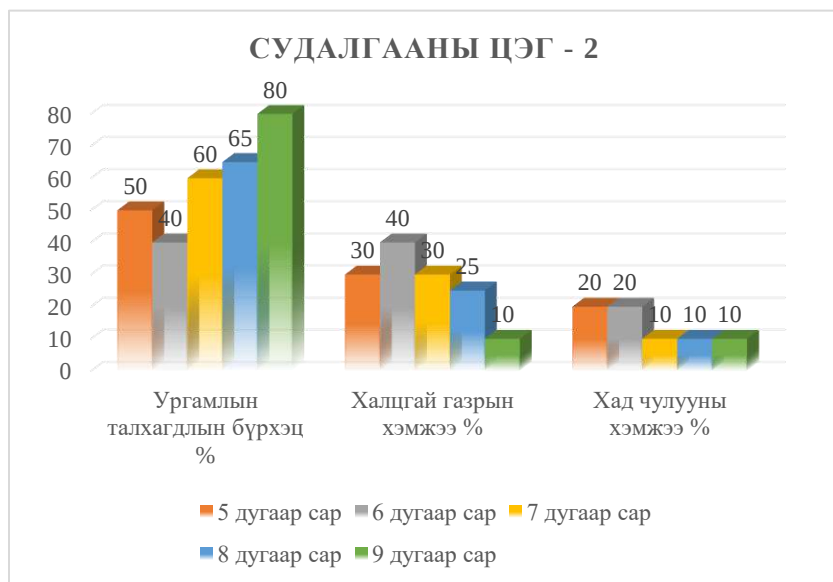

График 6. . Судалгааны цэг – 2 ургамлын тархацын мэдээлэл /10м²/

Зураг 24. Судалгааны цэг-2 дээр ажиллаж буй нь /5-9-р сар/

Хүснэгт 12. Судалгааны цэг – 2 бэлчээрийн төлөв байдлын сар бүрийн судалгааны үр дүн

Бэлчээрийн хэв шинж Судалгааны цэг-3	Үзүүлэлт								
	Ургамлын бүрхэц % 1м ² талбайд	Зүйлийн бүрэлдэхүүний тоо		Ургамлын талхагдлын бүрхэц %	Халцгай газрын хэмжээ %	Хад чулууны хэмжээ %	Хагдны хэмжээ %	Ургамлын өндөр /см/	
		1м ² талбайд	10м ² талбайд					ургамал бага	ургамал өдөр
5 дугаар сар	55	3	5	60	30	10	0	3	10
6 дугаар сар	60	4	5	60	30	10	0	5	18
7 дугаар сар	50	4	5	50	40	10	0	10	30
8 дугаар сар	70	6	7	60	30	10	0	10	30
9 дугаар сар	40	6	8	70	20	10	0	10	22
Дундаж	55	4.6	6	60	30	10	0	7.6	22

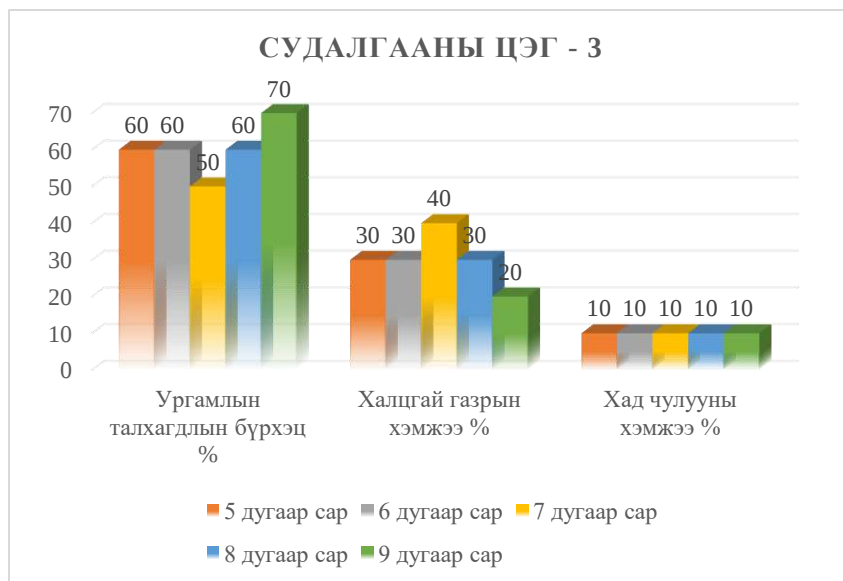

График 7. Судалгааны цэг – 3 ургамлын тархацын мэдээлэл /10м²/

Зураг 25. Судалгааны цэг-3 дээр ажиллаж буй нь /5-9-р сар/

Хүснэгт 13. Судалгааны цэг – 4 бэлчээрийн төлөв байдлын сар бүрийн судалгааны үр дүн

Бэлчээрийн хэв шинж Судалгааны цэг-4	Үзүүлэлт								
	Ургамлын бүрхэц % 1м ² талбайд	Зүйлийн бүрэлдэхүүний тоо 1м ² талбайд 10м ² талбайд		Ургамлын талхагдлын бүрхэц %	Халцгай газрын хэмжээ %	Хад чулууны хэмжээ %	Хагдны хэмжээ %	Ургамлын өндөр /см/ ургамал бага ургамал өдөр	
5 дугаар сар	60	3	6	70	20	10	0	18	27
6 дугаар сар	60	5	7	70	20	10	0	10	26
7 дугаар сар	40	4	6	45	45	10	0	8	32
8 дугаар сар	70	5	6	50	40	0	10	12	32
9 дугаар сар	80	5	7	70	30	0	0	12	70
Дундаж	62	4.4	6.4	61	31	6	2	12	37.4

График 8. Судалгааны цэг – 4 ургамлын тархацын мэдээлэл /10м²/

Зураг 26. Судалгааны цэг-4 дээр ажиллаж буй нь /5-9-р сар/

Хүснэгт 14. Судалгааны цэг – 5 бэлчээрийн төлөв байдлын сар бүрийн судалгааны үр дүн

Бэлчээрийн хэв шинж Судалгааны цэг-5	Үзүүлэлт							
	Ургамлын бүрхэц %	Зүйлийн бүрэлдэхүүний тоо		Ургамлын талхагдлын бүрхэц %	Халцгай газрын хэмжээ %	Хад чулууны хэмжээ %	Хагдны хэмжээ %	Ургамлын өндөр /см/
	1м ² талбайд	1м ² талбайд	10м ² талбайд					ургамал бага ургамал өдөр
5 дугаар сар	70	4	7	70	25	5	0	10 29
6 дугаар сар	70	5	8	70	20	10	0	12 30
7 дугаар сар	70	5	9	70	25	5	0	12 30
8 дугаар сар	70	4	6	70	10	10	10	25 36
9 дүгээр сар	80	6	9	80	15	5	0	16 33
Дундаж	72	4.8	7.8	67	24	7	2	15 31.6

График 9. Судалгааны цэг – 5 ургамлын тархацын мэдээлэл /10м²/

Зураг 27. Судалгааны цэг-5 дээр ажиллаж буй нь /5-9-р сар/

Хүснэгт 15. Судалгааны цэг – 6 бэлчээрийн төлөв байдлын сар бүрийн судалгааны үр дүн

Бэлчээрийн хэв шинж Судалгааны цэг-6	Үзүүлэлт							
	Ургамлын бүрхэц %	Зүйлийн бүрэлдэхүүний тоо		Ургамлын талхагдлын бүрхэц %	Халцгай газрын хэмжээ %	Хад чулууны хэмжээ %	Хагдны хэмжээ %	Ургамлын өндөр /см/
	1м ² талбайд	1м ² талбайд	10м ² талбайд					ургамал бага ургамал өдөр
5 дугаар сар	80	4	6	80	20	0	0	15 27
6 дугаар сар	70	6	9	80	20	0	0	13 28
7 дугаар сар	70	7	10	80	20	0	0	23 32
8 дугаар сар	80	7	9	80	20	0	0	20 30
9 дүгээр сар	70	6	7	90	10	0	0	22 32
Дундаж	74	6	8.2	82	18	0	0	18.6 29.8

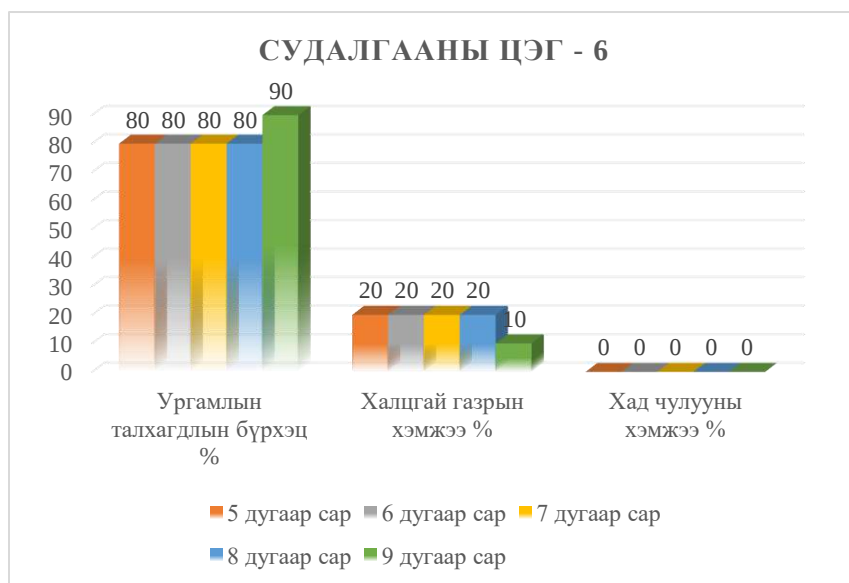

График 10. Судалгааны цэг – 6 ургамлын тархацын мэдээлэл /10м²/

Зураг 28. Судалгааны цэг-6 дээр ажиллаж буй нь /5-9-р сар/

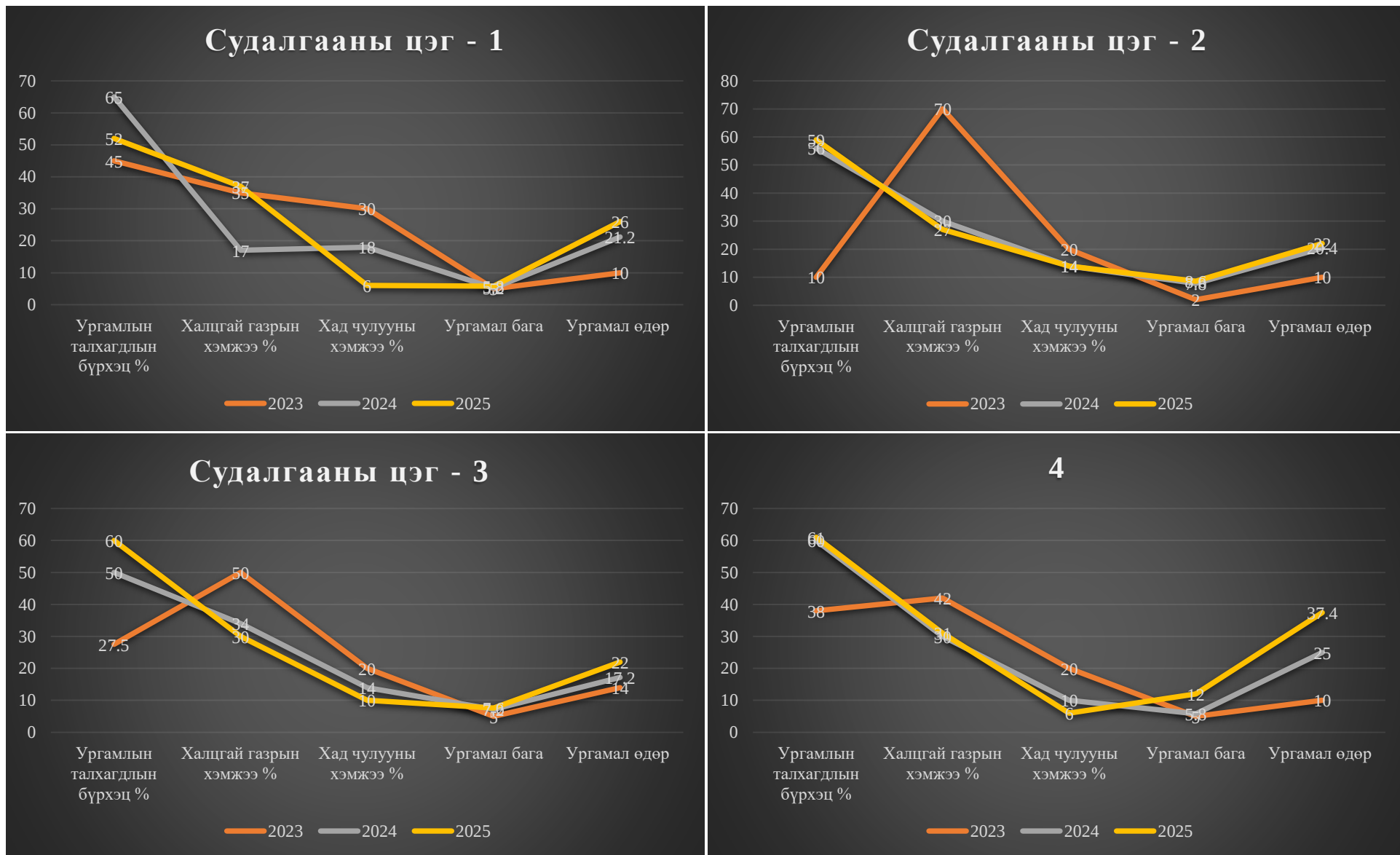

График 11. Судалгааны цэг 1, 2, 3, 4-р цэгүүдийн мэдээллийг 2023, 2024, 2025 оныг харьцуулсан байдал

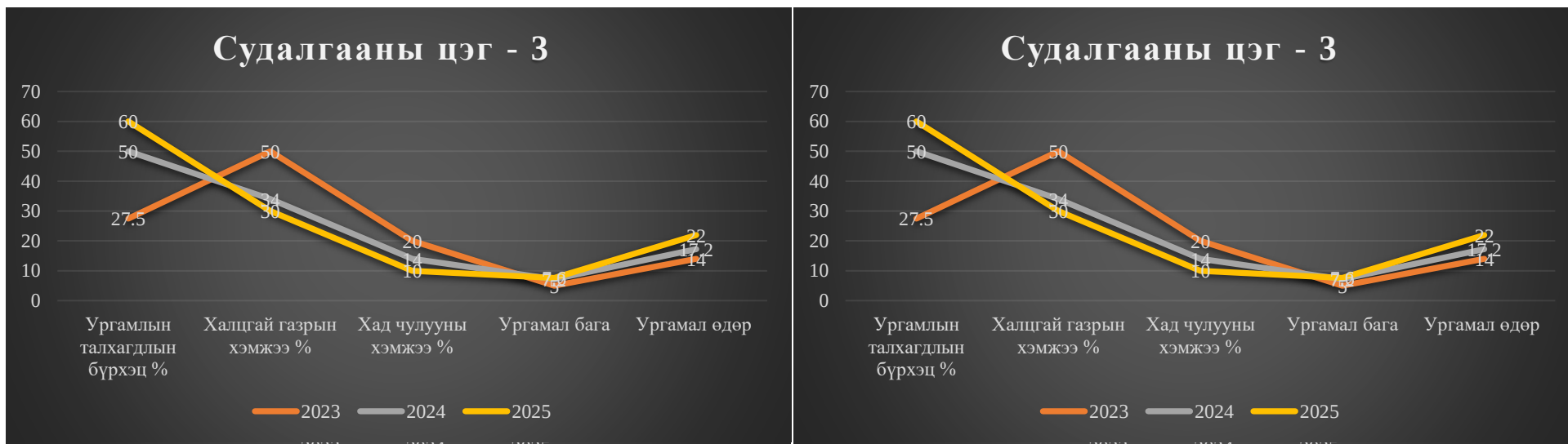

График 12. Судалгааны цэг 5, 6-р цэгүүдийн мэдээллийг 2023, 2024, 2025 оныг харьцуулсан байдал

6.4 Хөдөлгөөн мэдрэгч бүхий камераар амьтаны мониторинг судалгааг хийх

2022 онд “Их монголын байгаль” ХХК-аар хийлгэсэн Биологийн олон янз байдлыг дүйцүүлэн хамгаалах хөтөлбөрийн хүрээнд Ноёны нурууны дагуух тогтсон цэгүүдэд хөдөлгөөн мэдрэгч бүхий камераар амьтны мониторинг судалгааг хийхээр зааж өгсөн билээ. Дүйцүүлэн хамгаалах арга хэмжээний хөтөлбөрийн хүрээнд 5 жилийн хугацаанд нийт 20 цэг дээр хөдөлгөөн мэдрэгч бүхий камераар амьтны мониторинг судалгааг хийх ажлын 2023 онд 10 байршилд хийсэн бол 2024 онд хуучин 6 байршилд шинээр 4 байршил гээд нийт 14 байршилд хяналтын камераар амьтны мониторинг судалгааг хийсэн юм. Энэ онд 2025 онд 6 байршилд шинээр хийж нийт төлөвлөгөөний хүрээний 20 байршил дээр судалгааг 3 жилийн хугацаанд хийсэн юм. Дараа жилээс бид өнгөрсөн хугацаанд ажиглалтын камер суурьшуулж үр дүнтэй болсон цэгүүд дээр хяналтын камерыг байрших хугацааг уртасгаж, улирлын аль хэсэгтээ амьтад камерт илүү орж ирж байна, өдрийн аль цагт илүү их камерт амьтад орж байгаа зэрэг нарийвчлан судалгааг хийхээр төлөвлөж байна.

Судалгааны камерт энэ жил 6 байршилд амьтан туулай, үнэг, хар сүүлт зэрэг давхардсан тоогоор 8 амьтан бүртгэсэн байгаа юм. Зарим амьтад камерт ойрхон байснаас дүрс нь мэдэгдэхгүй мөн өвс хийсэх үед ч юм уу хөдөлгөөн их мэдэрч дарагдсан зургууд их байгаа юм.

Зураг 29. Амьтны судалгааны автомат камер суурьлуулсан газрын байршил

Хүснэгт 16. Хяналтын камерт бичигдсэн амьтадын мэдээлэл

№	Газрын нэр	Байршил координат	Хугацаа /хоног/	Хяналтын камерт орсон амьтадын тоо	Хяналтын камерт орсон амьтад
1	Ноёны нурууны ар хэсэг камер байршил - 1	N 43°2'51.98" E 102°26'26.23"	45	0	-
2	Ноёны нурууны ар хэсэг камер байршил - 2	N 43°2'24.78" E 101°57'30.06"	45	2	Үнэг
3	Ноёны нурууны өвөр хэсэг камер байршил - 1	N 43°9'29.51" E 101°59'31.43"	45	3	Хар сүүлт, үнэг
4	Ноёны нурууны өвөр хэсэг камер байршил - 2	N 43°2'51.98" E 102°26'26.23"	45	1	Туулай
5	Ноёны нурууны өвөр хэсэг камер байршил - 3	N 43°2'21.49" E 102°3'16.63"	45	1	Хар сүүлт
6	Шинэ усны өвөр хэсэг камер байршил - 1	N 43°2'52.20" E 102°26'46.87"	45	1	Хар сүүлт
Хяналтын камерт орсон нийт				8	

Зураг 30. Хөдөлгөөн мэдрэгч камерыг байршуулсан болон авч байх үеийн харуулсан байдал

Зураг 32. Хяналтын камер авахаар явж байх замд
таарсан аргаллын мөр

Зураг 31. Шинэ усны өвөр хэсэгт байршуулсан камерт орсон хар сүүлт

Зураг 33. Ноёны нуруунд байршуулсан хяналтын камерт орсон бусад амьтадын зурган мэдээлэл

6.5 Биологийн олон янз байдлын судалгааны талаар малчидад мэдээлэл өгөх

“Их монголын байгаль” ХХК-аар Биологийн олон янз байдлыг дүйцүүлэн хамгаалах ажлын хүрээнд Ноёны нуруу дагуу бэлчээрийн төлөв байдлыг 5 жилийн хугацаанд судлах зорилгоор урт хугацааны мониторингийн 6 цэгийг 2023 онд байгуулж ажилласан. Тухайн төлөвлөгөөний хүрээнд хийгдэж буй судалгааны цэгийг сүйтгэх, самбар алга болох судалгааны цэгийг дайруулан мал бэлчээх асуудлууд үүссэн тул энэ онд тухайн судалгааг малчидтай хамтарч хэрэгжүүлэх мөн ойролцоох малчидад биологийн олон янз байдлын судалгааг таниулах мэдлэг олгох үүднээс бэлчээрийн төлөв байдлын мониторингийн 6 цэгт ойролцоо нутаглаж буй 15 малчин өрхөөр байгаль орчны ажилтан явж мэдлэг мэдээллийг биечлэн өгсөн юм.

Зураг 34. Биологийн олон янз байдлын судалгааны талаар малчин өрхүүдээр орж мэдлэг олгох буй байдал

7. НҮҮЛГЭН ШИЛЖҮҮЛЭХ, НӨХӨН ОЛГОВОР ОЛГОХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ БИЕЛЭЛТ

“Энхтунх Орчлон” ХХК-ийн “Хар Сэрвэгэн” нүүрсний төслийн хүрээнд уурхайн нөлөөллийн бүсийг тогтоож, нөлөөлөлд өртөх айл өрхүүдийн судалгааг гаргасны үндсэн дээр айлуудыг нүүлгэн шилжүүлж, нөхөн олговрыг бүрэн олгосон. Иймээс 2025 онд энэ чиглэлийн ажил төлөвлөгдөөгүй болно.

/Уурхайн үйл ажиллагаанаас болж нийгэм эдийн засагт олон төрлийн нөлөөлөл үүсэж болзошгүй байсан тул нөлөөллийн бүсийн оршин суугчдын эрх ашгийг бодож нөхөн олговрыг бүрэн олгож дууссан./

8. ТҮҮХ, СОЁЛЫН ӨВИЙГ ХАМГААЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ БИЕЛЭЛТ

Уурхайн тусгай зөвшөөрөл бүхий талбайд 2012-2013 онуудад археологи палеонтологийн хайгуул судалгааны ажлыг эрдэм шинжилгээний байгууллагуудаар гэрээгээр гүйцэтгүүлсэн бөгөөд уурхайн талбайд нийт 16 дурсгал тодорхойлогдсоныг **авран хамгаалах ажлыг** Шинжлэх Ухааны Академийн Түүх Археологийн хүрээлэнгийн эрдэмтэд судлаачидтай хамтран гүйцэтгэсэн. Төслийн талбайд 2013 оноос өнөөг хүртэл үйл ажиллагаа явуулж ирэхэд ямар нэгэн нэмэлт түүхийн дурсгал илрээгүй байна.

Хүснэгт 17. Түүх, соёлын өвийг хамгаалах арга хэмжээний мэдээлэл

№	Нөлөөлөлд өртөх түүх соёлын өв	Хамгаалах арга хэмжээ	Хэрэгжүүлэх хугацаа ба давтамж	Биелэлт
1	Археологи болон палеонтологийн дурсгал	Хэрэв олборлолтын явцад шинээр түүх соёлын дурсгал илэрвэл авран хамгаалах арга хэмжээ зохион байгуулах,	Жилийн турш	2025 онд үйл ажиллагаа явуулахад ямар нэгэн түүх соёлын зүйл илрээгүй мөн авран хамгаалах шаардлага гараагүй.

9. ОСОЛ ЭРСДЭЛИЙН МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ БИЕЛЭЛТ

Төсөл хэрэгжүүлэгч нь төслийг хэрэгжүүлэхдээ хамтран ажиллаж буй “Спейшл майнинг сервис”, “Бласт” ХХК тэсэлгээний ажлуудыг гүйцэтгүүлдэг бөгөөд тэсрэх бодисын ашиглалт, тээвэрлэлт, хадгалалт, устгахтай холбогдох арга хэмжээг туслан гүйцэтгэгч аж ахуйн нэгжүүд хариуцан ажиллахаар гэрээлсэн байдаг. Иймд хортой, аюултай, тэсрэмтгий бодисуудын ашиглалтын үед хөндлөнгийн хяналт тавих, шаардлагатай арга хэмжээг хэрэгжүүлэх үүрэг өгөх зарчмаар ажиллахаар төлөвлөсөн байна. Харин байгалийн хүчин зүйл, технологийн доголдол, аюулгүй ажиллагаа, хөдөлмөр хамгаалал, эрүүл ахуйтай холбогдох ослын менежментийн төлөвлөгөөний зорилго нь осол үүсч болзошгүй нөхцөл байдлыг тодорхойлох, тухайн ослын нөхцөл байдлыг үнэлэх, сэргийлэх арга хэмжээг төлөвлөх, хяналт тавих ба түүнийг мэдээлэхэд оршино. Уг менежментийг төслийн хүрээнд үйл ажиллагаа явуулж буй үндсэн болон туслан гүйцэтгэгч бүх компани нь хэрэгжүүлэх шаардлагатай бөгөөд осол, эрсдэлийг эрт илрүүлэх нь гарч болох сөрөг нөлөөллийг багасгахад чухал үүрэгтэй.

Гэрээт компаний гэрээний нөхцөл нь уг ажил үйлчилгээг үзүүлэгч аж ахуйн нэгжүүд нь тусгай зөвшөөрлийнхөө хүрээнд өөрийн бараа материал (химийн бодис болон тэсрэх бодис), хүн хүчийг ашиглан ажил үйлчилгээг гүйцэтгэх бөгөөд уг ажил үйлчилгээг гүйцэтгэсний нийт төлбөрийг манай компаниас гаргуулахад оршино. Иймд уг үйлчилгээнүүдийг гүйцэтгэгч аж ахуйн нэгжүүд нь химийн бодисын ашиглалт, хадгалалт, тээвэрлэлт, зайлуулалтай холбоотой холбогдох үүрэг хариуцлагыг бүрэн хүлээдэг бөгөөд бид химийн бодисын хэрэглээний бүртгэл, хог хаягдлын тээвэрлэлтэд хяналт тавьж ажиллаж байна. Уурхайн лабораторид 2 төрлийн бодис ашиглаж байгаа бөгөөд хэрэглээ маш бага ба хаягдал үүсдэггүй өндөр градусууд нүүрстэй хамт шатдаг.

Хүснэгт 18. Осол эрсдэлийн менежментийн төлөвлөгөөний биелэлтийн хураангуй

№	Хэрэгжүүлэх арга хэмжээ авах	Хамрах хүрээ	Тоо хэмжээ	Хэрэгжүүлэх давтамж	Биелэлт
1	Химийн бодисийн хэрэглээнд хөндлөгийн хяналт тавих	Төслийн хүрээнд	12 бүртгэл	Сар бүр	“Спешиал Майнинг Сервисес”, “Бласт” ХХК-ийн химийн болон аюултай бодис хадгалалт, тээвэрлэлт, ашиглалт дээр уурхайн үйл ажиллагааны явцад тогтмол хяналт тавьж ажиллалаа. Дэлгэрэнгүйг 9.1 химийн хорт болон аюултай бодис хадгалалт, тээвэрлэлт, ашиглалтын бүртгэл дэд бүлэгт оруулав.
2	Осол, аюулын үед хэрэгжүүлэх төлөвлөгөө боловсруулан батлуулах	Төслийн хүрээнд	1 төлөвлөгөө	Жилд нэг удаа	2025 онд Осол, аюулын үед хэрэгжүүлэх төлөвлөгөөг Налайх дүүрэгт байрлах Уул уурхайн авран ангиар, Ил уурхайн гамшгаас хамгаалах төлөвлөгөөг Өмнөговь аймгийн онцгой байдлын газраар батлуулж төлөвлөгөөний дагуу ажилсан. 9.2 төлөвлөгөөний батлагдсан нүүрийг дэд бүлэгт оруулав.

3	Болзошгүй аюул ослын үед нөхцөл байдлыг холбогдох байгууллагад мэдээлэх, шаардлагатай үед нэмэлт дайчилгаа зохион байгуулах	Төслийн хүрээнд	Тодорхойгүй	Шаардлагатай үед	2025 оны хувьд ямар нэгэн байдлаар гал түймэр болон олныг хамарсан бусад аюул осол бүртгэгдээгүй юм.
---	---	-----------------	-------------	------------------	--

9.1 Химийн хорт болон аюултай бодис хадгалалт, тээвэрлэлт, ашиглалтын бүртгэл

“Спейшил Майнинг Сервисес” болон “Бласт” ХХК тэсэлгээнд ашиглагдах химийн бодисуудыг тухайн сард ашиглах хэмжээгээр бага багаар хэрэглэдэг. Тус 2 компаний тэсэлгээний агуулах нь нэг доор байрладаг тэсэлгээний бодисын сав баглаа боодол хаягдлыг өөрсдийн химийн бодисын хаягдал хадгалах цэгт хуримтлуулан хадгалдаг. Уурхайн талбай дээр химийн бодисын үлдэгдэл хаягдал устгах ажлыг гүйцэтгэдэггүй бөгөөд тэсэлгээний бодис ачиж ирсэн зориулалтын техникт ачиж явж өөрсдийн зөвшөөрөгдсөн цэгт устгалд оруулдаг юм. 2025 онд байгаль орчны сар бүрийн ажлын байрны үзлэгээр зарим илэрсэн зөрчлийг дор бүр нь арилгаж, бодисын сав баглаа боодлыг ихээр хуримтлуулахгүй тухай бүрд нь хот руу ачуулах арга хэмжээг авч хамтран ажиллаж байсан. Өмнөх онд тэсэлгээний бодисын сав баглаа боодлыг уурхайд ихээр хуримтлуулах, ачуулахгүй байх нөхцөл зарим үед үүсэж байсан ч энэ онд тийм зөрчил бүртгэгдээгүй юм. Сар бүр ажлын байрны үзлэг хийдэг тул талбайн эмх цэгц, хог хаягдал ил задгай хаях энэ тэр дээр асуудал бага байсан. Сар бүрийн ажлын байрны хяналт үзлэг, хэрэглээний бүртгэлийн хуудсыг тайланд хавсаргав.

Зураг 35. Тэсэлгээний бодисын сав баглаа боодол хадгалах талбай болон энгийн хог хаягдлын хог хаягдлын цэгийн харагдах байдал

Зураг 36. Тэсэлгээний агуулахын ерөнхий харагдах байдал

Уурхайн лабораторит ашиглах химийн бодисуудыг тухайн сард төлөвлөсөн хэмжээнээс хэтрүүлэхгүйгээр ашигладаг. Химийн бодисын хаягдлыг хамгийн бага байхаар /маш багаар/ хэрэглэдэг. Нүүрс шинжилгээний лабораторид хэрэглэдэг химийн бодисуудын нэг сарын хэрэглээний хэмжээ нь дараах байдалтай байдаг. Үүнд:

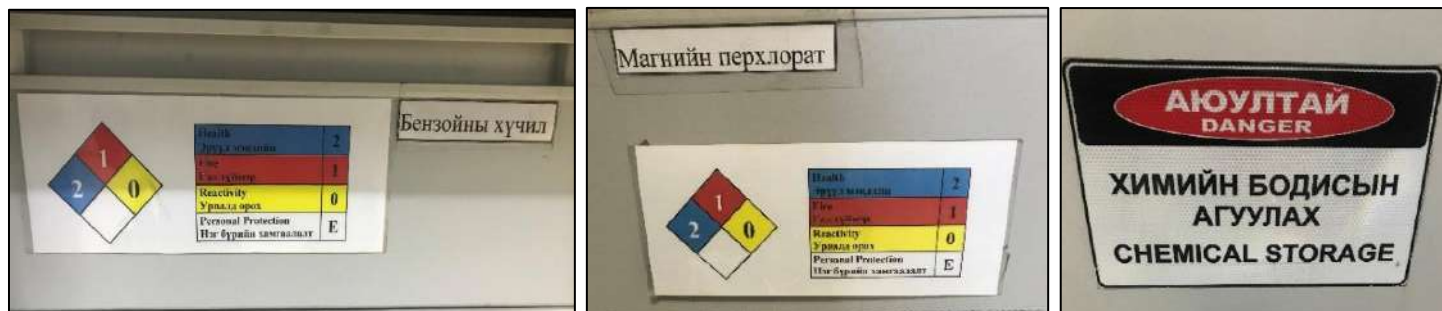
- ✚ Бензойний хүчил сард 50 -120 грам,
- ✚ Магнийн перхлоратыг /чийг шингээгчээр/ /одоогоор ашиглахгүй байгаа/
- ✚ Савангийн уусмал нь 250- 500 грам

Нүүрсний шинжилгээнд ашигласан химийн бодисууд хаягдал бараг үүсэхгүй өндөр градус шатаж нүүрстэй урвалд ордог. Химийн бодисыг ашиглах, хадгалах явцад хоорондоо нийцэхгүй бодисуудыг хамт хадгалахгүй байх. Лаборатори нь дэгдэмхий ууршилттай болон хамт хадгалах хориотой бодисууд ашигладаггүй болно. Бодис тус бүрийг хадгалалтын стандарт шаардлага хангасан кабинетад дараах байдлаар хадгалдаг.

- ✚ Бензойны хүчлийг илчлэг тодорхойлох өрөөний хадгалах шүүгээнд дангаар
- ✚ Магнийн перхлоратыг зориулалтын хуванцар саванд хүхэр тодорхойлох өрөөнд дангаар тус тус хадгалдаг.

Лабораторийн бодисыг хэрэгцээнээс илүү хэмжээгээр өөр зориулалтаар ил задгай хэрэглэхгүй байх зарчмыг баримталдаг.

Уурхай дээрх лабораторид ашиглагдах химийн бодисуудыг тухайн сард ашиглах маш бага хэмжээгээр бага багаар хэрэглэдэг.

Зураг 37. Нүүрсний лабораторид ашиглаж буй 2 бодисыг лабораторид төмөр шүүгээнд хадаглаж байна.

Уурхайн лабораторийн химийн бодисуудын сар тутмын хэрэглээний бүртгэл

Уриалсын нэр	Савынгийн уусмал	Безлийн хүчил	Магнийн Перхлорат	Бүртгэл хийсэн огноо	Хэрэглээний бүртгэл мэдээлэл өгсөн лабораторийн ахлах ажилтан	Хявсан байгаль орчны ажилтан
Химийн томьёо	C ₅₈ H ₁₁₈ O ₂₄	C ₇ H ₆ O ₂	Mg(ClO ₄) ₂			
Зорлуулалт	Нүүрсний бодит нягт тодорхойлох шинжилгээнд норгогч уусмалаар хэрэглэгддэг.	Нүүрсний нэлцэг тодорхойлох шинжилгээнд сертификатсан стандарт загвар белгэн хэрэглэгддэг.	Нүүрсний нийт хүхэр тодорхойлох шинжилгээнд чийг шингээгчээр ашиглагддаг.			
	Хэмжих нэгж /кг/	Хэмжих нэгж /кг/	Хэмжих нэгж /кг/			
2025 он	Хүлээн авсан	Хэрэглэсэн	Хүлээн авсан	Хэрэглэсэн	Хүлээн авсан	Хэрэглэсэн
1 сар		1800 гр		1800 гр	2024.02.18	С.Арслан
2 сар		500 гр		100 гр	2024.03.19	Ш.Тогтоол
3 сар		500 гр		40 гр	2024.04.20	Ш.Тогтоол
4 сар		500 гр		40 гр	2024.05.20	Ш.Тогтоол
5 сар		500 гр		70 гр	2024.06.09	Б.Алтантүвшин
6 сар		1000 гр	1000 гр	25 гр	2024.06.10	Ш.Тогтоол
7 сар		500 гр		30 гр	2025.07.15	Ш.Тогтоол
8 сар		500 гр		30 гр	2025.08.10	Ш.Тогтоол
9 сар		500 гр		25 гр	2025.09.02	Ш.Тогтоол
10 сар						
11 сар						
12 сар						
Жилийн нийт хэрэглээ						

Зураг 38. 2025 онд хэрэглэсэн лабораторийн бодисуудын хэрэглээний сар тутмын бүртгэл

9.2 Осол, аюулын үед хэрэгжүүлэх төлөвлөгөө боловсруулан батлуулах

Уурхайн үйл ажиллагааны хүрээнд Аюулын үед хэрэгжүүлэх төлөвлөгөөг Онцгой Байдлын Ерөнхий Газрын харьяа Налайхын Уул уурхайн аврах ангиар, Гамшгаас хамгаалах төлөвлөгөөг Өмнөговь аймгийн ОБГ-аар батлуулж ажиллалаа.

Зураг 39. 2025 оны Аюулын үед хэрэгжүүлэх төлөвлөгөө, Гамшгаас хамгаалах төлөвлөгөөний батлагдсан нүүрнүүд

10. ХОГ ХАЯГДЛЫН МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ БИЕЛЭЛТ

Уурхайн үйл ажиллагааны дүнд үүсэж буй аюултай болон ахуйн хог хаягдлын байгаль орчинд ээлтэй, ангилах, хүний эрүүл мэндэд үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг байж болох хамгийн бага хэмжээнд байлгах зорилготойгоор ажиллаж байна.

Хүснэгт 19. Хог хаягдлын менежментийн төлөвлөгөөний биелэлтийн хураангуй

№	Ангилал	Хэрэгжүүлэх арга хэмжээ	Хамрах хүрээ	Хэмжих нэгж	Хэрэгжүүлэх хугацаа	Биелэлт
1	Ахуйн	Уурхайн үйл ажиллагаанаас гарч байгаа дахин ашиглах боломжгүй ахуйн хог хаягдлын Говийн Ноён Өгөөж ХХК-тай хамтарч гэрээний дагуу зохицуулах	Төслийн талбай	Тонн	Жилийн турш	Ахуйгаас гарч буй дахин ашиглах боломжгүй энгийн хог хаягдлын “Говийн ноён өгөөж” ХХК-тай 2019 оноос хойш гэрээ байгуулан хог хаягдлыг гэрээний дагуу Ноён сумын хогийн цэгт хаях байдлаар зохицуулж байна. 10.1 дэд бүлэгт дэлгэрүүлэн оруулав.
2	Аюултай	Ашигласан тос, тосолгооны материалыг дахин боловсруулах зорилгоор холбогдох компанид хүлээлгэн өгч, баримтыг бүрдүүлэх	Хаягдал тос цуглуулах цэг	Тонн	Жилийн турш	Уурхайн үйл ажиллагаанаас гарч буй ашигласан тос маслийг Дорноговь аймгийн Сайншанд суманд байрлах “Саус Ресурс” ХХК-тай гэрээ байгуулан гэрээний дагуу хүлээлгэн өгч байна. Энэ төлөвлөгөөний дэлгэрэнгүйг 10.2 дэд бүлэгт.
3	Ахуйн үйлдвэр	Хог хаягдалын бүртгэл хөтлөх	Төслийн талбай	Тонн	Жилийн турш	Хог хаягдлыг бүртгэлийг сар бүр хөтлөн явуулдаг ба гэрээний дагуу “Говийн ноён өгөөж” ХХК хүлээлгэн өгч байна. Хог хаягдлын бүртгэлийн хагас жилийн тайланд оруулан орон нутагт хүргүүлсэн бөгөөд хог хаягдлын төлбөрийг мөн орон нутгийн төсөвт төлсөн юм. 10.3 дэд бүлэгт дэлгэрүүлэн оруулав.
4	Ахуйн	Хог хаягдал, хяналт тавьж, ажлын байрны үзлэг хийх	Төслийн талбай	Тонн	Жилийн турш	2025 оны хувьд уурхайн үйл ажиллагааны явцад 14 хоногт нэг удаа ШТС, Засварын талбай, Тэсэлгээний агуулахад байгаль орчны ажлын байрны үзлэгийг тогтмол хийж ажилласан. Ажлын байрны үзлэгээр илэрсэн зөрчлийг тухай бүрд хариу арга хэмжээ авч ажилласан. 10.4 хэсэгт дэлгэрүүлэн оруулав.

10.1 Уурхайн үйл ажиллагаанаас гарч байгаа энгийн хог хаягдлын гэрээг холбогдох байгууллагатай хийх гэрээний дагуу зохицуулах

Уурхайн талбайд үүсч буй хаягдлыг аль болох бууруулах, багасгах чиглэлийг жил бүр баримтлан ажиллаж байгаа бөгөөд үндсэн суурь нь хог хаягдлын ангилан ялгалт хийх, аль болох уурхайн талбай дээр хог хаягдлыг ихээр хуримтлуулахгүй байх нөхцөлийг бүрдүүлэн ажиллаж байна. Компанийн хувьд Монгол улсын хууль журамд нийцсэн дотоод журмын хэрэгжилтийг хангаж ажиллахыг эрмэлзэж байна. 2025 онд дахин ашиглалтыг дэмжих зорилгоор иргэдийн хүсэлтийн дагуу поошиг, 1 тонны цэвэр усны болон мод зэргийг орон нутгийн иргэдийн хүсэлтийн дагуу тодорхой хэмжээгээр хүлээлгэн өгсөн. Эмнэлгийн хог хаягдлыг Ноён сумын эмнэлэгтэй хийсэн хамтран ажиллах гэрээний дагуу хүлээлгэн өгч устгуулж байна. Ахуйгаас гарч буй дахин ашиглах боломжгүй хог хаягдлын “Говийн ноён өгөөж” ХХК-тай гэрээ байгуулан 7 хоногт 3-4 удаа хог хаягдал ачдаг машинаар уурхайд ирж авах замаар зохицуулж байна. Уурхайн орчимд тархсан ахуйн хог хаягдлыг 14 хоногт нэг удаа бүх нийтийн цэвэрлэгээ хийж ажиллаж байгаа юм. Зарим хог хаягдал их хаяж буй хэсгүүд дээр анхааруулах салбарыг хийж байршуулсан. Монруд ХХК хог хаягдлын цэвэрлэгээ хийсэн тайланг жишээ байдлаар хавсаргав.

Зураг 40. . Говийн ноён өгөөж ХХК гэрээний дагуу ахуйн хог хаягдлыг ачиж буй байдал

Зураг 41. Мод, усны сав зэрэг ахуйн хэрэглээнд хэрэглэж болох хаягдлыг малчидад өөрсдийн хүсэлтийн дагуу хүлээлгэн өгч буй байдал

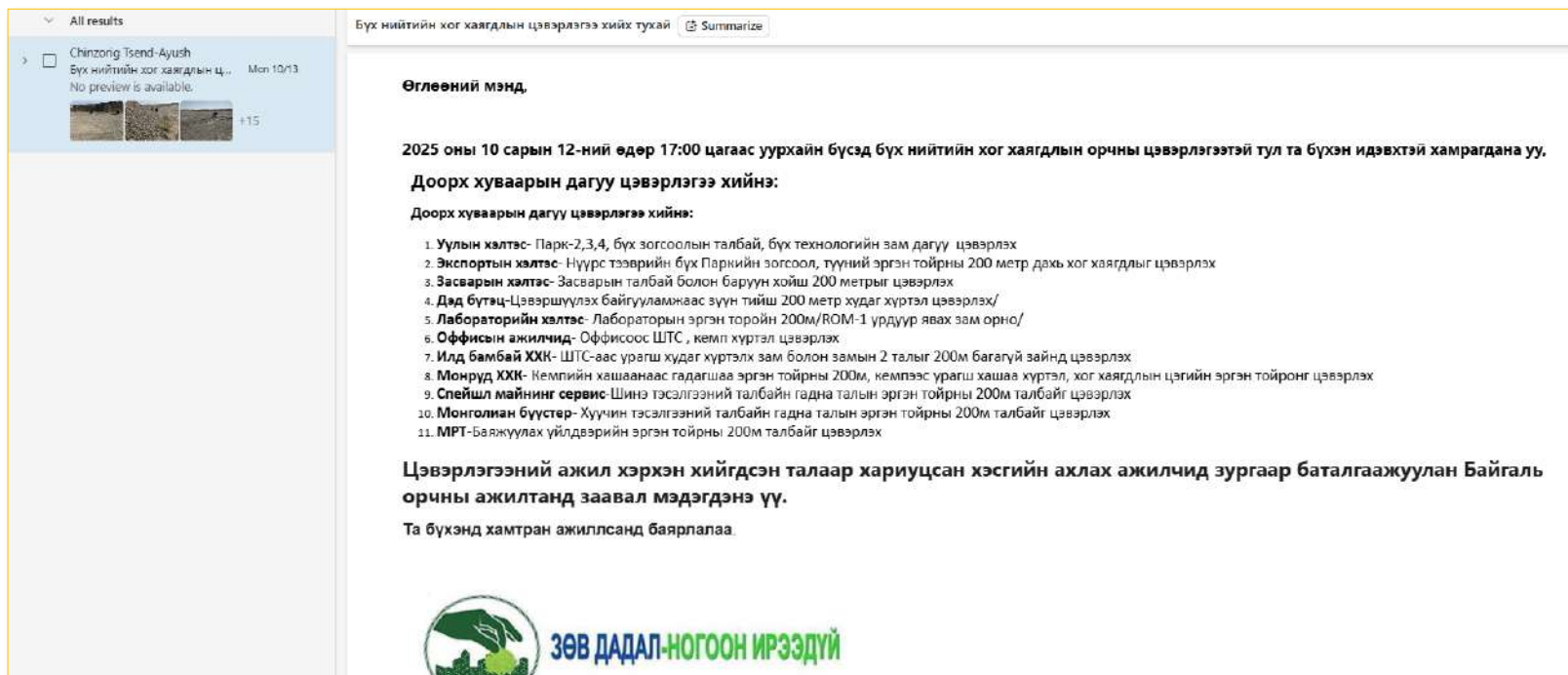

Хог хаягдлын тухай хуулийн 10-р зүйлийн 10.2.3 - 10.2.5 дугаар зүйлүүдийг тус тус үндэслэн хог хаягдлыг цуглуулах, тээвэрлэх тусгай зөвшөөрөлтэй аж ахуйн нэгж болон хог хаягдлын эх үүсвэр бүхий аж ахуйн нэгжийн хооронд энгийн, хатуу хог хаягдлыг ачих, тээвэрлэх, зориулалтын цэгт хаях үйлчилгээг үзүүлэх зорилгоор байгуулав.

ХОЁР. ГЭРЭЭНИЙ ТАЛУУД БОЛОН ХУГАЦАА

1. Энэхүү Гэрээг нэг талаас Монгол улс, Өмнөговь аймаг, 1р баг, Сайран, залаа хороололд бүртгэлтэй "Говийн Ноён Өгөөж" ХХК (цаашид "Гэрээлэгч" гэнэ), нөгөө талаас Сүхбаатар дүүрэг 1-р хороо, Нарны Зам - 91, Санроуд Барилга, 6-р давхарт байрлах "Цагаан Өвөлжөө" ХХК болон "Энхтунх Орчлон" ХХК (цаашид "Үйлчлүүлэгч" гэнэ) нарын хооронд байгуулав.
2. Гэрээг 2023 оны 10 дугаар сарын 1-ний өдрөөс эхлэн байгуулсанд тооцох бөгөөд 2025 оны 10 дугаар сарын 1-ний өдөр хүртэл хүчин төгөлдөр үйлчилнэ.

Зураг 42. . Дахин ашиглах боломжгүй хог хаягдал цуглуулах, тээвэрлэх усгах үйлчилгээ үзүүлэх

Зураг 43. Байгаль орчны хэлтэсээс 14 хоногт нэг удаа хийх хог хаягдлын цэвэрлэгээний тухай хэлтэс нэгжүүдэд хүргүүлдэг Е-мэйл

Зураг 44. Уурхайн бүсийн цэвэрлэгээ хийж буй байдал

10.2 Ашигласан тос, тосолгооны материалыг дахин боловсруулах зорилгоор холбогдох компанид хүлээлгэн өгч, баримтыг бүрдүүлэх

Өнгөрсөн жилүүдэд “Алтан оршихуй” ХХК-ийн “Ахуй Мандал” дахивар боловсруулах үйлдвэртэй 2023 онд 2 жилийн хугацаатай уурхайн талбайгаас гарах хаягдал тосыг нийлүүлэх гэрээг байгуулсан байсан ба энэ оны 3 дугаар сард гэрээ дууссан. Иймд 2025 оны 05 дугаар сард шинээр Дорноговь аймгийн Сайншанд суманд байрлах “Саус Ресурс” ХХК-тай гэрээ байгуулан гэрээний дагуу хүлээлгэн өгч ажиллаж байна. Тус үйлдвэр нь 2018 онд ашиглалтад орсон 10-12 тонн хаягдал тос дахин боловсруулж Евро стандартыг хангасан 7-8 тонн дизель түлш үйлдвэрлэх хүчин чадалтай. Тус компанид 2025 онд хаягдал тосыг 16, 20, 30 тонноор 3 удаа хүлээлгэн өгсөн билээ. Мөн компани бохир тос соруулах тусгай зориулалтын машинтай болсон юм тос маслыг хуримтлуулах танкруу хийсэн ажлыг хөнгөвчилж байгаа юм. Хаягдал тос хүлээлгэн өгсөн баримтыг тайланд хавсаргав.

Зураг 45. 2025 оны 3, 6, 8 саруудад хаягдал тосыг гэрээт компанид хүлээлгэн өгч буй байдал

10.3 Хог хаягдалын бүртгэл хөтлөх

Хог хаягдлын бүртгэлийг дэд бүтцийн хэлтсийн хог хаягдал хариуцсан туслах ажилчид сар бүр бүртгэж байгаль орчны мэргэжилтэнд бүртгэлийн хуудсыг хураалгадаг. Хог хаягдлын бүртгэлийг Ноён сумын байгаль хамгаалагчид тайлагнадаг ба гэрээний дагуу “Говийн ноён өгөөж” ХХК хүлээлгэн өгч байна. Хог хаягдлын бүртгэлийн хагас жилийн тайланд оруулан орон нутагт хүргүүлсэн бөгөөд хог хаягдлын төлбөрийг мөн орон нутгийн төсөвт төлсөн юм. Нийт хог хаягдлын график үзүүлэлтийг харахад хог хаягдлын ихэнх нь шатаах буюу дахин ашиглах боломжгүй хог хаягдал эзэлж байгаа юм. Орон нутгийн хог хаягдлын цэгт дахин ашиглах боломжтой болон аюултай хог хаягдал огт хаядаггүй гэж ойлгож болно. Засвар үйлчилгээний хэсгийн хог хаягдлын сар бүрийн бүртгэлийг хуудсыг тайланд хавсаргав. Ахуйгаас гарч буй дахин ашиглах боломжгүй энгийн хог хаягдлыг дараах хүснэгт, графикаас нарийвчлан харна уу.

Хүснэгт 20. Хог хаягдлын сар бүрийн бүртгэлийн нэгтгэл

Сар	Хуванцар /м3/	Хоолны хягдал /м3/	Шил /м3/	Шатаах /м3/	Нийт хог хаягдал /м3/
1-р сар	0.01	3	0.01	29	32
2-р сар	0.01	2	0.01	31	33
3-р сар	0.01	3	0.01	29	32
4-р сар	0.01	4	0.01	22	26
5-р сар	0.01	3	0.01	25	28
6-р сар	0.01	4	0.01	31	35
7-р сар	0.01	5	0.01	33	38
8-р сар	0.01	5	0.01	29	34
9-р сар	0.01	5	0.01	27	32
10-р сар	0.00	0.0	0.00	0	0
11-р сар	0.00	0	0.00	0	0
12-р сар	0.00	0	0.00	0	0
Нийт	0.090	34	0.09	256	290

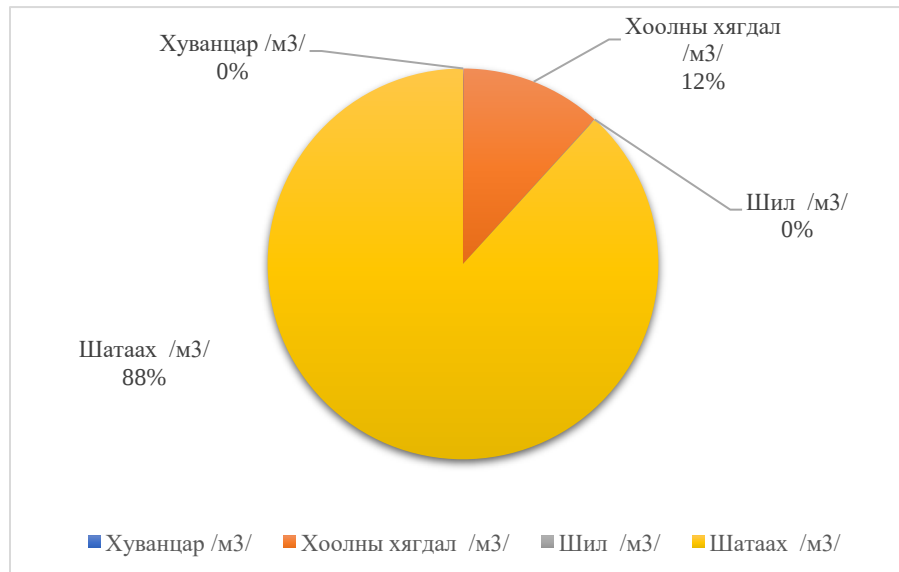
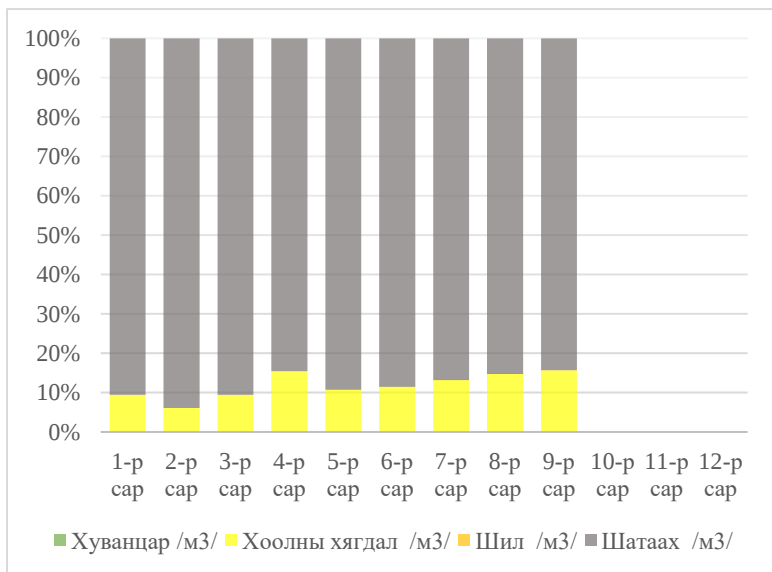

График 13: Хог хаягдлын эзлэх хувийг харуулсан байдал

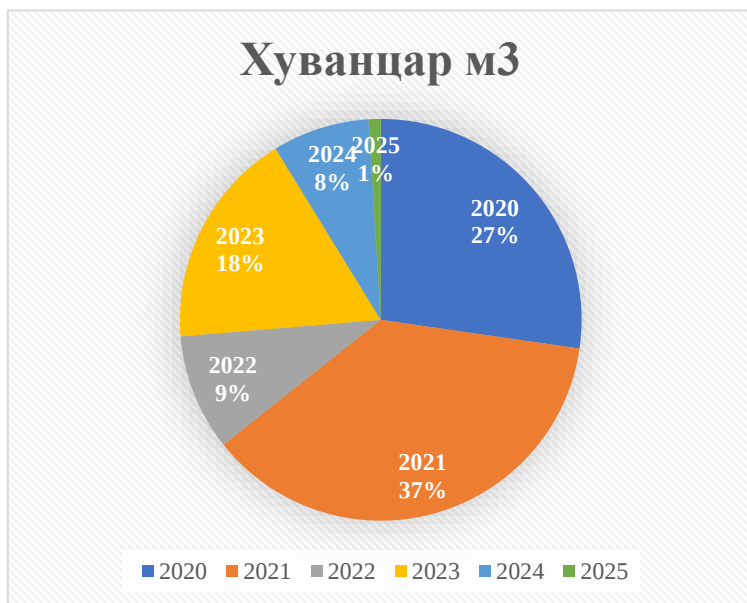

График 14. Хуванцар савны сүүлийн 6 жилийн бүртгэлийн эзлэх хувийг харуулсан байдал

10.4 Хог хаягдал, хяналт тавьж, ажлын байрны үзлэг хийх

2025 оны 3-р улирлын байдлаар гэрээт байгуулгуудад байгаль орчны ажлын байрны үзлэгийг сард нэг удаа гэсэн дотоод төлөвлөгөөтэй ажилласан. Гэрээт байгуулгаас гадна засварын талбай, ШТС-д мөн ажлын байрны үзлэг хийж илэрсэн зөрчлийг тухай бүрд хариу арга хэмжээ авч ажилласан. Уурхайн кемпийн хог хаягдал, цэвэрлэгээ үйлчилгээг Монруд ХХК хариуцан ажилладаг. Тайлангийн хавсралтаар 2025 онд хийгдсэн Засвар болон ШТС дээр Байгаль орчны ажлын байрны үзлэг хийсэн хуудас, болон хариу арга хэмжээ авсан байдлыг жишээ байдлаар оруулав. Ийм байдлаар Байгаль орчны ажлын байрны үзлэг хийснээр ажлын байрны эмх цэгц багасч зөрчил бага илрэх болсон юм. Энэ нь гэрээт компани бага байгаатай холбоотой.

11. ОРЧНЫ ХЯНАЛТ ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ХӨТӨЛБӨРИЙН БИЕЛЭЛТ

Төслийн үйл ажиллагааны явцад Байгаль орчныг хамгаалах тухай, Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тухай, Ашигт малтмалын тухай болон бусад хуулиудын дагуу хяналт шинжилгээний хөтөлбөрийг бүрэн хэрэгжүүлэх, батлагдсан арга, аргачлалаар дээжлэлт, хэмжилт хийх, холбогдох нарийвчлалыг хангасан багаж тоног төхөөрөмжөөр хяналт шинжилгээг гүйцэтгэж байна. Хяналт шинжилгээний ажлын хүрээнд усны шинжилгээг улирал бүр, хөрсний шинжилгээг улирал бүр, агаарын хяналт шинжилгээг жилд нэг удаа эрх бүхий итгэмжлэгдсэн лаборатори, шинжээчээр хийлгэн ажилласан. Мониторингийн ажлын хүрээнд сар бүр нөлөөллийн 8 гар худаг, уурхайн хяналтын 3 цэгт усны түвшний хэмжилт, гадаргын усны 3 цэгт фотомониторинг, тоосны нарийн болон бүдүүн ширхэгтэй тоосонцрийн хэмжилтийн уурхайн нөлөөллийн 6 цэг, нүүрс тээврийн зам дагуу 4 цэгт, агаарын хэм, дуу чимээг нөлөөллийн цэгүүдэд сар бүр, тэсэлгээний дуу чимээг жилд нэг удаа, амьтны болон ургамлын судалгааг мөн нөлөөллийн бүсэд хийж ажиллав.

Хүснэгт 21. Орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөрийн биелэлтийн хураангуй

№	Хяналт шинжилгээ хийх үзүүлэлт	Шинжилгээ явуулах төрөл, арга хэлбэр	Байршил	Давтамж	Биелэлт
1	Цаг уур /уур амьсгалын хэмжилт/	Агаарын хэм, салхины хурд, чиглэл,	Уурхайн талбайд	Сар бүр /зөөврийн багаж/	Салхины хурд агаарын хэм, салхины чиглэлийн нөлөөллийн бүсийн 6 цэгт сар бүр зөөврийн багажаар хэмжилт хийж ажиллаж байна. Дэлгэрэнгүйг 11.1 дэд бүлэгт оруулав.
2	Агаарын чанар тоос	PM2.5 ба PM10	Уурхайн талбай орчимд байрлах тоосны хяналтын 6 цэгт, нүүрс тэвэр зам дагуу 4 цэгт	Сар бүр	Нөлөөллийн бүсийн 6 цэгт сар бүр бүдүүн болон нарийн ширхэгтэй тоосонцрыг Dusttrak II багажаар хэмжилт хийсэн. Дэлгэрэнгүйг 11.2 дэд бүлэгт оруулав.
3		Тоосны хэмжилт хөндлөнгийн байгуулгаар хийлгэх	Уурхайн доторх 4 цэгт	Жилд нэг	Уурхайн хүрээнд 7 байршилд агаарын чанарын хэмжилтийг жилд нэг удаа 1 удаа хаврын улиралд хийлгэхээр төлөвлөгөөнд тусгасан. Тухайн шинжилгээг мэргэжлийн байгууллага болох Ногоон титэм ХХК-аар агаарын шинжилгээг хийлгэв. Дэлгэрэнгүйг 11.3 дэд бүлгээс

4	Дуу шуугиан	Орчны дуу чимээ /dB/	Нөлөөллийн бүсийн 6 цэгт	Улирал тутам	Уурхайн нөлөөллийн бүсийн 6 цэгт улирал бүр дуу шуугианы хэмжилтийг хийхээр төлөвлөсөн хэдий ч тоосны хэмжилтийн үед хамтатган хийснээр сар бүрээр үзүүлэлтийг гаргав. 11.4 дэд бүлэгт дэлгэрэнгүй байдлаар орууллаа.
			Тэсэлгээний явцад тэсэлгээ хийж буй газраас 500м зайнаас.	Жилд 1 удаа	Тэсэлгээний явцад жилд нэг удаа дуу шуугиан хэмжихээр төлөвлөсөн юм. Энэ оны хувьд тэсэлгээнээс 500м зайнаас 1 удаа хэмжилтийг хийж ажиллаа. 11.4 дэд бүлэгт дэлгэрүүлсэн байдлаар оруулав.
5	Усны чанар, хяналт	Усны түвшин, гүн	Хяналтын 3 цооног, Малчдын 8 гар худагууд, Задгай усны 3 цэг, Кемпийн гүний худаг	Сар бүр	Уурхайн бүсэд мониторингийн 3, уурхайн нөлөөллийн бүсийн малчны гар худаг 8, нийт 11 цэгт сар тутам хэмжилтийг хийж ажилласан мөн Фотомониторинг 3 цэгт сар бүр хийгдсэн юм.Дэлгэрэнгүйг 11.5 дэд бүлэгт оруулав.
6		Химийн дэлгэрэнгүй		Улиралд нэг удаа	Улирал бүрийн усны дээжийг Геологийн төв лаборатори, Усны газрын лабораторид, ундны усны дээжийг Ханлаб лабораторид дээжийг хүргүүлэн шинжлүүлсэн. Дэлгэрэнгүйг 11.6 дэд бүлэгт оруулав.
		Хүнд металл	Шүүрлийн ус		
7	Хөрсний чанар	Хөрсний чанар, хүнд металл	Уурхайн хөрсний хяналтын цэгүүдэд	Улиралд нэг удаа	Уурхайн хүрээнд 9 байршилд хөрсний чанар, хүнд металлын шинжилгээг улиралд 1 удаа хийгддэг ба Улаанбаатар хотод Хөрс судлалын Нарт лабораторид хүргэж шинжилж байна. Дэлгэрэнгүйг 11.7 дэд бүлэгт оруулав.
8	Амьтны судалгаа	Талбайн хэмжээнд тодорхой маршрутаар	Лицензийн талбай	Жилд нэг удаа	Амьтны судалгааг өнгөрсөн оны судалгаа хийсэн маршрутын ойролцоо талбайн хүрээнд нэг өдрийн турш хийж гүйцэтгэв. Дэлгэрэнгүйг 11.8 дэд бүлэгт.
9	Ургамал бичиглэл	Талбайн хэмжээнд тодорхой цэгүүдэд	Лицензийн талбай	Жилд нэг удаа	Уурхайн ашиглалтын талбайн ойролцоо 4 цэгт ургамлын бичиглэл /геобатоник/ судалгааг хийж ажиллалаа. Дэлгэрэнгүйг 11.9 дэд бүлэгт оруулав.

11.1 Цаг уур /уур амьсгалын хэмжилт/

Нөлөөллийн бүсийн 6 цэгт цаг уурын амьсгалын хэмжилтийг график хэлбэрээр харууллаа. Зөөврийн багажаар агаарын хэм, салхины чиглэл, хурд, харьцангуй чийгшлийн хэмжилтүүдийг зөөврийн багажаар сар бүр хийж ажиллаа. Дараах графикуудад 2025 оны 1 сараас 2025 оны 10 сар хүртэлх тайлант хугацаанд хамаарагдах хэмжилтүүдийг үзүүлэв.

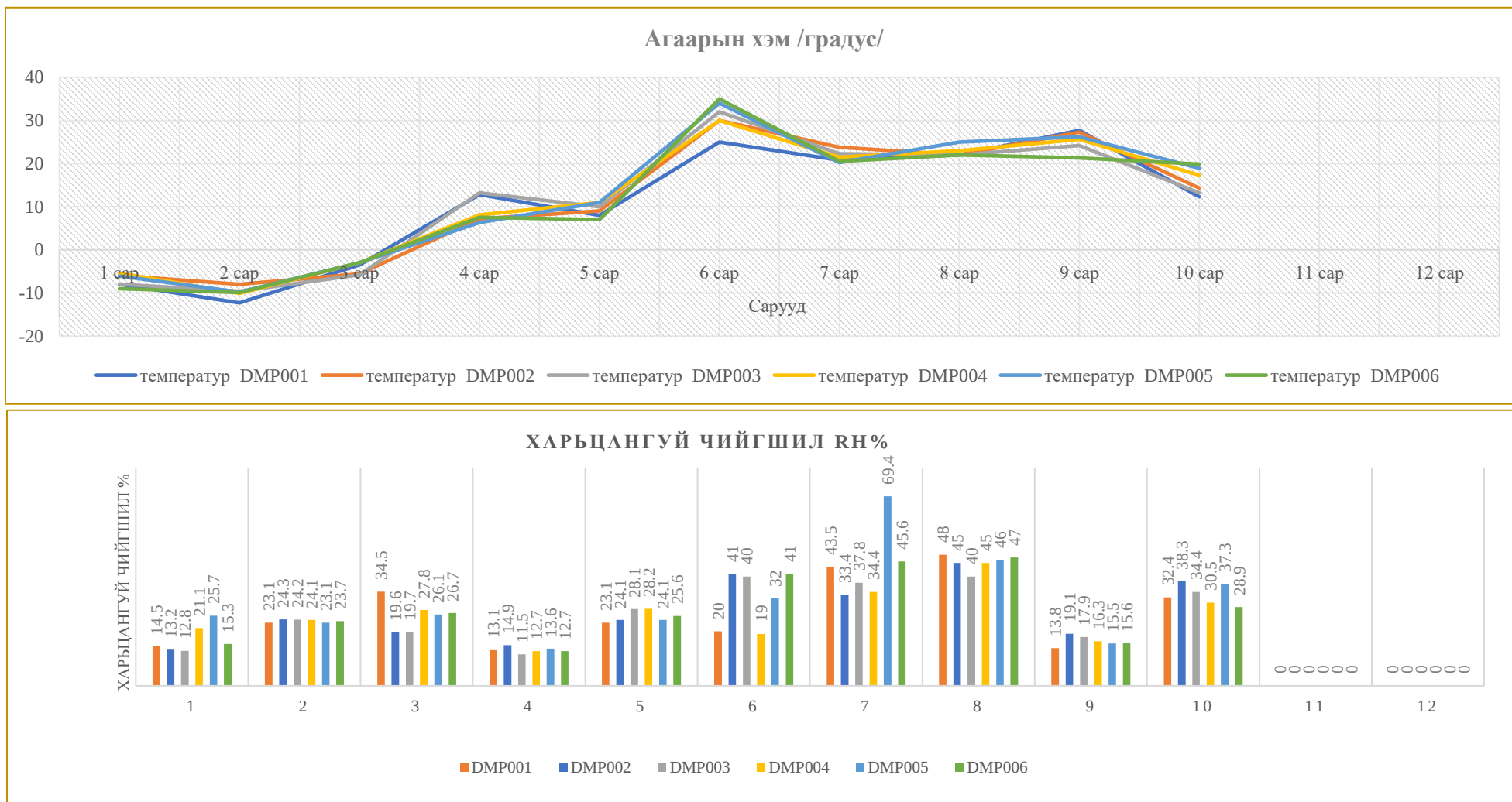

График 15. Нөлөөллийн бүсийн 6 цэгийн харьцангуй чийгшил, Агаарын хэмийн сар бүрийн хэмжилтийн үзүүлэлт

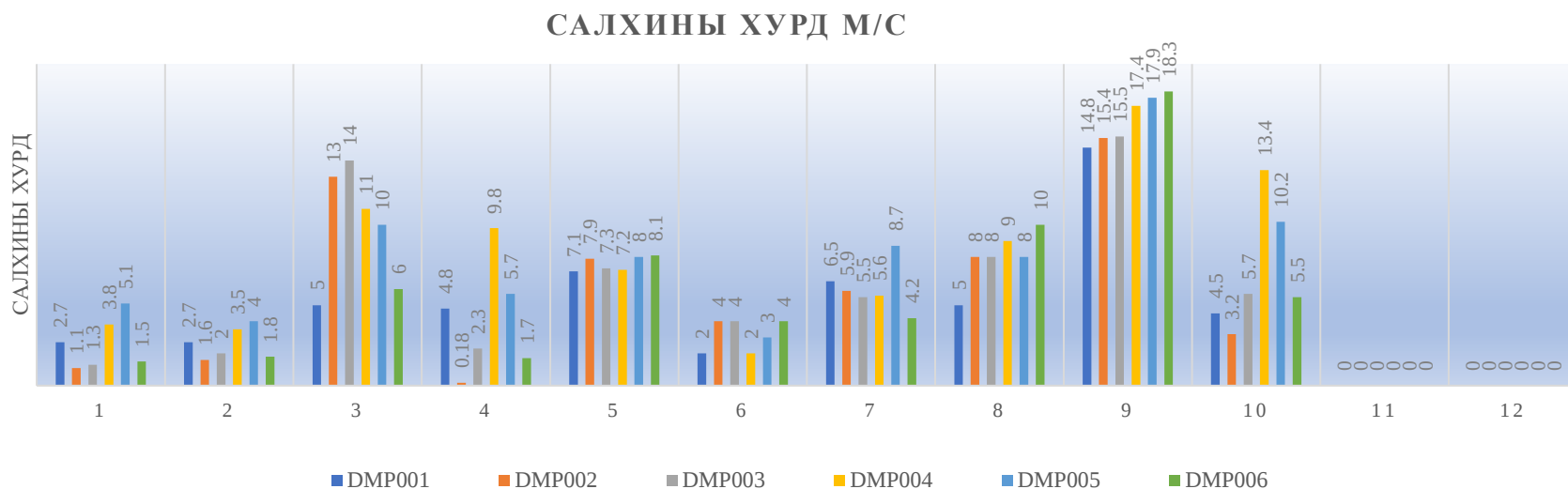

График 16. Нөлөөллийн бүсийн 6 цэгийн салхины хурдын сар бүрийн хэмжилтийн үзүүлэлт

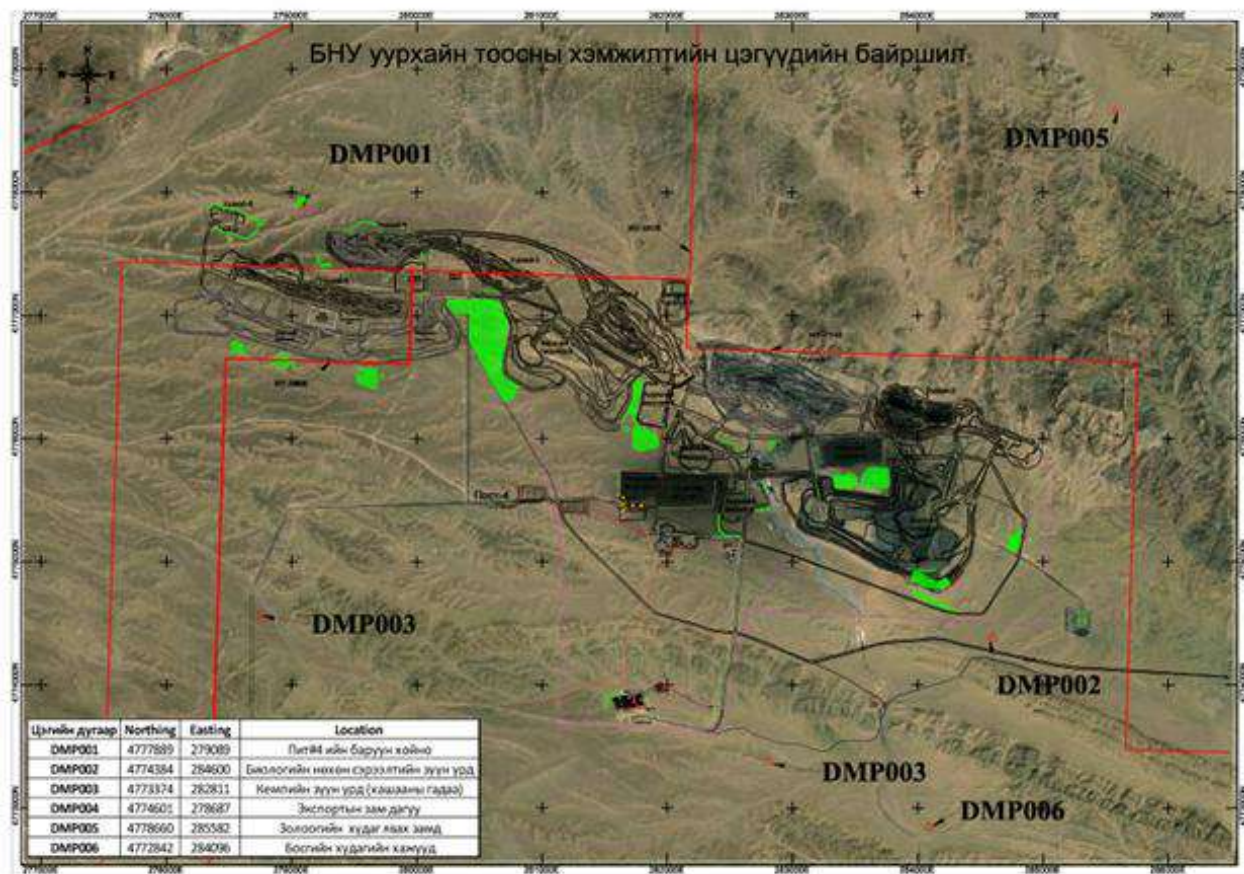
Дээрх графикуудаас харахад агаарын хэм өдөртөө -12 - +25 градус хүртэл улирлаасаа шалтгаалж хэлбэлзэж байгаа юм. Салхины хурд хамгийн идэвхтэй сар 3, 9 сард 14-18 метр/сек, хамгийн салхины идэвхжилт бага сарууд нь өвлийн эхэн, зуны эхэн эхэн, дунд, адаг сарууд тодорхойлогдож байна. Харин 9 дүгээр сард хийсэн агаарын хэм бусад саруудаас харьцангуй өндөр байгаа нь тухайн өдрийн салхины хурдаас шууд хамаарсан байна. Харьцангуй чийгшлийг харахад 6, 7, 8 саруудын үзүүлэлт өссөн нь тухайн жилийн дулааны улиралд хур бороо элбэг газар чийгтэй агаар харьцангуй чийгшил өндөртэй байсантай холбоотой гэж харж байна.

Зураг 46. Дуу шуугиан агаарын хэм, харьцангуй чийгишлийн хэмжилт хийж буй байдал

11.2 Агаарын чанар тоос /хэмжилт үр дүнгийн мэдээлэл/

Уурхайн үйл ажиллагааны нөлөөллөөс үүдэлтэй орчны тоосжилтыг хянах зорилгоор сонгосон хяналтын цэгүүдэд, тодорхой аргачлалын дагуу тоосны мониторингийн ажил хийгддэг бөгөөд хэмжилтийн үр дүнг MNS 4585:2016 Агаарын чанар Техникийн ерөнхий шаардлага стандартад заагдсан хүлцэх агууламжтай харьцуулан дүгнэдэг. Тоосны хэмжилтийг Dust Trak II маркийн багажийг ашиглан 30 минутын хугацаа давтамжтайгаар хэмжиж байна. Тоосны концентратын хэмжилтэд PM10, PM2.5 тоосонцрыг гол үзүүлэлт тодорхойлсон. Тоосны хэмжилтийн уурхайн нөлөөллийн бүсийн 6 цэг, Замын нө

Зураг 47. Уурхайн нөлөөллийн бүсийн 6 цэгийн тоосны хэмжилтийн байршилг харуулав.

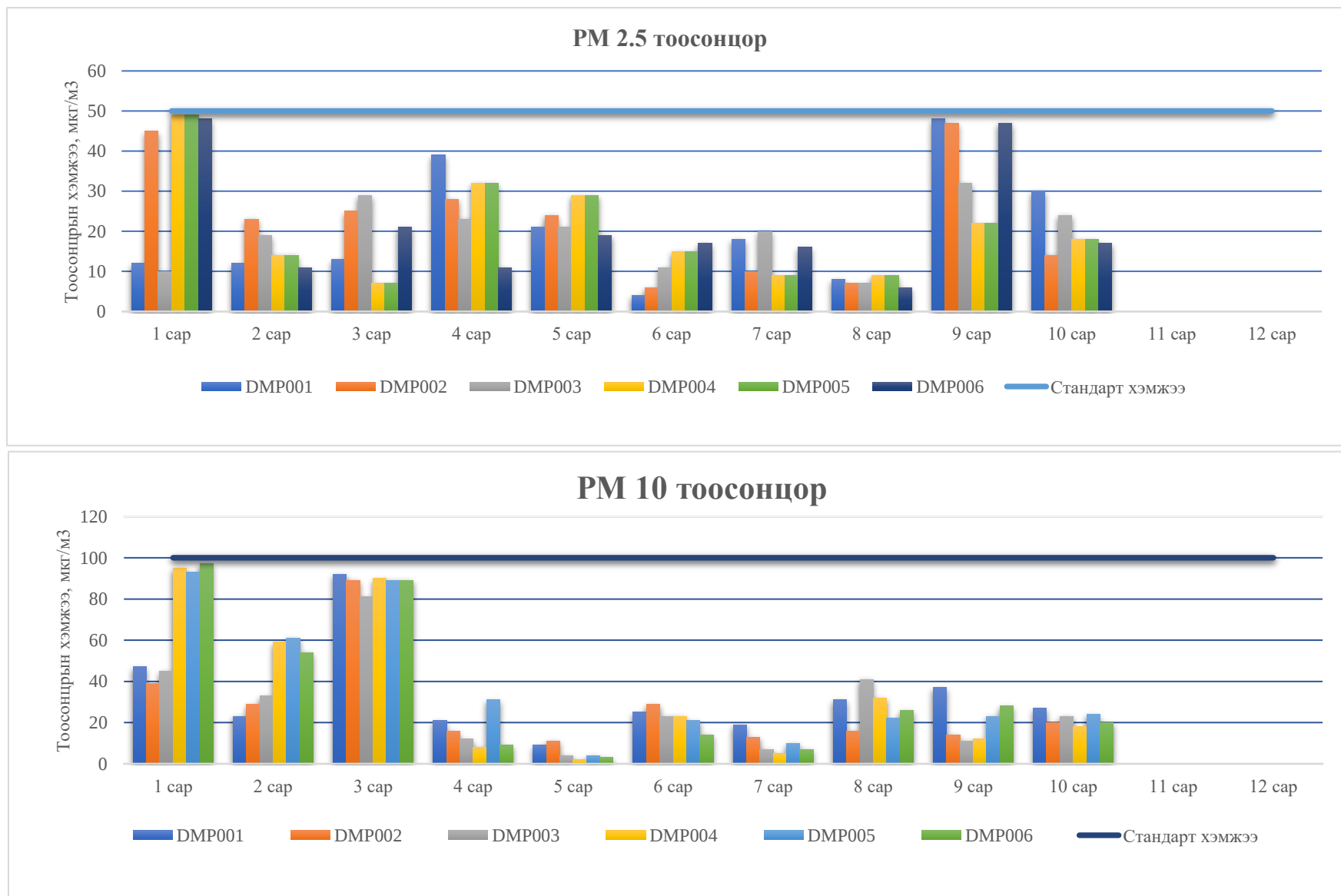
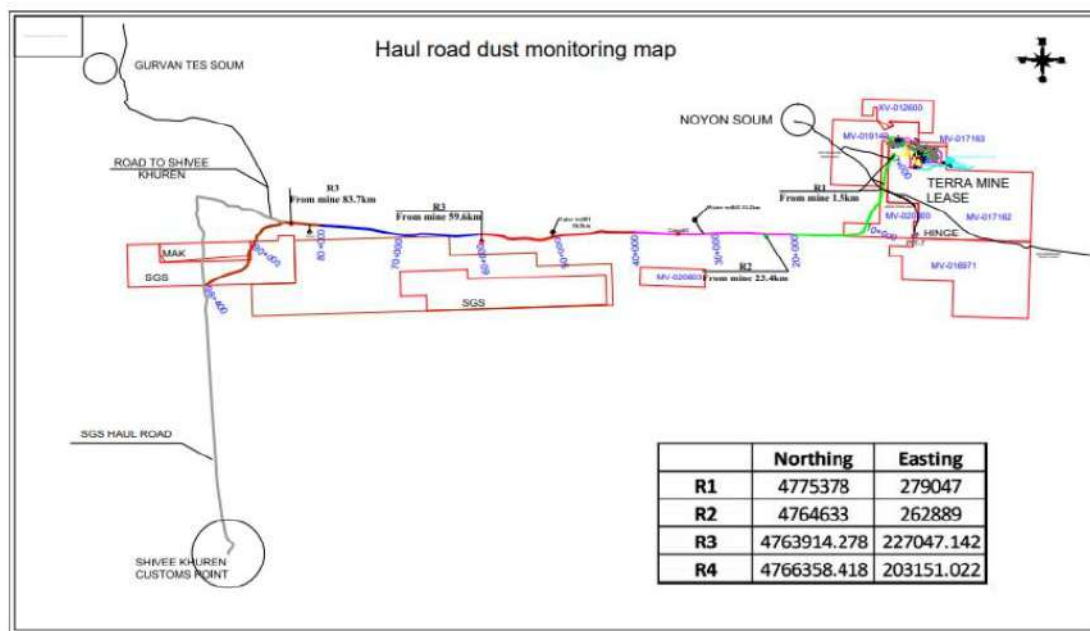

График 17. Уурхайн нөлөөллийн бүсийн 6 цэгийн сар бүрийн нарийн болон бүдүүн ширхэгтэй тоосны хэмжилтын үр дүн

Уурхайн нөлөөллийн бүсэд хийгдэж байгаа 2.5 болон 10 мкг/м³ агуулагдаж байгаа тоосны хэмжилтийн үр дүнг графикаас харахад өндөр үзүүлэлттэй хэсгүүд нь жилийнхээ хаврын эхэн сарууд намрын эхэн сарууд байгаа юм. Энэ үед салхины эрчим бага зэрэг нэмэгдэж хуурайшилт идэвхтэй байдаг үеүд. Тиймээс энэ үед уурхайн хувьд усалгаа дээр анхаарч ажиллах нь зүйтэй. Нөлөөллийн бүсийн тоосны хэмжилтийг сар бүрийн 20-25-ний хийдэг ба тухайн өдрийн салхины эрчмээс хэмжилтийн үр дүн шалтгаалах бас нэг нөхцөл болж байдаг. Тиймээс тоосны хэмжилтийг тухай жилийн цаг уурын дундаж салхны эрчимтэй өдөр хийхийг эрмэлзэж байна.

Зураг 48. Нөлөөллийн бүсийн 6 цэгт тоосны хэмжилт хийж буй байдал

Зураг 49. Нүүрс тээврийн замын тоосны хэмжилтийн цэгүүд харуулсан план болон нүүрс тээврийн зам дагуух 4 цэгт тоосны хэмжилт хийж буй байдал

Зурагт харуулснаар нүүрс тээврийн зам дагуу хийгдэж байгаа 2.5 болон 10 мкг/м³ хэмжилтийн цэгүүдийг харуулав. Агуулагдаж байгаа тоосны хэмжилтийн үр дүнг мөн графикаар дараагийн хуудсанд оруулсан юм. Графикаас харахад тоосны хэмжилтийн үзүүлэлт Стандарт хэмжээнд ихэнх хэмжилт байгаа нь сүүлийн 2 жилийн хугацаанд хур тунадас элбэгтэй жил байсныг илтгэж байна. Оны эхний 10 сарын байдлаар нүүрс тээврийн замын тоосны хэмжилтийн үр дүнгээс харахад хаврын саруудад бусад сартай харьцуулахад үзүүлэлт бага зэрэг өндөр гарсан нь тухайн сарын салхины эрчим идэвхтэй байдаг тул замыг усалгааг аль болох нэмэгдүүлэх сайжруулах хэрэгтэй юм. Мөн 9 дүгээр сарын хэмжилт дээр 4-р цэг стандарт түвшинээс их байгаа юм. Энэ замд хамгийн ойр цэг бөгөөд нүүрс тээврээс гадна орон нутгийн иргэд ихээр явдаг замын уулзвар хэсэг юм. Тиймээс замын хөдөлгөөн салхины эрчим шууд хэмжилтын үр дүнд шууд нөлөөлсөн байх магадлалтай. Байгаль орчны ажилтнуудын зүгээс нүүрс тээврийн замын усалгааг тогтмол сайжруулах тал дээр шахаж ажиллаж байна.

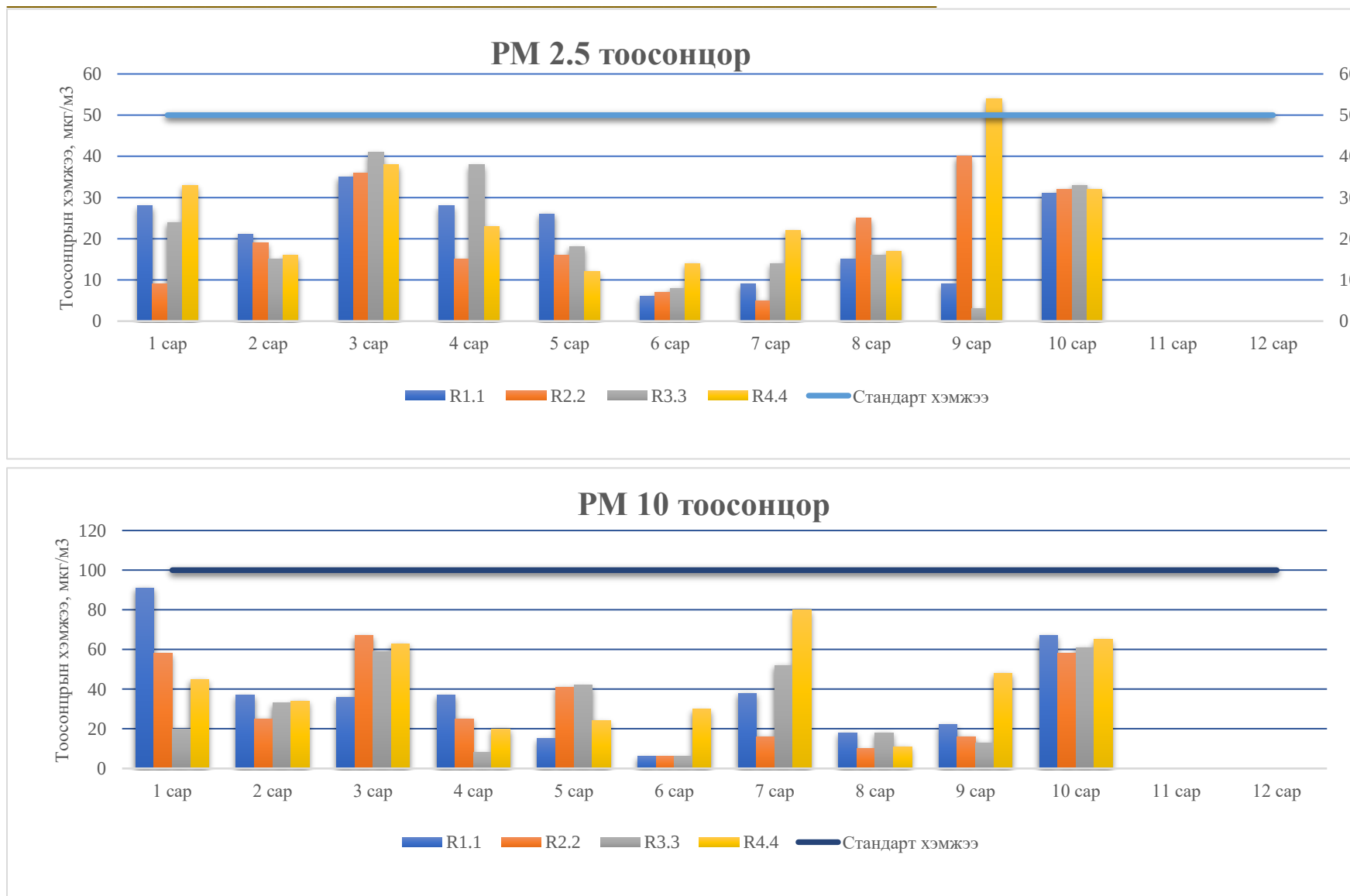

График 18. Нүүрс тээврийн замын нарийн болон бүдүүн ширхэгтэй тоосонцорын хэмжилтын үзүүлэлт

11.3 Тоосны хэмжилт хөндлөнгийн байгуулгаар хийлгэх

Хөндлөнгийн байгуулгаар тоосны хяналт шинжилгээг “Грийн Кроун” ХХК-ийн итгэмжлэгдсэн лабораториор 2025 оны 05 дугаар сарын эхээр хийлгэсэн. Уурхайн бүсэд уурхайн засварын газар, уурын зуух, уурхайн оффис, ШТС, уурхайн Кемп, Ил уурхай, Нүүрс тээврийн зам зэрэг газруудад нарийн болон бүдүүн ширхэгтэй тоосонцор мөн агаар дахь азотын давхар исэл, хүхэрлэг хий, озон, нүүрс төрөгчийн дутуу исэл мөн зэрэг нэгдлүүдийг 7 цэгт дээрх үзүүлэлтүүдээр хийлгэсэн юм. /Ногоон титэм ХХК-ийн шинжилгээний дүнг тайланд хавсаргав./

Зураг 50. “Ногоон титэм” ХХК-ийн мэргэжилтэнүүд хяналтын цэгүүдэд хэмжилт хийж буй байдал

11.4 Дуу шуугиан /Орчны дуу чимээ dB/

Уурхайн нөлөөллийн бүсийн 6 цэгт улирал бүр дуу шуугианы хэмжилтийг хийж дараах графикт сар бүрээр хэмжилт хийсэн үр дүнг үзүүлээ. Хэмжилтийн сар бүрийн тогтсон өдөр хийдэг ба уурхайн нөлөөллийн бүсийн 6 цэг дээр тоосны хэмжилт хийх үед хамтатган хийсэн юм. Дуу шуугиан ихэссээр мэдээж нөлөөллийн бүсийн оршин суугчид, зэрлэг ан амьтанд сөргөөр нөлөөлөх үр дагавар гарах учир стандарт хэмжээнээс давсан эсэхийг графикийн үр дүнгээс харж болно.

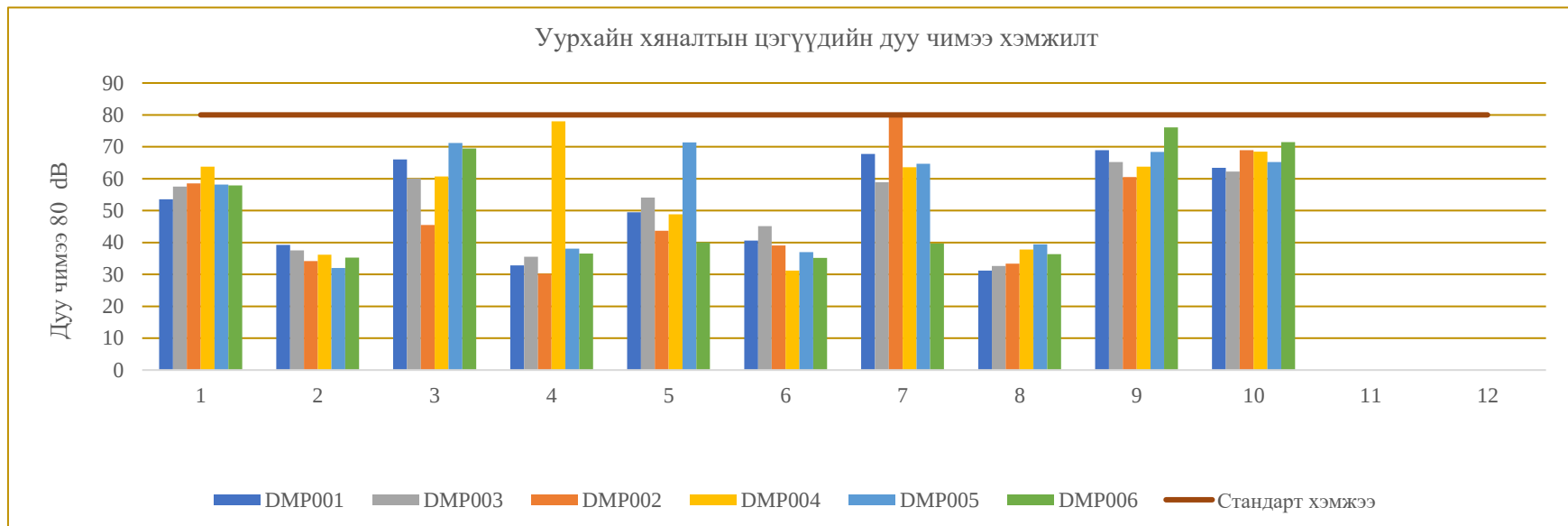

График 19. Нөлөөллийн 6 цэгийн дуу чимээний хэмжилт хийсэн байдал

Зураг 51. Дуу чимээг зөөврийн багажаар хэмжиж буй байдал

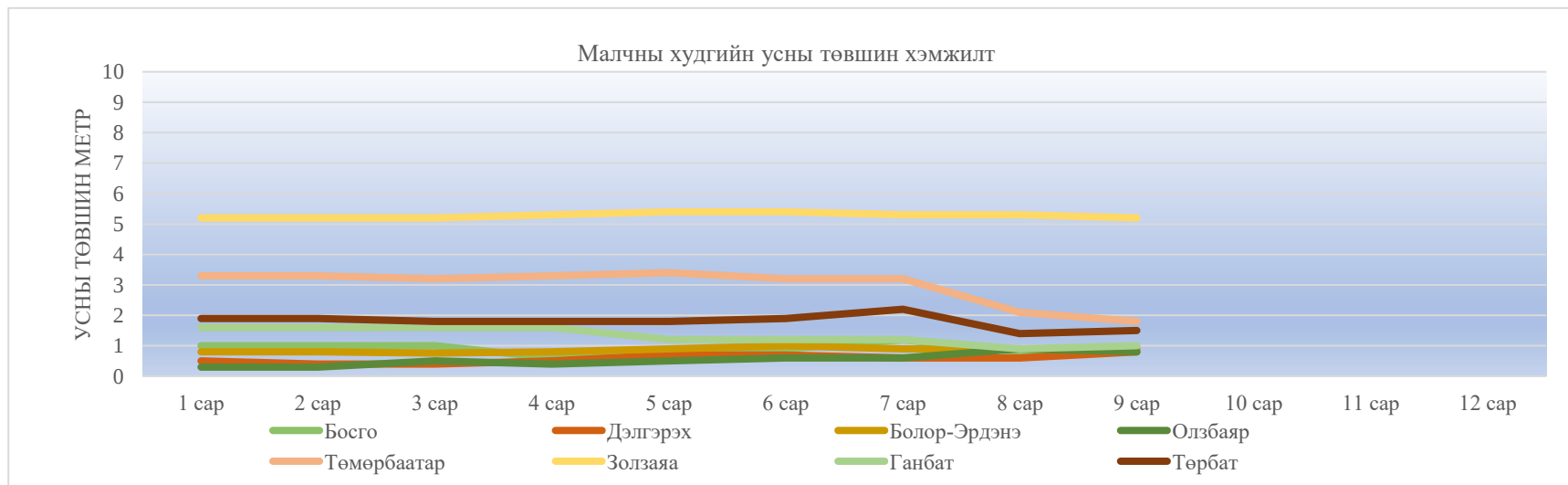
Тэсэлгээний явцад 500 метр зайнаас дуу чимээг хэмжилтийг 2 удаа хийж ажиллаа. Тэсэлгээний явцад 500 метр радиус дотор хүн, мал, амьтан байхыг хориглодог тул зөвшөөрөгдөх зайнаас хэмжилтийг хийсэн юм. Орон нутгийн иргэд тэсэлгээний дуу чимээ их байна гэдгийг гомдлыг ирүүлдэг тул Сайран болон Ганзагат багийн иргэдийн нийтийн хурал дээр хэмжилтын үр дүнг танилцуулсан юм. Цаашид мөн тэсэлгээний үеийн дуу чимээний хэмжилтыг иргэд, малчидтай хамтарч хийхээр ярилцсан. Дуу чимээний хувьд стандарт түвшинээс харьцангуй бага байгаа юм. Хэмжилтийн үр дүнг дараах зурагт үзүүлэв.

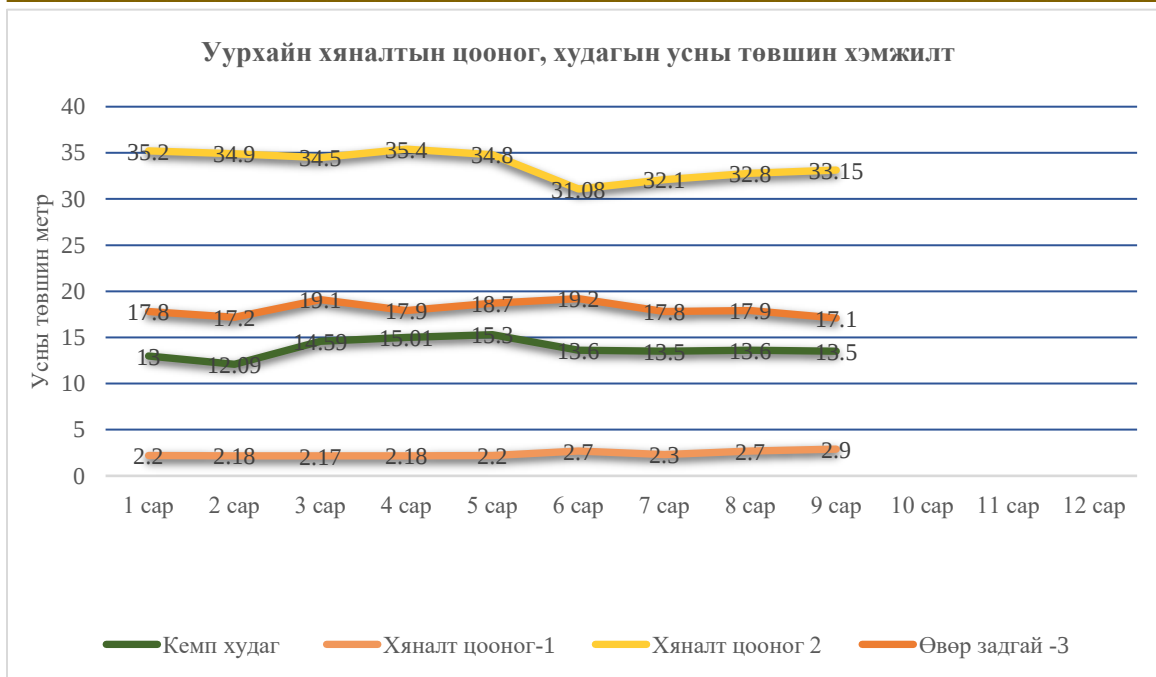
Зураг 52. Тэсэлгээний явцад 500 метр зайнаас дуу чимээг зөөврийн багажаар хэмэжсн дроноор бичлэгийг хийж гүйцэтгэж буй байдал

11.5 Усны түвшин хяналт, мониторинг

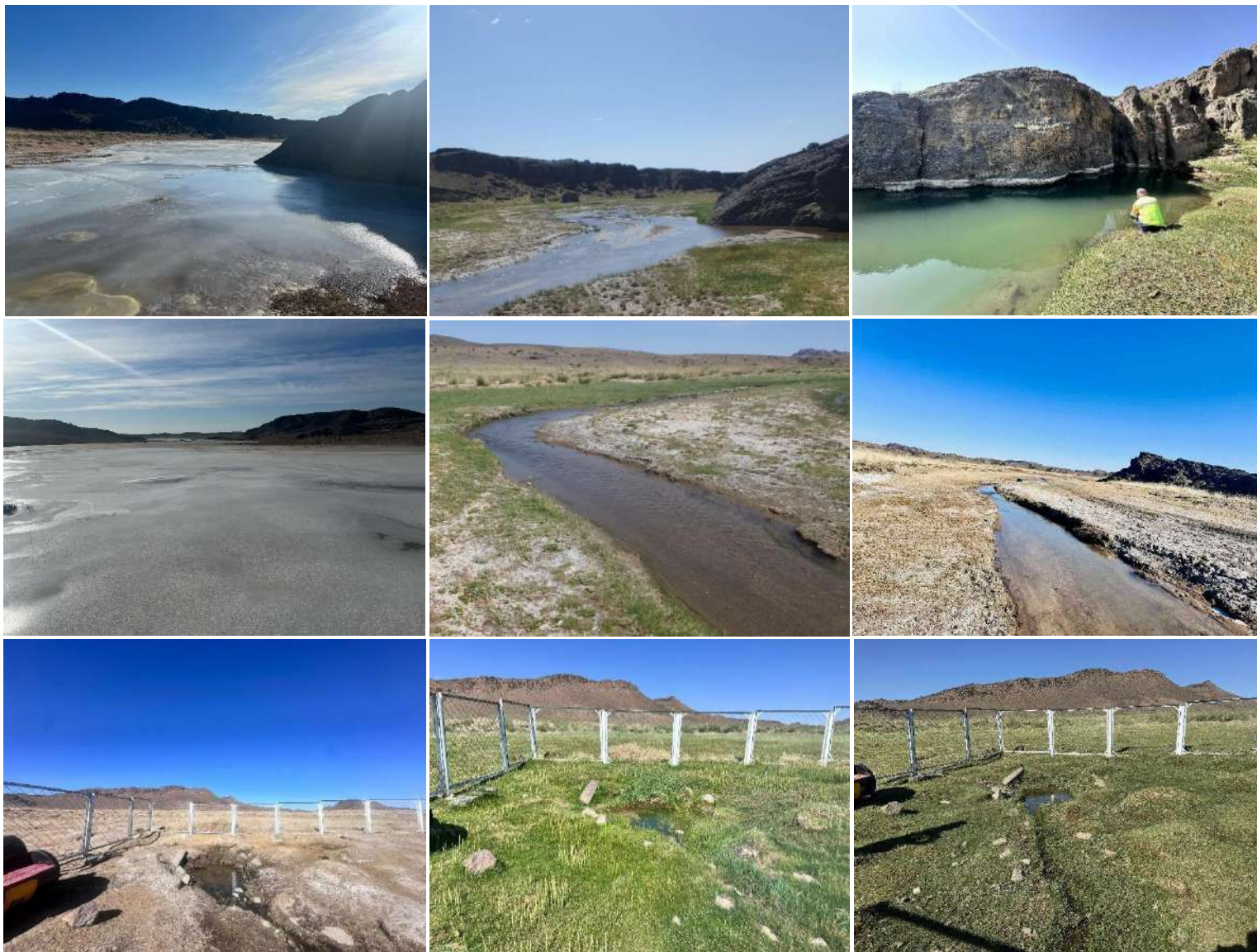
Уурхайн нөлөөллийн бүсийн малчны 8 худаг, уурхайн хяналтын 3 цэгт, уурхайн унд ахуйн худаг зэрэгт сар бүр хэмжилтийг хийж ажиллалаа. Хэмжилтийн үр дүнг дараах графикуудад харуулав.

Зураг 53. . Уурхайн нөлөөллийн бүсийн малчны худгийн усны түвшиний хэмжилтийн график үзүүлэлт болон хэмжилт хийж буй байдал

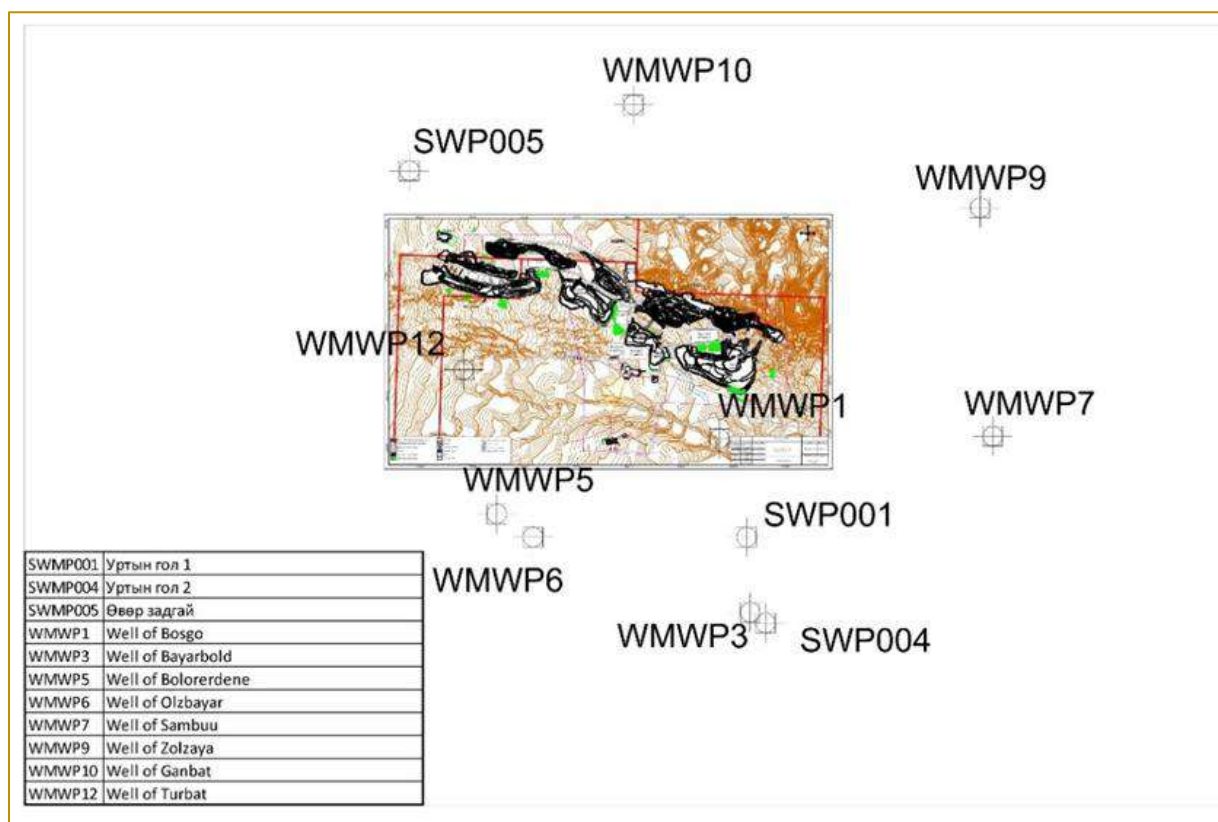
Зураг 54. Уурхайн усны хяналтын цэгийн усны түвшний үр дүнгийн график болон усны түвшний хэмжилт хийж буй

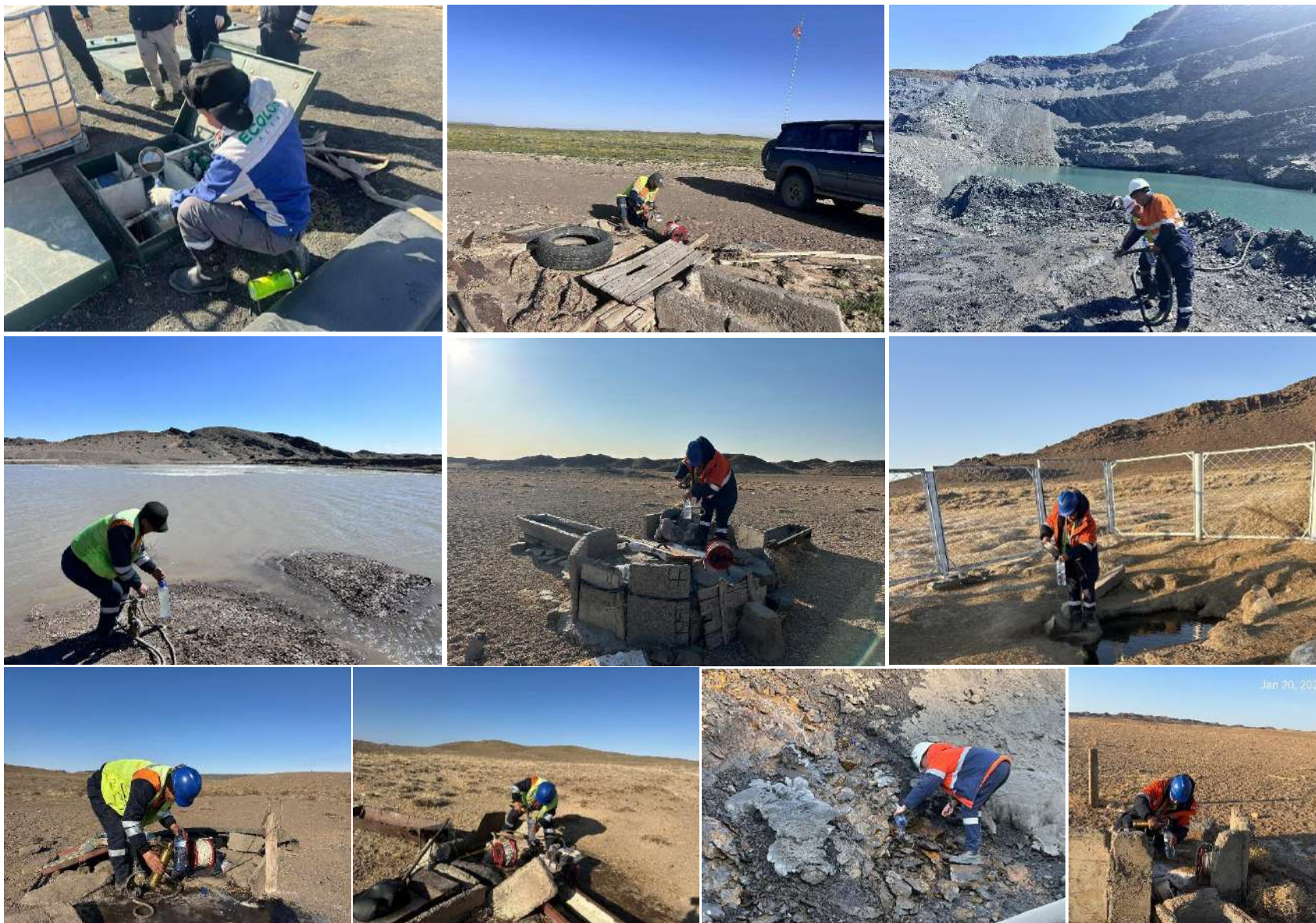
Зураг 55. 1, 2, 3-р улирлын фотомониторингийн харьцуулсан зураг

11.6 Усны чанарын шинжилгээ

2025 онд төслийн мониторингийн 12 цэгүүдээс улирал бүр усны дээжийг авч итгэмжлэгдсэн лабораторид химийн, хүнд металлын, ундны усан дээр бактериологийн шинжилгээг хийлгэж үр дүнг хянаж ажилласан. */Шинжилгээний дүнг хавсралтаас харна уу/* Шинжилгээний дүнгээс харахад Одоогоор стандартаас хэтэрсэн үзүүлэлт гараагүй байгаа. /MNS ISO 0900;2018/ Усны чанар pH тодорхойлох стандартад заагдсан унд ахуйд хэрэглэх усны pH 7 байдаг бол уурхайн шүүрлийн болон унд ахуй, малчны худгуудын шинжилгээний үзүүлэлт 7.5 дээш ЭКВ буюу бага зэрэг хатуулаг ус юм. Унд ахуйд усыг цэвэршүүлж ашиглаж байна.

Зураг 56. Унд ахуйн усны шинжигээний дээж авдаг цэгүүдийн байршлыг зурагт харуулав

Зураг 57. Уснаас дээж авч шинжилгээнд хамруулахаар бэлтгэж буй байдал

11.7 Хөрсний чанарын шинжилгээ

2021 онд уурхайн хөрсний хяналт шинжилгээний цэгүүдийг шинэчлэн тогтоосон түүнээс хойш буюу энэ онд хяналтын 9 цэгээс дээжлэлтийг улирал тутам хийж ажилласан. Хөрсний чанарын шинжилгээг Улаанбаатар хот дахь “Нарт” хөрсний шинжилгээ хийдэг итгэмжлэгдсэн лабораториудад хийлгэж чанарыг хянаж ажилласан. Хөрсний чанарыг хянахдаа гол төлөв химийн шинж чанар, физик шинж чанар болон хүнд металл, бохирдлын агууламжуудыг тус тус тодорхойлуулж хөрсний бохирдол үүсэж байгаа эсэхийг хянаж ажилласан юм. Шинжилгээний дүнгүүдийг харахад хүнд металл стандарт хэмжээнээс хэтэрсэн үзүүлэлт байхгүй юм. Харин шимт хөрсний дээжийн шимэрхэг байдал маш ядуу буюу үржил шим бага байна. /Дэлгэрэнгүй шинжилгээ ний дүнг тайланд хавсаргав/

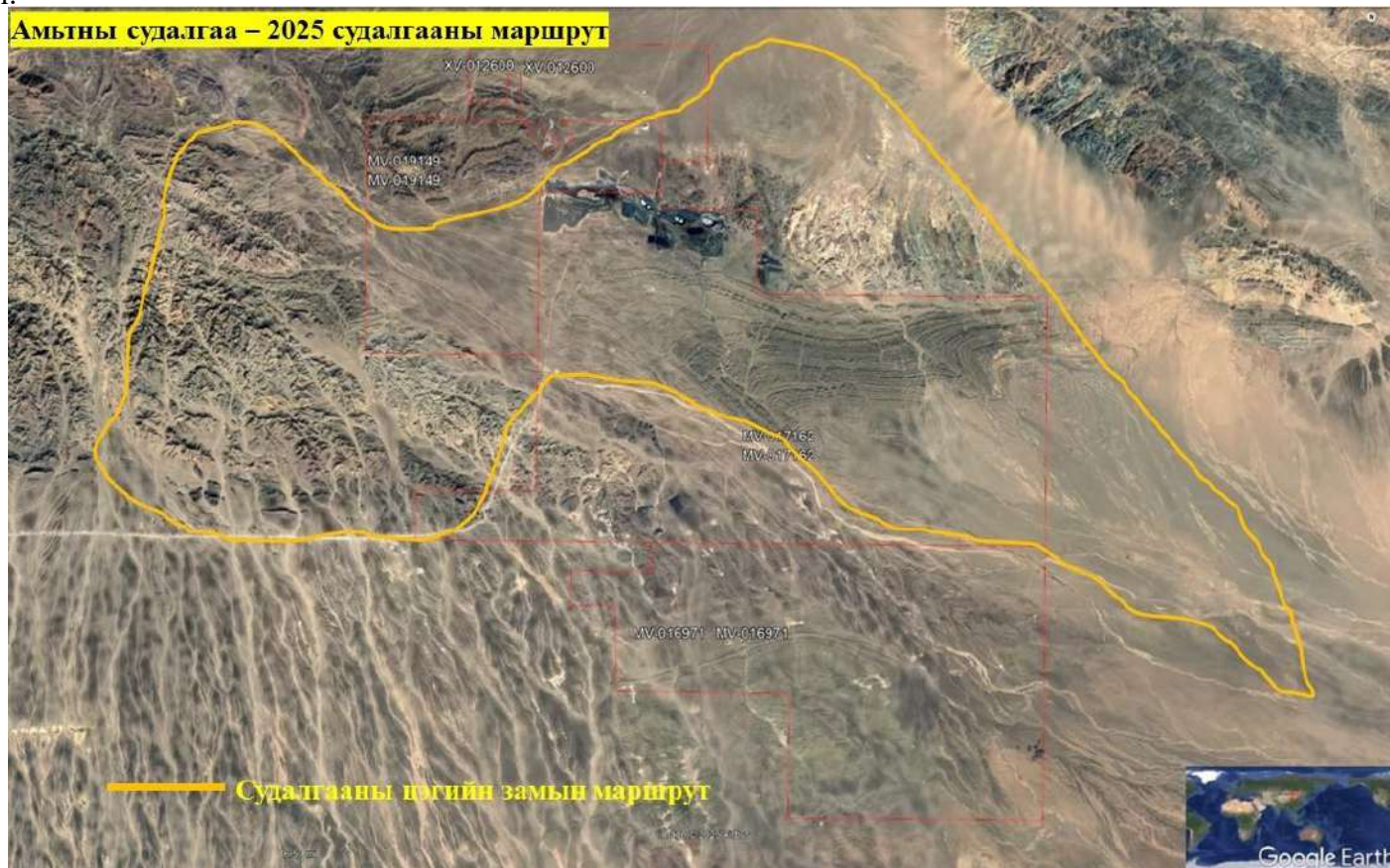

Зураг 58. 2025 оны 8 дугаар сард 3-р улирлын хөрсний дээжийг 9 цэгээс авч шинжилгээнд хамруулахаар бэлтгэж буй байдал

11.8 Амьтны судалгаа

Зорилго: Уурхайн ашиглалтын үйл ажиллагаанаас уурхай орчмын том хөхтөн, нүүдлийн болон суурин шувуудын тархац, байршил нутагт нөлөөлөх байдлыг судлах, том хөхтөн амьтны, тоо толгой, шувуудын тархалтыг тухайн жил бүр гаргах.

Ажиглалтын талбай, арга зүй: Ажиглалтыг 2025 оны 04 дүгээр сарын 10-ний өдөр БО-ны ажилтан Р.Батгэрэл, Ж.Банзрагч нар уурхайн ашиглалтын лицензийн талбай болон нөлөөллийн бүсэд тааралдсан амьтны байршил, тоо толгойг судалгаа тэмдэглэлийг хийсэн. Уг судалгаагаар нийт 5 зүйлийн шувуу, 3 зүйлийн хөхтөн нийт 154 зүйлийн амьтан харж тэмдэглэсэн.

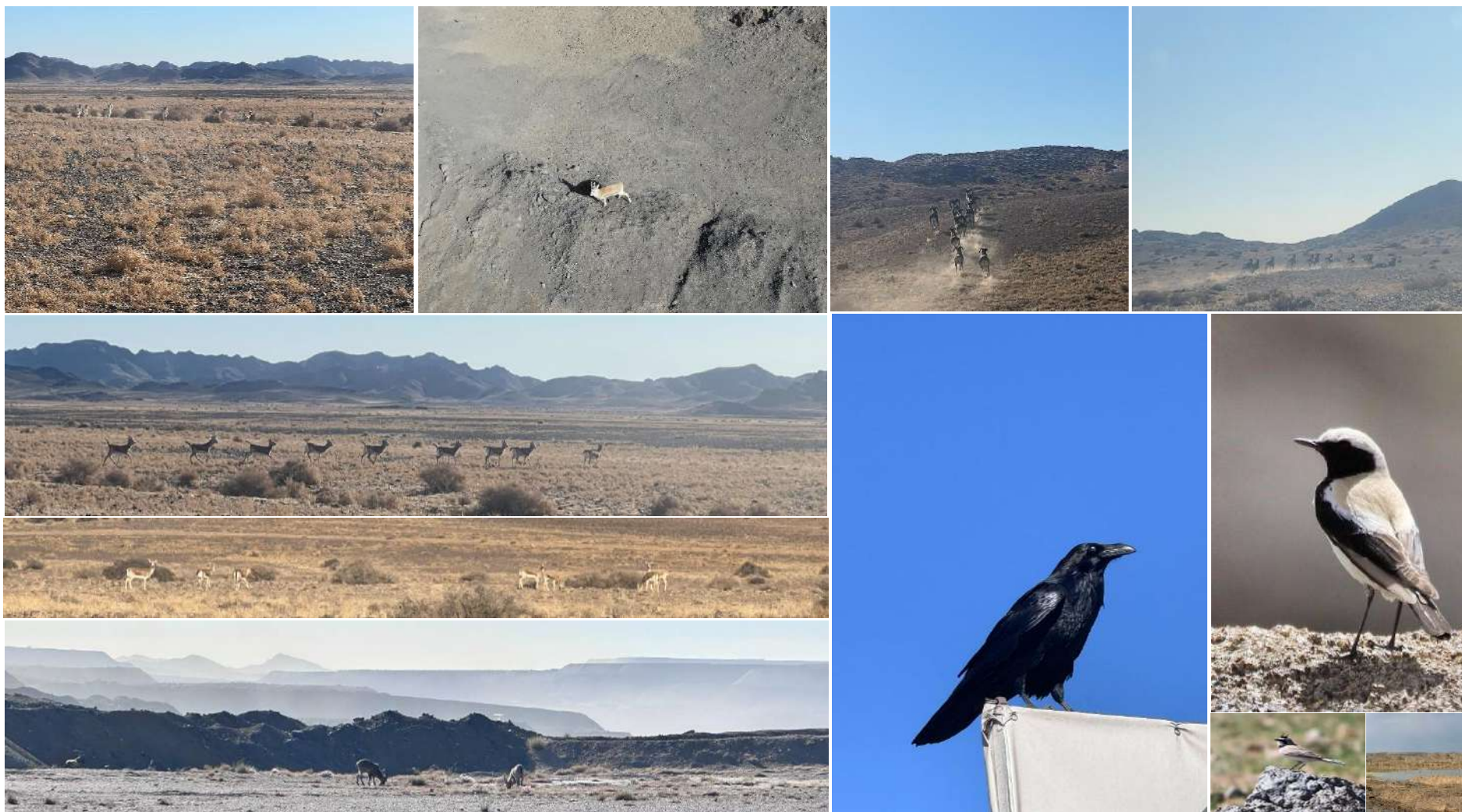

Зураг 59. Амьтны судалгаа мониторинг хийсэн замын маршрут харуулсан байдал

Хүснэгт 22. Амьтны ажиглалтын нэгдсэн мэдээлэл

№	Монгол нэр	Их усны хяр	Ноён нуруу эхэн хэсэг	Ямаат	Хөтөл амгалан зүүн талаар	Ихэрийн араар	Ноёны нуруу	Урдын голын эхэн хэсэгт	Хатуугийн талд	Өвөр булгийн ойролцоо	Уурхайн хотхоны зүүн талруу	Нарангийн булаг	Уртын голын адаг руу	Цоохондойн хойд тал	Ноёны нурууны өвөр	Нийт тэмдэглэгдсэн бодгалийн тоо
1	Аргаль	10										9				19
2	Эрээн хахилаг	2					2									4
3	Цөлийн чогчиг		1	2			1				1				1	6
4	Хар хэрээ		1	2	1	1	1	1	1		2		2			13
5	Тагтаа	3	1	4	1	2	1	1	2	1	4	4	3	4	1	32
6	Бор туулай		1	1				1					1		1	5
7	Хар сүүлт	2			6				9		1			7	10	35
8	Янгир ямаа										2					2
9	Өрөв тас		1			1				2			1			5
10	Шоорон эвэрт болжмор	3	2	1	5	4	1	1	4	5		5		2		33
Тухайн газар ажиглагдсан амьтдын тоо		20	6	10	12	7	5	3	15	8	10	18	7	13	13	154

Ажиглалтыг Уурхайн хойд талаас эхэлж Сайрангийн талаар зүүн урд зүг руу Ихэрийн ар, Хөтөл амгалангийн хөндий уруудаж Цоохондойн хойд тал хүрээд буцаж Уртын голын адаг руу, Пит-7-ийн баруун хойд уулаар, Нарангийн булаг, Нарангийн булгийн хойд уул, Хатуугийн тал, Ноёны нурууны өврөөс хойшоо Ноёны нурууны арлуу давж, Ноён сумын араар Ар, Өвөр задгай, Хур Эрдэнэ ХХК-ийн зүүн тал, Уурхайн хотхоны ойролцоо, Биологийн нөхөн сэргээлт хийсэн талбайн орчим гэсэн замналаар явж гүйцэтгэсэн. Тус замналаар явахад хөхтөн амьтнаас 2 янгир, 35 орчим хар сүүлт, 5 бор туулай тааралдсан бол шувуудаас 4 эрээн хахилаг, 65 тас, шоорон эвэрт болжмор 33, цөлийн чогчиг 6, аргаль угалз 19, тагтаа 32 бүртгэгдсэн. Бид өглөө ажиглалтаа 07 цагт эхлүүлсэн бөгөөд цаг агаарын байдал +25 орчим хүртэл халуун байсан бөгөөд үдээс хойш нарны элч буурч +10, +12 градус хүрч бага зэргийн сэвэлзүүр салхитай тогтуун өдөр байлаа.

Зураг 60. Хээрийн судалгааны үеэр таарсан зарим амьтадын зургууд

Амьтан харагдах байдлын мэдээлэл: Амьтны харагдах байдлын мэдээллээр уурхайн биологийн нөхөн сэргээлтийн талбайн 3 туулай, Биологийн нөхөн сэргээлтийн талбай ойролцоо 2 янгир ямаа, Уртын голын адагт таарсан 7 хар сүүлт зээр, хөв цөөрөм дээр 2 хэсэг ангирын сүрэг нь бусад хэмжилт судалгааны үед тааралдсан.

ANIMALS MONITORING RECORD SHEET

DATE: 2025.04.10

№	Animal name/Амьтны нэр	Point /coordinate		Бодьгалын тоо/Species				Амьдрах орчин/ Home range	Байрлаж буй газрын нэр/ Name of location	
		Easting	Northing	ДДД/ Height	Эр/ male	Эм/ female	Тол/ Sprout			Нийт тоо
1	Ар галав	43°10'4.09"	102°14'33.57"		10	9	-	19	Уулын баяз	Ух усна хар
2	Эртэн хожилат	43°8'06.73"	102°20'12.73"		3	1	-	4	Хар гундуу асат	Нойс нуруу
3	Уршийн голчло	43°6'34.02"	102°9'13.70"		4	2	-	6	Борс, бут	Амьтан
4	Хар гундуу	43°1'41.88"	102°33'13.70"		9	4	-	13	Уул, хар	Дотор амьтны зурга талбай
5	Малтос	43°10'33.73"	102°02'58.35"		30	2	-	32	Бутану, дунуу	Ихрийн арал
6	Бор туулай	43°2'32.75"	102°01'32.30"		2	3	-	5	Борс, бут	Нойс нуруу
7	Хар артай	43°01'33.22"	102°26'20.15"		30	5	-	35	Тал, хээр, хөв	Урдын голын адагт
8	Янгир ямаа	43°04'03.66"	102°26'16.98"		2	-	-	2	Уул, хар	Хатунгийн тал
9	Бор тал	43°03'06.77"	102°14'02.65"		5	-	-	5	Уул, хар, баяз	Бор бүсийн амьтны
10	Малтос	43°03'29.94"	102°21'02.36"		23	10	-	33	Уул, ойролцоо	Урхайн хөв талбай
11	Ар галав	43°02'15.99"	102°26'42.77"		1	1	-	2	Уулын баяз	Нарангийн бут
12	Хар артай	43°0'7.09"	102°17'33.57"		4	2	-	6	Борс, бутану	Уртын голын адаг
13	Хар гундуу	43°08'58.32"	102°18'21.11"		2	-	-	2	Уул, тал, хээр	Урхайн хөв талбай

Measured by: Н. Батбаяр

Reviewed by: П. Батбаяр

Signature: [Signature]

Signature: [Signature]

Зураг 61. Амьтан ажиглалтын бүртгэлийн хуудас

11.9 Ургамлын бүрхэцийн судалгааны мэдээлэл

Уурхай орчмын ургамлын бүлгэмдлийн төлөв байдлыг ажиглах зорилгоор сонгосон 4 цэгт геоботаникийн бичиглэл хийсэн. 2022, 2023, 2024 онд ургамлын бичиглэл хийсэн талбайд энэ онд дахин геоботаникийн бичиглэл хийлээ.

Хүснэгт 23. Ургамалын /геоботаник/ бичиглэл хийсэн цэгийн байршил

№	Хяналтын цэгийн дугаар	Байршил	Солбицол	
			Уртраг	Өргөрөг
1	BNU-P-01	Пит-7 шимт хөрсний овоолгийн хажууд	N=43° 07' 36"	E=102° 22' 45"
2	BNU-P-02	Уурхайн шимт хөрсний овоолгийн урд энгэр	N=43° 03' 08"	E=102° 19' 18"
3	BNU-P-03	Кемпийн ард	N=43° 05' 42"	E=102° 19' 10"
4	BNU-P-04	Биологи нөхөн сэргээлтийн талбайн урд	N=43° 05' 37"	E=102° 19' 27"

Судалгааны үр дүн: Ургамалжилтын хэв шинж нь баглуур-таана-хялганат-харгана бүлгэмдэл бүхий цөлөрхөг хээрийн шинжийг агуулсан бөгөөд энд жижиг уул толгодын энгэр бэлээр *Anabsis brevifolia* /усан хамхуул/, *Reaumuria soongorica* /бударгана/, *Stipa glareosa* /Сайрын хялгана/, уул толгодын хоорондох сайр садрагаар *Zygophyllum xanthoxylon* /таана/, *Asterothamnus centra-asiaticus* /хөмүүл/, *Achinoderum splendens* /Гялгар дэрс/, *Nitraria sibirica* /харгана/, харин тэгш тал хөндийгөөр *Stipa glareosa* /Сайрын хазаар/, *Asterothamnus centra-asiaticus* /тэхийн шээг/, *Anabsis brevifolia* /Тагжгар баглуур/, *Reaumuria soongorica* /Улаан, бор бударгана/ зонхилон тархсан байна. Дээрх зонхилон тархсан ургамалууд нь маш ядуу, тарчиг зүйлийн тоо нь өмнөх онуудад буурсан үзүүлэлтэй байсан. Харин энэ онд хур бороо элбэгтэй байсанаар зүйлийн тоо нэмэгдэж ургамлын бүрхэвч нэмэгдэж, ургамлын өсөлт сайтай байгаа юм.

Хүснэгт 24. Ургамалын бичиглэл хийсэн цэгүүдийн ажиглалтын төлөв байдал

№	Бүлгэмдлийн зураг	Ургамалжилтын төлөв
1		Пит-7 шимт хөрсний овоолгийн хажууд ойролцоо. Уул толгодын арын харгана бут-таана хялгана бүлгэмдэлтэй. ❖ Зонхилогч: Бут, хялгана, таана, хөмүүл, усан хамхуул ❖ Дэд зонхилогч: Таана, усан хамхуул ❖ Бүрхэц: 50% ❖ Дундаж өндөр: 10-50см ❖ 10м ² дахь зүйлийн тоо: 5.
2		Биологийн нөхөн сэргээлтийн талбайн урд хялгана-дэрс-баглуур бүлгэмдэлтэй. ❖ Зонхилогч: Бут, Бударгана, дэрс, усан хамхуул ❖ Дэд зонхилогч: Бут, Дэрс ❖ Бүрхэц: 60% ❖ Дундаж өндөр: 10-50см ❖ 10м ² дахь зүйлийн тоо: 5.
3		Кемпийн арын хоолой хөндийн баглуур-таана-хялганат бүлгэмдэлтэй. ❖ Зонхилогч: Баглуур, хялгана, харгана, тэхийн шээг, хотир, хөмүүл ❖ Дэд зонхилогч: Хялгана, таана ❖ Бүрхэц: 80% ❖ Дундаж өндөр: 10-30см ❖ 10м ² дахь зүйлийн тоо: 6.
4		Уурхайн шимт хөрсний овоолгийн урд энгэр. Уул толгодын арын харгана бут-таана хялгана бүлгэмдэлтэй. ❖ Зонхилогч: Баглуур, хялгана, таана, хөмүүл ❖ Дэд зонхилогч: Зүлэг ширэг ❖ Бүрхэц: 60% ❖ Дундаж өндөр: 5-10см ❖ 10м ² дахь зүйлийн тоо: 3.

12. ТУХАЙН ЖИЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨГ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ УДИРДЛАГА ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ БИЕЛЭЛТ

Хүснэгт 25. Удирдлага зохион байгуулалтын төлөвлөгөө биелэлтийн хураангуй

№	Төлөвлөсөн арга хэмжээ	Хэрэгжүүлэх хуваарь	Хариуцагч	Биелэлт
1	Байгаль орчины тэмдэглэлт өдрүүдэд Ноён сумын ЕБС-ын хүүхдүүдэд экологийн боловсрол олгох ажлыг зохион байгуулах	Тухайн жилдээ	Байгаль орчин, Орон нутаг	Ноён сумын ЕБС-ын сурагчдад экологийн боловсрол олгох үүднээс Дэлхийн усны өдрөөр “Мөнх цас мөсөн голоо хамгаалай” уриатай өдөрлөгийг зохион байгуулсан. Мөн Өмнөговь аймагийн Байгаль орчны газраас зохион байгуулсан Өмнөговь аймгийн нийт сумдын сурагчдын дундах Булаг шандын эхийг цэвэрлэх уриатай тэмцээн уралдаанд оролцсон зэрэг мэдээллийн дэлгэрэнгүй байдлаар 12.1 дэд бүлэгт оруулав.
2	Шинэ ажилтан, албан хаагчдыг байгаль орчин, аюулгүй ажиллагааны сургалтанд хамруулах	Жилийн турш	Байгаль орчин ХАБЭА хэлтэс	Шинэ ажилтны сургалтыг 2025 оны 10 дугаар сарын 15-ны байдлаар 520 ажилтанд орсон байна. 2025 шинэ ажилтан болон 3 сараас дээш хугацаагаар уурхай дээр ирээгүй ажилтнуудад сургалтыг орсон юм. Дэлгэрэнгүй мэдээллийг 12.2 дэд бүлэгт.
3	Тэрбум мод хөтөлбөрийн хүрээнд мод тарих	Тухайн жилдээ	Удирдлага Байгаль орчны хэсэг	Тэрбум хөтөлбөрийн хүрээнд Ноён сумын Ганзагат багийн нутаг Цоохондойд 11 га газар Загийн ойжуулалтын ажлыг хийв. 12.5 бүлэгт дэлгэрэнгүй оруулав.

12.1 Ноён сумын ЕБС-ын хүүхдүүдэд экологийн боловсрол олгох

Ноён сумын ЕБС-ын сурагчдад экологийн боловсрол олгох үүднээс Дэлхийн усны өдрөөр “Мөнх цас мөсөн голоо хайрлая” уриатай өдөрлөгийг амжилттай зохион байгуулсан. Тус өдөрлөгийн үеэр усны талаар сургалтыг сурагчид болон албан хаагч нарт орж сурагчдын дунд 3 насны ангиллаар гар зургийн уралдаан АХА хөгжөөнт болон танин мэдэхүйн тэмцээн, албан хаагчдын дунд гар бөмбөгийн тэмцээнийн манай байгаль орчны ажилтан, Байгаль хамгаалагчтай хамтарч зохион байгуулав.

Зураг 62. Дэлхийн усны өдрөөр “Мөнх цас мөсөн голоо хайрлая” усны талаарх мэдлэг олгох өдөрлөг

Мөн Дэлхийн усны өдрийг тохиолдуулан Өмнөговь аймагийн Байгаль орчны газраас зохион байгуулсан нийт сумдын сурагчдын дунд Булаг шандын эхийг цэвэрлэх ерөнхий боловсролын сурагч хүүхдүүдээр дамжуулан гадаргын усны нөөцийг бохирдолоос хамгаалах, булаг шандын эхийг хамгаалах дадалд сургах, эерэг хандлагыг олон нийтэд түгээх зорилгоор зохион байгуулсан тэмцээн уралдаанд видео байдлаар олон таниулах үүднээс оролцож гутгаар байр эзэлсэн юм. Ноён сумын ахлах ангийн 15 сурагч, байгаль хамгаалагч, манай компаний байгаль орчны мэргэжилтэн оролцож гарах зардал /тэмцээний хувцас хэрэглэл, хоол унд, машин тэрэг/ зэргийг компанийн зүгээс хариуцан оролцсон юм.

Зураг 63. Өвөр задгай болон Саран хөндий цэвэрлэгээ хийж буй байдал

12.2 Шинэ ажилтан, албан хаагчдыг байгаль орчин, аюулгүй ажиллагааны сургалтанд хамруулах

Шинэ ажилтны сургалтыг 2025 оны 10 дүгээр сарын 15-ны байдлаар 520 ажилтан 50 цаг сургалтыг орсон байна. 2025 онд уурхайд 3 сараас дээш хугацаагаар уурхай дээр ирээгүй болон шинэ ажилтнуудад сургалтыг орсон юм. Энэхүү сургалтуудын агуулгад уурхайн байгаль орчны үйл ажиллагаа, усны хэмнэлт зөв зохистой хэрэглээ, цөлжилт, асгаралт, хог хаягдал болон ажилчдын зүгээс үзүүлж болохуйц сөрөг нөлөөлөл түүнээс хэрхэн урьдчилан сэргийлэх талаарх байгаль орчны бүх талын мэдээллийг нэгтгэсэн агуулга бүхий байдаг. 2025 оны 10 -р сарын 15-ны байдлаар сургалтад суусан хүмүүсийн мэдээллийг дараах графикт харуулав.

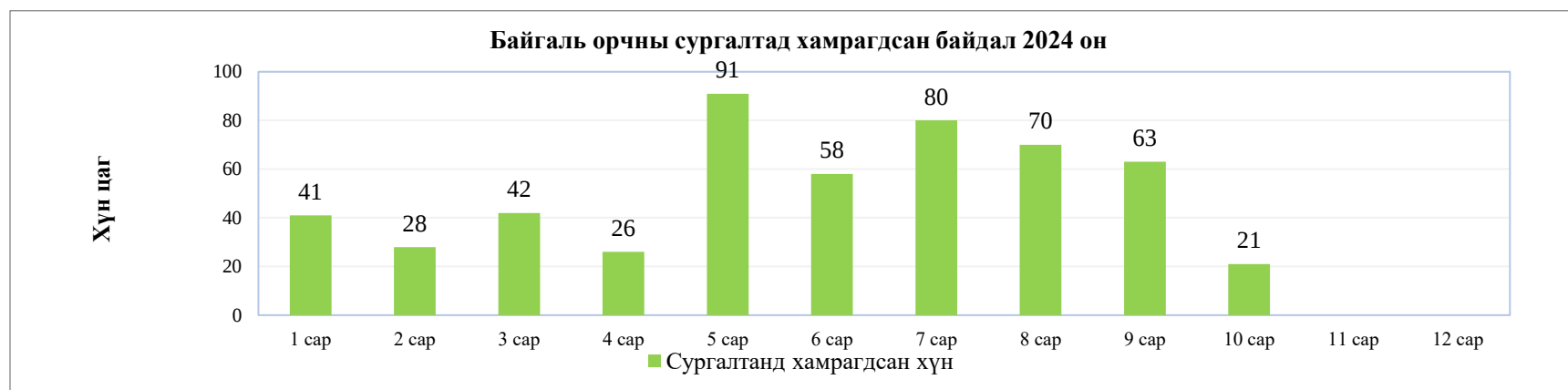

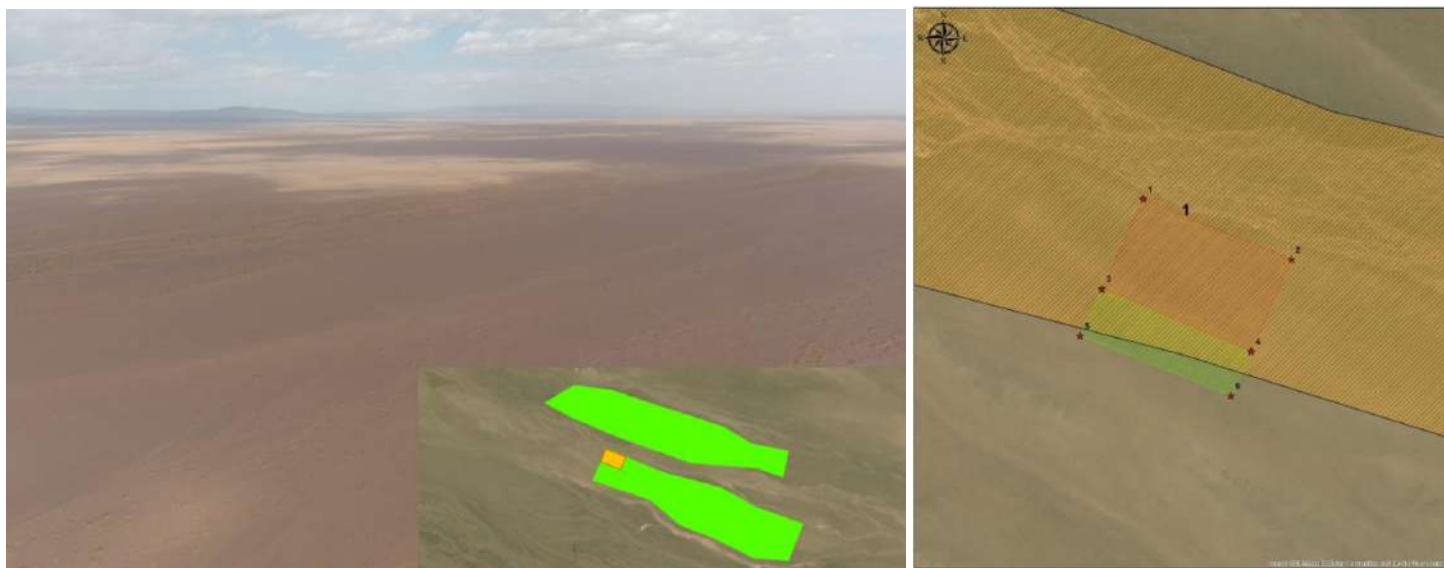
График 20. Байгаль орчны сургалтад хамрагдсан байдал /сараар харуулав./

Зураг 64. Ажилчидад БО-ны талаарх сургалтыг орж буй нь

12.3 Тэрбум мод хөтөлбөрийн хүрээнд мод тарих

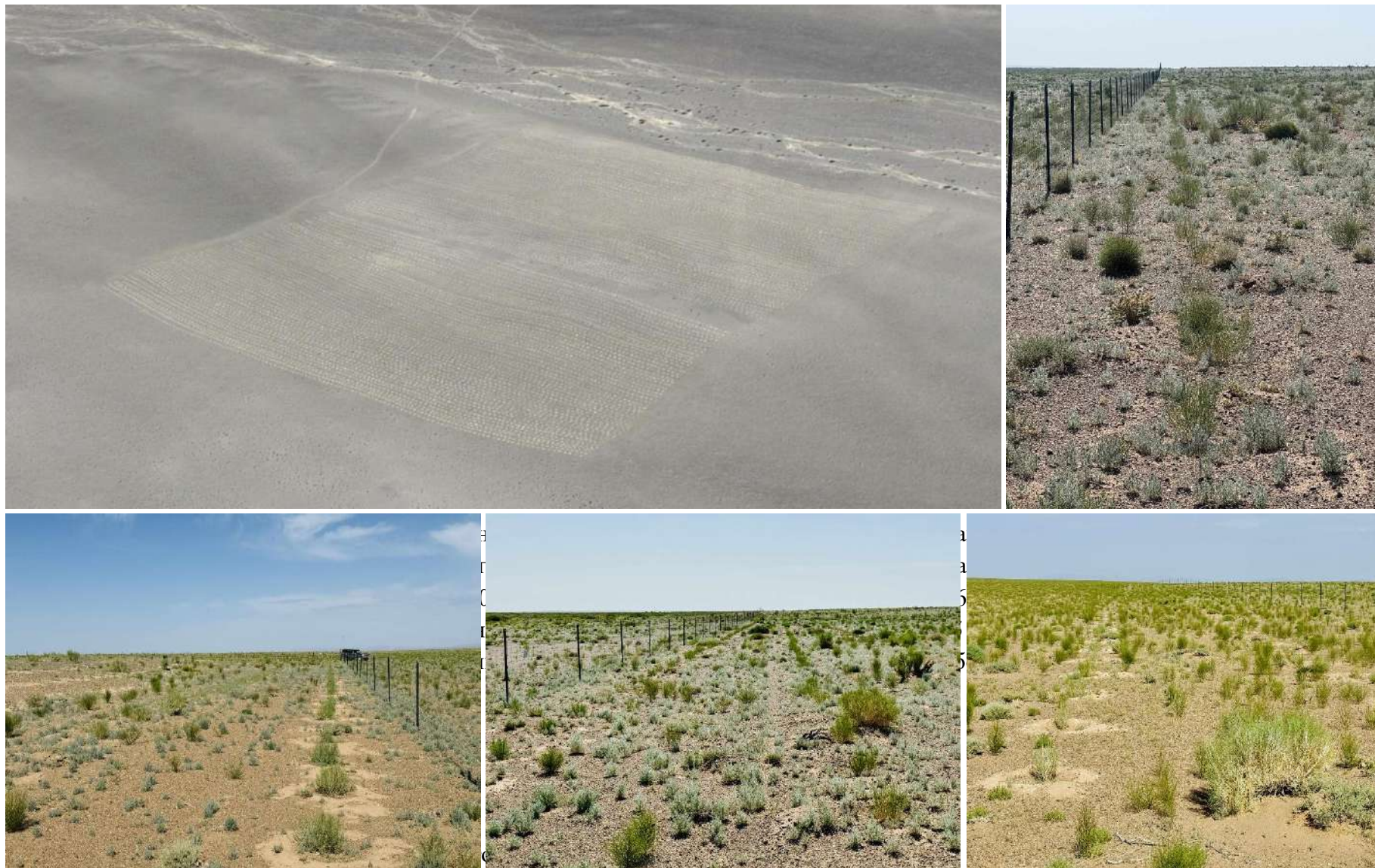
Тэрбум мод хөтөлбөрийн хүрээнд 2024 онд Ноён сумын нутаг Ганзагат багийн Цоохондойд 15 га талбайд загийн ойжуулалтын ажлыг хийсэн. Заг тарих ажлыг “Галбын Ойжуулалт” ХХК-аар гүйцэтгүүлэв. 15 га талбайд 18 орчим мянга 2 настай загийг тариасан юм. 2025 онд тэрбум хөтөлбөрийн хүрээнд өнгөрсөн жилийн мод тарьсан талбайд үргэжлүүлэн Цоохондойд 11 га газар Загийн ойжуулалтын ажлыг үргэжлүүлэн хийв. Уурхайн талбайд 500 ширхэг модыг тариалсан юм. Мөн Ноён сумын цэцэрлэгт хүрээлэнд 3000 ширхэг хайлаас, сухай ажлын намрын тарилтаар хийж гүйцэтгэх юм.

Зураг 65. Загийн ойжуулалт хийгдсэн талбайн ерөнхий харагдах байдал 2024, 2025 оны байдлаар

Зураг 66. Галбын Ойжуулалт ХХК Заг тарьж буй нь, компаний Байгаль орчны ажилтан түүнд нь хяналт тавьж ажиллаж байна.

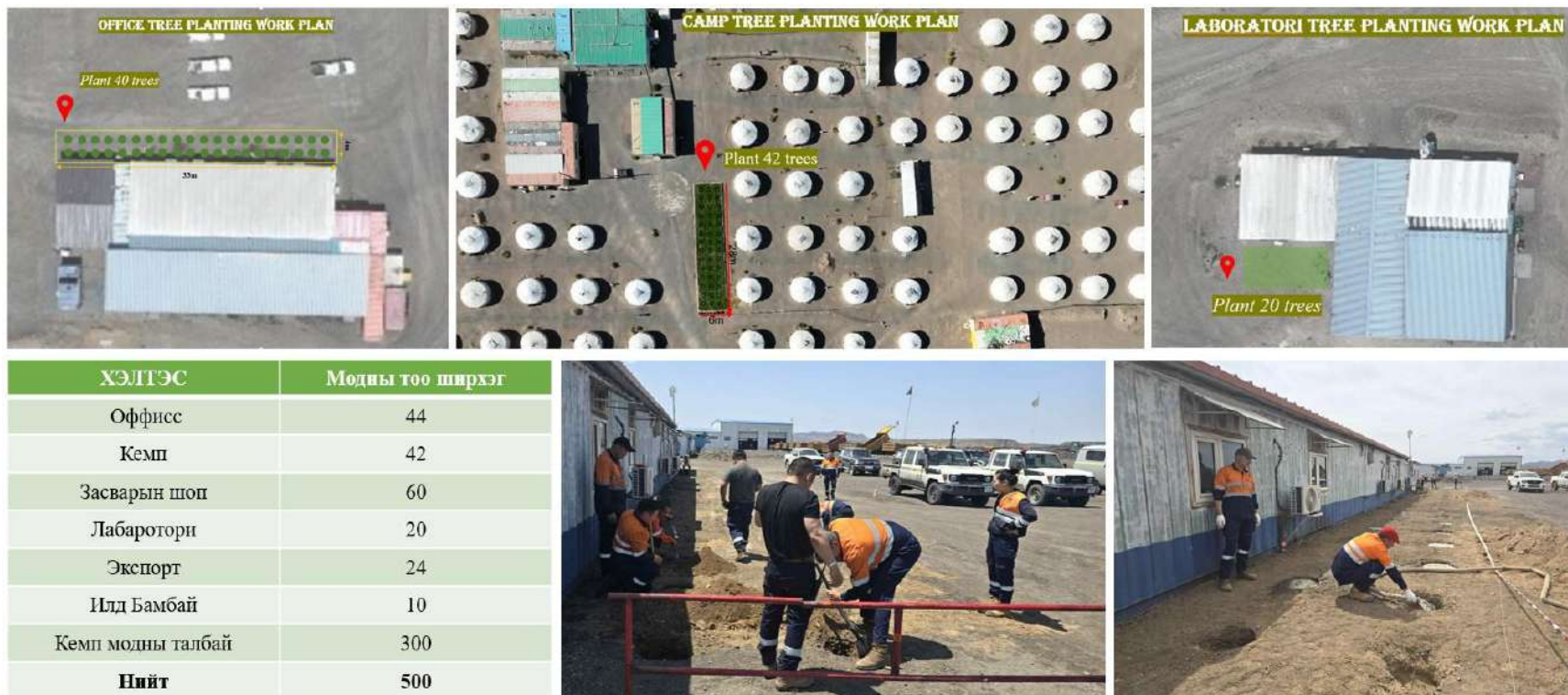
Зураг 67. Заг тарьсан талбайн Google Earth зураг болон ерөнхий харагдах байдал.

Зураг 68. 2024 онд тарьсан загийн ургалтын байдал /40-60 см/

Зураг 69. 2025 онд тарьсан загийн ургалтын байдал /20-40 см/

Зураг 70. Тэрбум мод хөтөлбөрийн уурхайн хотхон бусад газруудад 500 ширхэг хайлаас сухай модны тариалалтыг хийв

13. ТУХАЙН ЖИЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ, ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ХЭРЭГЖИЛТИЙГ НӨЛӨӨЛӨЛД ӨРТӨГЧ ОРШИН СУУГЧДАД ТАЙЛАГНАХ ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ БИЕЛЭЛТ

Хүснэгт 26. . Байгаль орчны хэрэгжилт оршин суугчид танилцуулах мэдээллийн хураангуй

№	БОХТ-ны биелэлтийг оролцогч талуудад тайлагнах, хэрэгжүүлэх хуваарь	Тайлагнах хэлбэр	Зохион байгуулах газар	Хариуцагч	Биелэлт
1	БОМТ-ны хэрэгжилтын явцыг гаргаж хүргүүлэх	Хагас жил	Тайлан хүргүүлэх	3-р улирал	Байгаль орчныг хамгаалах менежментийн төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн хагас жилийн биелэлтийн тайланг Ноён сумын байгаль хамгаалагчид 07 дугаар сарын 10-ний дотор хүргүүлж батлуулсан юм. Хагас жилийн ажлын тайлангийн баталсан нүүрийг тайлангийн хавсаралтанд оруулав.
3	Төслийн нөлөөллийн бүсийн зарим иргэдэд байгаль орчны ажлын явцыг танилцуулна	Төлөвлөгөө болон төлөвлөгөөний хэрэгжилтийг танилцуулах	Уурхай болон иргэд нийтийн цуглаан	Удирдлага, Байгаль орчин, Орон нутаг	Ноён сумын иргэдийн болон нөлөөллийн бүсийн төлөөлөл болох иргэд уурхай, байгаль орчны ажилтай танилцахаар 2025 оны 1-р улиралд ирсэн. Мөн байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө хэрэгжилтийн талаар танилцуулага мэдээллийг 2, 3 улиралд Ноён сумын Сайран болон Ганзагат багийн хурал дээр, мөн орон нутгийн удирдлагууд 2-р улиралд уурхайн үйл ажиллагааны талаар танилцуулав. Дэлгэрэнгүйг 13.1 дэд бүлэгт.
4	Байгаль орчны мэдээнүүдийг нэгтгэж БОХУБ, байгаль хамгаалагчид хүргүүлэх	Хог хаягдалын мэдээ, ус ашиглалтын тайлан	Байгаль хамгаалагч	Байгаль орчин	Байгаль орчны үйл ажиллагаатай холбоотой сар бүрийн хог хаягдал, ус ашиглалтын тайланг Ноён сумын байгаль хамгаалагчид хүргүүлж тайлагнаж батлуулж ажилласан. Хог хаягдлын мэдээ болон ус ашиглалтын сар бүрийн мэдээг газар дээр хянахаар Байгаль хамгаалагч сар бүр уурхайд хүрэлцэн ирж хяналтыг хийсэн билээ. Хагас жилийн батлагдсан тайлангийн нүүр, хог хаягдлын сар бүрийн мэдээ ус ашиглалтын сар бүрийн тайланг хавсаралтад оруулав.

13.1 Төслийн нөлөөллийн бүсийн зарим иргэдэд байгаль орчны ажлын явцыг танилцуулна

Ноён сумын иргэдийн болон нөлөөллийн бүсийн төлөөлөл болох иргэд уурхай, байгаль орчны ажилтай танилцахаар 2025 оны 1-р улиралд сумын Засаг дарга, Байгаль хамгаалагчаар ахлуулсан ажлын хэсэг хүрэлцэн ирэв. Мөн байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө хэрэгжилтийн талаар танилцууллага мэдээллийг 2, 3 улиралд Ноён сумын Сайран болон Ганзагат багийн хурал дээр, орон нутгийн удирдлагууд 2-р улиралд уурхайн үйл ажиллагааны талаар газар дээр нь танилцаж нийт 4 удаагийн хурал цуглаанд мэдээлэл өгч ажиллаа.

Зураг 71. Орон нутгийн малчид иргэдийн төлөөлөл уурхайн үйл ажиллаатай танилцах үеэр /2025 оны 1-р улиралд/

Зураг 72. Сайран болон Ганзагат багийн иргэдийн нийтийн хурал сумын соёлын төвд нэгэн зэрэг 2 зааланд боллоо.

Зураг 73. Орон нутгийн удирдлагууд болон Иргэний төлөөлөл уурхайн үйл ажиллагаатай танилцаж буй байдал